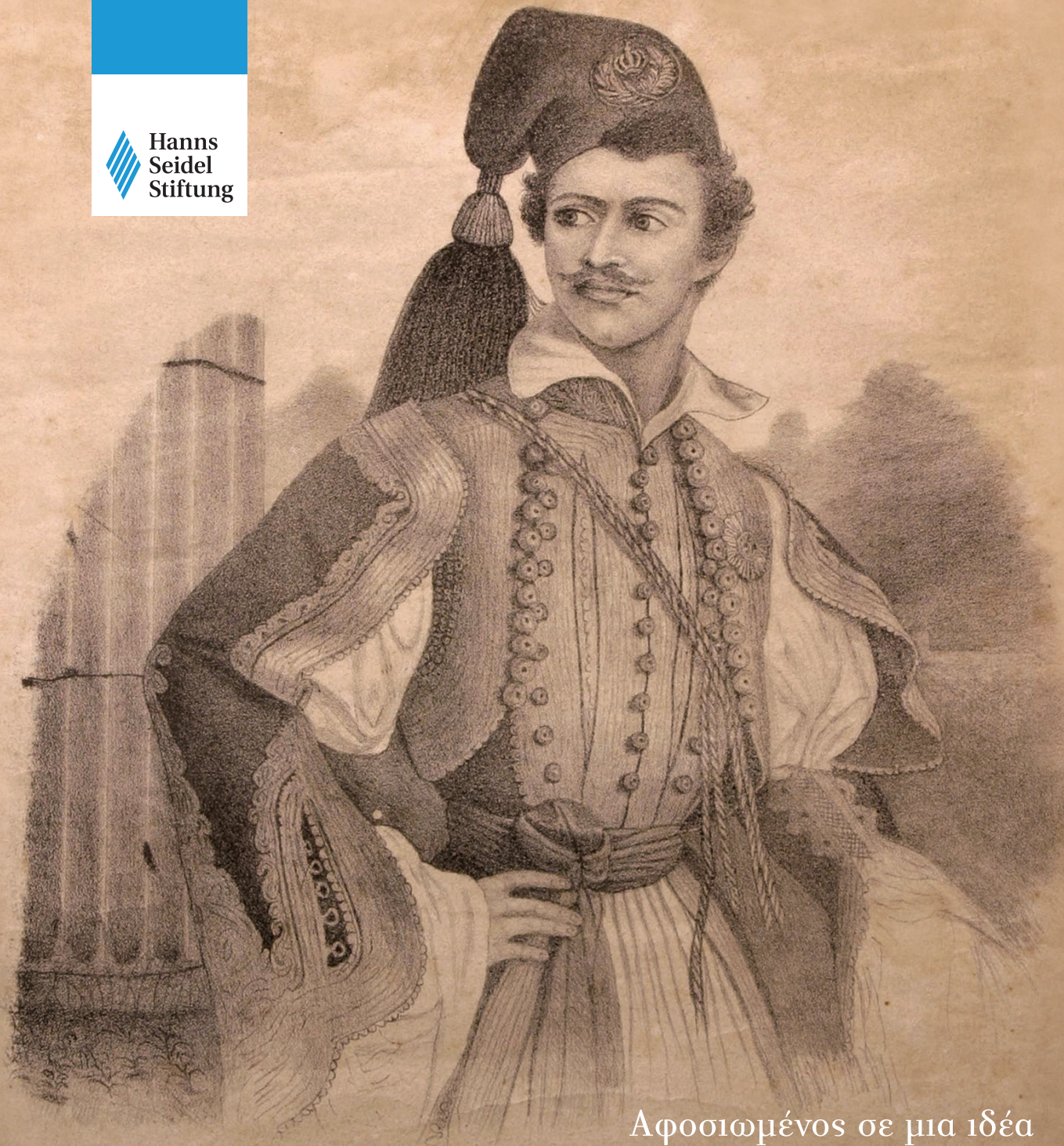

Hanns
Seidel
Stiftung

Αφοσιωμένος σε μια ιδέα
Ο βασιλιάς Όθων και η Ελλάδα

Im Bann einer Idee
König Otto und Griechenland

Αντώνης Κλάψης · Antonis Klapsis

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου».

Das vorliegende Werk unterliegt den Verordnungen der heute geltenden griechischen Gesetzgebung (N2121/1993) und dem internationalen Recht zum Schutze geistigen Eigentums. Alle Rechte vorbehalten, insbesondere das der Übersetzung, des öffentlichen Vortrags sowie der Übertragung durch Rundfunk und Fernsehen, auch einzelner Teile. Kein Teil des Werkes darf in irgendeiner Form (durch Fotografie, Mikrofilm und andere Verfahren) ohne schriftliche Genehmigung des Verlages reproduziert oder unter Verwendung elektronischer Systeme bearbeitet, vervielfältigt oder verbreitet werden.

Δίγλωσση έκδοση του Ιδρύματος Hanns Seidel
Zweisprachige Publikation der Hanns-Seidel Stiftung
Αφοσιωμένος σε μια ιδέα – Ο βασιλιάς Όθων και η Ελλάδα
Im Bann einer Idee – König Otto und Griechenland

Συγγραφή κειμένου στην ελληνική γλώσσα: Αντώνης Κλάψης
Griechische Originalfassung: Antonis Klapsis
Μετάφραση του ελληνικού κειμένου στη γερμανική γλώσσα: Δανάη Κουλιμάση
Übersetzung ins Deutsche: Danae Coulmas

Στο εξώφυλλο:
Όθων με ελληνική ενδυμασία (λιθογραφία του Εμμανουήλ Γ. Σταματάκη, Παλαιό Παλάτι, Αίθουσα του Θρόνου, Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών – Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία)
Umschlag:
Otto in griechischer Tracht (Lithografie von Emmanouil G. Stamatakis, Altes Schloss, Thronsaal, Museum der Stadt Athen – Stiftung Vourou-Eftaxia)

Ανάδοχος προεκτυπωτικών και εκτυπωτικών εργασιών της παρούσας έκδοσης: Σ. Πατάκης
A.E.E.Δ.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη) [Δ391 – 318/21]
Auftragnehmer für Vordruck-und Druckerarbeiten der vorliegenden Publikation: S. Patakis
A.E.E.D.E. (Patakis Verlag) [D391 – 318/21]
Copyright© Ίδρυμα Hanns Seidel, 2020
Urheberrechte© Hanns Seidel Stiftung, 2020
Πρώτη έκδοση: Αθήνα, Μάιος 2021
Erstausgabe: Athen, Mai 2021
ISBN 978-960-16-3124-0

HANNS SEIDEL FOUNDATION
ATHENS OFFICE
RIGILLIS STR. 12
10674, ATHENS-GREECE
P.: +30 210.72.41.840
e-mail: Athen@hss.de

S. PATAKIS S.A.
PANAGI TSALDARI 38,
10437, ATHENS,
TEL.: +30 210.36.50.000
e-mail: info@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ / INHALT

Vorwort Markus Ferber, MdEP, Vorsitzender der Hanns-Seidel-Stiftung e.V.	4
Πρόλογος του Markus Ferber, Μέλους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Προέδρου του Ιδρύματος Hanns Seidel	5
Χαιρετισμός του Πρωθυπουργού της Ελληνικής Δημοκρατίας Κυριάκου Μητσοτάκη	6
Grußwort des Ministerpräsidenten der Hellenischen Republik Kyriakos Mitsotakis	8
Grußwort des Bayerischen Ministerpräsidenten Markus Söder	10
Χαιρετισμός του Πρωθυπουργού της Βαυαρίας Markus Söder	11
Begrüßung S.K.H. Herzog Franz von Bayern	12
Χαιρετισμός της Α.Β.Υ. Φραγκίσκου, Δούκα της Βαυαρίας	13
Ευχαριστίες	14
Danksagung	15
1. Η εκλογή στον ελληνικό θρόνο	19
Die Wahl Ottos zum König von Griechenland	115
2. Από τη Βαυαρία στην Ελλάδα	28
Von Bayern nach Griechenland	123
3. Η αντιβασιλεία	41
Die Regentschaft	135
4. Από την απόλυτη στη συνταγματική μοναρχία	52
Von der absoluten zur konstitutionellen Monarchie	144
5. Όθων και Αμαλία	68
Otto und Amalie	158
6. Η Μεγάλη Ιδέα	82
Die „Große Idee“	170
7. Η εκθρόνιση	94
Die Entthronung	179
8. Επίλογος στη Βαμβέργη	105
Bamberger Epilog	188
Βιβλιογραφία / Literaturverzeichnis	195

Vorwort

Der 1821 ausgebrochene Befreiungskampf der Griechen löste in ganz Europa eine große Welle der Sympathie aus, die sich zur einer aktiven philhellenischen Bewegung entwickelte. Für Bayern war es undenkbar, in ihr keine führende Rolle zu übernehmen.

Das war der Beginn der engen Beziehung zwischen Bayern und Griechenland, die bis heute andauert. Die griechisch-bayerischen Bande fügten sich noch enger, als ein Mitglied der bayerischen Königsfamilie, der junge Prinz Otto, zum ersten König des unabhängigen griechischen Staates wurde.

Die vorliegende Edition, die Ottos Geschichte als König von Griechenland beschreibt, ist der Festbeitrag der Hanns-Seidel-Stiftung zu den Feierlichkeiten zum 200. Jubiläum der Griechischen Revolution. Otto, ein Bayer, hat Griechenland leidenschaftlich geliebt und sich ihm von ganzem Herzen verschrieben. Es sollte ihm zur zweiten Heimat werden. Schon seit Kindesjahren war er mit der altgriechischen Kultur vertraut und hatte gelernt, alles Griechische mit Bewunderung zu betrachten.

Dieses Buch bringt nicht nur die historische Substanz der griechisch-bayerischen Beziehungen in Erinnerung. Es nimmt sie zum Anlass, um ihre aktuelle Bedeutung zu unterstreichen. Die kontinuierliche, erfolgreiche Arbeit des vor acht Jahren eröffneten Büros der Hanns-Seidel-Stiftung in Griechenland darf als Beweis für ihre Wichtigkeit gelten. Bayern und Griechen hegen für einander Gefühle des Respekts und gegenseitiger Hochachtung. Beide verbindet vor allem der Glaube an gemeinsame Werte und Ideale. Sie sind Weggefährten in einem vereinten Europa und tätige Mitglieder der großen, europäischen Familie.

Bayern und Griechenland liegen geographisch weit von einander entfernt. Doch viele, feste Brücken in Vergangenheit und Gegenwart verbinden uns. Wir sind glücklich und stolz darauf, dass zu ihnen auch die Aktivitäten der Hanns-Seidel-Stiftung zählen.

Markus Ferber,
MdEP, Vorsitzender der Hanns-Seidel-Stiftung e.V.

Πρόλογος

Ο αγώνας των Ελλήνων για εθνική αποκατάσταση, ο οποίος ξεκίνησε το 1821, προκάλεσε ένα μεγάλο κύμα συμπάθειας σε ολόκληρη την Ευρώπη, το οποίο πήρε τη μορφή φιλελληνικού κινήματος. Οι Βαυαροί δεν ήταν δυνατόν παρά να πρωτοστατήσουν σε αυτό. Ήταν η απαρχή μιας θερμής σχέσης που αναπτύχθηκε τότε ανάμεσα στη Βαυαρία και στην Ελλάδα και η οποία διαρκεί μέχρι τις μέρες μας. Οι ελληνοβαυαρικοί δεσμοί έγιναν ακόμα στενότεροι, λόγω του γεγονότος ότι ένα μέλος της βαυαρικής βασιλικής οικογένειας, ο νεαρός πρίγκιπας Όθων, επελέγη ως πρώτος βασιλιάς του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

Μέσω της παρούσας έκδοσης, η οποία περιγράφει την πορεία του Όθωνα ως βασιλιά της Ελλάδας, το Ίδρυμα Hanns Seidel συμμετέχει στον εορτασμό για τη συμπλήρωση 200 ετών από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης. Βαυαρός ο ίδιος, ο Όθων αγάπησε με πάθος την Ελλάδα και της αφοσιώθηκε ειλικρινά, σε βαθμό που να την καταστήσει πραγματική δεύτερη πατρίδα του. Εξάλλου, είχε από τα παιδικά του χρόνια μυηθεί στην αρχαιοελληνική παιδεία και είχε μάθει να θαυμάζει οτιδήποτε ελληνικό.

Το βιβλίο δεν υπενθυμίζει μόνο το ιστορικό βάθος των ελληνοβαυαρικών σχέσεων. Είναι εξίσου αφορμή για να υπογραμμιστεί η σημερινή τους σπουδαιότητα. Η ίδρυση, πριν από οκτώ χρόνια, και η αδιάλειπτη όσο και επιτυχής έκτοτε λειτουργία του Γραφείου του Ιδρύματος Hanns Seidel στην Αθήνα αποδεικνύουν την ξεχωριστή τους σημασία. Εξάλλου, Βαυαροί και Έλληνες διακατέχονται από αισθήματα αμοιβαίου σεβασμού και αλληλοεκτίμησης. Πάνω απ' όλα, οι δύο λαοί συνδέονται από την προσήλωσή τους σε κοινά ιδανικά και σε κοινές αξίες. Είναι, άλλωστε, συνοδοιπόροι στη λεωφόρο της ενοποίησης της Ευρώπης, αποτελώντας δυναμικά μέλη της μεγάλης ευρωπαϊκής οικογένειας.

Η Βαυαρία και η Ελλάδα απέχουν γεωγραφικά. Όμως, υπάρχουν πολλές στέρεες γέφυρες από το παρελθόν και το παρόν που τις φέρνουν πιο κοντά. Είμαστε ιδιαίτερα χαρούμενοι και υπερήφανοι που ανάμεσά τους βρίσκεται, με το έργο του, και το Ίδρυμα Hanns Seidel.

Markus Ferber,

Μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Πρόεδρος του Ιδρύματος Hanns Seidel

Χαιρετισμός του Πρωθυπουργού της Ελληνικής Δημοκρατίας Κυριάκου Μητσοτάκη

Δύο αιώνες από την Εθνική Παλιγγενεσία, οι Έλληνες ανατρέχουμε στη γένεση του ελεύθερου κράτους μας και εξετάζουμε την πρόοδό του μέσα από νέες οπτικές. Χωρίς αναχρονισμούς, αλλά και χωρίς αποσιωπήσεις. Κι επανατοποθετώντας με τόλμη τα πρόσωπα που σφράγισαν την Ιστορία μας στις πραγματικές τους διαστάσεις.

Μεταξύ τους, ο Όθων, ο πρώτος βασιλιάς της Ελλάδας, ανήκει αναμφίβολα στους διαμορφωτές των πρώτων ελεύθερων βημάτων της. Ο δευτερότοκος γιος του Λουδοβίκου Α΄ της Βαυαρίας ανεβαίνει, δεκαοκτάχρονος, το 1833, στον θρόνο μιας χώρας ρημαγμένης μετά από πολυετή πόλεμο με τον κατακτητή, αλλά και πολλές εμφύλιες συγκρούσεις. Σε έναν τόπο με ελάχιστες και υποτυπώδεις δομές.

Παρά τις αναπόφευκτες παραλείψεις, ο Όθων συνόδευσε επί τρεις δεκαετίες τη θεμελίωση της πολιτείας. Εισήγαγε τους πρώτους ελληνικούς κώδικες, εγκαθιστώντας ένα σύγχρονο δικαστικό σύστημα, προσαρμοσμένο στα δυτικά πρότυπα. Οργάνωσε σε ορθολογικές βάσεις τη διοίκηση. Ίδρυσε, το 1837, το πρώτο Πανεπιστήμιο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, το οποίο πήρε το όνομά του. Και, τέσσερα χρόνια αργότερα, ίδρυσε την Εθνική Τράπεζα. Επιχείρησε την πρώτη οριστική διανομή γης στους καλλιεργητές της. Μερίμνησε για την εξάλειψη των επιδημιών, συγκροτώντας το «Ιατροσυνέδριο», τον πρώτο υγειονομικό θεσμό της χώρας. Παράλληλα, όλες οι μεγάλες πόλεις απέκτησαν, τότε, πολεοδομικά σχέδια. Και, αφού μετέφερε την πρωτεύουσα στην Αθήνα, την προίκισε με τα πιο εμβληματικά μνημεία της, του 19ου αιώνα.

Η βασιλεία υπήρξε απολυταρχική, μέχρι να αναγκαστεί να παραχωρήσει Σύνταγμα, το 1844. Ήταν ένα από τα πρώτα στον κόσμο, το οποίο παραχωρούσε σχεδόν καθολικό δικαίωμα ψήφου σε όλους τους ενήλικες άνδρες. Δεν οδήγησε, ωστόσο, σε γρήγορο εκδημοκρατισμό της πολιτικής ζωής, καθώς το στέμμα εξακολούθησε να αποτελεί τον ισχυρότερο πόλο ισχύος. Γιατί ο Όθων, κατά γενική ομολογία, δυσπιστούσε στα κόμματα, θεωρώντας τη μοναρχία ως τον μόνο ικανό παράγοντα να διαχειριστεί το μεγαλύτερο πρόβλημα: «την εθνική ενότητα και τη συγχώνευση διστάμενων στοιχείων σε ένα ενοποιημένο έθνος-κράτος», κατά την παρατήρηση του John A. Petropulos, ενός από τους οξυδερκέστερους μελετητές της περιόδου. Πιστός στα πρότυπα διακυβέρνησης από άλλες εποχές, απέτυχε να συλλάβει το μέγεθος των κοινωνικών και πολιτικών διεργασιών που συντελούνταν στο νεαρό κράτος. Και έτσι, τελικά, εκδιώχθηκε από την Ελλάδα, το 1862.

Ο Όθων έζησε σε ταραγμένα χρόνια. Για τις προθέσεις του, όμως, απέναντι στη νέα του πατρίδα, που συχνά παγιδεύονταν σε έναν καθηλωτικό ρομαντισμό, αρκεί η περιγραφή του χρονογράφου της εποχής Αναστάσιου Βυζάντιου: «Φίλος της δικαιοσύνης. Αμνησίκακος, πράος, άδολος, ελεήμων, εγκρατής. Δεν εξελάμβανε το βασιλεύειν ως επιτήδευμα βίου, αλλά ως καθήκον ιερό, στο οποίο θυσίαζε και την ανάπαυση και την υγεία. Το μεγαλείο της Ελλάδας ήταν το διηνεκές του όνειρο».

Ακόμη και μετά την έξωσή του, άλλωστε, διατήρησε ακέραια την αγάπη του για τη χώρα. Στο Μόναχο, και στη συνέχεια στη Βαμβέργη, όπου εγκαταστάθηκε με τη σύζυγό του Αμαλία, επέβαλε στους αυλικούς του να φορούν όλοι την ελληνική ενδυμασία και να μιλούν ελληνικά κάποιες ώρες την ημέρα. Και με αυτή θέλησε να ταφεί και ο ίδιος, όταν πέθανε, νέος, το 1867. Έχοντας, μάλιστα, προλάβει να ενισχύσει, λίγους μήνες πριν, την Κρητική Επανάσταση με 200.000 χρυσά φράγκα.

Η περίοδος του Όθωνα σφυρηλάτησε τις σχέσεις Ελλήνων και Βαυαρών, οι οποίες είχαν εξαρχής αναπτυχθεί χάρη στον πατέρα του. Λάτρης της κλασικής Ελλάδας, ο Λουδοβίκος Α΄ κόσμησε το Μόναχο με δεκάδες κτίρια που φέρουν τη σφραγίδα της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής. Γι' αυτό και η βαυαρική πρωτεύουσα αποκαλείται «Αθήνα του Ίζαρ», από τον ποταμό που διασχίζει την πόλη. Αλλά και, ως ένθερμος φιλέλληνας, ο Λουδοβίκος ενίσχυσε από τους πρώτους στην Ευρώπη την Ελληνική Επανάσταση. Ίδρυσε ελληνικό λύκειο στο Μόναχο και χρηματοδότησε τις σπουδές νεαρών Ελλήνων στο Πανεπιστήμιο και στη Στρατιωτική Σχολή της βαυαρικής πρωτεύουσας.

Αυτή η φιλελληνική αύρα της εποχής του Λουδοβίκου και του Όθωνα παραμένει ζωντανή στις καρδιές των Βαυαρών φίλων μας. Και η έκδοση του Ιδρύματος Hanns Seidel για τα 200 χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης το επιβεβαιώνει. Έρχεται να συμβάλει σε μια νέα ανάγνωση των πρώτων χρόνων της ελεύθερης Ελλάδας, αλλά και να εμπλουτίσει μια εκτενή βιβλιογραφία για τις ελληνογερμανικές σχέσεις.

Με αφετηρία το παρελθόν, αλλά με το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον, η κυκλοφορία του τόμου αυτού συμπίπτει και με μία οκταετία επιτυχημένης λειτουργίας του Γραφείου του Ιδρύματος Hanns Seidel στην Αθήνα. Επισφραγίζοντας τη στενή συνεργασία μας με τον Πρωθυπουργό Markus Söder και με τη Χριστιανοκοινωνική Ένωση, δυναμικό μέλος του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος. Και καταδεικνύοντας ότι μοιραζόμαστε τις ίδιες ιδέες για την ενδυνάμωση της Ευρώπης και το ενοποιητικό της εγχείρημα.

Όλα αυτά, στην αυγή του τρίτου αιώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας. Αλλά και στο ξεκίνημα μιας νέας εποχής, γεμάτης πρωτόγνωρες προκλήσεις, για ολόκληρη την ήπειρό μας.

Κυριάκος Μητσοτάκης,
Πρωθυπουργός της Ελληνικής Δημοκρατίας

Grußwort des Ministerpräsidenten der Hellenischen Republik Kyriakos Mitsotakis

Zwei Jahrhunderte nach der „Nationalen Wiedergeburt“ Griechenlands erkunden wir Griechen von einem neuen Standpunkt aus ihre Entstehung und den Entwicklungsprozess unseres freien Staates. Ohne Anachronismen, aber auch, ohne etwas zu verschweigen. Und wir bemessen offen die Personen, die unsere Geschichte geprägt haben, nach ihrer wirklichen Bedeutung.

Otto von Wittelsbach, der erste König von Griechenland, hat zweifellos die ersten Schritte des Landes in der Freiheit mitgestaltet. Der zweitgeborene Sohn Ludwigs I. von Bayern besteigt 1833 mit achtzehn Jahren den Thron eines durch zwölf Jahre Krieg gegen den Eroberer, aber auch durch viele bürgerkriegsähnliche Konflikte zu Grunde gerichteten Landes, das zudem über nur rudimentäre Strukturen verfügte.

Trotz unvermeidlicher Versäumnisse legte Otto während seiner drei Jahrzehnte dauernden Herrschaft die Grundlagen des Staates. Er führte die ersten griechischen Gesetzbücher ein und schuf ein modernes, an westliche Vorbilder angelehntes System der Rechtsprechung. Er organisierte die Verwaltung nach rationalen Methoden. 1837 gründete er die erste Universität in Südosteuropa, die seinen Namen annahm. Vier Jahre später gründete er die Nationalbank. Er führte die erste definitive Landverteilung an die Bauern, die es bestellten, durch und sorgte für die Bekämpfung von Epidemien, in dem er eine „Ärztammer“, die erste Institution im Gesundheitswesens des Landes, gründete. Für alle großen Städte wurden städtebauliche Konzepte erarbeitet. Und nachdem er die Hauptstadt des Landes nach Athen verlegen ließ, schmückte er sie mit ihren für das 19. Jahrhundert emblematischen Denkmälern.

Ottos Herrschaft war absolutistisch, bis er 1844 gezwungen wurde, eine Verfassung zu gewähren. Zum ersten Mal wurde darin das allgemeine Wahlrecht grundsätzlich für alle volljährigen Männer verankert. Das führte jedoch keineswegs zu einer raschen Demokratisierung des politischen Lebens, da die Krone weiterhin den stärksten Pol der Macht bildete. Denn Otto misstraute den Parteien und sah in der Monarchie die einzige Institution, die in der Lage wäre, das entscheidende Problem anzugehen: „Die nationale Einheit und die Verschmelzung voneinander abweichenden Elementen zu einem vereinigten Nationalstaat“, wie John A. Petropulos bemerkt, einer der scharfsinnigsten Kenner jener Epoche. Regierungsmodellen anderer Zeiten verhaftet, gelang es ihm nicht, das Ausmaß der sozialen und politischen Prozesse, die sich im jungen Staat vollzogen, zu erfassen. 1862 wurde er schließlich gezwungen, Griechenland zu verlassen.

Otto lebte in bewegten Zeiten. Hinsichtlich seiner sich oftmals in lähmender Romantik

verfangenden Absichten seiner neuen Heimat gegenüber, genüge die Beschreibung von Anastassios Byzantios, eines Chronisten jener Zeit: *„Ein Freund der Gerechtigkeit. Gütig, sanftmütig, ohne Arg, mildtätig, enthaltsam. Er betrachtete das königliche Regieren nicht als ein Gewerbe, sondern als eine heilige Pflicht, der er seine Ruhe und seine Gesundheit opferte. Die ruhmreiche Größe Griechenlands war sein immerwährender Traum“*.

Seine Liebe für das Land blieb, auch nachdem er es verlassen musste, unberührt. In München und danach in Bamberg, wo er sich mit seiner Gemahlin Amalie niederließ, hielt er die Mitglieder des Hofes an, einige Stunden am Tag griechisch zu sprechen und griechische Tracht zu tragen - mit der er selber, als er 1867 in noch jungem Alter starb, ins Grab gelegt wurde. Wenige Monate zuvor hatte er für die Revolution auf Kreta noch 200.000 goldene Franken gespendet.

Die von seinem Vater zwischen Griechen und Bayern entwickelten Beziehungen verfestigten sich während Ottos Herrschaft. Ludwig I., ein großer Verehrer des antiken Hellas, schmückte München, das „Isar-Athen“, mit Dutzenden von neoklassizistischen Bauten. Als begeisterter Philhellene unterstützte er tatkräftig die Griechische Revolution. Er gründete ein griechisches Lyzeum und finanzierte das Studium junger Griechen an der Universität und der Militärakademie der bayerischen Hauptstadt.

Die philhellenische Aura der Zeit von Ludwig und Otto erfüllt noch immer die Herzen unserer bayerischen Freunde. Das von der Hanns-Seidel-Stiftung zum 200. Jubiläum der Griechischen Revolution veröffentlichte Buch bestätigt das. Es erscheint als ein Beitrag zu einem neuen Verständnis der ersten Jahre des freien Griechenlands und bereichert die vielfältige Bibliographie zu den griechisch-deutschen Beziehungen.

Von der Vergangenheit ausgehend, den Blick aber auf die Zukunft gerichtet, fällt diese Veröffentlichung des Buches mit den acht Jahren erfolgreicher Arbeit des Büros der Hanns-Seidel-Stiftung in Athen zusammen. Sie bestätigt unsere enge Zusammenarbeit mit dem Ministerpräsidenten Markus Söder und der Christlich-Sozialen Union, einem dynamischen Mitglied der Europäischen Volkspartei. Es ist ein Zeichen dafür, dass wir von den gleichen Ideen bezüglich eines starken Europas und seines integrativen Ansatzes geleitet werden.

Dies alles am Morgen des dritten Jahrhunderts der griechischen Unabhängigkeit. Am Beginn einer neuen Zeit voller unbekannter Herausforderungen für unseren Kontinent.

Kyriakos Mitsotakis,
Ministerpräsident der Hellenischen Republik

Grußwort des Bayerischen Ministerpräsidenten Markus Söder

Täglich erinnert uns das -y im Namen unseres Landes an die engen Beziehungen, die Bayern seit dem 19. Jahrhundert zu Griechenland, der Wiege der europäischen Kultur, bis heute pflegt.

König Ludwig I., der 1825 die Schreibung mit -y verordnete, war ein begeisterter Philhellene und tatkräftiger Unterstützer des griechischen Freiheitskampfes. Dass sein zweitgeborener Sohn Otto 1832 von der griechischen Nationalversammlung zum König gewählt wurde, war ein Höhepunkt der bis heute engen bayerisch-griechischen Freundschaft.

Der Ausbau Athens zur Hauptstadt, die Verfassung von 1844, die Errichtung einer Nationalbank, die Gründung der Athener Universität, der massive Ausbau des Bildungswesens, die Modernisierung von Land- und Forstwirtschaft – der junge König unterstützte, auch mit tatkräftiger Hilfe erfahrener bayerischer Beamter, Offiziere und Wissenschaftler, das griechische Volk bei der Bildung und Fortentwicklung eines neuen und modernen Staatswesens auf vielfältige Weise.

Klug, fleißig, persönlich anspruchslos und von glühender Liebe für Griechenland durchdrungen, regierte Otto I. 30 Jahre lang. Auch wenn er 1862 nach inneren Unruhen das Land verlassen musste, so wird doch heute in der griechischen Geschichtsschreibung sein Einsatz für die Staatsbildung allgemein anerkannt.

Auf dem Münchner Königsplatz ist am schönsten zu sehen, dass der Philhellenismus, die Liebe zu Griechenland und seiner großen Kultur, auch heute noch seinen Platz in Bayern hat: So hat der Freistaat Bayern 17 Millionen Euro in die Generalsanierung der Glyptothek, Münchens ältestes öffentliches Museum und weltweit das einzige, das ausschließlich der antiken Skulptur gewidmet ist, investiert.

Die bayerisch-griechische Freundschaft blüht – zwischen den Menschen, geeint in Europa und mitten in der bayerischen Landeshauptstadt.

Dr. Markus Söder,
MdL, Bayerischer Ministerpräsident

Χαιρετισμός του Πρωθυπουργού της Βαυαρίας Markus Söder

Το «ύψιλον» (y) στην αναγραφή του ονόματος «Bayern» της χώρας μας φέρνει καθημερινά στη μνήμη μας τους στενούς δεσμούς οι οποίοι συνδέουν, από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα, τη Βαυαρία με την Ελλάδα, κοιτίδα του ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Ο βασιλιάς Λουδοβίκος Α', ο οποίος το 1825 άλλαξε τον τρόπο γραφής με το γράμμα y, ήταν ένθερμος φιλέλληνας και υποστηρικτής του απελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων. Η απόφαση της Εθνοσυνέλευσης να εκλέξει, το 1832, το δευτερότοκο τέκνο του, τον Όθωνα, στον ελληνικό θρόνο ήταν η κορύφωση της μέχρι σήμερα στενής ελληνοβαυαρικής φιλίας.

Η μεταφορά της πρωτεύουσας στην Αθήνα, το Σύνταγμα του 1844, η ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας και του Πανεπιστημίου Αθηνών, η εγκαθίδρυση εκπαιδευτικού συστήματος, ο εκσυγχρονισμός της γεωργίας και της δασοπονίας είναι επιτεύγματα του νεαρού βασιλιά, ο οποίος, έχοντας επίσης την αρωγή έμπειρων Βαυαρών υπαλλήλων, αξιωματικών και επιστημόνων, στήριξε με κάθε τρόπο τον ελληνικό λαό στην προσπάθειά του να θεμελιώσει ένα νέο και σύγχρονο κράτος.

Έξυπνος, εργατικός και ολιγαρχής, ο Όθων αγάπησε με πάθος την Ελλάδα όχι μόνο κατά τη διάρκεια της τριακονταετούς βασιλείας του, αλλά και όταν, το 1862, αναγκάστηκε να την εγκαταλείψει εξαιτίας εσωτερικών ταραχών. Η προσφορά του στη θεμελίωση του ελληνικού κράτους αναγνωρίζεται ακόμα και σήμερα μέσα από τα βιβλία της Ελληνικής Ιστορίας.

Ο φιλελληνισμός, η αγάπη στην Ελλάδα και στον πολιτισμό της έχουν και σήμερα τη θέση τους στη Βαυαρία: είναι το ωραιότερο θέαμα που αντικρίζει κάποιος στην Königsplatz, τη βασιλική πλατεία του Μονάχου. Γι' αυτό και η Βαυαρία διέθεσε το ποσό των 17 εκατ. ευρώ για τη γενική ανακαίνιση της Γλυπτοθήκης, του αρχαιότερου Μουσείου του Μονάχου και του μοναδικού στον κόσμο με αποκλειστικές συλλογές γλυπτών της αρχαιότητας.

Η ελληνοβαυαρική φιλία ακμάζει, είναι ανάμεσα στους ανθρώπους, ενωμένους στην Ευρώπη και στην καρδιά της βαυαρικής πρωτεύουσας.

Dr. Markus Söder,
Πρωθυπουργός της Βαυαρίας

Begrüßung S.K.H. Herzog Franz von Bayern

Eine Würdigung der politischen Leistungen König Ottos von Griechenland gestaltet sich nicht einfach, wird sie doch oft vom Ende seiner Regentschaft her beurteilt.

Der Autor dieses Buches, Antonis Klapsis, geht gewissermaßen aus griechischer Sicht, auf die Bandbreite der Bemühungen der Regentschaft von 1833 bis 1862 ein, einen modernen griechischen Staat aus dem Nichts aufzubauen und alle Landesteile zu einen. Auch wenn der Wittelsbacher auf dem griechischen Thron wieder nach Bayern, quasi ins Exil, zurückkehren musste, so verging diese Epoche doch nicht spurlos.

Zu den innenpolitischen Leistungen seiner Regierungszeit gehören die Gestaltung der staatlichen Strukturen, der Aufbau des Rechtssystems und des Medizinalwesens, die Gründung der Schulen, der Universität und der Nationalbank. Diese Leistungen strahlen bis heute aus und die aufrichtige und tiefe Verbundenheit zwischen beiden Ländern lebt fort.

Nachdem König Otto auf den Thron von Hellas verzichten musste, kehrte er nach Bayern zurück. Er starb 1867 in Bamberg, ohne noch einmal nach Griechenland zurückkehren zu können, aber sein Herz gehörte bis zum letzten Atemzug Hellas. Der griechische Staatspräsident Konstantinos Stefanopoulos fasste diese tiefe Verbindung bei seiner Ansprache 1999 in München in folgende Worte:

„Ich weiß nicht, wie sehr die Griechen Otto geliebt oder nicht geliebt haben. Ich weiß aber sehr genau, wie sehr Otto Griechenland und die Griechen geliebt hat. Er wurde zutiefst Grieche, das Sprachrohr der griechischen Sehnsüchte, das Sprachrohr der Großen Nationalen Idee zur Befreiung auch der übrigen unterworfenen Gebiete der Heimat“.

S.K.H. Herzog Franz von Bayern

Χαιρετισμός της Α.Β.Υ. Φραγκίσκου, Δούκα της Βαυαρίας

Η αποτίμηση των πολιτικών επιτευγμάτων του βασιλιά της Ελλάδας Όθωνα δεν είναι εύκολη, καθώς συνήθως κρίνεται από το τέλος της βασιλείας του.

Ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου Αντώνης Κλάφης επιχειρεί να φωτίσει, από ελληνική άποψη, το εύρος των προσπαθειών της βασιλείας του Όθωνα, από το 1833 έως το 1862, για την οικοδόμηση ενός σύγχρονου ελληνικού κράτους από το μηδέν και την ένωση όλων των τμημάτων της χώρας. Ακόμα και όταν ο Όθων εγκατέλειψε τον ελληνικό θρόνο και επέστρεψε ως εξόριστος στη Βαυαρία, το αποτύπωμα αυτής της εποχής παρέμεινε ανεξίτηλο.

Στα επιτεύγματα της βασιλείας του συγκαταλέγονται η δημιουργία κρατικών δομών, η εγκαθίδρυση δικαίου συστήματος και δομών υγείας, η ίδρυση σχολείων, Πανεπιστημίου και Εθνικής Τράπεζας. Τα επιτεύγματα αυτά ακτινοβολούν μέχρι σήμερα, καθώς η ειλικρινής και βαθιά προσήλωση μεταξύ των δύο χωρών παραμένει ακόμα και τώρα ζωντανή.

Μετά την παραίτηση από τον θρόνο, ο Όθων επέστρεψε στη Βαυαρία και, το 1867, απεβίωσε στη Βαμβέργη, χωρίς ποτέ να μπορέσει να επιστρέψει στην Ελλάδα. Η καρδιά του όμως ανήκε μέχρι την τελευταία του πνοή στην ελληνική χώρα. Ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Στεφανόπουλος σε ομιλία του, το 1999 στο Μόναχο, εξήρε αυτή τη βαθιά προσήλωση με τα παρακάτω λόγια:

«Δεν γνωρίζω κατά πόσο οι Έλληνες αγάπησαν τον Όθωνα. Αυτό όμως που σίγουρα γνωρίζω είναι πόσο ο Όθων αγάπησε την Ελλάδα και τους Έλληνες. Έγινε βαθιά Έλληνας, ήταν η φωνή των ελληνικών πόθων και της Μεγάλης Εθνικής Ιδέας για την απελευθέρωση των σκλαβωμένων τμημάτων της πατρίδας».

Η Αυτού Βασιλική Υψηλότης Φραγκίσκος,
Δούκας της Βαυαρίας

Ευχαριστίες

Η παρούσα έκδοση δεν θα είχε πραγματοποιηθεί δίχως τη σύμπραξη μίας σειράς ανθρώπων και φορέων. Ευχαριστούμε θερμά τον Επίκουρο Καθηγητή του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου κ. Αντώνη Κλάφη για τη συγγραφή της μελέτης. Επίσης, την κ. Δανάη Κουλμάση για την εξαιρετική μετάφραση του ελληνικού κειμένου στα γερμανικά.

Ξεχωριστά υπόχρεοι είμαστε στον Διευθυντή του Otto König von Griechenland Museum, του Όττομπρουν, καθηγητή κ. Jan Murken και στην κ. Andrea Schmidt για τη διάθεση φωτογραφιών, στην Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου, στο Εθνικό Τυπογραφείο, στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, στο Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών – Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία, στο Μουσείο Μπενάκη, στον κ. Ηλία Γεωργουλέα και στην Up Drones για την παραχώρηση των εικόνων που πλαισιώνουν το κείμενο.

Ιδιαίτερα ευχαριστούμε τον Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Ευάνθη Χατζηβασιλείου και τον δημοσιογράφο κ. Παναγιώτη Κακολύρη για τη συμβολή τους και, τέλος, τις Εκδόσεις Πατάκη που επιμελήθηκαν την έκδοση του ανά χείρας βιβλίου.

Τζένη Καπέλλου,
Διευθύντρια του Γραφείου του Ιδρύματος Hanns Seidel στην Ελλάδα

Danksagung

Die vorliegende Edition wäre ohne die Mitarbeit von einer Reihe von Personen und Institutionen nicht zustande gekommen. Wir danken herzlich dem Verfasser dieses Buches Antonis Klapsis, Assistenz-Professor an der Universität Peloponnes. Ebenso Dr. Danae Coulmas für die Übersetzung des griechischen Textes ins Deutsche.

Zu Dank verpflichtet sind wir dem Otto-König-von-Griechenland-Museum der Gemeinde Otobrunn, seinem Leiter Prof. Dr. Jan Murken und der Museumsgraphikerin Andrea Schmidt für die Bildvorlagen. Wir danken außerdem der Nationalen Pinakothek in Athen, dem Museum der Stadt Athen - Stiftung Vourou-Eftaxias, der Nationalen Druckanstalt, dem Nationalen Historischen Museum, dem Museum Benaki, Athen, sowie Ilias Georgouleas und Up Drones für das Bildmaterial.

Unser besonderer Dank gilt Evanthis Hatzivassiliou, Professor an der Universität Athen, und Panajiotis Kakolyris, Journalist, für ihre tätige Unterstützung, sowie dem Verlag Patakis für die grafische Gestaltung des Buches.

Jenny Kapellou,
Leiterin des Auslandsbüros der Hanns-Seidel Stiftung in Griechenland

*Προσωπογραφία του Όθωνα σε νεαρή ηλικία
(ελαιογραφία του Joseph Stieler, Μουσείο Μπενάκη)
Portrait von Otto im jungen Alter
(Ölgemälde Joseph Stieler, Museum Benaki, Athen)*

1.

Η εκλογή στον ελληνικό θρόνο

Το 1831 συμπληρώνονταν δέκα χρόνια από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, η οποία, χάρη και στην παρέμβαση τριών Μεγάλων Δυνάμεων –της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας–, οδήγησε στη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, το οποίο οι ίδιες τρεις Δυνάμεις υπέγραψαν στις 22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830,¹ αναγνώριζε για πρώτη φορά την ύπαρξη ανεξάρτητου κράτους για τους Έλληνες, αλλά με περιορισμένα σύνορα, τα οποία άφηναν έξω από την ελληνική επικράτεια σημαντικό μέρος της δυτικής και της βόρειας Στερεάς Ελλάδας.² Στις 14/26 Σεπτεμβρίου 1831, με νέο Πρωτόκολλο, που συνομολόγησαν και πάλι στο Λονδίνο, οι ίδιες Δυνάμεις συμφωνούσαν στην προς βορρά διεύρυνση των ελληνικών συνόρων, τα οποία θα χαράσσονταν κατά μήκος της γραμμής που ενώνει τον Αμβρακικό και τον Παγασητικό κόλπο. Η Πελοπόννησος, ολόκληρη η Στερεά Ελλάδα, η Εύβοια, τα νησιά του Αργοσαρωνικού, οι Κυκλάδες και οι Βόρειες Σποράδες θα αποτελούσαν την εδαφική επικράτεια της ελεύθερης Ελλάδας.³

Ωστόσο, οι πανηγυρισμοί δεν κράτησαν πολύ. Στις 27 Σεπτεμβρίου/9 Οκτωβρίου 1831 ο Ιωάννης Καποδίστριας, κυβερνήτης της Ελλάδας από τον Ιανουάριο του 1828, δολο-

1. Σε όλο το κείμενο οι ημερομηνίες αποτυπώνονται ταυτόχρονα στο παλιό (Ιουλιανό) ημερολόγιο, που ίσχυε στην Ελλάδα, και στο νέο (Γρηγοριανό) ημερολόγιο, που από μακρού χρόνου εφαρμόζοταν στη δυτική Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένης της Βαυαρίας. Την περίοδο που καλύπτει το ανά χείρας βιβλίο, το παλιό ημερολόγιο υπολείπεται του νέου κατά 12 ημέρες. Ωστόσο, στις παραπομπές, όπου γίνεται αναφορά σε πρωτογενείς πηγές (π.χ. εφημερίδες), διατηρείται η ημερομηνία του πρωτότυπου κειμένου.
2. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1829-1830*, τ. 17, Ridgway, Λονδίνο 1832, σ. 191-195, 201-204. [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1830. Protocols of Conferences held in London*, Harrison, Λονδίνο χ.χ., σ. 307-316. [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1832*, Harrison, Λονδίνο 1835, σ. 186-198. Νικόλαος Σκούφος, *Συλλογή των Συνθηκών, Πρωτοκόλλων και διπλωματικών εγγράφων, αποτελούντων το ουσιωδέστερον μέρος της διπλωματικής ιστορίας του νέου ελληνικού κράτους*, τ. 1, Κονταξής & Λουλάκης, Ναύπλιο 1834, σ. 169-177. *Recueil des traités, actes et pièces concernans [sic] la fondation de la royauté en Grèce, et le tracé de ses limites*, Εθνικό Τυπογραφείο, Ναύπλιο 1833, σ. 21-27. Photini Constantopoulou (επιμ.), *The foundation of the modern Greek state. Major Treaties and Conventions, 1830-1947*, Καστανιώτης, Αθήνα 1999, σ. 29-33. Θανάσης Χρήστου, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους και οι διεθνείς Συνθήκες, 1830-1947*, τ. 1, Δημιουργία, Αθήνα 1999, σ. 164-170.
3. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1830-1831*, τ. 18, Ridgway, Λονδίνο 1833, σ. 633-637. [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1832*, σ. 250-254. Χρήστου, *Τα σύνορα*, τ. 1, σ. 222-227.

φονήθηκε έξω από τον ναό του Αγίου Σπυρίδωνα στο Ναύπλιο.⁴ Το στυγερό έγκλημα έβαλε βίαιο τέλος στην πρώτη οργανωμένη προσπάθεια θεμελίωσης αποτελεσματικών κρατικών δομών, την οποία είχε εγκαινιάσει ο Καποδίστριας. Τα πολιτικά πάθη οξύνθηκαν σε επικίνδυνο βαθμό, καθώς οι Έλληνες βρέθηκαν ακόμα μία φορά στα πρόθυρα ανοιχτού εμφύλιου πολέμου, τον οποίο δεν είχαν αποφύγει κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, το χρονικό διάστημα 1823-1825.⁵

Το κενό που δημιούργησε η δολοφονία του Καποδίστρια και η κατάσταση εσωτερικής αναρχίας στην οποία διολίσθαινε η Ελλάδα, πριν ακόμα καλά καλά στεγνώσει το μελάνι που είχε επικυρώσει την ανεξαρτησία της, αναθέρμαναν το ενδιαφέρον των τριών Δυνάμεων, που είχαν αυτόκλητα αναγορευθεί σε Προστάτιδες του ελληνικού κράτους. Εξάλλου, υπήρχε μία σημαντική εκκρεμότητα που έπρεπε αυτές να διευθετήσουν: η εκλογή του βασιλιά της Ελλάδας. Από την πρώτη στιγμή της εμπλοκής τους στη διαδικασία διευθέτησης του Ελληνικού ζητήματος, οι τρεις Δυνάμεις είχαν καταστήσει απολύτως σαφές ότι το πολίτευμα της Ελλάδας θα ήταν μοναρχικό, αναλαμβάνοντας οι ίδιες την επιλογή του προσώπου που θα ανερχόταν στον ελληνικό θρόνο. Με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1830, είχαν αναγορεύσει βασιλιά της Ελλάδας τον πρίγκιπα Λεοπόλδο του Σαξονικού Κομβούργου. Ωστόσο, λίγες εβδομάδες αργότερα ο Λεοπόλδος παραιτήθηκε από τον ελληνικό θρόνο, καθώς δεν είχε ικανοποιηθεί ο όρος που είχε θέσει αναφορικά με τη διεύρυνση των ορίων της ελληνικής επικράτειας.⁶ Έτσι, ο ελληνικός θρόνος παρέμενε κενός.

Η διαδικασία ανεύρεσης νέου υποψήφιου βασιλιά ήταν δυσκολότερη απ' ό,τι εκ πρώτης όψεως εμφανιζόταν. Κατ' αρχάς, οι τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις είχαν προκαταβολικά αποφασίσει ότι ο μέλλων βασιλιάς δεν θα μπορούσε να προέρχεται από τους αντίστοιχους τρεις βασιλικούς οίκους – τον βρετανικό, τον γαλλικό και τον ρωσικό. Ήταν μια αναγκαία ρύθμιση προκειμένου να αποφευχθεί η υπόνοια ότι ο αρχηγός του ελληνικού κράτους θα διατηρούσε ιδιαίτερους –οικογενειακούς και κατ' επέκταση, ενδεχομένως, και πολιτικούς– δεσμούς με κάποια από τις τρεις Δυνάμεις. Ωστόσο, αυτή η ρύθμιση περιόριζε σημαντικά τον αριθμό των πιθανών υποψηφίων για τον ελληνικό θρόνο.

Παράλληλα, προέκυπτε και μία άλλη δυσχέρεια. Δεν υπήρχαν πολλοί γόνοι ευρωπαϊκών βασιλικών οικογενειών που ήταν πρόθυμοι να αποδεχθούν το ελληνικό στέμμα. Το νεοσύστατο ελληνικό κράτος ήταν μικρό σε έκταση, φτωχό σε πόρους και πολιτικά εξαρ-

4. Βασίλης Κρεμμυδάς, «Η δολοφονία του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια», *Ο Εραμιστής*, 14, 1977, σ. 217-281.

5. Αντώνης Κλάφης, *Πολιτική και διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης, 1821-1923*, Πεδίο, Αθήνα 2019, σ. 75, 77.

6. [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1832*, σ. 539-604· Foreign Office, *British and foreign state papers*, τ. 17, σ. 453-504, 514-527· *Correspondance du comte J. Capodistrias, président de la Grèce*, τ. 4, Cherbuliez, Γενεύη/Παρίσι 1839, σ. 431-442· William P. Kaldis, «Leopold and the Greek crown», *Balkan Studies*, 8.1, 1967, σ. 53-64.

τημένο από τις Προστάτιδες Δυνάμεις. Δεν διέθετε ούτε καν στοιχειώδεις υποδομές, είχε καταστραφεί μετά από σχεδόν μία δεκαετία ένοπλων συγκρούσεων, ήταν οικονομικά χρεωμένο και στην πράξη χρεοκοπημένο. Χαρακτηριζόταν, επίσης, από μεγάλη εσωτερική αστάθεια, ενώ ακόμα και η δημόσια ασφάλεια ήταν σε πολλές περιπτώσεις αμφίβολη. Βρισκόταν, τέλος, στη νοτιοανατολικότερη απόληξη της ευρωπαϊκής ηπείρου, πολύ μακριά από τη δυτική Ευρώπη. Ακόμα και η απλή μετάβαση στην Ελλάδα ήταν εξαιρετική δύσκολη υπόθεση.

Στον αντίποδα, η Ελλάδα ασκούσε μεγάλη γοητεία σε πολλούς Ευρωπαίους που είχαν ανατραφεί με τα νόματα της κλασικής παιδείας. Ένας από αυτούς ήταν ο βασιλιάς της Βαυαρίας Λουδοβίκος Α΄. Ο Λουδοβίκος θαύμαζε απεριόριστα την αρχαία Ελλάδα και τα πνευματικά της επιτεύγματα. Την αγάπη του αυτή την εξέφρασε, μεταξύ άλλων, φροντίζοντας για την ανέγερση πολλών κτιρίων νεοκλασικού ρυθμού στο Μόναχο. Όταν το 1825 ανήλθε στον βαυαρικό θρόνο, άλλαξε ακόμα και τον τρόπο γραφής του ονόματος «Βαυαρία» από Baiern σε Bayern, έτσι ώστε να συμβαδίζει με την ελληνική ορθογραφία. Οπωσδήποτε, αντιμετώπισε με μεγάλη και ειλικρινή συμπάθεια την Ελληνική Επανάσταση, την οποία υποστήριξε έμπρακτα, στέλνοντας σημαντικό χρηματικό βοήθημα στους εξεγερμένους Έλληνες. Για τον ίδιο, όπως και για τους υπόλοιπους ρομαντικούς φιλέλληνες της δεκαετίας του 1820, η ίδρυση ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους αντιμετωπιζόταν –με μεγάλη δόση αφέλειας– ως η απαρχή της αναγέννησης του αρχαιοελληνικού μεγαλείου: ως απόγονοι ένδοξων προγόνων, οι Έλληνες θα μεγαλοουργούσαν εάν τους δινόταν η ευκαιρία. «Ανεστήθη η Ελλάς μου» φέρεται να αναφώνησε γεμάτος ενθουσιασμό, όταν στα τέλη του 1826 πληροφορήθηκε τη θριαμβευτική νίκη του Γεώργιου Καραϊσκάκη στη μάχη της Αράχοβας.⁷

Αναμνηστικό μετάλλιο για την ανεξαρτησία της Ελλάδας σε σχέδιο του Conrad Voigt. Στην εμπρόσθια όψη απεικονίζεται ο νεαρός βασιλιάς Όθων, ενώ στην πίσω αναγράφεται η λατινική φράση «Graecia rediviva» (Η Ελλάδα αναγεννηθείσα) (Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

7. Διονύσιος Α. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, τ. 5, Μέλισσα, Αθήνα 1956, σ. 549.

Δεν ήταν, επομένως, παράδοξο που ο Λουδοβίκος ενδιαφέρθηκε να προωθήσει την υποψηφιότητα του δευτερότοκου γιου του, πρίγκιπα Όθωνα, για τον ελληνικό θρόνο. Ο Λουδοβίκος εκτιμούσε ότι η εκλογή ενός μέλους της δυναστείας των Βίττελσμπαχ ως βασιλιά της Ελλάδας θα συντελούσε στην υλοποίηση του ονείρου της ελληνικής αναγέννησης. Βέβαια, ο Όθων δεν ήταν παρά ένας έφηβος: είχε γεννηθεί την 20ή Μαΐου/1η Ιουνίου 1815· επομένως το 1831 μόλις είχε συμπληρώσει το 16ο έτος της ηλικίας του. Μέχρι τότε δεν υπήρχε καν η σκέψη να αναλάβει κάποιο δημόσιο αξίωμα, καθώς ο πατέρας του τον προόριζε για τον ιερατικό κλάδο, όπως πρόσταζε η βαθιά του πίστη στον καθολικισμό. Ο Όθων είχε, επίσης, ασθενική κράση, ενώ αντιμετώπιζε χρόνιο πρόβλημα βαρηκοΐας, το οποίο εξηγούσε –τουλάχιστον εν μέρει– αφενός τη δυσκολία που εμφάνιζε στην άρθρωση, αφετέρου την εσωστρέφεια του χαρακτήρα του. Από την άλλη, όπως και ο πατέρας του, έτρεφε βαθιά αγάπη για την Ελλάδα, την οποία βέβαια είχε γνωρίσει μόνο μέσα από τις σελίδες των βιβλίων. Ταύτιζε την έννοια «Ελλάδα» με το αρχαίο

Τα πρώτα τέσσερα τέκνα του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄ (από πάνω αριστερά, ακολουθώντας τη φορά των δεικτών του ρολογιού): Μαξιμιλιανός, Μαθίλδη, Λουιτπόλδος και Όθων (λιθογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

μεγαλείο, όπως οι περισσότεροι Βαυαροί αλλά και οι υπόλοιποι Ευρωπαίοι. Αντίθετα, για την Ελλάδα και τους Έλληνες των αρχών του 19ου αιώνα γνώριζε ελάχιστα πράγματα.

Την υποψηφιότητα του Όθωνα οι τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις την αντιμετώπισαν αρχικά με σκεπτικισμό. Η Ρωσία διατύπωσε αντιρρήσεις αναφορικά με το θρησκευτικό δόγμα του Βαυαρού πρίγκιπα. Ο Όθων ήταν καθολικός, αλλά θα βασίλευε σε ένα έθνος στο οποίο η ορθόδοξη χριστιανική πίστη ήταν θεμελιώδες στοιχείο της συγκρότησής του. Ωστόσο, ήταν σαφές ότι δεν είχε καμία πρόθεση να μεταστραφεί προς την ορθοδοξία, εφόσον ανερχόταν στον ελληνικό θρόνο. Οι Ρώσοι, ως ορθόδοξοι και οι ίδιοι, θα προτιμούσαν έναν ορθόδοξο βασιλιά για την Ελλάδα, κάτι που ήταν προφανές ότι θα ικανοποιούσε και τους Έλληνες. Από την άλλη πλευρά, πρωτίστως η Βρετανία και δευτερευόντως η Γαλλία εξέφρασαν τις επιφυλάξεις τους για το γεγονός ότι ο Όθων ήταν ανήλικος. Αυτό σήμαινε ότι για ικανό χρονικό διάστημα δεν θα μπορούσε να ασκήσει πλήρως τα βασιλικά του καθήκοντα και συνεπώς θα ήταν απαραίτητη η μεσολάβηση μιας περιόδου αντιβασιλείας. Δεδομένου ότι οι ισορροπίες στην Ελλάδα ήταν ιδιαίτερα λεπτές και ευμετάβλητες, μια τέτοια μεταβατική περίοδος ίσως να αποδεικνυόταν καταστροφική.

Τα επιχειρήματα των τριών Δυνάμεων δεν ήταν αβάσιμα. Όμως, ο χρόνος πλέον πίεζε για τη λήψη μιας οριστικής απόφασης. Η εύθραυστη κατάσταση που υπήρχε στην Ελλάδα, ιδίως μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια, επέβαλλε τη διευθέτηση του δυναστικού ζητήματος. Μέσα σε αυτές τις περιστάσεις, οι προσπάθειες του Λουδοβίκου καρποφόρησαν στις αρχές του 1832. Την 1η/13η Φεβρουαρίου 1832, οι τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις υπέγραψαν Πρωτόκολλο στο Λονδίνο, με το οποίο συμφώνησαν να προσφέρουν τον ελληνικό θρόνο στον Όθωνα. Την απόφασή τους θα την ανακοίνωναν εμπιστευτικά στον Λουδοβίκο. Εφόσον, όπως προέβλεπαν οι ίδιες, εκείνος συναινέσει, θα άρχιζε άμεσα στο Λονδίνο η διεξαγωγή διαπραγματεύσεων ανάμεσα στους εκπροσώπους τους και στον εκπρόσωπο της Βαυαρίας, προκειμένου να διευθετηθούν οι λεπτομέρειες της εκλογής.⁸

Η γνώμη των Ελλήνων δεν είχε ζητηθεί από τις τρεις Δυνάμεις. Όμως, αυτό δεν ήταν κάτι πρωτοφανές. Η ελληνική κυβέρνηση δεν είχε κληθεί να υπογράψει κανένα από τα Πρωτόκολλα της ελληνικής ανεξαρτησίας, τα οποία έφεραν τις υπογραφές μόνο των τριών Δυνάμεων. Εξίσου, η ελληνική συναίνεση δεν είχε ζητηθεί ούτε για την εκλογή του Λεοπόλδου το 1830, ανεξάρτητα εάν λίγο αργότερα εκείνος παραιτήθηκε από τον ελληνικό θρόνο, δίχως ποτέ να έχει μεταβεί στην Ελλάδα. Εξάλλου, οι Έλληνες δεν έμοιαζαν να είναι αντίθετοι στην επιλογή του νεαρού Βαυαρού πρίγκιπα. Κάθε άλλο. Στις 13/25 Απριλίου 1832, η ελληνική Γερουσία απηύθυνε πανηγυρικό ψήφισμα προς τον

8. Αλέξανδρος Ι. Σούτσος, *Συλλογή των εις το εξωτερικόν δημόσιον δίκαιον της Ελλάδος αναγομένων επισήμων εγγράφων*, Βασιλικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1858, σ. 258-261.

Όθων, πρίγκιπας της Βαυαρίας (λιθογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

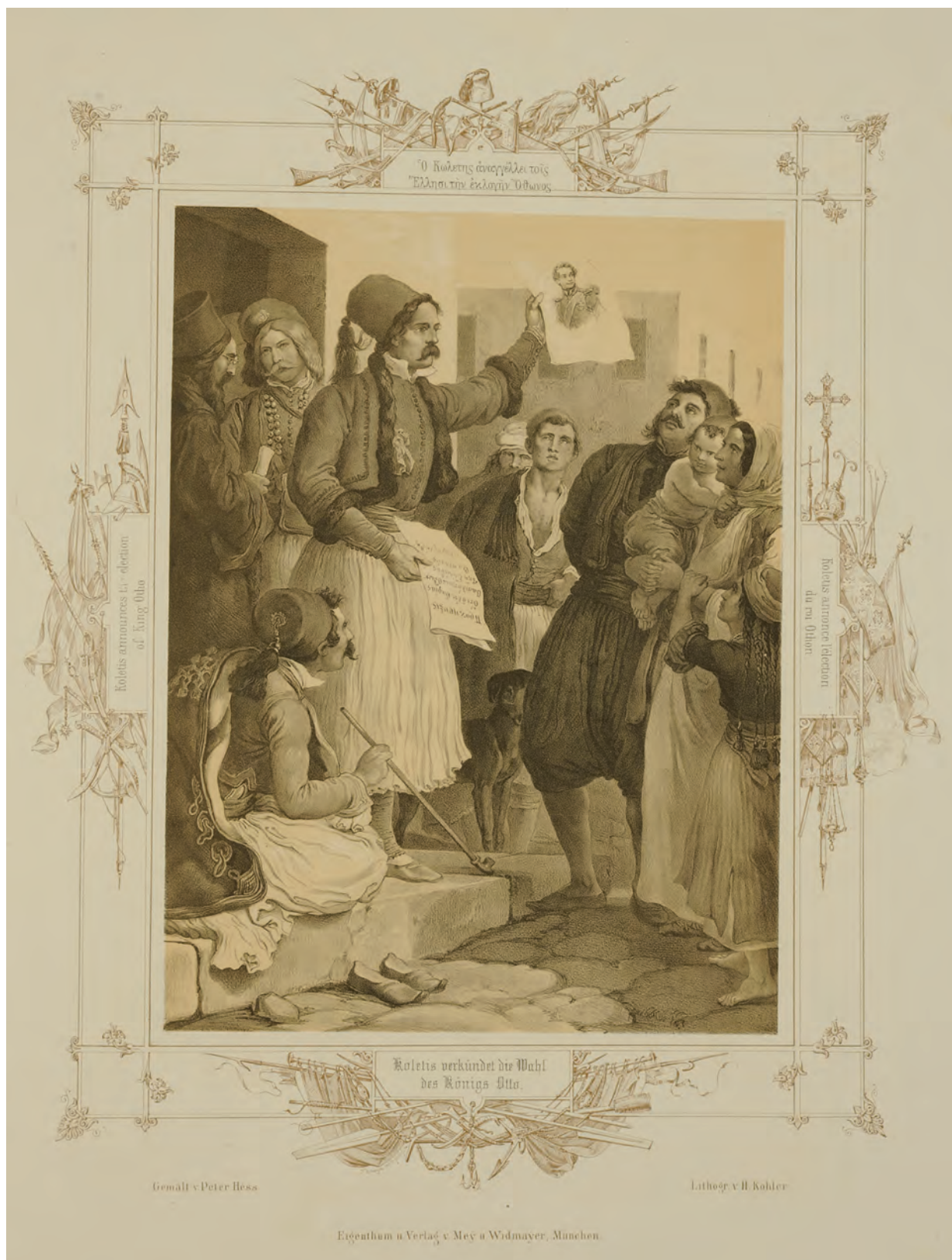
Λουδοβίκο. Με αυτό εξέφραζε τη ζωντανή ικανοποίηση και τη βαθιά αγαλλίαση σύσσωμου του ελληνικού λαού για την απόφαση να δοθεί το ελληνικό στέμμα στον Όθωνα, η εκλογή του οποίου, όπως υπογραμμιζόταν, αποτελούσε εγγύηση για τη διασφάλιση ενός ευτυχούς και ειρηνικού μέλλοντος για την Ελλάδα. Την αμέσως επόμενη ημέρα, ανάλογου περιεχομένου μήνυμα απέστειλε στον Λουδοβίκο και η ελληνική κυβέρνηση, με το οποίο παρείχε επιπλέον διαβεβαιώσεις για την αφοσίωση των Ελλήνων προς το πρόσωπο του μέλλοντα βασιλιά.⁹

Η εκλογή του Όθωνα επισημοποιήθηκε στις 25 Απριλίου/7 Μαΐου 1832 με τη συνολογήση ειδικής Συνθήκης στο Λονδίνο ανάμεσα αφενός στις τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις, αφετέρου στη Βαυαρία.¹⁰ Η Συνθήκη απέδιδε στον Όθωνα τον τίτλο «βασιλεύς της Ελλάδος»: οι τρεις Δυνάμεις απέφυγαν να τον αναγορεύσουν «βασιλέα των Ελλήνων», διότι κάτι τέτοιο θα παρέπεμπε και στους αλύτρωτους Έλληνες που ζούσαν εκτός των ορίων του ελληνικού κράτους (κατά συντριπτικό ποσοστό, στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας). Η Συνθήκη διευκρίνιζε, επίσης, ότι ο Όθων θα αναλάμβανε πλήρως την άσκηση των βασιλικών του καθηκόντων με τη συμπλήρωση του εικοστού έτους της ηλικίας του. Μέχρι τότε τη βασιλική εξουσία θα ασκούσε εξ ονόματος του ανήλικου Όθωνα τριμελής αντιβασιλική επιτροπή, τα μέλη της οποίας θα διορίζε ο πατέρας του Λουδοβίκος, ως κηδεμόνας του. Η διαδοχή του ελληνικού θρόνου θα ήταν κληρονομική και θα ακολουθούσε τη σειρά της πρωτοτοκίας. Αν παρ' ελπίδα ο βασιλιάς παρέμενε άτεκνος μέχρι τον θάνατό του, τότε το στέμμα θα παρέμενε στα χέρια του οίκου των Βίττελσμπαχ: θα δινόταν στον νεότερο αδελφό του, τον Λουιτπόλδο, ή, εάν ο τελευταίος είχε αποβιώσει, στους νόμιμους απογόνους του – πάντα κατά σειρά πρωτοτοκίας· στην περίπτωση δε που και ο Λουιτπόλδος απεβίωνε δίχως να έχει αποκτήσει παιδιά, τότε επόμενος στη σειρά διαδοχής ήταν ο αμέσως μικρότερος αδελφός του, ο Αδαλβέρτος, και κατ' επέκταση οι νόμιμοι απόγονοί του. Οπωσδήποτε, πάντως, αποκλειόταν στο διηνεκές η ένωση του ελληνικού και του βαυαρικού στέμματος: αυτό πρακτικά σήμαινε ότι η άνοδος στον θρόνο της Ελλάδας συνεπαγόταν αυτόματη παραίτηση από τα δικαιώματα επί του θρόνου της Βαυαρίας.

Με την ίδια Συνθήκη, οι τρεις Δυνάμεις επιβεβαίωσαν για μία ακόμα φορά ότι το ελληνικό κράτος τελούσε υπό την προστασία τους: επρόκειτο για όρο εν μέρει μειωτικό της ελληνικής κυριαρχίας, αλλά από την άλλη αποτελούσε εγγύηση για τη διατήρηση της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας απέναντι στην πολλαπλάσια ισχυρότερη Οθωμανική Αυτοκρατορία. Επιπλέον, οι τρεις Δυνάμεις αναλάμβαναν την υποχρέωση να εγγυηθούν δάνειο ύψους 60 εκατομμυρίων γαλλικών φράγκων, το οποίο θα μπορούσε να συνάψει ο Όθων ως βασιλιάς της Ελλάδας. Από την πλευρά της, η Βαυαρία δεσμευόταν να αποστείλει στην Ελλάδα στρατιωτική δύναμη 3.500 αν-

9. Στο ίδιο, σ. 262-267.

10. Στο ίδιο, σ. 266-275.

Ο Ιωάννης Κωλέττης αναγγέλλει στους Έλληνες την εκλογή του Όθωνα ως βασιλιά της Ελλάδας, μετά την επικύρωσή της από την Εθνοσυνέλευση στις 27 Ιουλίου/8 Αυγούστου 1832 (λιθογραφία του Peter von Hess, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

δρών, η οποία θα αποτελούσε τον πυρήνα των τακτικών ελληνικών ενόπλων δυνάμεων· τα έξοδα για τον εξοπλισμό, τη συντήρηση και τη μισθοδοσία αυτής της δύναμης αναλάμβανε να καταβάλλει το ελληνικό κράτος. Και στην περίπτωση της εν λόγω Συνθήκης, η προσυπογραφή της ελληνική πλευράς δεν θεωρήθηκε απαραίτητη. Ωστόσο, τρεις μήνες αργότερα, στις 27 Ιουλίου/8 Αυγούστου 1832, η ελληνική Εθνοσυνέλευση επικύρωσε την εκλογή του Όθωνα, διευκρινίζοντας μάλιστα ότι θεωρούσε πως η γνώμη και οι ευχές του ελληνικού λαού είχαν ήδη εκφραστεί υπέρ αυτής της εκλογής.

Το ίδιο διάστημα ολοκληρώθηκαν και οι διπλωματικές διεργασίες για την οριστική διευθέτηση του Ελληνικού ζητήματος. Μετά από μακρές και επίπονες διαπραγματεύσεις, στις 9/21 Ιουλίου 1832 οι τρεις Δυνάμεις συνομολόγησαν με την Οθωμανική Αυτοκρατορία τον Διακανονισμό της Κωνσταντινούπολης (ή αλλιώς Συνθήκη του Καλεντέρ Κιόσκ). Βάσει αυτού, η Υψηλή Πύλη αποδέχθηκε τα σύνορα του ελληνικού κράτους, όπως αυτά είχαν προσδιοριστεί από το Πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1831. Σε αντιστάθμισμα για τις εδαφικές απώλειες που είχε υποστεί η οθωμανική πλευρά προς όφελος του ελληνικού κράτους, η Ελλάδα ήταν υποχρεωμένη να καταβάλει –ως αποζημίωση– στον σουλτάνο 40 εκατομμύρια τουρκικά γρόσια.¹¹ Οι παρασκηνιακές προσπάθειες του Λουδοβίκου για τη διεύρυνση της ελληνικής επικράτειας, μέσω της συμπερίληψης σε αυτήν της Σάμου και της Κρήτης, απέβησαν άκαρπες. Η μόνη μικρή θετική επίπτωση αυτών των πρωτοβουλιών υπήρξε η απόφαση των τριών Δυνάμεων, στις 18/30 Αυγούστου 1832, για την παροχή καθεστώτος ευρείας τοπικής αυτονομίας στη Σάμο.¹² Την ίδια ημέρα, οι τρεις Δυνάμεις ανακοίνωσαν πανηγυρικά στον ελληνικό λαό αφενός την αίσια ολοκλήρωση όλων των διαδικασιών για τον προσδιορισμό των ορίων του ελληνικού κράτους, αφετέρου την εκλογή του Όθωνα στον ελληνικό θρόνο, ζητώντας από τους Έλληνες να συσπειρωθούν γύρω από το πρόσωπο του νεαρού βασιλιά, ώστε να επιτύχουν την ευημερία της πατρίδας τους.¹³

11. *Recueil des traités*, σ. 64-70, 74-76· Χρήστου, *Τα σύνορα*, τ. 1, σ. 239-243· Constantopoulou (επιμ.), *The foundation*, σ. 37-44· Ελευθέριος Πρεβελάκης, «Ο Διακανονισμός της Κωνσταντινουπόλεως, 9/21 Ιουλίου 1832», *Μνημοσύνη*, 5, 1974-1975, σ. 201-283.

12. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1833-1834*, τ. 22, Ridgway, Λονδίνο 1847, σ. 931-945· Χρήστου, *Τα σύνορα*, τ. 1, σ. 248-251.

13. Σούτσος, *Συλλογή*, σ. 294-297.

2.

Από τη Βαυαρία στην Ελλάδα

Τον Οκτώβριο του 1832, αντιπροσωπεία της ελληνικής Εθνοσυνέλευσης έφτασε στο Μόναχο, προκειμένου να προσφέρει επίσημα στον Όθωνα το ελληνικό στέμμα. Την αποτελούσαν τρεις από τους επιφανέστερους αγωνιστές της Ελληνικής Επανάστασης: ο ναύαρχος Ανδρέας Μιαούλης και οι στρατηγοί Κωνσταντίνος Μπότσαρης και Δημήτριος Πλαπούτας. Ο Λουδοβίκος τούς υποδέχθηκε εγκάρδια και τους επιφύλαξε μεγάλες τιμές. Στο δείπνο που τους παρέθεσε, φρόντισε να προβεί σε τριπλή πρόποση: υπέρ της ευτυχίας της Ελλάδας, υπέρ των τριών Προστάτιδων Δυνάμεων και υπέρ της υγείας των ηρώων της Ελλάδας. Ο Όθων έσπευσε να ανταποδώσει την πρόποση, ευχαριστώντας τον πατέρα του εκ μέρους των Ελλήνων: ήταν η πρώτη φορά που εκφραζόταν δημόσια ως ο εκπρόσωπος του ελληνικού λαού.¹

Τα μέλη της ελληνικής αντιπροσωπείας που επισκέφθηκαν το Μόναχο, προκειμένου να προσφέρουν επίσημα στον Όθωνα το ελληνικό στέμμα (από αριστερά προς τα δεξιά): Δημήτριος Πλαπούτας, Ανδρέας Μιαούλης, Κωνσταντίνος Μπότσαρης (επιχρωματισμένη λιθογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

1. Εφημ. Αθηνά, 26 Νοεμβρίου 1832.

Οι τρεις αντιπρόσωποι δήλωσαν την αφοσίωση και την υποταγή όλων των Ελλήνων προς το πρόσωπο του Όθωνα. Παράλληλα, του ζήτησαν να επισπεύσει κατά το δυνατόν τη μετάβασή του στην Ελλάδα.² Δεν υπήρχε λόγος αναβολής. Η χρονοτριβή ήταν ανεπιθύμητη. Έτσι, τους τελευταίους μήνες του 1832 εντάθηκαν οι προετοιμασίες για το ταξίδι του Όθωνα στη νέα του πατρίδα. Εξάλλου, στο πλαίσιο της πληρέστερης δυνατής προπαρασκευής του για την αποστολή που θα αναλάμβανε, είχε ήδη ξεκινήσει εντατικά μαθήματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας.

Η επίσημη τελετή της αναχώρησης του Όθωνα πραγματοποιήθηκε στο βασιλικό ανάκτορο του Μονάχου στις 24 Νοεμβρίου/6 Δεκεμβρίου 1832. Τον Όθωνα αποχαιρέτισαν στην κλίμακα του παλατιού οι γονείς του, οι αδελφοί και οι αδελφές του, άλλοι συγγενείς του και ανώτατοι Βαυαροί κρατικοί λειτουργοί. Απαρηγόρητη ήταν η μητέρα του, βασίλισσα Θηρεσία, η οποία αδυνατούσε να συγκρατήσει τα δάκρυά της. Παρόντα ήταν και τα τρία μέλη της ελληνικής αντιπροσωπείας, τα οποία θα συνόδευαν τον Όθωνα στο ταξίδι του. Οι τρεις ήρωες της Ελληνικής Επανάστασης έδιναν ξεχωριστό ελληνικό χρώμα στην τελετή, καθώς φορούσαν τις παραδοσιακές ενδυμασίες του ιδιαίτερου τόπου καταγωγής τους: ο μιν Μιαούλης την υδραϊκή βράκα, οι δε Μπότσαρης και Πλαπούτας φουστανέλα· και οι τρεις κρατούσαν στο χέρι τους, σε ένδειξη σεβασμού, τα μακριά φέσια τους.³

Η πομπή του Όθωνα, την οποία αποτελούσαν οι αντιβασιλείς, τα μέλη της ελληνικής αντιπροσωπείας, οι 3.500 Βαυαροί στρατιώτες και όλα τα υπόλοιπα μέλη της βασιλικής συνοδείας, ξεκίνησε από το Μόναχο το μεσημέρι της ίδιας ημέρας με πορεία προς νότο. Ο Λουδοβίκος συνόδευσε τον γιο του μέχρι τον λίθο που σηματοδοτούσε το δωδέκατο χιλιόμετρο της επαρχιακής οδού. Εκεί, στην περιοχή του Όττομπρουν, τον αποχαιρέτησε. Σε ανάμνηση του γεγονότος, στο ίδιο σημείο ανεγέρθηκε το 1834 στήλη

Οι Κωνσταντίνος Μπότσαρης, Ανδρέας Μιαούλης και Δημήτριος Πλαπούτας δηλώνουν την αφοσίωση και την υποταγή των Ελλήνων στον Όθωνα (λιθογραφία του Peter von Hess, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

2. Στο ίδιο· Τρύφων Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος, βασιλέως της Ελλάδος, 1832-1862*, Α. Γ. Γαλανός, Αθήνα 1894, σ. 21.

3. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος*, σ. 30.

δωρικού ρυθμού, συνολικού ύψους σχεδόν εννέα μέτρων, με προτομή του νεαρού Όθωνα στην κορυφή και με ένα λιοντάρι (αντίστοιχο εκείνου του βαυαρικού βασιλικού θυρεού) στη βάση. Στις δύο πλαϊνές πλευρές της στήλης χαράχθηκαν ισάριθμα ποιήματα, ένα για την απελευθέρωση της Ελλάδας από τον οθωμανικό ζυγό και ένα για την αναγόρευση του Όθωνα σε βασιλιά του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Ως σύμβολο των στενών δεσμών της Ελλάδας και της Βαυαρίας, στη γλυπτή διακόσμηση του εμπρόσθιου τμήματος προστέθηκαν οι θυρεοί των δύο κρατών στεφανωμένοι από ένα κοινό στέμμα (σαφή αναφορά στον οίκο των Βίττελσμπαχ), καθώς και δύο διασταυρούμενες σημαίες με το αρχικό γράμμα των ονομάτων του Όθωνα (O) και του Λουδοβίκου (L).⁴

Η μητέρα του Όθωνα ακολούθησε την πομπή για περίπου 50 χιλιόμετρα από το Μόναχο, μέχρι την κωμόπολη του Μπαντ Άιμπλινγκ. Εκεί, μέσα σε ατμόσφαιρα μεγάλης συγκίνησης, αποχωρίστηκε τον γιο της. Για να τιμήσουν το περιστατικό, οι κάτοικοι του Μπαντ Άιμπλινγκ πήραν την πρωτοβουλία να κατασκευάσουν ένα μικρό μνημείο στον τόπο του αποχωρισμού μητέρας και γιου. Ο Λουδοβίκος ζήτησε από όλους τους κατοίκους της Βαυαρίας να συνδράμουν με δωρεές στην ανέγερση του μνημείου. Η ανταπόκριση ήταν τόσο μεγάλη, ώστε τα χρήματα που συγκεντρώθηκαν ξεπέρασαν τις προσδοκίες. Έτσι, αντί της απλής κατασκευής που είχαν αρχικά κατά νου οι εμπνευστές της ιδέας, αποφασίστηκε η ανέγερση επιβλητικού μνημείου ύψους 12 μέτρων, το οποίο διακοσμήθηκε με χάλκινο άγαλμα της βρεφοκρατούσας Παναγίας – ο συνειρμός για τον ιδιαίτερο δεσμό μητέρας και γιου ήταν πρόδηλος. Τα θεμέλια τέθηκαν στις 3/15 Οκτωβρίου 1833, ανήμερα της ονομαστικής εορτής της βασίλισσας Θηρεσίας, ενώ τα αποκαλυπτήρια πραγματοποιήθηκαν σε πανηγυρική ατμόσφαιρα την 20ή Μαΐου/1η Ιουνίου 1835, ημέρα των εικοστών γενεθλίων του Όθωνα, κατά την οποία ενηλικιώθηκε και ανέλαβε πλήρως τα βασιλικά του καθήκοντα στην Ελλάδα.⁵

Ο τελευταίος οικογενειακός αποχαιρετισμός πραγματοποιήθηκε στις 25 Νοεμβρίου/7 Δεκεμβρίου στην πολίχνη Κίφερσφελντεν, στα σύνορα της Βαυαρίας με την Αυστρία. Τον Όθωνα προέπεμψε ο μεγαλύτερος σε ηλικία αδελφός του και διάδοχος του βαυαρικού θρόνου Μαξιμιλιανός. Από εκεί και πέρα, ο Όθων θα πορευόταν σε μια μη βαυαρική επικράτεια. Η αναχώρησή του από το πάτριο έδαφος έγινε αφορμή ώστε λίγο καιρό αργότερα ο Λουδοβίκος να παραγγείλει την ανέγερση στο Κίφερσφελντεν ναΐσκου νεογοτθικού αρχιτεκτονικού ρυθμού, ο οποίος έμεινε έκτοτε γνωστός ως το «παρεκκλήσιο του βασιλιά Όθωνα» (*König Otto Kapelle*). Ο ναός, που κατασκευάστηκε μεταξύ του 1834 και του 1836, αφιερώθηκε στον άγιο Όθωνα, προς τιμήν του οποίου ο νεαρός βασιλιάς της Ελλάδας είχε ως βρέφος λάβει το όνομά του. Ο συμβολισμός της ονοματοδοσίας του ναού συμπληρώθηκε από το τρίπτυχο που τοποθετήθηκε πάνω από την Αγία Τράπεζα:

4. Cornelia Oelwein & Jan Murken, *Die Ottosäule in Ottobrunn und ihr Stifter Anton Ripfel*, Otto König von Griechenland Museum, Όττομπρουν 2009.

5. Gottfried Mayr, *Das Theresienmonument in Bad Aibling*, Stadt Bad Aibling, Μπαντ Άιμπλινγκ 2010.

Ο αποχαιρετισμός του Όθωνα στο βασιλικό ανάκτορο του Μονάχου (λιθογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

στο κεντρικό φύλλο απεικονίστηκε ο άγιος Όθων, ο οποίος πλαισιώθηκε στα δεξιά του από τον άγιο Λουδοβίκο και στα αριστερά του από την αγία Θηρεσία της Άβιλα – δηλαδή τους αντίστοιχους προστάτες αγίους του πατέρα και της μητέρας του Όθωνα.

Μετά από ταξίδι αρκετών ημερών, ο Όθων και η πολυπληθής ακολουθία του έφτασαν στην Τεργέστη. Ο Όθων και οι αξιωματούχοι που τον συνόδευαν επιβιβάστηκαν στη βρετανική φρεγάτα *Madagascar*, την οποία είχε διαθέσει γι' αυτόν τον σκοπό η βρετανική κυβέρνηση. Οι 3.500 Βαυαροί στρατιώτες (τέσσερα συντάγματα πεζικού, δύο ίλες ελαφρού ιππικού και μία πυροβολαρχία) επιβιβάστηκαν σε δύο θωρηκτά και σε πολυάριθμα εμπορικά πλοία, τα οποία είχαν ναυλωθεί προκειμένου να τους μεταφέρουν στην Ελλάδα.⁶ Τελικός προορισμός όλων ήταν το Ναύπλιο, η πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους.

Στις 18/30 Ιανουαρίου 1833, η *Madagascar* εισήλθε στο λιμάνι του Ναυπλίου. Όμως, ο Όθων δεν αποβιβάστηκε αμέσως. Θεωρήθηκε σκόπιμο η αποβίβαση να πραγματοποιηθεί μία εβδομάδα αργότερα, ώστε να δοθεί αρκετός χρόνος για την προετοιμασία του εξαιρετικού γεγονότος. Πράγματι, στις 25 Ιανουαρίου/6 Φεβρουαρίου ο πρώτος βασιλιάς της Ελλάδας, φορώντας κυανή στολή Βαυαρού αξιωματικού, πάτησε το πόδι του στην ελληνική γη. Ωστόσο, το πρώτο βήμα ήταν σχεδόν επεισοδιακό. Την ώρα της απο-

Ο Όθων καθ' οδόν από τη Βαυαρία στην Ελλάδα (ελαιογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

βίβασης από τη λέμβο που τον μετέφερε από τη βρετανική φρεγάτα στην ακτή, ο Όθων παραπάτησε, με αποτέλεσμα να κινδυνεύσει να πέσει στη θάλασσα.⁷ Το περιστατικό θεωρήθηκε κακός οϊωνός. Όσοι διέθεταν ισχυρότερη μνήμη ίσως να το θυμήθηκαν, όταν σχεδόν τρεις δεκαετίες αργότερα ο Όθων θα εγκατέλειπε –έκπτωτος πια– την Ελλάδα, επιβαίνοντας σε ένα άλλο βρετανικό πολεμικό πλοίο.

Το παραλίγο ατύχημα κάθε άλλο παρά σκίασε την εορταστική ατμόσφαιρα. Τα βαυαρικά στρατεύματα, τα οποία είχαν αποβιβαστεί στο Ναύπλιο τρεις ημέρες νωρίτερα, ήταν παρατεταγμένα στην προκυμαία και απέδιδαν τις νενομισμένες τιμές στον βασιλιά. Παράλληλα, τα πλοία των τριών Προστάτιδων Δυνάμεων, που βρισκονταν αγκυροβολημένα στο λιμάνι

6. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος*, σ. 32.

7. Στο ίδιο, σ. 35-36. Ιωάννης Α. Πετρόπουλος & Αικατερίνη Κουμαριανού, *Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους. Οθωνική περίοδος, 1833-1843*, Παπαζήσης, Αθήνα 1982, σ. 81.

του Ναυπλίου, χαιρέτισαν με κανονιοβολισμούς την αποβίβαση του αρχηγού του ελληνικού κράτους. Εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης, τον Όθωνα καλωσόρισε ο Γεώργιος Κουντουριώτης. Αμέσως μετά, ο Όθων εισήλθε έφιππος στην πόλη του Ναυπλίου, στα φρούρια του οποίου κυμάτιζαν πέντε σημαίες: της Ελλάδας, της Βαυαρίας, της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας.⁸ η πρώτη συμβόλιζε την ελληνική κυριαρχία, η δεύτερη την προέλευση του βασιλιά, ενώ οι υπόλοιπες υπογράμμιζαν το καθεστώς προστασίας υπό το οποίο τελούσε το ελληνικό κράτος έναντι των τριών Δυνάμεων.

Αφού παρέλαβε τα κλειδιά του Ναυπλίου από τον Γάλλο φρούραρχο της πόλης, ο Όθων κατευθύνθηκε στον ιερό ναό του Αγίου Γεωργίου, όπου παρακολούθησε τη δοξολογία. Στην είσοδο του ναού, ο μητροπολίτης Κορίνθου Κύριλλος Β΄ τον προσφώνησε με συγκίνηση, αποκαλώντας τον «σωτήρα» και «ελπίδα του έθνους». Αμέσως, μετά το τέλος της δοξολογίας, ο Όθων δέχτηκε τον όρκο της υποταγής από τους εκπροσώπους των ελληνικών πολιτικών και στρατιωτικών αρχών. Κατόπιν, μετέβη στο κυβερνείο, την άλλοτε έδρα του Καποδίστρια, το οποίο πλέον θα χρησίμευε ως προσωρινό –αν και εντελώς υποτυπώδες– βασιλικό ανάκτορο.⁹

Πέρα από τις επίσημες τελετές, η υποδοχή που του επιφυλάχθηκε από τον λαό ήταν αποθεωτική. Ο ενθουσιασμός ήταν διάχυτος και σχεδόν ασυγκράτητος. Μεγάλο πλήθος είχε κατακλύσει κάθε γωνιά του Ναυπλίου, προκειμένου να προϋπαντήσει τον βασιλιά. Μετά από μία δεκαετία πολεμικών αναμετρήσεων, έναντι των Οθωμανών αλλά και εμφύλιων, οι οποίες μοιραία είχαν επιφέρει μεγάλες καταστροφές, οι περισσότεροι Έλληνες συνέδεαν άρρηκτα την παρουσία του Όθωνα με την προσδοκία της γαλήνης και της προόδου. Σε τελική ανάλυση, στις αρχές του 1833 ο Όθων ήταν κατά κάποιον τρόπο η ενσάρκωση της ελληνικής ανεξαρτησίας. Αυτό και μόνο αρκούσε για να τον καθιστά όχι απλώς δημοφιλή, αλλά αντικείμενο σχεδόν μεταφυσικής λατρείας. Μειονεκτήματα υπήρχαν. Και ήταν αρκετά και σημαντικά. Αλλά ακόμα και αυτά μπορούσαν, στη δεδομένη συγκυρία, να μετατραπούν σε πλεονεκτήματα. Ναι, ο Όθων ήταν μόλις 17,5 ετών και δεν

Η αποβίβαση του Όθωνα στο Ναύπλιο (λιθογραφία του Peter von Hess, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

8. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος*, σ. 37· Πετρόπουλος & Κουμαριανού, *Η θεμελίωση*, σ. 81.

9. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος*, σ. 37-38· Πετρόπουλος & Κουμαριανού, *Η θεμελίωση*, σ. 81-82.

*Η είσοδος του Όθωνα στο Ναύπλιο
(χρωμολιθογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)*

*Η υποδοχή του Όθωνα στο Ναύπλιο
(χρωμολιθογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)*

*Το γραφείο του Όθωνα στο Ναύπλιο
(υδατογραφία του A. Haubenschmid, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)*

διέθετε εμπειρία στη διαχείριση περίπλοκων και πειστικών κρατικών υποθέσεων· αλλά ακριβώς λόγω της ηλικίας του, ήταν αναμενόμενο ότι θα επιδείκνυε ιδιαίτερο ενθουσιασμό και ζέση για τα βασιλικά του καθήκοντα, τα οποία το πιθανότερο ήταν ότι θα ασκούσε για αρκετά χρόνια, προσφέροντας έτσι μεγάλη σταθερότητα. Ναι, ο Όθων ήταν ξένος προς την ελληνική πραγματικότητα, αγνοούσε πρόσωπα και καταστάσεις, δεν γνώριζε τις συνήθειες του ελληνικού λαού· όμως, αυτό ίσως τελικά να ήταν προτιμότερο, καθώς οι απλοί Έλληνες έλπιζαν ότι θα ήταν απαλλαγμένος από προκαταλήψεις, δεν θα είχε οποιαδήποτε δέσμευση έναντι του ενός ή του άλλου τοπικού παράγοντα και θα ενεργούσε με μοναδικό γνώμονα την εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος – εξάλλου, αυτό θα ήταν και το δικό του συμφέρον, εάν ήθελε να στερεώσει τον θρόνο του σε ακλόνητα θεμέλια.

Αυτές τις μεγάλες προσδοκίες τις ενίσχυσε και ο ίδιος ο Όθων, μέσω του πρώτου διαγγέλματος που απηύθυνε στον ελληνικό λαό και το οποίο τοιχοκολλήθηκε απ' άκρου εις άκρον στο Ναύπλιο. Οι Έλληνες, ξεκινούσε ο Όθων, είχαν αποκτήσει την ανεξαρτη-

Ο Λέων των Βαυαρών στο Ναύπλιο. Λαξεύτηκε σε βράχο από τον Γερμανό γλύπτη Christian Ziegel, κατόπιν παραγγελίας του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄, για να τιμηθεί η μνήμη των Βαυαρών στρατιωτών που συνόδευσαν τον Όθωνα και οι οποίοι πέθαναν λόγω της επιδημίας τύφου που έπληξε το Ναύπλιο το 1833-1834 (φωτογραφία: Ur Drones)

σία τους με τον ηρωισμό, την τόλμη και τις θυσίες τους. Όλα αυτά τους καθιστούσαν άξιους απογόνους των σπουδαίων προγόνων τους – η αρχαιολατρία του νεαρού βασιλιά ήταν ολοφάνερη. Ωστόσο, ο ελληνικός λαός δεν μπορούσε να απολαύσει τους καρπούς της ελευθερίας, διότι η χώρα μαστιζόταν από την αναρχία και την εσωτερική διχόνοια. Ο Όθων υποσχόταν ότι θα αφιέρωνε όλες του τις δυνάμεις, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι βαθύτερες αιτίες της κακοδαιμονίας. Αποκλειστικός οδηγός του θα ήταν η εξυπηρέτηση του γενικού καλού και μέσον η απαρέγκλιτη εφαρμογή του δικαίου.¹⁰

Στο διάγγελμά του, ο Όθων διαβεβαίωνε επιπλέον τους Έλληνες ότι –αν και καθολικός στο δόγμα– θα προστάτευε με ευσυνειδησία την ορθόδοξη πίστη τους, θα προάσπιζε τα δικαιώματά τους, θα τηρούσε ευλαβικά τους νόμους και θα υπεραμυνόταν της εθνικής ανεξαρτησίας της νέας του πατρίδας. Ο υπέρτατος στόχος του, χάριν του οποίου είχε εγκαταλείψει την πατρώα γη, ήταν η αναγέννηση της Ελλάδας: αυτά τα λόγια του έμοιαζαν να απηχούν τα όνειρα του πατέρα του, τον οποίο εξάλλου έσπευσε να μνημονεύσει ως έναν από τους επιφανέστερους υποστηρικτές και ευεργέτες του ελληνικού εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχου της εκ βάθρων ανασυγκρότησης ήταν, κατά τον Όθωνα, να παραμερίσουν οι Έλληνες τις παλιές τους διαφορές και να ομονοήσουν: στην πραγματικότητα, απηύθυνε ένα προσκλητήριο πανεθνικής συσπείρωσης γύρω από το υπερκομματικό πρόσωπό του.¹¹

10. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 1, 16/28 Φεβρουαρίου 1833.

11. Στο ίδιο.

δεύτερης. Μήπως όμως τελικά αυτή η διαφορά επεκτεινόταν –ή, ακόμα χειρότερα, διευρυνόταν– και σε ζητήματα νοοτροπιών, αντιλήψεων, προτεραιοτήτων κ.ο.κ.;

Σε κάθε περίπτωση, όλα αυτά δεν αναιρούσαν τις καλές προθέσεις του Όθωνα: ήταν κάτι που κανείς δεν αρνιόταν. Το ίδιο ίσχυε για την ειλικρινή και άδολη αγάπη του για την Ελλάδα, έστω και αν αυτή η αγάπη είχε καλλιεργηθεί για μια Ελλάδα –ηλικίας περίπου δυόμισι χιλιετιών– που πλέον δεν υφίστατο: η νέα Ελλάδα ήταν ριζικά διαφορετική από την αρχαία – εξίσου και οι νέοι Έλληνες, που ελάχιστα έμοιαζαν στους αρχαίους. Τι ήταν άραγε αυτή η νέα Ελλάδα, στην οποία θα βασίλευε ο Όθων; Τον καιρό της άφιξής του στο Ναύπλιο, η πρόσφατα απελευθερωμένη χώρα εξακολουθούσε να είναι ένας σωρός ερειπίων και τίποτα περισσότερο. Οι εσωτερικές ελληνικές ισορροπίες ήταν ασταθείς, απρόβλεπτες και ευμετάβλητες. Η ίδια η εξουσία του Όθωνα ήταν αμφίβολο εάν, τουλάχιστον το πρώτο διάστημα μετά την αποβίβασή του στο Ναύπλιο, εκτεινόταν πολύ πέρα από τα όρια της ελληνικής πρωτεύουσας.

Λίγους μήνες νωρίτερα, το καλοκαίρι του 1832, ο επιφανής Γάλλος λογοτέχνης και πολιτικός Alphonse de Lamartine είχε επισκεφθεί το Ναύπλιο. Στις ημερολογιακές του σημειώσεις, περιέγραφε την ελληνική πρωτεύουσα ως «μια άθλια κωμόπολη», τα περισσότερα σπίτια της οποίας ήταν κατεστραμμένα και οι τοίχοι τους –γκρεμισμένοι από τις κανονιές των μαχών των προηγούμενων ετών– εξακολουθούσαν να βρίσκονται σωριασμένοι καταμεσής των δρόμων. Η αθλιότητα κυριαρχούσε σε όλες τις εκφάνσεις του δημόσιου και του ιδιωτικού βίου των Ελλήνων, συνέχιζε ο Lamartine, ενώ η απελπισία και τα άγρια πάθη συνδουλιζόνταν από τη διαρκώς αναζωπυρούμενη φλόγα του εμφύλιου σπαραγμού. Οι αντίπαλες παρατάξεις αλληλοεξοντώνονταν, ενώ οι ληστές κυριαρχούσαν στην ύπαιθρο. Κάθε φορά που ερχόταν το ταχυδρομείο από τις επαρχίες, έφταναν στο Ναύπλιο τα νέα για την πυρπόληση μιας πολιτείας, για τη λεηλασία μιας πεδιάδας ή για τη σφαγή ενός πληθυσμού από τη μία ή την άλλη φατρία. Κανείς δεν μπορούσε να βγει από το Ναύπλιο, κατέληγε ο Lamartine, δίχως να κινδυνεύει να δεχτεί μια τουφεκιά.¹²

Όλα αυτά σύντομα θα τα διαπίστωνε από πρώτο χέρι και ο ίδιος ο Όθων. Λίγο καιρό μετά την άφιξή του στην Ελλάδα, κι ενώ ακόμα –καθότι ανήλικος– δεν είχε αναλάβει τα βασιλικά του καθήκοντα, αποφάσισε να πραγματοποιήσει περιοδείες στις επαρχίες της νέας του πατρίδας, προκειμένου να γνωρίσει τη χώρα και τους ανθρώπους και να σχηματίσει προσωπική γνώμη για την εν γένει κατάσταση. Σε μία από αυτές τις περιοδείες, ο Όθων και η ακολουθία του κατευθύνθηκαν προς τη Βοιωτία. Σε κάποιο χωριό, οι κάτοικοι έστρωσαν τραπέζια σε ένα ξέφωτο, για να γευματίσουν οι υψηλοί επισκέπτες του τόπου τους. Λίγο πριν η βασιλική ομήγυρη αναχωρήσει, από το παρακείμενο δάσος πρόβαλε η μορφή ενός μεγαλόσωμου άνδρα. Είχε άγρια εμφάνιση, κατσα-

12. *Τρεις Γάλλοι ρομαντικοί στην Ελλάδα. Λαμαρτίνος – Νερβάλ – Γκωτιέ*, Ολκός, Αθήνα 1990, σ. 44-46.

Ο βασιλιάς της Βαυαρίας Λουδοβίκος Α΄ και η οικογένειά του περιεργάζονται τον ζωγραφικό πίνακα του Peter von Hess, ο οποίος απεικονίζει την άφιξη του Όθωνα στο Ναύπλιο (λιθογραφία του Dietrich Monten, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

ρά γένια και φορούσε μια βρόμικη, άσπρη μάλλινη κάπα τσοπάνη. Πλησίασε τον Όθωνα και του μίλησε με συστολή και σεβασμό. Του είπε ότι ήταν ο Ηλίας Χονδρογιάννης, ο τρομερός αρχηγός της οικογένειας των Χονδρογιάννηδων, μιας διαβόητης και επικηρυγμένης συμμορίας ληστών που λυμαίνονταν την ύπαιθρο. Ο αρχιληστής δήλωσε στον βασιλιά ότι είχε έρθει για να παραδοθεί. Το ίδιο και τα δύο αδέλφια του, τα οποία βρίσκονταν κρυμμένα λίγο παραπέρα, πίσω από τα δέντρα.

Ο Χονδρογιάννης είχε προφανώς στο μυαλό του όσα ίσχυαν την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Τότε, οι ληστές που παραδίδονταν οικειοθελώς στις οθωμανικές αρχές συνήθως όχι μόνο δεν τιμωρούνταν, αλλά αντίθετα ο τοπικός πασάς τούς αντάμειβε, διορίζοντάς τους στη φρουρά του. Όμως, ο Όθων ήταν βγαλμένος από το παράδειγμα της δυτικής Ευρώπης – της Αναγέννησης, του Διαφωτισμού και του ορθού λόγου. Ξεκαθάρισε στον λήσταρχο ότι ο βασιλικός νόμος δεν γνώριζε έλεος. Κατά συνέπεια, τόσο ο ίδιος ο Χονδρογιάννης όσο και τα αδέλφια του θα έπρεπε να τιμωρηθούν για τις πράξεις τους, έστω και αν η μεταμέλειά τους θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη ως ελαφρυντικό για την ποινή που θα τους επιβαλλόταν. Η υποταγή των Χονδρογιάννηδων στη νομιμότητα, κατέληξε ο Όθων, όφειλε να ολοκληρωθεί με τη δίχως καθυστέρηση παράδοσή τους στον έπαρχο της Λιβαδειάς, της πόλης την οποία ο βασιλιάς σκόπευε να επισκεφθεί στη συνέχεια. Ο Ηλίας Χονδρογιάννης υποσχέθηκε ότι θα έπραττε όσα του είχε προστάξει ο Όθων και αποσύρθηκε στο δάσος. Καθώς αποχωρούσε από το ξέφωτο, οι χωρικοί παραμέρισαν για να περάσει: όλα έδειχναν πως, αν και λήσταρχος, απέλαυε ενός ιδιότυπου λαϊκού σεβασμού.

Το πρωί της επόμενης ημέρας, κι ενώ είχε ήδη φτάσει στη Λιβαδειά, ο Όθων ζήτησε από έναν υπασπιστή να πάει στο Επαρχείο και να μάθει τι είχε συμβεί με την υπόθεση Χονδρογιάννη. Λίγο αργότερα, ο υπασπιστής επέστρεψε, φέροντας όχι ένα, αλλά δύο καταπληκτικά νέα. Οι τρεις αδελφοί Χονδρογιάννη είχαν όντως τηρήσει τον λόγο τους και είχαν εμφανιστεί στον έπαρχο για να παραδοθούν. Όμως, αυτό συνέβη περίπου την ώρα που αναμενόταν η άφιξη του βασιλιά, με αποτέλεσμα ο έπαρχος να τους δηλώσει ότι είχε πολλές έγνοιες με τις ετοιμασίες της υποδοχής, κι έτσι δεν είχε χρόνο για να τους συλλάβει· αναγκαστικά, θα έπρεπε να φύγουν και να επιστρέφουν αργότερα για να παραδοθούν. Οι Χονδρογιάννηδες αποχώρησαν, αλλά δεν επανήλθαν. Είχαν υποσχεθεί να παραδοθούν μία φορά, όχι ξανά και ξανά. Ο Όθων δεν πίστευε στα αυτιά του. Απαίτησε την παύση του επάρχου από τα καθήκοντά του, κάτι που όντως συνέβη. Όμως, το κακό είχε γίνει. Οι Χονδρογιάννηδες είχαν γίνει άφαντοι και, πριν περάσει πολύς καιρός, συνέχισαν την παλιά τους τέχνη, αυτήν της ληστείας.¹³ Η κατάσταση στην Ελλάδα ήταν πολύ πιο περίπλοκη από όσο την είχε φανταστεί ο νεαρός και άπειρος βασιλιάς.

---

13. Βολφ Ζάιντλ, *Βαυαροί στην Ελλάδα. Η γένεση του νεοελληνικού κράτους και το καθεστώς του Όθωνα*, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1981, σ. 126-128.

3.

Η αντιβασιλεία

Ανεξάρτητα από τις προθέσεις του, ο Όθων ήταν ανήλικος. Κατά συνέπεια, δεν μπορούσε να ασκήσει πλήρως τα βασιλικά του καθήκοντα. Σύμφωνα με ρητή διάταξη της Συνθήκης του Λονδίνου του 1832, ο Όθων θα ενηλικιωνόταν όταν θα συμπλήρωνε το εικοστό έτος της ηλικίας. Αυτό θα συνέβαινε την 20ή Μαΐου/1η Ιουνίου 1835. Επομένως, απέμεναν ακόμα δύομισι χρόνια. Στο διάστημα αυτό, ο Όθων θα είχε κατά κάποιον τρόπο δεύτερο ρόλο, καθώς την εξουσία θα ασκούσε στο όνομά του τριμελής αντιβασιλική επιτροπή. Σε εφαρμογή της Συνθήκης του Λονδίνου, ο πατέρας του ανήλικου βασιλιά Λουδοβίκος είχε ήδη επιλέξει τα τρία πρόσωπα που θα συναπάρτιζαν αυτή την επιτροπή. Χρέη προέδρου θα εκτελούσε ο κόμης Josef Ludwig von Armansperg, ενώ τακτικά μέλη διορίστηκαν ο Georg Ludwig von Maurer και ο Karl Wilhelm von Heideck. Οι αποφάσεις θα λαμβάνονταν κατά πλειοψηφία. Γραμματέας και αναπληρωματικό μέλος τοποθετήθηκε ο Karl von Abel και πάρεδρο μέλος ο Johann Baptist Greiner.

Ο Armansperg ήταν επιφανής πολιτικός, ο οποίος, μεταξύ άλλων, είχε διατελέσει υπουργός Οικονομικών και υπουργός Εξωτερικών της Βαυαρίας. Διέθετε μεγάλη εμπειρία και είχε γενικά τη φήμη ότι διαπνεόταν από φιλελεύθερες αντιλήψεις (αν και ο τρόπος με τον οποίο άσκησε εξουσία στην Ελλάδα δεν επιβεβαίωσε αυτή τη φήμη). Ο Maurer ήταν διαπρεπής νομομαθής, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Είχε, επίσης, διατελέσει σύμβουλος επικρατείας στη Βαυαρία. Ο Heideck ήταν αξιωματικός του βαυαρικού στρατού, ο οποίος προήχθη μέχρι τον βαθμό του υποστρατήγου. Είχε τη μεγαλύτερη σχέση με την Ελλάδα, καθώς το 1826 είχε μεταβεί στην επαναστατημένη χώρα, προκειμένου να πολεμήσει στο πλευρό των Ελλήνων. Έφτασε, μάλιστα, να αναλάβει τη διοίκηση του τακτικού στρατού την εποχή του Καποδίστρια. Ο Abel ήταν διπλωμάτης καριέρας στο βαυαρικό Υπουργείο Εξωτερικών, ενώ ο Greiner ήταν ανώτερος δημόσιος υπάλληλος. Με βάση τις γνώσεις και τα προ-

Η μεγάλη σφραγίδα του ελληνικού κράτους, 1832-1843 (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Προσωπογραφία του Όθωνα (λιθογραφία του Franz Seraph Hanfstaengl, 1832,
Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών – Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία)

σόντα καθενός, είχε γίνει προκαταβολικά, ήδη πριν από την αναχώρησή τους από το Μόναχο, η κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ τους. Ο Armansperg θα προέδρευε, ο Maurer θα ασχολείτο με τα θέματα της δικαιοσύνης, της Εκκλησίας και της παιδείας, ο Heideck θα καταπιανόταν με τα ζητήματα των ενόπλων δυνάμεων, ο Abel με τη δημόσια διοίκηση και την εξωτερική πολιτική, ενώ ο Greiner με τα οικονομικά.

Οι σχέσεις μεταξύ των αντιβασιλέων δεν υπήρξαν πάντα ανέφελες. Αντίθετα, πολύ γρήγορα προέκυψαν μεταξύ τους αντιθέσεις, οι οποίες εξελίχθηκαν ακόμα και σε ανοιχτές αντιπαραθέσεις. Ο Armansperg επιδίωκε τη μονοπώληση της εξουσίας, μολοντί θεωρητικά η αντιβασιλική επιτροπή θα έπρεπε να λειτουργεί ως συλλογικό όργανο. Έτσι, δεν άργησε να προκαλέσει την αγανάκτηση των Maurer και Heideck, με τους οποίους ήρθε σε σύγκρουση. Στο πλευρό των Maurer και Heideck τάχθηκε ο Abel. Όμως, τελικά, ο Armansperg, ο οποίος αποδείχθηκε εξαιρετικά επιδέξιος στις δολοπλοκίες, κατόρθωσε να επικρατήσει. Το καλοκαίρι του 1834, έπεισε τον Λουδοβίκο να ανακαλέσει τον Maurer και τον Abel. Αντικαταστάτης στη θέση του πρώτου στάλθηκε από το Μόναχο ο Agid von Cobell. Ο Heideck εξουδετερώθηκε ως αντίπαλος του Armansperg. Τις αρμοδιότητες του Abel ανέλαβε ο ίδιος ο Armansperg, ο οποίος έκτοτε υπήρξε αδιαμφισβήτητα μακράν το ισχυρότερο πρόσωπο της αντιβασιλείας.¹

Η εξουσία των αντιβασιλέων ήταν σχεδόν απόλυτη, καθώς δεν ήταν υποχρεωμένοι να λογοδοτούν σε κανένα εκλεγμένο σώμα. Από την πρώτη κιόλας στιγμή διαφάνηκε ξεκάθαρα ότι δεν ήταν διατεθειμένοι να προβούν σε οποιαδήποτε συνταγματική παραχώρηση στον ελληνικό λαό. Αντίθετα, επέλεξαν την οδό της δεσποτικής διακυβέρνησης, παρά το γεγονός ότι η βαυαρική κυβέρνηση είχε δεσμευτεί τον Ιούλιο του 1832 να προωθήσει τις διαδικασίες για την κατάρτιση ελληνικού Συντάγματος,² εξάλλου, και στην ανακοίνωση που είχαν κάνει οι τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις προς τον ελληνικό λαό στις 18/30 Αυγούστου 1832, είχαν

Παράσημο του Τάγματος του Σωτήρος της πρώτης περιόδου της βασιλείας του Όθωνα. Το Τάγμα του Σωτήρος καθιερώθηκε με Βασιλικό Διάταγμα της 20ής Μαΐου/1ης Ιουνίου 1833 (Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

1. Πετρόπουλος & Κουμαριανού, *Η θεμελίωση*, σ. 83-86.

2. Σπ. Β. Μαρχεζίνης, *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος, 1828-1964*, τ. 1, Πάπυρος, Αθήνα 1966, σ. 112-116· John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο, 1833-1843*, τ. 1, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1985, σ. 191-194· *Recueil des traités*, σ. 62-63· Παύλος Β. Πετρίδης, *Σύγχρονη ελληνική πολιτική ιστορία*, τ. 1, Γκοβόστης, Αθήνα χ.χ· Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από το γένος στο έθνος. Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, 1821-1862*, Παπαζήσης, Αθήνα 2004, σ. 310-313.

ρητά αναφερθεί στην προοπτική παραχώρησης Συντάγματος μετά την άφιξη του Όθωνα στην Ελλάδα.³

Αφήνοντας κατά μέρος –έπειτα και από σχετική υπόδειξη του Λουδοβίκου– τα συνταγματικά ζητήματα, οι αντιβασιλείς ασχολήθηκαν κατ’ αρχάς με την οργάνωση της διοίκησης, εκτιμώντας ότι αυτό θα ήταν το πρώτο αποφασιστικό βήμα για τη θεμελίωση ενός ισχυρού και αποτελεσματικού κρατικού μηχανισμού. Σε μεγάλο βαθμό, ακολουθήθηκε το πρότυπο της περιόδου του Καποδίστρια. Έτσι, αποφασίστηκε η διοικητική διαίρεση του κράτους σε δέκα νομούς, οι οποίοι με τη σειρά τους υποδιαιρέθηκαν σε 42 επαρχίες. Στη βάση της διοικητικής πυραμίδας τοποθετήθηκαν οι πολυάριθμοι δήμοι. Ο τρόπος επιλογής των προσώπων που θα αναλάμβαναν τη διεύθυνση των τριών βαθμών διοίκησης μαρτυρούσε αφενός την προσήλωση των Βαυαρών αντιβασιλέων στον στόχο της εμπέδωσης ενός συγκεντρωτικού συστήματος άσκησης εξουσίας, αφετέρου την αποστροφή τους προς τις δημοκρατικές μεθόδους: οι νομάρχες και οι έπαρχοι θα διοριζόνταν απευθείας από το στέμμα, ενώ ακόμα και στην περίπτωση των δημάρχων, για τους οποίους προβλεπόταν διαδικασία εκλογής από τον λαό, ο τελευταίος και αποφασιστικότερος λόγος επιφυλασσόταν στην κεντρική εξουσία· με άλλα λόγια, ένας εκλεγμένος δήμαρχος δεν θα αναλάμβανε ποτέ τα καθήκοντά του, εάν δεν υπήρχε η σύμφωνη γνώμη της κυβέρνησης.⁴

Επιστέγασμα της διοικητικής μεταρρύθμισης αποτέλεσε η μεταφορά της πρωτεύουσας από το Ναύπλιο στην Αθήνα. Η επίσημη ανακοίνωση της απόφασης έγινε με το διάταγμα της 18ης/30ής Σεπτεμβρίου 1834, ενώ η εγκατάσταση του Όθωνα, των αντιβασιλέων, της κυβέρνησης και των υπόλοιπων απαραίτητων κρατικών αρχών στη νέα πρωτεύουσα πραγματοποιήθηκε τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους.⁵ Η Αθήνα υπερίσχυσε ανάμεσα στις υπόλοιπες υποψηφιότητες, πρωτίστως λόγω ιστορικών κριτηρίων. Η ασύγκριτη ακτινοβολία της αρχαίας κληρονομιάς της ασκούσε ακαταμάχητη γοητεία στους αρχαιολάτρες Βαυαρούς (μεταξύ αυτών και στον Λουδοβίκο, ο οποίος φαίνεται ότι έπαιξε ρόλο στη λήψη της απόφασης), παρά το γεγονός ότι η Αθήνα την εποχή της επιλογής της δεν αποτελούσε παρά σκιά του μακρινού κλασικού παρελθόντος της. Είναι χαρακτηριστικό πως, όταν ο Όθων έφτασε στη νέα πρωτεύουσα, δεν υπήρχε κατάλληλο οίκημα για τη διαμονή του. Έτσι, εγκαταστάθηκε στη μέχρι τότε οικία του Χιώτη τραπεζίτη Αλέξανδρου Κοντόσταυλου, ξύλινης κατασκευής στο μεγαλύτερο μέρος της, την οποία αγόρασε το ελληνικό δημόσιο, προκειμένου να διαμείνει προσωρινά εκεί ο ανήλικος βασιλιάς, ενόψει της δρομολόγησης της κατασκευής μόνιμου ανακτόρου.

3. Σούτσος, *Συλλογή*, σ. 294-297.

4. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 12, 6/18 Απριλίου 1833· *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 3, 10/22 Ιανουαρίου 1834· Διονύσης Μοσχόπουλος & Γεωργία Προκοπιάδου, *Διοικητική χαρτογράφηση του ελληνικού κράτους, 1833-1845*, Παπαζήσης, Αθήνα 2003· Χάρης Μπαμπούνης, *Η τοπική αυτοδιοίκηση κατά την οθωνική περίοδο, 1833-1862*, Gutenberg, Αθήνα 2010· Παπαγεωργίου, *Από το γένος στο έθνος*, σ. 313-321.

5. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 56, 28 Σεπτεμβρίου/10 Οκτωβρίου 1831.

*Ο Όθων εισέρχεται έφιππος στην Αθήνα
(επιχρωματισμένη λιθογραφία του Gustav Kraus, 1839, Παλαιό Παλάτι, Αίθουσα του Θρόνου,
Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών – Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία)*

Το έργο της διοικητικής συγκρότησης συμπληρώθηκε από εκείνο της θεμελίωσης του κράτους δικαίου, με κύριο άξονα τους θεσμούς απονομής της δικαιοσύνης. Έχοντας κατά νου τα ευρωπαϊκά πρότυπα, οι αντιβασιλείς προχώρησαν στην ίδρυση δέκα πρωτοδικείων (ένα στην πρωτεύουσα κάθε νομού), δύο εφετείων και ενός ανώτατου ακυρωτικού δικαστηρίου, του Αρείου Πάγου – κι εδώ, η αρχαιολατρία βρήκε αντανάκλαση στο όνομα που επελέγη για το δικαστήριο. Σημαντικές υπήρξαν οι παρεμβάσεις στον τομέα της νομοθεσίας, όπου οι αντιβασιλείς έθεσαν σε ισχύ ποινικό κώδικα και κώδικες ποινικής και πολιτικής δικονομίας, βάζοντας έτσι τις βάσεις για την άρτια νομική συγκρότηση του νεαρού βασιλείου. Αντίθετα, πολύ πιο σύνθετη υπόθεση έμελλε να αποδειχθεί η απόπειρα κωδικοποίησης του αστικού δικαίου, με αποτέλεσμα η αντιβασιλική επιτροπή να υιοθετήσει τη λύση της εφαρμογής του βυζαντινού δικαίου, όπως αυτό είχε αποτυπωθεί, ήδη από τον 14ο αιώνα, στην περίφημη *Εξάβιβλο Αρμενοπούλου*. Παράλληλα, αναγνωρίστηκε η αυξημένη τυπική ισχύς του εθιμικού δικαίου.⁶

Οι αντιβασιλείς καταπιάστηκαν, επίσης, με τη διευθέτηση των εκκλησιαστικών ζητημάτων. Έχοντας ως βασικό του συνεργάτη τον αρχιμανδρίτη Θεόκλητο Φαρμακίδη, ο Maurer προώθησε την ιδέα της διοικητικής αυτονομίας της ελλαδικής Εκκλησίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, καθώς θεωρούσε ότι η συνεχιζόμενη εξάρτηση της πρώτης από το δεύτερο θα έβλαπτε τα ελληνικά συμφέροντα, από τη στιγμή που το Φανάρι βρισκόταν εκτεθειμένο στις άμεσες πιέσεις του σουλτάνου. Σε εφαρμογή αυτών των σχεδίων, το καλοκαίρι του 1833 η Εκκλησία της Ελλάδας ανακηρύχθηκε αυτοκέφαλη, γεγονός που επισημοποίησε την απόσπασή της από την κανονική δικαιοδοσία του Πατριαρχείου. Η εξέλιξη αυτή προκάλεσε έντονες αντιδράσεις τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και εκ μέρους του οικουμενικού θρόνου, με αποτέλεσμα τη διακοπή των εκκλησιαστικών σχέσεων ανάμεσα στην Αθήνα και στην Κωνσταντινούπολη έως το 1850, οπότε το Φανάρι αναγνώρισε τα τετελεσμένα. Η ανακήρυξη της αυτοκεφαλίας της ελλαδικής Εκκλησίας δεν ήταν παρά μόνο μία πτυχή της πολιτικής των αντιβασιλέων σε σχέση με τα εκκλησιαστικά ζητήματα. Μόλις λίγους μήνες αργότερα, επιβλήθηκε το κλείσιμο της συντριπτικής πλειοψηφίας των εκατοντάδων μοναστηριών, τα οποία έως τότε λειτουργούσαν μέσα στα όρια της ελληνικής επικράτειας, και οι περιουσίες τους δημεύτηκαν.⁷

6. Γκέοργκ Λούντβιχ Μάουρερ, *Ο ελληνικός λαός. Δημόσιο, ιδιωτικό και εκκλησιαστικό δίκαιο από την έναρξη του αγώνα για την ανεξαρτησία ως την 31η Ιουλίου 1834*, Αδελφοί Τολίδη, Αθήνα 1976, σ. 606-732· Νικόλαος Ι. Πανταζόπουλος, «Georg Ludwig von Maurer. Η προς ευρωπαϊκά πρότυπα ολοκληρωτική στροφή της νεοελληνικής νομοθεσίας», *Επιστημονική Επετηρίς Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών*, 13, 1968, σ. 1345-1506· Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Η πορεία προς σύγχρονους ελληνικούς αστικούς κώδικες. Η περίοδος των αναζητήσεων, 1822-1891. Συμβολή εις την ιστορίαν του νεοελληνικού δικαίου*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2008, σ. 170-189.

7. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 23, 1/13 Αυγούστου 1833· *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 15, 23 Απριλίου/5 Μαΐου 1834· Σπύρος Ν. Τρωιάνος & Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Εκκλησία και πολιτεία. Οι σχέσεις τους κατά τον 19ο αιώνα, 1833-1852*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα/Κομοτηνή 1999· Παρασκευάς Ματάλας, *Έθνος και ορθοδοξία. Οι περιπέτειες μιας σχέσης. Από το «ελλαδικό» στο*

Ο Όθων έφιππος με ελληνική ενδυμασία (επιχρωματισμένη λιθογραφία, Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών – Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία)

Ο Maurer ανέλαβε, επίσης, την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος του νεαρού βασιλείου. Ο σχετικός νόμος προέβλεπε την ίδρυση και τη λειτουργία δημοτικών σχολείων στοιχειώδους εκπαίδευσης στην έδρα κάθε δήμου, ενώ στην πρωτεύουσα κάθε επαρχίας ιδρύθηκε ένα «Ελληνικό Σχολείο» τριετούς φοίτησης, στο οποίο μπορούσαν να εγγραφούν οι απόφοιτοι της τέταρτης τάξης του δημοτικού σχολείου. Ταυτόχρονα,

---

βουλγαρικό σχίσμα, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2002, σ. 45-131· Charles A. Frazee, *The Orthodox Church and independent Greece, 1821-1852*, Cambridge University Press, Κέιμπριτζ 2009, σ. 89-195· Μάουρερ, *Ο ελληνικός λαός*, σ. 499-522.

στις πρωτεύουσες των νομών θα λειτουργούσαν τα γυμνάσια τετραετούς φοίτησης, στα οποία δικαίωμα εισαγωγής –κατόπιν εξετάσεων– είχαν οι απόφοιτοι των «Ελληνικών Σχολείων». Σε σχέση με το πρόγραμμα σπουδών, ο Maurer, επηρεασμένος προφανώς από την αρχαιολατρία που διέκρινε τους περισσότερους Βαυαρούς, αλλά και από το γενικότερο πνεύμα του ρομαντισμού που κυριαρχούσε εκείνη την εποχή στη δυτική Ευρώπη, έδωσε μεγαλύτερη έμφαση στη διδασκαλία θεωρητικών μαθημάτων με ανθρωπιστικό προσανατολισμό, βάζοντας ουσιαστικά στο περιθώριο την τεχνική εκπαίδευση. Παράλληλα, έθεσε τις βάσεις για την ίδρυση του πρώτου ελληνικού πανεπιστημίου στην Αθήνα, η λειτουργία του οποίου εγκαινιάστηκε το 1837.⁸

Η αντιβασιλική επιτροπή ασχολήθηκε και με το κρίσιμο ζήτημα της συγκρότησης τακτικού στρατού, καθώς οι προσπάθειες που είχε καταβάλει προς αυτήν την κατεύθυνση ο Καποδίστριας είχαν διακοπεί αμέσως μετά τη δολοφονία του. Όταν οι αντιβασιλείς ανέλαβαν τα καθήκοντά τους, οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις δεν ήταν τίποτα περισσότερο από ένα συνονθύλευμα ημιάτακτων ομάδων, τα μέλη των οποίων συνήθως ενδιαφέρονταν πιο πολύ για την εξυπηρέτηση των προσωπικών τους συμφερόντων και αδιαφορούσαν για τις εντολές που λάμβαναν από την κυβέρνηση της χώρας. Η λύση που προκρίθηκε από την αντιβασιλική επιτροπή ήταν η κατάργηση όλων των υφιστάμενων στρατιωτικών τμημάτων και η δημιουργία νέων, με πυρήνα Βαυαρούς μισθοφόρους, την αποστολή των οποίων στην Ελλάδα προέβλεπε η Συνθήκη του Λονδίνου του 1832. Σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης του οξύτατου προβλήματος της επαγγελματικής αποκατάστασης και της κοινωνικής ένταξης σημαντικού αριθμού αγωνιστών της επαναστατικής περιόδου, αποφασίστηκε η συγκρότηση ειδικών ταγμάτων, τα οποία θα απορροφούσαν περίπου 2.000 ατάκτους. Ωστόσο, η επιτυχία του συγκεκριμένου μέτρου υπονομεύτηκε στην πράξη από την απροθυμία της συντριπτικής πλειοψηφίας των τελευταίων να ενταχθούν στις τάξεις του τακτικού στρατού, καθώς αρκετοί ήταν εκείνοι που προτίμησαν τον οικονομικά πιο συμφέροντα δρόμο της ληστείας. Αντίθετα, πιο αποτελεσματική, από την άποψη της προσέλκυσης υποψηφίων, υπήρξε η ίδρυση του σώματος της Χωροφυλακής, αποστολή της οποίας ήταν η αστυνόμευση της ελληνικής επικράτειας: ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση από τις 1.200 θέσεις, που αρχικά προβλέφθηκαν, δεν στάθηκε δυνατόν να πληρωθούν με πρώην αγωνιστές παρά μόνο περίπου 800.⁹

-
8. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 11, 3/15 Μαρτίου 1834· Δαβίδ Αντωνίου, *Οι απαρχές του εκπαιδευτικού συστήματος στο νεοελληνικό κράτος. Το σχέδιο της επιτροπής του 1833*, Πατάκης, Αθήνα 1992· Μάουρερ, *Ο ελληνικός λαός*, σ. 534-543· Παπαγεωργίου, *Από το γένος στο έθνος*, σ. 350-361.
9. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 11, 3/15 Μαρτίου 1834· Ζάιντλ, *Βαυαροί*, σ. 122-125, 153-154· Δημήτρης Αρ. Μαλέσης, *Στρατιωτική πολιτική και θεμελίωση του ελληνικού κράτους. Οργάνωση, εκπαίδευση και λειτουργία του στρατού στην περίοδο της οθωνικής απολυταρχίας*, Παπαζήσης, Αθήνα 2004· Douglas Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας, 1770-1923*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2005, σ. 108-109· Γιάννης Κολιόπουλος, «Ληστές και λησταντάρτες στην κεντρική Ελλάδα το 1835-1836», *Μνήμων*, 7, 1978-1979, σ. 118-134· Petropulos, *Πολιτική και συγκρό-*

Ένα ακόμα σημαντικό θέμα που απασχόλησε τα μέλη της αντιβασιλικής επιτροπής υπήρξε εκείνο της εξυγίανσης των δημόσιων οικονομικών. Σε βασική προτεραιότητα αναδείχθηκε η απόπειρα αύξησης των κρατικών εσόδων, με σκοπό την κάλυψη των ελλειμμάτων του προϋπολογισμού, την εξυπηρέτηση των τόκων των κρατικών δανείων και την αποπληρωμή της αποζημίωσης προς την Υψηλή Πύλη, που προέβλεπε ο Διακανονισμός της Κωνσταντινούπολης του 1832. Ωστόσο, τα μέτρα που υιοθετήθηκαν όχι μόνο δεν αποδείχθηκαν αρκετά για την επίτευξη των φιλόδοξων σχεδίων των αντιβασιλέων, αλλά αντίθετα συνέβαλαν στη δημιουργία κλίματος γενικευμένης δυσαρέσκειας. Δύο ήταν οι βασικοί άμεσοι φόροι, οι οποίοι αποτελούσαν την κύρια πηγή εσόδων για το δημόσιο ταμείο. Ο ένας ήταν ο φόρος της δεκάτης στην αγροτική παραγωγή, βάσει του οποίου οι γεωργοί όφειλαν να καταβάλλουν το 10% της συνολικής αξίας των προϊόντων τους. Ο άλλος ήταν ο φόρος επικαρπίας που πλήρωναν οι μισθωτές κρατικών κτημάτων, ο οποίος ανερχόταν στο 25% της ετήσιας παραγωγής. Λόγω της οριζόντιας φύσης τους, και οι δύο φόροι έπλητταν καιρία το πενιχρό εισόδημα της μεγάλης μάζας του πληθυσμού της υπαίθρου. Η αντίδραση των προεπαναστατικών τοπικών αρχουσών τάξεων στην επιβολή φόρων από την κεντρική κυβέρνηση –η οποία κλιμακωνόταν μέχρι και του σημείου της υποκίνησης εξεγέρσεων– μείωνε ακόμα περισσότερο την αποδοτικότητα τους. Η αδυναμία επιτυχούς αντιμετώπισης του ολοένα διογκούμενου δημοσιονομικού ελλείμματος στερούσε από την κυβέρνηση τη δυνατότητα εφαρμογής αποφασιστικότερων μεταρρυθμίσεων, βυθίζοντας τη χώρα στα χρέη και αποκαλύπτοντας την ουσιαστική χρεοκοπία της οικονομικής πολιτικής των αντιβασιλέων.¹⁰ Στον τομέα της νομισματικής πολιτικής, τέλος, αποφασίστηκε ήδη από τους πρώτους μήνες του 1833 η αντικατάσταση του φοίνικα (που είχε εισαγάγει το 1828 ο Καποδίστριας) από τη δραχ-

Χρυσό ελληνικό εικοσάδραχμο του 1833
σε σχέδιο του Conrad Voigt (Otto König von
Griechenland Museum, Ottobrunn)

Ασημένιο ελληνικό πεντάδραχμο του 1833
σε σχέδιο του Conrad Voigt (Otto König von
Griechenland Museum, Ottobrunn)

τηση κράτους, τ. 1, σ. 197-205· Μάουρερ, *Ο ελληνικός λαός*, σ. 534-543, 558-584· Παπαγεωργίου, *Από το γένος στο έθνος*, σ. 326-343.

10. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1837-1838*, τ. 26, Ridgway, Λονδίνο 1855, σ. 62-127· Μάουρερ, *Ο ελληνικός λαός*, σ. 585-605· Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους*, τ. 1, σ. 208-214· Dakin, *Η ενοποίηση*, σ. 110.

Ο Όθων έφιππος (επιχρωματισμένη λιθογραφία του G. N. Renner & Schuster, Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών – Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία)

μή,¹¹ γεγονός που, εκτός των άλλων, επιβεβαίωσε τη σταθερή επιδίωξη των Βαυαρών να συνδέουν με κάθε τρόπο το νεοπαγές ελληνικό κράτος με την κλασική αρχαιότητα.

Συνολικά, οι αντιβασιλείς κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν μία σειρά από εξαιρετικά σύνθετα και δυσεπίλυτα προβλήματα. Στα περίπου δύομισι χρόνια της θητείας τους,

11. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 2, 22 Φεβρουαρίου/6 Μαρτίου 1833.

κατέβαλαν σημαντικές προσπάθειες και πρόσφεραν θετικό έργο στους περισσότερους τομείς, με χαρακτηριστική εξαίρεση την οικονομική πολιτική, η οποία –κατά γενική ομολογία– υπήρξε σχεδόν πλήρως αποτυχημένη. Οι δυσκολίες που έπρεπε να αντιπαρέλθουν ήταν κολοσσιαίες. Στην πραγματικότητα, ήταν υποχρεωμένοι να θεμελιώσουν ένα κράτος σχεδόν από το μηδέν. Ο Maurer διηγείται ότι στο σπίτι που εγκαταστάθηκε αμέσως μετά την άφιξή του στο Ναύπλιο δεν υπήρχε ούτε κάθισμα ούτε τραπέζι ούτε κονδυλοφόρος ούτε μελάνι, κι έτσι αναγκάστηκε να γράψει στον τοίχο του υπνοδωματίου του το σχέδιο της πρώτης εντολής προς το υπουργικό συμβούλιο, αντικείμενο της οποίας ήταν η σύνταξη έκθεσης για τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν με σκοπό την καταπολέμηση της μάστιγας της ληστείας.¹²

Από την άλλη, οι αντιβασιλείς πολλές φορές δεν απέφυγαν την άκριτη μεταφύτευση θεσμών από το εξωτερικό, τακτική που δεν μπορούσε να αποδώσει καρπούς, από τη στιγμή που οι κοινωνικές συνθήκες στην Ελλάδα ήταν ριζικά διαφορετικές από εκείνες που ίσχυαν στη δυτική Ευρώπη. Συχνότατα, έρχονταν αντιμέτωποι με τη δυσπιστία ή, ακόμα, και με την ανοιχτή εχθρότητα των τοπικών ηγετικών παραγόντων απέναντι στο εγχείρημα της συγκρότησης ισχυρού κεντρικού κράτους. Παράλληλα, ο παραγκωνισμός των Ελλήνων από την άσκηση της εξουσίας, οι οποίοι τις περισσότερες φορές απλώς λειτουργούσαν ως παθητικοί θεατές των εξελίξεων, περιοριζε ακόμα περισσότερο τις πιθανότητες ευόδωσης του τιτάνιου έργου που είχαν αναλάβει να φέρουν εις πέρας. Στο συλλογικό υποσυνείδητο των Ελλήνων η περίοδος της αντιβασιλείας έμεινε χαραγμένη ως «βαυαροκρατία».

Η αυταρχικότητα του τρόπου διακυβέρνησης από την πλευρά των αντιβασιλέων είχε ως αποτέλεσμα αυτοί να καταστούν αντιπαθείς στην κοινή γνώμη, διευρύνοντας έτσι το ψυχολογικό χάσμα που τους χώριζε από σημαντική μερίδα του ελληνικού λαού. Κορυφαίο παράδειγμα αποτέλεσε η δίκη και η καταδίκη σε θάνατο δύο εκ των επιφανέστερων αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης, των Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και Δημήτριου Πλαπούτα, με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας. Οι εκτελέσεις δεν πραγματοποιήθηκαν, καθώς την επόμενη κιόλας ημέρα της καταδίκης ο Όθων ανακοίνωσε τη μετατροπή της θανατικής ποινής σε εικοσαετή κάθειρξη. Ωστόσο, η όλη υπόθεση στιγμάτισε βαριά την αντιβασιλεία.¹³

12. Ανδρέας Σκανδάμης, *Η τριακονταετία της βασιλείας του Όθωνος, 1832-1862*, τ. 1, χ.ε., Αθήνα 1961, σ. 85.

13. Τάκης Χ. Κανδηλώρος, *Η δίκη του Κολοκοτρώνη και η επανάσταση της Πελοποννήσου*, χ.ε., Αθήνα 1906· Δημήτρης Φωτιάδης, *Η δίκη του Κολοκοτρώνη και του Πλαπούτα*, Κυψέλη, Αθήνα 1962.

4.

Από την απόλυτη στη συνταγματική μοναρχία

Την 20ή Μαΐου/1η Ιουνίου 1835 ο Όθων ενηλικιώθηκε, κι έτσι ανέλαβε πλήρως τα βασιλικά του καθήκοντα. Το γεγονός γιορτάστηκε με κάθε επισημότητα στην Αθήνα, πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους από τα τέλη του προηγούμενου χρόνου. Με την ανατολή του ήλιου, ρίχτηκαν 75 κανονιοβολισμοί, ενώ οι στρατιωτικές μπάντες παιάνιζαν στους δρόμους και στα στρατόπεδα της πόλης. Το ίδιο πρωί, οι αντιβασιλείς έγιναν δεκτοί από τον Όθωνα και εναπέθεσαν επίσημα στα χέρια του τη βασιλική εξουσία· ωστόσο, στέψη, με την κυριολεκτική έννοια του όρου, δεν έγινε, διότι στέμμα και σκήπτρο δεν υπήρχαν: το πλοίο που τα μετέφερε από το εξωτερικό καθυστέρησε να αφιχθεί στο λιμάνι του Πειραιά, κι έτσι δεν ήταν διαθέσιμα την ώρα της τελετής. Στις 10:00, ο Όθων μετέβη στον ιερό ναό της Αγίας Ειρήνης, προκειμένου να παραστεί στην πανηγυρική δοξολογία, μετά την ολοκλήρωση της οποίας ακολούθησε η ρίψη 101 κανονιοβολισμών. Αφού επέστρεψε στο προσωρινό του ανάκτορο, δέχθηκε τα συγχαρητήρια των εκπροσώπων των πολιτικών, στρατιωτικών, δικαστικών και εκκλησιαστικών αρχών, καθώς και των μελών του διπλωματικού σώματος. Το απόγευμα η Αθήνα φωταγωγήθηκε και ο Όθων περιόδευσε στην πόλη, υπό τις επευφημίες των κατοίκων της. Στην πλαγιά του Λυκαβηττού, του υψηλότερου λόφου της πρωτεύουσας, 100 λύχνοι σχημάτιζαν ένα τεράστιο «Ο», παραπέμποντας στο αρχικό γράμμα του ονόματος του βασιλιά. Με τη δύση του ήλιου, ρίχτηκαν ακόμα 101 κανονιοβολισμοί. Οι εορταστικές εκδηλώσεις συνεχίστηκαν τις επόμενες τρεις ημέρες με αθλητικούς αγώνες (δρόμοι, άλματος και ιππασίας).¹

Με την ευκαιρία της ενηλικίωσής του και της ανάληψης των βασιλικών του καθηκόντων, ο Όθων απηύθυνε διάγγελμα στον ελληνικό λαό. Σε αυτό υπογράμμιζε ότι, στα δύομισι χρόνια που είχαν μεσολαβήσει από την άφιξή του στην Ελλάδα, είχε σημειωθεί σημαντική πρόοδος σε πολλούς τομείς. Ωστόσο, παραδεχόταν ότι υπήρχαν ακόμα πολλά που έπρεπε να γίνουν, προκειμένου να επουλωθούν όλες οι πληγές του παρελθόντος και να ανοιχτεί πλατύτερος ο δρόμος ενός ευοίωνου μέλλοντος. Ο ίδιος δεσμευόταν ότι θα αφιέρωνε όλες του τις δυνάμεις για την ευημερία της Ελλάδας. Έδινε, ακόμα, εμμέσως την υπόσχεση ότι θα φρόντιζε ώστε οι απόγονοί του, άρα και δυνητικοί διάδοχοι του θρόνου του, να ανατραφούν με βάση το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα: αυτό ασφα-

1. Εφημ. Αθηνά, 22 Μαΐου 1835· Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος*, σ. 96, 101-103· Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, τ. 1, σ. 145.

Erzucht von Stiche

Herausgegeben v. G. Bodmer in München

Auf Stein gez. v. G. Bodmer

ΟΤΤΟ

KÖNIG VON GRIECHENLAND.

ΟΘΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Προσωπογραφία του Όθωνα
(λιθογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

Ο βασιλικός θυρεός του Όθωνα (Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

επιβεβαιώνει τις προσδοκίες: μία από τις πρώτες ενέργειες του Όθωνα μετά την ενηλικίωσή του ήταν η παροχή χάριτος στους Κολοκοτρώνη και Πλαπούτα, οι οποίοι αποφυλακίστηκαν άμεσα.

Ωστόσο, τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν όπως ακριβώς πρόσμεναν οι περισσότεροι Έλληνες. Η πρώτη μεγάλη απογοήτευση ήρθε αμέσως, όταν ο Όθων ανακοίνωσε ότι στη θέση του αρχιγραμματέα της επικράτειας (δηλαδή του πρωθυπουργού) θα διοριζόταν ο Armansperg. Η αλήθεια είναι ότι ο Όθων δεν συμπαθούσε καθόλου τον Armansperg και ότι, αν ήταν στο χέρι του, δεν θα τον επέλεγε για το πιο σημαντικό πολιτικό αξίωμα της Ελλάδας. Οι μεταξύ τους σχέσεις είχαν καταστεί προβληματικές ήδη από τον πρώτο καιρό της περιόδου της αντιβασιλείας: πολύ συχνά ο Armansperg μηχανορραφούσε εις βάρος του Όθωνα, ενώ αντιστρόφως ο τελευταίος είχε στηρίξει –αν και δίχως αποτέλεσμα– τους υπόλοιπους αντιβασιλείς στις συγκρούσεις τους με τον Armansperg. Η απόφαση για τον διορισμό του μέχρι πρότινος προέδρου της αντιβασιλικής επιτροπής στη θέση του αρχιγραμματέα της επικράτειας λήφθηκε ουσιαστικά στο Μόναχο από τον Λουδοβίκο, ο οποίος επέμενε ότι ο Armansperg ήταν ο κα-

λώς θα ήχησε πολύ ευχάριστα στα αυτιά των Ελλήνων. Τέλος, όπως είχε κάνει και αμέσως μετά την αποβίβασή του στο Ναύπλιο, στις αρχές του 1833, ζητούσε από τους Έλληνες να αποφεύγουν τους διχασμούς, να ομονοούν και να εργάζονται από κοινού με τον βασιλιά για το καλό της πατρίδας τους.²

Στην ελληνική κοινή γνώμη υπήρχε έντονη η προσδοκία ότι το τέλος της αντιβασιλείας θα σηματοδοτούσε το γύρισμα σελίδας όχι μόνο από πλευράς τύπου, αλλά και από πλευράς ουσίας. Η εντύπωση που κυριαρχούσε ήταν ότι ο Όθων θα είχε κάθε λόγο –αλλά και κάθε συμφέρον– να συνεχίσει το έργο των αντιβασιλέων εκεί που ήταν όντως θετικό, αλλά παράλληλα να επιδιώξει την αποστασιοποίηση από τα σφάλματά τους. Το βασιλικό διάγγελμα ενίσχυσε την αισιοδοξία αυτή. Υπήρξε, εξάλλου, και μια εξέλιξη που έμοιαζε να

2. Εφημ. Αθηνά, 22 Μαΐου 1835· Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος*, σ. 96, 101-103· Foreign Office, *British and foreign state papers, 1834-1835*, τ. 23, Ridgway, Λονδίνο 1852, σ. 254-256.

ταλληλότερος για τη θέση του επικεφαλής της ελληνικής κυβέρνησης.³

Όλα αυτά καταδείκνυαν ότι ναι μεν ο Όθων είχε θεωρητικά αναλάβει τη βασιλική εξουσία, αλλά ότι στην πράξη εξακολουθούσε να μην έχει πλήρη ελευθερία δράσης και οπωσδήποτε συνέχιζε να τελεί υπό την ισχυρή επιρροή του πατέρα του. Εκείνο που δεν γνώριζε ο Όθων, όταν υπέγραφε τον διορισμό του Armansperg στη θέση του αρχιγραμματέα (θα το μάθαινε μερικά χρόνια αργότερα), ήταν πως ο Armansperg, ήδη από το 1834, είχε κινήσει παρασκηνιακά τα νήματα, ώστε ο προσωπικός γιατρός του Όθωνα να συντάξει μία σειρά εκθέσεων με παραλήπτη τον Λουδοβίκο. Σε αυτές υποστηριζόταν η άποψη ότι η ψυχολογική υγεία και η πνευματική ικανότητα του Όθωνα ήταν τόσο κλονισμένες, ώστε δεν θα μπορούσε να ανταποκριθεί με επιτυχία στις αυξημένες υποχρεώσεις που συνεπάγονταν τα βασιλικά καθήκοντα.

Όπως και να είχε, οι αρνητικές εντυπώσεις που δημιουργήθηκαν στην ελληνική κοινή γνώμη, λόγω του διορισμού του Armansperg στη θέση του αρχιγραμματέα, δεν μπορούσαν να διασκεδαστούν. Ο Armansperg ήταν απόλυτα ταυτισμένος με την περίοδο της αντιβασιλείας – εξάλλου, είχε υπάρξει ο ισχυρότερος παράγοντάς της. Η τάση του να συγκεντρώνει στα χέρια του όσο το δυνατόν περισσότερες εξουσίες επιβεβαιώθηκε και όταν ανέλαβε τα καθήκοντα του αρχιγραμματέα. Στο διάταγμα του διορισμού του υπήρχε, βέβαια, η πρόβλεψη ότι όλες οι αποφάσεις του αρχιγραμματέα θα τελούσαν υπό την έγκριση του βασιλιά. Ωστόσο, αυτό δεν απέτρεψε τον Armansperg από το να επιβάλει πολλές φορές τις απόψεις του στον Όθωνα. Ο πολύπειρος πολιτικός επικρατούσε επί του άπειρου βασιλιά.

Η θέση του Armansperg ενισχυόταν περαιτέρω από τους στενότετους δεσμούς που είχε αναπτύξει με τη βρετανική κυβέρνηση και ακόμα περισσότερο με τη βρετανική πρεσβεία στην Αθήνα. Δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι το Λονδίνο, ενόψει της

Ο θρόνος του Όθωνα στον ιερό ναό της Αγίας Ειρήνης, πρώτο μητροπολιτικό ναό της Αθήνας (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

3. Πετρόπουλος & Κουμαριανού, *Η θεμελίωση*, σ. 141-144.

ενηλικίωσης του Όθωνα, είχε υποστηρίξει με εντυπωσιακή επιμονή την υποψηφιότητα του Armandsparg για τη θέση του αρχιγραμματέα, ασκώντας μάλιστα πιέσεις στον Λουδοβίκο προς αυτή την κατεύθυνση. Οι παρεμβάσεις των τριών Προστάτιδων Δυνάμεων στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας ήταν φαινόμενο σύνηθες στα πρώτα χρόνια μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της – και η αλήθεια είναι ότι συνεχίστηκαν και πολύ αργότερα. Ήταν θεσμοθετημένες, βάσει του καθεστώτος προστασίας που είχαν επιβάλει στην Ελλάδα οι τρεις Δυνάμεις με τις ιδρυτικές Συνθήκες του ελληνικού κράτους: το καθεστώς αυτό καταργήθηκε επίσημα μόλις το 1920. Ο Όθων ήταν δύσκολο να αντιδράσει δυναμικά σε τέτοιου είδους παρεμβάσεις· αν το έκανε, το πιθανότερο θα ήταν οι τρεις Δυνάμεις να του υπενθύμιζαν ότι και η παρουσία του ίδιου στον ελληνικό θρόνο είχε υπάρξει αποτέλεσμα μιας ανάλογης δικής τους παρέμβασης. Στη συγκυρία των χρόνων της βασιλείας του Όθωνα, η βαρύνουσα σημασία του ξένου παράγοντα υπογραμμιζόταν περαιτέρω από το γεγονός ότι οι τρεις κύριοι κομματικοί σχηματισμοί που λειτουργούσαν στην Ελλάδα είχαν ως βασικό χαρακτηριστικό τους γνώρισμα τον προσανατολισμό προς μία από τις τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις: το «αγγλικό κόμμα» προς τη Μεγάλη Βρετανία, το «γαλλικό κόμμα» προς τη Γαλλία και το «ρωσικό κόμμα» προς τη Ρωσία.⁴

Ως αρχιγραμματέας, ο Armandsparg συνέχισε την πολιτική της αντιβασιλείας. Ιδιαίτερη έμφαση έδωσε στην ολοκλήρωση του θεσμικού εξοπλισμού του ελληνικού κράτους, προχωρώντας γι' αυτόν τον λόγο στην ίδρυση του Συμβουλίου της Επικρατείας, ανώτατου διοικητικού δικαστηρίου και κατά συνέπεια οργάνου απαραίτητου για την άρτια λειτουργία της κρατικής μηχανής. Ωστόσο, ο Armandsparg δεν κατόρθωσε να μην παρασυρθεί στο παιχνίδι της ευνοιοκρατίας, το οποίο διόγκωνε την αγανάκτηση που προκάλουσαν οι απολυταρχικές του τάσεις και η εμμονή του στον παραμερισμό των Ελλήνων. Η ολοένα αυξανόμενη αντιδημοτικότητα του μοιραία έπληττε και τη δημοφιλία του θρόνου. Προκειμένου να μεταστρέψει το εις βάρος του κλίμα, τον Φεβρουάριο του 1837 ο Όθων τον απέπεμψε. Για να τηρηθούν τα προσχήματα, ανακοινώθηκε ότι ο βασιλιάς είχε δήθεν δεχθεί την παραίτηση του αρχιγραμματέα, την οποία μάλιστα ο τελευταίος είχε υποβάλει «επανειλημμένως»⁵ φυσικά κάτι τέτοιο δεν ίσχυε. Μάλλον δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η απομάκρυνση του Armandsparg από τη θέση του αρχιγραμματέα έγινε αμέσως μετά την επιστροφή του Όθωνα από ταξίδι που είχε πραγματοποιήσει στη

4. Για τα λεγόμενα «ξενικά κόμματα» βλ. Gunnar Hering, *Τα ελληνικά πολιτικά κόμματα, 1821-1936*, τ. 1, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2006, σ. 196-251. Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι οι όροι «αγγλικό», «γαλλικό» και «ρωσικό» δεν χρησιμοποιούνταν επίσημα από τους ηγέτες, τα στελέχη και τους οπαδούς των αντίστοιχων κομμάτων, αλλά αποτελούσαν μειωτικούς χαρακτηρισμούς που οι μεν απέδιδαν στους δε. Με άλλα λόγια, κάθε παράταξη κατηγορούσε τις άλλες δύο ως ξενοκίνητες, διατηρώντας για τον εαυτό της το αποκλειστικό προνόμιο του ανιδιοτελούς πατριωτισμού.

5. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 4, 3 Φεβρουαρίου 1837.

Προσωπογραφία του Όθωνα με ελληνική ενδυμασία
(ελαιογραφία του Peter App, 1836, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Βαυαρία. Φαίνεται πως, κατά τη διάρκεια της πολύμηνης παραμονής του στο Μόναχο, ο Όθων εξασφάλισε τη συγκατάθεση του πατέρα του, προκειμένου να απαλλαγεί από τον Armansperg. Ίσως έτσι να εξηγείται και το σθένος με το οποίο ο Όθων αντιμετώπισε τις συστηματικές προσπάθειες που κατέβαλε στην Αθήνα ο πρεσβευτής της Μεγάλης Βρετανίας Edmund Lyons, προκειμένου να τον πείσει να ανακαλέσει την απόφαση για την αποπομπή του Armansperg.⁶

Αντικαταστάτης του Armansperg ορίστηκε ο επίσης Βαυαρός Ignaz von Rudhart, ο οποίος μετακλήθηκε από το Μόναχο στην Αθήνα ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο. Μόνο που ο Rudhart δεν θα ονομαζόταν πλέον αρχιγραμματέας της επικράτειας, αλλά πρόεδρος του υπουργικού συμβουλίου.⁷ Η μετονομασία του αξιώματος κατά πάσα πιθανότητα αντικατόπτριζε την πρόθεση του βασιλιά να μειώσει την επιρροή του όποιου προσώπου θα αναλάμβανε τη θέση του επικεφαλής της ελληνικής κυβέρνησης· η διακυβέρνηση του Armansperg είχε αποδειχθεί πολλαπλά επώδυνη εμπειρία για τον Όθωνα. Όσο η αποπομπή του Armansperg έγινε δεκτή με ικανοποίηση από τους περισσότερους Έλληνες, τόσο η επιλογή του Rudhart προκάλεσε απογοήτευση. Ο Rudhart ήταν γνωστός για τα φιλελληνικά του αισθήματα, αλλά δεν ήταν Έλληνας. Αν και δεν υπήρξε επαγγελματίας πολιτικός, αλλά προτιμούσε την ενασχόληση με τη συγγραφή μελετών (κυρίως νομικού, πολιτικού και οικονομικού περιεχομένου), είχε αρκετή εμπειρία στη διαχείριση κρατικών υποθέσεων· οπωσδήποτε, όμως, δεν ήταν εξοικειωμένος με την ελληνική πραγματικότητα.

Η εντύπωση που κυριαρχούσε στην ελληνική κοινή γνώμη ήταν ότι η «βαυαροκρατία» συνεχιζόταν. Η δυσαρέσκεια των Ελλήνων εκφραζόταν με κάθε ευκαιρία, δημιουργώντας ένα εξαιρετικά δυσμενές περιβάλλον για τον Rudhart. Τη θέση του Rudhart υπέσκαπτε ακόμα περισσότερο η βρετανική αντίθεση στο πρόσωπό του. Οι Βρετανοί αισθάνονταν ότι είχαν χάσει ένα σημαντικό έρεισμα στην Ελλάδα λόγω της αποπομπής του Armansperg, με τον οποίο διατηρούσαν απευθείας και στενή επαφή· πολύ περισσότερο, το Λονδίνο ανησυχούσε για την υποστήριξη που παρείχε στον Rudhart η Αυστρία. Σε όλα αυτά δεν άργησε να προστεθεί και η ρήξη στις σχέσεις ανάμεσα στον Όθωνα και στον Rudhart. Ο Όθων ήθελε τον περιορισμό των αρμοδιοτήτων του Rudhart – η ανάμνηση του Armansperg στοίχιωνε ακόμα τις σκέψεις του νεαρού βασιλιά. Από την άλλη, ο Rudhart αισθανόταν ότι ο Όθων δεν του άφηνε επαρκή περιθώρια, ώστε να φέρει εις πέρας τη δύσκολη αποστολή του. Τον Δεκέμβριο του 1837, μόλις δέκα μήνες μετά τον διορισμό του, ο Rudhart εξαναγκάστηκε σε παραίτηση. Αναχώρησε από την Ελλάδα με προορισμό τη Βαυαρία, στην οποία όμως δεν έφτασε ποτέ. Πέθανε αιφνιδιαστι-

6. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος*, σ. 95-135· Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, τ. 1, σ. 146-156· Petropulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους*, τ. 1, σ. 256-271· Ζάιντλ, *Βαυαροί*, σ. 178-191· Γεώργιος Χ. Αγγελίδης, *Το επί Όθωνος Συμβούλιον της Επικρατείας*, χ.ε., Αθήνα 1976.

7. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 4, 3 Φεβρουαρίου 1837.

Δοξαστική προσωπογραφία του Όθωνα
(λιθογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

Βασιλικός θυρεός του Όθωνα
(Πύργος Βασιλίσσης,
φωτογραφία: Ηλίας Γεωργουλέας)

κά καθ' οδόν, στην Τεργέστη, σε ηλικία μόλις 48 ετών.⁸ Η ενασχόλησή του με την ελληνική πολιτική δεν αποδείχθηκε γούρικη για τον ίδιο.

Η σύντομη περίοδος της διακυβέρνησης του Rudhart συνδυάστηκε με ένα γεγονός πολύ ευρύτερης σημασίας από τον στενό χρονικό ορίζοντα της όποιου κυβερνητικής θητείας. Στις 22 Απριλίου/4 Μαΐου 1837, ο Όθων υπέγραψε το διάταγμα για την ίδρυση Πανεπιστημίου με έδρα την Αθήνα.⁹ Στην αρχική του μορφή είχε τέσσερις σχολές (Θεολογική, Νομική, Ιατρική, Φιλοσοφική). Ονομάστηκε «Οθώνειο Πανεπιστήμιο», προς τιμήν του βασιλιά – το όνομα αυτό το διατήρησε μέχρι την εκθρόνιση του Όθωνα το 1862, οπότε μετονομάστηκε σε «Εθνικό Πανεπιστήμιο». Ήταν το πρώτο ελληνικό Πανεπι-

στήμιο, αλλά και το πρώτο ανάλογο ίδρυμα σε ολόκληρη την ανατολική Μεσόγειο. Χωρίς αμφιβολία, αναδείχθηκε σε φάρο των γραμμάτων και της ελληνικής παιδείας, ανατρέφοντας γενιές επιστημόνων και αποτελώντας έκτοτε βασικό φυτώριο της πνευματικής αλλά και της πολιτικής ζωής της Ελλάδας.

Τα εγκαίνια της λειτουργίας του Πανεπιστημίου πραγματοποιήθηκαν με κάθε επισημότητα στις 3/15 Μαΐου 1837, παρουσία του Όθωνα αλλά και μεγάλου πλήθους Αθηναίων, που τον υποδέχθηκαν με ενθουσιώδεις ζητωκραυγές· συγκινημένος, ο βασιλιάς δάκρυσε κατά τη διάρκεια της τελετής.¹⁰ Προσωρινά, το Πανεπιστήμιο στεγάστηκε στην οικία του Σταμάτιου Κλεάνθη, στους πρόποδες της Ακρόπολης. Σχεδόν αμέσως συγκροτήθηκε επιτροπή για την ανέγερση κανονικού πανεπιστημιακού κτιρίου – μέλος της επιτροπής ορίστηκε, μεταξύ άλλων, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, αψευδής απόδειξη για την πλήρη αποκατάστασή του μετά την περιπέτεια της θανατικής του καταδίκης κατά τη διάρκεια της αντιβασιλείας. Τα σχέδια του κτιρίου εκπόνησε ο Δανός αρχιτέκτονας Christian Hansen. Ο θεμέλιος λίθος κατατέθηκε από τον Όθωνα στις 2/14 Ιουλίου 1839. Δύο χρόνια αργότερα, το Πανεπιστήμιο λειτούργησε στη νέα του έδρα. Το εμβληματικό κτίριο αναδείχθηκε αμέσως σε τοπόσημο της ελληνικής πρωτεύουσας,

8. Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, σ. 156-170· Πετρόπουλος & Κουμαριανού, *Η θεμελίωση*, σ. 171-178.

9. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 16, 24 Απριλίου 1837.

10. *Εφημ. Ο Ελληνικός Ταχυδρόμος*, 28 Απριλίου και 4 Μαΐου 1837· *εφημ. Ο Σωτήρ*, 6 Μαΐου 1837.

προσδιορίζοντας ακόμα και το όνομα της οδού που διερχόταν από μπροστά του: οδός Πανεπιστημίου.

Μετά την αποπομπή του Rudhart, την προεδρία του υπουργικού συμβουλίου ανέλαβε ο ίδιος ο Όθων. Έτσι, οι αρμοδιότητες του αρχηγού του κράτους και του αρχηγού της κυβέρνησης ασκούσαν πια από το ίδιο πρόσωπο. Αυτό το παράδοξο φαινόμενο εγκαινίασε την περίοδο της προσωπικής διακυβέρνησης του Όθωνα. Όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων, αλλά όπως θα μπορούσε κάποιος να διαβλέψει και εκ των προτέρων, ήταν μια εντελώς άστοχη επιλογή. Πρώτον, ενίσχυσε την κριτική περί «βαυαροκρατίας». Δεύτερον, εμπέδωσε την πεποίθηση ότι ο Όθων διαπνεόταν από αντιδημοκρατικές αντιλήψεις. Τέλος, καθιστούσε εκ των πραγμάτων τον βασιλιά μοναδικό αποδέκτη κάθε είδους απογοήτευσης: πλέον, δεν μπορούσε καν να επικαλεστεί έστω ως δικαιολογία ότι το τάδε ή το δείνα μέτρο αποτελούσε απόφαση της κυβέρνησης και δεν ήταν ευθύνη του ανώτατου άρχοντα – κυβέρνησης ήταν ο ίδιος.

Αναμνηστικό μετάλλιο της θεμελίωσης του κεντρικού κτιρίου του Οθωνείου Πανεπιστημίου (του σημερινού Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών) (Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

Λεπτομέρεια της κεντρικής ζωφόρου του Πανεπιστημίου: απεικονίζεται ο Όθων καθήμενος σε θρόνο, πλαισιωμένος από τις επιστήμες (φωτογραφία: Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

Ο Όθων έφιππος με ελληνική ενδυμασία
(υδατογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

Ένα από τα ζητήματα που προβάλλονταν περισσότερο από ορισμένους επικριτές του Όθωνα ήταν η άρνησή του να ασπαστεί το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα, ώστε να συμβαδίσει με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις της συντριπτικότητας πλειοψηφίας των υπηκόων του. Περισσότερο από όλους, το θέμα ανακινούσε το Κόμμα των Ναπαίων (το λεγόμενο «ρωσικό κόμμα»), θεμελιώδες ιδεολογικό στοιχείο του οποίου ήταν η αναφορά στην ορθοδοξία. Υπήρχαν και κάποιои που ήταν διατεθειμένοι να χρησιμοποιήσουν ακόμα και βίαια μέσα. Η πιο χαρακτηριστική τέτοια περίπτωση ήταν εκείνη της Φιλορθόδοξης Εταιρείας, μιας μυστικής οργάνωσης, τα μέλη της οποίας σχεδίαζαν να συλλάβουν τον βασιλιά στη διάρκεια της δοξολογίας για την Πρωτοχρονιά του 1840· κατόπιν, θα τον καλούσαν είτε να ασπασθεί αμέσως την ορθοδοξία είτε να παραιτηθεί από τον θρόνο. Η συνωμοσία αποκαλύφθηκε στο τέλος του 1839, κι έτσι τα σχέδια παρέμειναν ανεφάρμοστα.¹¹

11. Barbara Jelavich, «The Philorthodox conspiracy of 1839», *Balkan Studies*, 7, 1966, σ. 89-102· Sparti Marangou-Drygiannaki, «Orthodoxy and Russian policy towards Greece in the 19th century. The Philorthodox Society's conspiracy, 1830-1840», *Balkan Studies*, 41, 2000, σ. 27-42.

Αναμφίβολα, το πιο σημαντικό σημείο άσκησης κριτικής εις βάρος του Όθωνα ήταν η πεισματική του άρνηση να συναινέσει στην παραχώρηση Συντάγματος. Πίσω από αυτό το ζήτημα στοιχίζονταν το «αγγλικό» και το «γαλλικό κόμμα». Το αίτημα για Σύνταγμα ήταν παλιό. Αναγόταν ήδη στην περίοδο της αντιβασιλείας, αλλά δεν είχε ικανοποιηθεί. Εξάλλου, οι Έλληνες είχαν ψηφίσει τρία Συντάγματα κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης (το 1822, το 1823 και το 1827). Επομένως, ήταν αρκετά εξοικειωμένοι με τέτοιες διαδικασίες και, κατ' επέκταση, ήταν λογικό να προσδοκούν ότι το ανεξάρτητο ελληνικό βασίλειο θα γινόταν κράτος συνταγματικό. Το επιχείρημα ότι οι περιστάσεις δεν ήταν κατάλληλες για την παραχώρηση Συντάγματος αποδυναμώονταν με το πέρασμα του χρόνου. Αν τον πρώτο καιρό της έλευσης του Όθωνα μπορούσε να προβληθεί η άποψη ότι υπήρχαν άλλες, πιεστικότερες προτεραιότητες έναντι του Συντάγματος, αυτή η δικαιολογία δεν μπορούσε να ισχύει για πάντα. Η παραχώρηση Συντάγματος ήταν αναπόφευκτα συναρτώμενη με τον τερματισμό της προσωπικής διακυβέρνησης του Όθωνα και με την εγκαθίδρυση ενός κοινοβουλευτικού καθεστώτος. Το ζητούμενο, με άλλα λόγια, ήταν η μετάβαση από την ελέω Θεού μοναρχία στη συνταγματική.

Οι πιέσεις που ασκούσαν στον Όθωνα ολοένα και αυξάνονταν. Σε μια ύστατη απόπειρα κατευνασμού της εναντίον του δυσαρέσκειας, στις 24 Ιουνίου/6 Ιουλίου 1841 ο Όθων ανέθεσε την προεδρία του υπουργικού συμβουλίου στον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, ηγετική φυσιογνωμία του «αγγλικού κόμματος» και ακλόνητο υποστηρικτή του συνταγματισμού. Η τοποθέτηση ενός Έλληνα ως επικεφαλής της κυβέρνησης ήταν σημαντικό βήμα προς τα εμπρός. Όταν ανέλαβε την εξουσία, ο Μαυροκορδάτος, επιδεικνύοντας ρεαλισμό και πνεύμα μετριοπάθειας, δεν ζήτησε από τον βασιλιά την άμεση παραχώρηση Συντάγματος. Του εισηγήθηκε όμως ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων, που θα βελτίωνε τη λειτουργία των θεσμών και το οποίο θα οδηγούσε στην οριστική απομάκρυνση των Βαυαρών από την πολιτική εξουσία· για την πολιτειακή δεν τίθεται ζήτημα, καθώς θα παρέμενε ακέραιη στα χέρια του Όθωνα. Ωστόσο, ο βασιλιάς δεν ανταποκρίθηκε θετικά στις προτάσεις του Μαυροκορδάτου. Οι σχέσεις τους επιδεινώθηκαν ραγδαία, με αποτέλεσμα ο Μαυροκορδάτος να υποβάλει την παραίτησή του, η οποία έγινε δεκτή από τον Όθωνα στις 10/22 Αυγούστου 1841 – η επίσημη δικαιολογία ήταν ότι η παραίτηση είχε υποβληθεί για λόγους υγείας, όμως λίγοι πείστηκαν από αυτήν.¹²

Η παραίτηση του Μαυροκορδάτου ενίσχυσε τη δυσαρέσκεια της κοινής γνώμης ενα-

12. Θεόδωρος Ε. Θεοδώρου, *Όθων και Μαυροκορδάτος. Κριτική των πηγών της αποτυχούσης πολιτειακής μεταρρυθμίσεως της μοναρχίας του Όθωνος*, χ.ε., Αθήνα 1970· Θεόδωρος Ε. Θεοδώρου, *Η κοινωνική διάσταση της πολιτικής διαφωνίας Όθωνα και Μαυροκορδάτου το 1841*, Αδελφοί Τολίδη, Αθήνα 1978· Παύλος Β. Πετρίδης, *Πολιτικοί και συνταγματικοί θεσμοί στη νεότερη Ελλάδα, 1821-1843*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 227-233· Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση*, τ. 2, σ. 507-546· Πετρίδης, *Σύγχρονη ελληνική πολιτική ιστορία*, τ. 1, σ. 179-185· *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 15, 12 Αυγούστου 1841.

ντίον του θρόνου. Ο Όθων ανέλαβε και πάλι την προεδρία του υπουργικού συμβουλίου, γεγονός που τον εξέθεσε στην ανοιχτή πλέον κριτική των κομμάτων και του Τύπου. Η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο, λόγω της επίτασης της χρόνιας οικονομικής δυσπραγίας που αντιμετώπιζε το ελληνικό κράτος από την ημέρα της ίδρυσής του. Τον Ιανουάριο του 1843, η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε την κήρυξη χρεοστασίου – πολύ απλά, αυτό σήμαινε ότι δεν θα ανταποκρινόταν στις δανειακές της υποχρεώσεις προς τις τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις. Η Ελλάδα είχε επισήμως χρεοκοπήσει. Οι Δυνάμεις αποφάσισαν να επιβάλουν ασφυκτικό έλεγχο στα οικονομικά του ελληνικού κράτους, προσδιορίζοντας, μεταξύ άλλων, συγκεκριμένους τύπους δημόσιων εσόδων που στο εξής θα έπρεπε να χρησιμοποιούνται για την αποπληρωμή του χρέους (π.χ. δασμοί, φόρος χαρτοσήμου, φόρος ιδιοκτησίας κ.λπ.).

Προκειμένου να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση, η κυβέρνηση αναγκάστηκε να λάβει μέτρα δραστικού περιορισμού των δημόσιων δαπανών: μειώσεις μισθών, κατάργηση θέσεων δημόσιων υπαλλήλων, περικοπές στις ένοπλες δυνάμεις, διακοπή εκτέλεσης δημόσιων έργων, κλείσιμο πρεσβειών ακόμα και σε σημαντικές ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, όπως το Λονδίνο και το Παρίσι. Πολλά από τα μέτρα λιτότητας έπλητταν άμεσα τις λαϊκές μάζες, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό τα χρέωναν στον Όθωνα: εκείνος ήταν επικεφαλής της κυβέρνησης, επομένως εκείνος ήταν υπεύθυνος για τις αποφάσεις της. Προκειμένου να συμμετάσχει στη γενική προσπάθεια εξοικονόμησης πόρων, ο Όθων ανακοίνωσε την παραίτησή του από το ένα πέμπτο της καθιερωμένης βασιλικής χορηγίας. Ήταν μια ειλικρινής ενέργεια, η οποία ενδεχομένως θα μπορούσε να μεταστρέψει κάπως το εις βάρος του κλίμα, εάν δεν είχε προβεί σε ιδιαίτερα άστοχες ενέργειες που προκαλούσαν το κοινό αίσθημα: κορυφαίο παράδειγμα ήταν η εξαίρεση των Βαυαρών αξιωματικών από τις αποστρατείες που έγιναν –για λόγους οικονομίας– στις ένοπλες δυνάμεις.¹³

Τη λαϊκή αγανάκτηση υποδαύλιζαν συστηματικά και οι πρεσβείες των τριών Προστάτιδων Δυνάμεων, προσδοκώντας καθεμία για λογαριασμό της την ενίσχυση της επιρροής της στην Ελλάδα. Στο παρασκήνιο, σημαντικές πολιτικές και στρατιωτικές προσωπικότητες προετοίμαζαν ένα κίνημα το οποίο θα είχε ως στόχο να εξαναγκάσει τον βασιλιά να παραχωρήσει Σύνταγμα. Οι φήμες για τη σχεδιαζόμενη ανατρεπτική ενέργεια άρχισαν να πολλαπλασιάζονται προς το τέλος του καλοκαιριού του 1843. Ο Όθων αντιλαμβανόταν ότι ο χρόνος μετρούσε αντίστροφα. Φαινόταν και εκείνος έτοιμος να προχωρήσει προς την κατεύθυνση της εφαρμογής Συντάγματος, καθώς έβλεπε ότι δεν

13. Θεόδωρος Σακελλαρόπουλος, *Οι κρίσεις στην Ελλάδα, 1830-1857. Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές όψεις*, τ. 1, Κριτική, Αθήνα 1994, σ. 65-309· Γ. Β. Δερτιλής, *Ιστορία του ελληνικού κράτους, 1830-1920*, τ. 1, Εστία, Αθήνα 2006, σ. 136-139· Constantin A. Vacalopoulos, *Lemâitre et la crise financière de la Grèce, 1842-1843*, χ.ε., Θεσσαλονίκη 1979· Édouard Driault & Michel Lhéritier, *Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours*, τ. 2, Presses Universitaires de France, Παρίσι 1925, σ. 221-237.

Η Επανάσταση της 3ης/15ης Σεπτεμβρίου 1843: η συγκέντρωση στην Πλατεία Ανακτόρων, η οποία μετά την Επανάσταση μετονομάστηκε σε Πλατεία Συντάγματος (ελαιογραφία του F. C. Hackenwill, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

υπήρχε πια άλλος δρόμος. Εκείνο που έλειπε από τον βασιλιά ήταν η αποφασιστικότητα – ήταν ένα μόνιμο μειονέκτημά του. Αναβάλλοντας διαρκώς τη λήψη της απόφασης, βρέθηκε τελικά έρμαιο των εξελίξεων.

Το από καιρό προετοιμαζόμενο συνωμοτικό κίνημα εκδηλώθηκε τελικά τη νύχτα της 2ας/14ης προς την 3η/15η Σεπτεμβρίου 1843, όταν στρατιωτικές δυνάμεις της φρουράς της πρωτεύουσας, με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Δημήτριο Καλλέργη και συνοδευόμενες από πλήθος λαού, περικύκλωσαν τα νεόδμητα ανάκτορα, ζητώντας από τον βασιλιά παραχώρηση Συντάγματος. Απαιτούσαν, επίσης, την απομάκρυνση όλων των ξένων από τις δημόσιες υπηρεσίες. Ο Όθων ξύπνησε από τις φωνές του πλήθους, που ζητωκραύγαζε διαρκώς «Ζήτω το Σύνταγμα». Οι κινηματίες είχαν μεταφέρει ακόμα και κανόνια γύρω από το παλάτι. Ο βασιλιάς είχε, στην πράξη, τεθεί υπό καθεστώς ομηρίας. Μόνο οι άνδρες της ανακτορικής φρουράς –μερικές δεκάδες όλοι κι όλοι– του έμειναν πιστοί. Στο περιβάλλον του Όθωνα επικρατούσε ο φόβος ότι ακόμα και η ζωή του βα-

Ο Όθων έφιππος (λιθογραφία του I. M. Hermann, 1832, Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών – Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία)

σιλιά ενδεχομένως να κινδύνευε – αν και αποδείχθηκε ότι οι κινηματίες δεν είχαν τέτοια πρόθεση.¹⁴

Ο Όθων έκανε μια τελευταία προσπάθεια να ηρεμήσει κάπως τα πνεύματα. Βγήκε στον εξώστη του παλατιού και προσπάθησε να απευθυνθεί στο πλήθος. Στάθηκε όμως αδύνατον να επιβληθεί. Μην μπορώντας να ελέγξει την κατάσταση και κάτω από την πίεση των τετελεσμένων, αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει, αποδεχόμενος τα αιτήματα των επαναστατών. Διόρισε πρωθυπουργό τον Ανδρέα Μεταξά και προκήρυξε εκλογές με σκοπό τη συγκρότηση Εθνοσυνέλευσης, η οποία θα επεξεργαζόταν και θα ψήφιζε Σύνταγμα. Επίσης, ανακοίνωσε την απόλυση από τις κρατικές υπηρεσίες όλων των μη Ελλήνων, με εξαίρεση τους φιλέλληνες της περιόδου της Ελληνικής Επανάστασης. Η ολοσχερής ήττα του βασιλιά αποτυπώθηκε στον εξα-

ναγκασμό του να υπογράψει διατάγματα, με τα οποία απηύθυνε τις ευχαριστίες του στον Καλλέργη για τη συμβολή του στη διατήρηση της τάξης το βράδυ της εξέγερσης (πράγμα κωμικό, καθώς ο Καλλέργης ήταν ο αρχηγός των επαναστατών), απένειμε ειδικό παράσημο σε όσους –στρατιωτικούς και πολίτες– είχαν λάβει μέρος σε αυτήν και ανακήρυξε την 3η/15η Σεπτεμβρίου ως ημέρα εθνικής γιορτής.¹⁵ Η Επανάσταση της 3ης/15ης Σεπτεμβρίου έγινε η αιτία ώστε η πλατεία μπροστά από το παλάτι να μετονομαστεί από Πλατεία Ανακτόρων σε Πλατεία Συντάγματος.

Οι εκλογές πραγματοποιήθηκαν λίγες εβδομάδες μετά την εξέγερση. Ήταν οι πρώτες μετά την ανακήρυξη της ελληνικής ανεξαρτησίας. Από αυτές προέκυψε η Εθνοσυ-

14. Βάνα Μπούσε & Μίχαελ Μπούσε (επιμ.), *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας στον πατέρα της, 1836-1853*, τ. 1, Εστία, Αθήνα 2011, σ. 427-440· Χριστιάνα Λυτ, *Μια Δανέζα στην αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής*, Ερμής, Αθήνα 2011, σ. 92-95, 99-100.

15. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 31, 3 Σεπτεμβρίου 1843· Ιωάννης Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, τ. 2, Βαγιονάκης, Αθήνα 1947, σ. 119-149· Αλέξανδρος Ρ. Ραγκαβής, *Απομνημονεύματα*, τ. 2, Κασδόνης, Αθήνα 1895, σ. 127-132· Αλέξιος ντε Βαλόν, *Αι Αθήναι και τα γεγονότα της 3ης Σεπτεμβρίου (1843)*, Φιλιππότης, Αθήνα 2007· Barbara Jelavich, *Russia and the Greek revolution of 1843*, R. Oldenbourg, Μόναχο 1966· Ιωάννης Χ. Πούλος, «Η Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 επί τη βάσει των γαλλικών αρχείων», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, 11, 1956, σ. 223-260.

νέλευση, η οποία άρχισε τις εργασίες της τον Νοέμβριο του 1843. Μέσα σε τέσσερις μήνες, κατέληξε στην υιοθέτηση του τελικού κειμένου του Συντάγματος, το οποίο ψηφίστηκε τον Μάρτιο του 1844.¹⁶ Ήταν το πρώτο Σύνταγμα του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Το Σύνταγμα του 1844 καθιέρωνε το πολίτευμα της συνταγματικής μοναρχίας, αναγνωρίζοντας την πρωτοκαθεδρία του βασιλιά στην άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας: ο μονάρχης διατηρούσε, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα διορισμού και απόλυσης των υπουργών και των δημόσιων υπαλλήλων, την αρχηγία των ενόπλων δυνάμεων καθώς και την αποκλειστική αρμοδιότητα συνομολόγησης διεθνών συνθηκών. Το Σύνταγμα προέβλεπε τη δημιουργία δύο νομοθετικών σωμάτων: της Βουλής και της Γερουσίας· οι βουλευτές θα εκλέγονταν απευθείας από τον λαό για τριετή θητεία, ενώ οι γερουσιαστές θα διορίζονταν από τον βασιλιά και θα ήταν ισόβιοι. Στο πλαίσιο των ευρύτατων εξουσιών που παραχωρούνταν στον ανώτατο άρχοντα, του αναγνωριζόταν επίσης το πρόνομο της διάλυσης της Βουλής όποτε αυτός το έκρινε σκόπιμο· ο μόνος περιορισμός ήταν η υποχρέωσή του, μαζί με την ανακοίνωση της διάλυσης της Βουλής, να προκηρύσσει εκλογές για τη συγκρότηση νέας εθνικής αντιπροσωπείας.

Παράλληλα, το Σύνταγμα κατοχύρωνε σχεδόν το σύνολο των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως εκείνα της ατομικής ελευθερίας, της ισότητας απέναντι στον νόμο, του απαραβίαστου της κατοικίας, του απόρρητου της αλληλογραφίας, της απαγόρευσης της δουλείας και των βασανιστηρίων, της ελευθερίας της γνώμης και του Τύπου. Αναγνώριζε, επίσης, στην πράξη το δικαίωμα ψήφου σε όλους τους ενήλικους άνδρες – ενέργεια πρωτοποριακή σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς η καθολική ψήφος έστω των ανδρών εξακολουθούσε να είναι ζητούμενο (για εκείνη των γυναικών δεν γινόταν ακόμα ούτε καν λόγος). Επιβεβαίωνε, ακόμα, τον αυτοκέφαλο χαρακτήρα της Εκκλησίας της Ελλάδας, ενώ ξεκαθάριζε το ζήτημα της ελληνικής ιθαγένειας, διευκρινίζοντας τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία απόκτησής της. Σύμφωνα με ρητή διάταξη, τέλος, προσδιοριζόταν ότι ο διάδοχος του ελληνικού θρόνου όφειλε να ανήκει στο ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα, υποχρέωση που επεκτεινόταν και στο πρόσωπο που θα αναλάμβανε την αντιβασιλεία, σε περίπτωση που ο νέος μονάρχης ήταν ανήλικος.¹⁷

16. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 5, 18 Μαρτίου 1844, σ. 16-23· Petropulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους*, τ. 2, σ. 585-624· Πετρίδης, *Πολιτικές δυνάμεις*, σ. 20-24· Νίκος Κ. Αλιβιζάτος, *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία, 1800-2010*, Πόλις, Αθήνα 2011, σ. 87-95.

17. Εξαιρέση από τον κανόνα προβλεπόταν μόνο στην περίπτωση που την αντιβασιλεία θα ασκούσε η μητέρα του διαδόχου, το θρησκευτικό δόγμα της οποίας ήταν αδιάφορο. Για τη συζήτηση του θέματος στην Εθνοσυνέλευση, βλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής*, Συνεδρίαση 43η, 29 Ιανουαρίου 1844, σ. 309-313.

5.

Όθων και Αμαλία

Ηενηλικίωση του Όθωνα ανακίνησε τη συζήτηση για ακόμα ένα ζήτημα: τον γάμο του. Στην περίπτωση του βασιλιά, δεν επρόκειτο για ένα αυστηρά προσωπικό θέμα, αλλά για εξέλιξη που συνδεόταν με τη λειτουργία της ίδιας της μοναρχίας. Μέσω του γάμου, αναμενόταν η απόκτηση διαδόχων του θρόνου, επομένως η διαιώνιση της δυναστείας. Υπήρχαν, εξάλλου, και ευρύτεροι πολιτικοί υπολογισμοί που συνδέονταν με έναν βασιλικό γάμο. Η δημιουργία εξ αγχιστείας συγγενικού δεσμού με μια άλλη βασιλική οικογένεια της Ευρώπης δεν ήταν μια απλή υπόθεση κοινωνικού χαρακτήρα, αλλά θα μπορούσε να έχει και διπλωματικές προεκτάσεις: την εποχή εκείνη, κατά την οποία οι βασιλείς εξακολουθούσαν να ασκούν καθοριστική επιρροή στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής των κρατών τους, δεν ήταν καθόλου ασύνηθες το φαινόμενο ακόμα και συμμαχίες να προσδιορίζονται στη βάση τέτοιου είδους δεσμών.

Οι ιδρυτικές Συνθήκες του ελληνικού κράτους απαγόρευαν την εκλογή στον ελληνικό θρόνο ενός μέλους των βασιλικών οίκων των τριών Προστάτιδων Δυνάμεων. Δεν έθεταν όμως κανέναν περιορισμό ως προς την καταγωγή της συζύγου του βασιλιά της Ελλάδας. Έτσι, δύο από τις Προστάτιδες Δυνάμεις, η Γαλλία και η Ρωσία, επιδίωξαν να προωθήσουν δικές τους υποψήφιες.¹ Εάν μια Γαλλίδα ή μια Ρωσίδα πριγκίπισσα γινόταν σύζυγος του Όθωνα, λογικό ήταν να αναμενόταν η ενίσχυση της επιρροής αντίστοιχα του Παρισιού ή της Αγίας Πετρούπολης στην Ελλάδα. Ειδικά οι Ρώσοι πόνταραν ακόμα περισσότερο στο θρησκευτικό σκέλος: αφού ο Όθων παρέμενε καθολικός και δεν είχε καμία πρόθεση να μεταστραφεί στην ορθοδοξία, μια ορθόδοξη βασίλισσα με καταγωγή από τη Ρωσία θα ήταν η καλύτερη λύση, αφενός για να ικανοποιηθεί ο ελληνικός λαός, αφετέρου προκειμένου να διασφαλιστεί η ανατροφή των προσδοκώμενων διαδόχων του ελληνικού θρόνου με βάση το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα.

Υπήρχε κι ένα άλλο ενδεχόμενο, εντελώς διαφορετικού χαρακτήρα. Πριν ακόμα ο Όθων αναλάβει πλήρως τα βασιλικά του καθήκοντα, ο Armansperg, επικεφαλής τότε των αντιβασιλέων, ενθάρρυνε ειδύλλιο ανάμεσα σε μία από τις κόρες του και στον ανήλικο βασιλιά. Φαίνεται πως ο Όθων έδειξε όντως κάποια συμπάθεια στην κόρη του Armansperg, κάτι που δεν άφησαν ασχολίαστο οι πάντα φιλοπερίεργοι κοσμικοί κύκλοι της Αθήνας. Ο γάμος της κόρης του με τον Όθωνα θα ήταν διπλά επωφελής για τον

---

1. Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, τ. 1, σ. 278-279.

Armansperg. Όχι μόνο θα εξασφάλιζε ένα λαμπρό μέλλον για εκείνη, η οποία θα γινόταν βασίλισσα της Ελλάδας, αλλά επιπλέον ο ίδιος θα σταθεροποιούσε πλήρως τη θέση του ως αποφασιστικού παράγοντα στις ελληνικές πολιτικές υποθέσεις. Αν ως πρόεδρος της αντιβασιλικής επιτροπής είχε κατορθώσει να αποκτήσει υπερβολική εξουσία, ως πεθερός του νεαρού Όθωνα θα μπορούσε να τον καταστήσει σχεδόν υποχείριό του.

Όλες αυτές τις συζητήσεις τις διέλυσε ο Λουδοβίκος, ο οποίος στο τέλος του 1835 επισκέφθηκε την Ελλάδα, όπου παρέμεινε αρκετούς μήνες. Ο Λουδοβίκος ήταν αποφασισμένος να μην αφήσει στην τύχη την επιλογή της συζύγου του Όθωνα. Αντίθετα, ήθελε –και από την πρώτη στιγμή το κατέστησε απόλυτα σαφές στον ίδιο τον άμεσα ενδιαφερόμενο– να έχει οπωσδήποτε τον πρώτο, ενδεχομένως και τον τελευταίο λόγο στο ζήτημα του γάμου του γιου του. Έτσι, απέρριψε δίχως δεύτερη σκέψη την κόρη του Armansperg, η οποία δεν ήταν μέλος βασιλικού οίκου και επομένως δεν πληρούσε αυτή την απαραίτητη για τον ίδιο προϋπόθεση. Έπειτα απέκλεισε, για πολιτικούς λόγους, την πιθανότητα ο Όθων να νυμφευόταν είτε μια Γαλλίδα είτε μια Ρωσίδα πριγκίπισσα – το ίδιο θα ίσχυε και στην περίπτωση που υπήρχε Βρετανίδα υποψήφια. Δεν έπρεπε να δοθεί η εντύπωση της προτίμησης προς τη μία ή την άλλη Προστάτιδα Δύναμη: ήταν βέβαιο ότι η επιλογή συζύγου από μία από τις τρεις Δυνάμεις θα προκαλούσε τη δυσαρέσκεια (ή ακόμα και την αντίδραση) των άλλων δύο.²

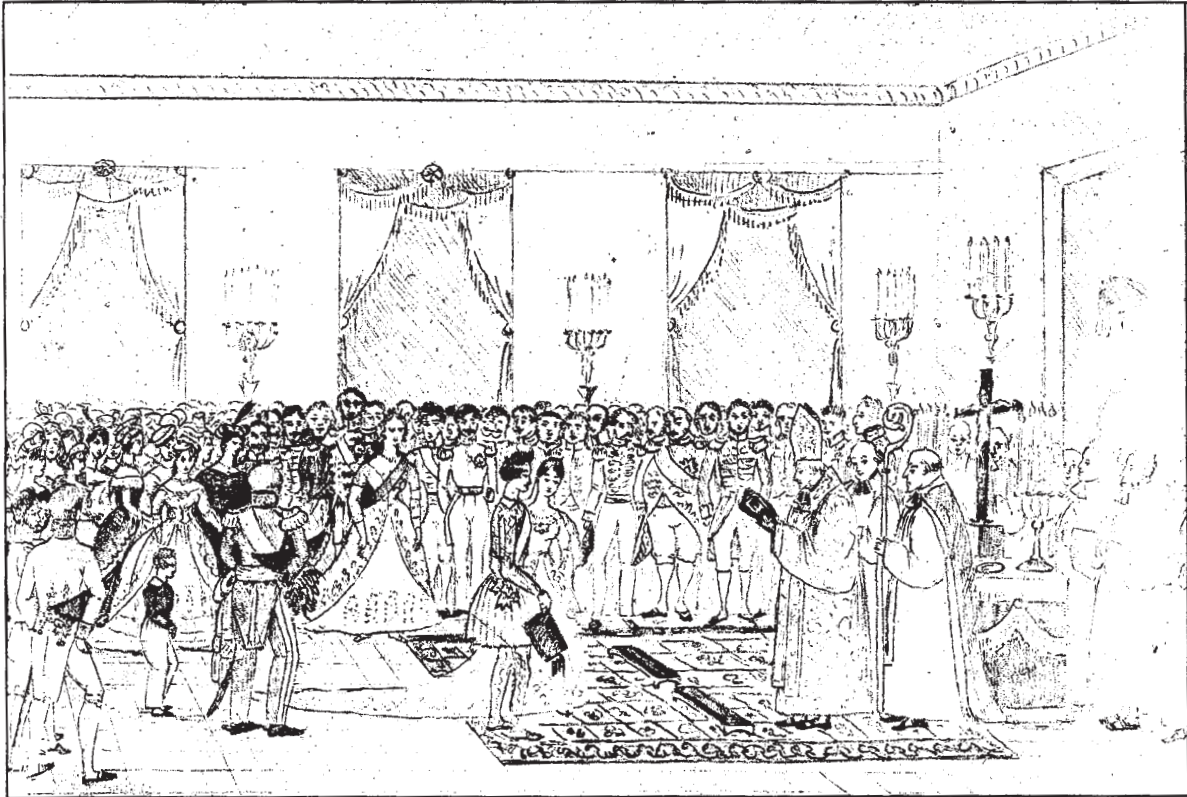
Ο Λουδοβίκος ήταν πεπεισμένος ότι η καλύτερη λύση ήταν μια Γερμανίδα πριγκίπισσα. Γερμανικά βασίλεια υπήρχαν αρκετά, γεγονός που συνεπαγόταν αντίστοιχα πολλές δυνητικές υποψήφιες νύφες. Οι τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις δεν θα έφερναν αντίρρηση, καθώς θα διασφαλιζόταν απόλυτα η τήρηση των ίσων αποστάσεων απέναντί τους. Θα συνεχιζόταν, επίσης, μια οικογενειακή παράδοση, καθώς τόσο ο Λουδοβίκος όσο και ο πατέρας του, βασιλιάς της Βαυαρίας Μαξιμιλιανός Α', είχαν προτιμήσει Γερμανίδες συζύγους.

Πολύ γρήγορα, ο Λουδοβίκος κατέληξε στην επιλογή του. Ήταν η πριγκίπισσα Αμα-

Προσωπογραφία της Αμαλίας
(λιθογραφία, δωρεά Μαρίνας Λάππα-
Διομήδους, Μουσείο Μπενάκη)

2. Στο ίδιο, σ. 278.

Ο γάμος του Όθωνα με την Αμαλία (στίτσο, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

λία, πρωτότοκη κόρη του μεγάλου δούκα του Ολδεμβούργου Αυγούστου. Ο Όθων δεν έφερε αντίρρηση. Πατέρας και γιος συμφώνησαν ο γάμος να γίνει κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, το οποίο αναμενόταν να πραγματοποιήσει το 1836 ο Όθων στη Βαυαρία, σε ανταπόδοση της επίσκεψης του Λουδοβίκου στην Ελλάδα. Ωστόσο, προτίμησαν να κρατήσουν το όλο ζήτημα μυστικό και δεν ανακοίνωσαν τίποτε δημόσια, ούτε καν ενημέρωσαν την ελληνική κυβέρνηση.³ Εμπόδιο παρουσιάστηκε λόγω των αντιρρήσεων που πρόβαλε αρχικά ο Αύγουστος, ο οποίος είχε επιφυλάξεις για τον γάμο – ενδεχομένως να σκεφτόταν τη μεγάλη απόσταση που θα τον χώριζε από την πολυαγαπημένη του κόρη, εάν παντρευόταν τον Όθωνα και μετακόμιζε στην Ελλάδα. Τη λύση έδωσε η ίδια η Αμαλία, η οποία δήλωσε ότι ήταν ήδη από καιρό ερωτευμένη με τον Όθωνα, χωρίς καν να τον έχει γνωρίσει, αλλά έχοντας δει προσωπογραφίες του – μία από αυτές διατηρούσε πάνω στο γραφείο της. Ο Αύγουστος αναγκάστηκε να ενδώσει στις θερμές παρακλήσεις της κόρης του.⁴

Ο γάμος πραγματοποιήθηκε στο παλάτι του Ολδεμβούργου στις 10/22 Νοεμβρίου 1836, έναν μήνα πριν η Αμαλία συμπληρώσει τα 18 της χρόνια. Έγιναν δύο θρησκευτι-

3. Στο ίδιο, σ. 280.

4. Μπούσε & Μπούσε, *Ανέκδοτες επιστολές*, τ. 1, σ. 20.

*Πανηγυρική έλευση του Όθωνα και της Αμαλίας στην Αθήνα
(λάδι σε μουσαμά του Διονύσιου Τσόκου, Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου
Σούτσου, Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη)*

κές τελετές: η πρώτη σύμφωνα με το λουθηρανικό δόγμα, ώστε να ικανοποιηθεί η οικογένεια της νύφης, και η δεύτερη σύμφωνα με το δόγμα των καθολικών, ώστε να ικανοποιηθεί η οικογένεια του γαμπρού. Ωστόσο, οι συγγενείς του Όθωνα δεν παρευρέθηκαν στον γάμο, καθώς το Μόναχο μαστιζόταν από επιδημία χολέρας, κι έτσι δεν μπορούσαν να ταξιδέψουν στο Ολδεμβούργο. Ο Λουδοβίκος εκπροσωπήθηκε από τον πρεσβευτή της Βαυαρίας στην Αυστρία, τον βαρόνο Maximilian Emanuel von Lerchenfeld. Ο Όθων φρόντισε να δώσει ελληνικό χρώμα στη γαμήλια τελετή φορώντας την αγαπημένη του φουστανέλα.⁵

Συνήθως οι βασιλικοί γάμοι προκαλούν θετική απήχηση στην κοινή γνώμη και ενισχύουν τη δημοτικότητα του βασιλικού θεσμού. Αυτό ίσχυε ακόμα περισσότερο τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα. Ωστόσο, στην περίπτωση του γάμου του Όθωνα με την Αμαλία τα πράγματα δεν λειτούργησαν ακριβώς έτσι. Η ελληνική κυβέρνηση δεν ήταν ενήμερη για τον γάμο, τον οποίο πληροφορήθηκε κατόπιν εορτής. Ήταν ένα απόπλημα από την πλευρά του Όθωνα. Περίπου ενάμιση μήνα μετά το –κατά τα άλλα– χαρμόσυνο γεγονός, οι ελληνικές εφημερίδες δημοσίευσαν σχεδόν ταυτόσημες ανακοινώ-

5. Στο ίδιο.

Εσωτερικές απόψεις από το σαλόνι του Όθωνα στο προσωρινό ανάκτορό του, στις οικίες Δεκοζή-Βούρου και Αφθονίδη (Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών – Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία)

σεις της είδησης από το Ολδεμβούργο, οι οποίες δεν πρόδιδαν κανέναν ενθουσιασμό.⁶ Στην αρχική τους εκδοχή, αυτές οι ανακοινώσεις δεν ανέφεραν καν το όνομα της βασίλισσας, το οποίο αποκαλύφθηκε αρκετές ημέρες αργότερα.

Ήταν σαφές ότι οι Έλληνες θα προτιμούσαν μια ορθόδοξη βασίλισσα. Η απογοήτευση αποτυπώθηκε ανάγλυφα στο συγχαρητήριο ψήφισμα που απέστειλε στον Όθωνα ο Δήμος Αθηναίων. Το ψήφισμα κατέληγε με την ευχή ο βασιλιάς να απομακρύνει, επιτέλους, τους ξένους από τις δημόσιες υπηρεσίες – ο γάμος όχι μόνο δεν είχε καταλαγιάσει τα πνεύματα, αλλά μάλλον τα είχε οξύνει. Το ψυχρό κλίμα δεν μπόρεσε να θερμάνει πλήρως ούτε η ανακοίνωση αναφορικά με το θρήσκευμα των παιδιών που θα αποκτούσε –εάν αποκτούσε– το βασιλικό ζεύγος: τα αγόρια –που θα είχαν το προνόμιο της διαδοχής του πατέρα τους στον θρόνο– θα ακολουθούσαν το ορθόδοξο, ενώ τα κορίτσια το καθολικό δόγμα.⁷

Η ατμόσφαιρα άλλαξε θεαματικά όταν ο Όθων και η Αμαλία έφτασαν στην Ελλάδα.

6. Εφημ. *Ο Ελληνικός Ταχυδρόμος*, 18 Δεκεμβρίου 1836· εφημ. *Αθηνά*, 19 Δεκεμβρίου 1836· εφημ. *Η Ελπίς*, 20 Δεκεμβρίου 1836· εφημ. *Ο Σωτήρ*, 20 Δεκεμβρίου 1836.

7. Μπούσε & Μπούσε, *Ανέκδοτες επιστολές*, τ. 1, σ. 21.

Αρχιτεκτονικό σχέδιο της δυτικής πρόσοψης των ανακτόρων του Όθωνα (προς τη σημερινή Πλατεία Συντάγματος). Το σχέδιο είναι του Friedrich von Gaertner, από το 1836, και φέρει ιδιόχειρη έγκριση του Όθωνα (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Το βρετανικό πλοίο που τους μετέφερε αγκυροβόλησε στο λιμάνι του Πειραιά το απόγευμα της 2ας/14ης Φεβρουαρίου 1837. Το επόμενο πρωί, ανέβηκαν από τον Πειραιά στην Αθήνα. Η υποδοχή από τον λαό ήταν ενθουσιώδης. Πλήθος κόσμου είχε συγκεντρωθεί και επευφημούσε το βασιλικό ζεύγος. Η Αμαλία έκανε θετική εντύπωση από την πρώτη στιγμή. Νέα και όμορφη, έγινε αμέσως συμπαθής.⁸ Ο Όθων στην προκήρυξη που απηύθυνε υπογράμμισε ότι η βασίλισσα ήταν απόλυτα πεπεισμένη για την αφοσίωση και την εμπιστοσύνη με τις οποίες περιέβαλλαν οι Έλληνες τόσο την ίδια όσο και τον βασιλιά: ο θρόνος και ο λαός, κατέληγε, ήταν έννοιες αδιαχώριστες.⁹

Η οικία Κοντόσταυλου, στην οποία είχε διαμείνει ο Όθων από τον Δεκέμβριο του 1834, θεωρήθηκε ανεπαρκής προκειμένου να φιλοξενήσει το βασιλικό ζεύγος. Ήδη από το καλοκαίρι του 1836, ο Όθων είχε φροντίσει για την ενοικίαση των οικιών των Σταματίου Δεκόζη-Βούρου και Γεωργίου Αφθονίδη, οι οποίες βρίσκονταν η μία δίπλα στην άλλη στην Πλατεία Νομισματοκοπείου (τη σημερινή Πλατεία Κλαυθμώνος). Τα δύο σπίτια ενώθηκαν, ανακαινίστηκαν και επιπλώθηκαν κατάλληλα. Σε αυτά εγκαταστάθηκαν οι νεόνυμφοι αμέσως μετά την άφιξή τους στην Αθήνα. Έμελλε να αποτελέσουν το παλάτι για έξι χρόνια.

Η εγκατάσταση στις ενοποιημένες οικίες Δεκόζη-Βούρου και Αφθονίδη θα ήταν προσωρινή, καθώς ήδη από τις αρχές του 1836 είχαν ξεκινήσει οι εργασίες για την ανέγερση μόνιμου ανακτόρου. Είχαν διατυπωθεί διάφορες προτάσεις αναφορικά με τον ακριβή τόπο ανοικοδόμησής του. Η πιο ακραία από αυτές ήταν του Πρώσου αρχιτέκτονα Karl Friedrich von Schinkel, τα σχέδια του οποίου τοποθετούσαν τα ανάκτορα πάνω

8. Εφημ. *Ο Ελληνικός Ταχυδρόμος*, 9 Φεβρουαρίου 1837· εφημ. *Η Ελπίς*, 11 Φεβρουαρίου 1837.

9. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 6, 17 Φεβρουαρίου 1837.

Ο Όθων και η Αμαλία (ύφασμα μεταξωτό με ένθετη ζωγραφική, 1837, διάδρομος Παλαιού Ανακτόρου, Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών – Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία)

στην Ακρόπολη. Ο Λουδοβίκος απέρριψε κατηγορηματικά κάθε ανάλογη σκέψη, επισημαίνοντας στον Όθωνα ότι ήταν ανεπίτρεπτη οποιαδήποτε παρέμβαση τέτοιου είδους στον ιερό βράχο.

Τελικά, ο Λουδοβίκος ανέθεσε στον Βαυαρό Friedrich von Gaertner, διευθυντή της Ακαδημίας Καλών Τεχνών του Μονάχου και επίσημο αρχιτέκτονα του βασιλείου της Βαυαρίας, την επιλογή τόσο της τοποθεσίας των ανακτόρων όσο και του αρχιτεκτονικού ρυθμού τους. Αφού εξέτασε διάφορες εναλλακτικές λύσεις, ο Gaertner πρόκρινε ως καταλληλότερο σημείο τον λόφο της Μπουμπουνίστρας, στα ανατολικά όρια της Αθήνας. Το κτίριο θα ήταν τριώροφο, σε ορθογώνιο σχήμα, ελαφρώς υπερυψωμένο από τον περιβάλλοντα χώρο. Η εξωτερική του όψη θα είχε τη σφραγίδα του αρχιτεκτονικού νεο-

κλασικισμού, αλλά και έντονο το στοιχείο της λιτότητας, κάτι που σήμαινε αποφυγή των υπερβολικών διακοσμήσεων.¹⁰

Ο θεμέλιος λίθος των ανακτόρων τέθηκε στις 25 Ιανουαρίου/6 Φεβρουαρίου 1836. Η ημέρα είχε επιλεγεί προσεκτικά, καθώς ήταν συμβολική: συνέπιπτε με την τρίτη επέτειο της αποβίβασης του Όθωνα στο Ναύπλιο. Η ατμόσφαιρα ήταν πανηγυρική και την καθιστούσε ακόμα πιο εορταστική η παρουσία του Λουδοβίκου. Αφού έγινε ο απαραίτητος αγιασμός, ο Gaertner εγχείρισε τον θεμέλιο λίθο στον Όθωνα, προκειμένου να τον τοποθετήσει στην προβλεπόμενη θέση. Όμως, ο Όθων είχε άλλη άποψη. Παρέδωσε αμέσως τον λίθο στον πατέρα του, από τον οποίο ζήτησε να είναι εκείνος –σε ένδειξη σεβασμού και τιμής– ο θεμελιωτής. Έτσι κι έγινε.¹¹

Οι οικοδομικές και οι διακοσμητικές εργασίες κράτησαν χρόνια. Ο Όθων και η Αμαλία εγκαταστάθηκαν στις 25 Ιουλίου/6 Αυγούστου 1843 στα βασιλικά διαμερίσματα των ανακτόρων, τα οποία βρίσκονταν στον πρώτο όροφο του κτιρίου. Μαζί τους εγκαταστάθηκαν, σε τμήμα του ισογείου, και οι υπηρεσίες της βασιλικής αυλής. Στο υπόλοιπο συγκρότημα οι εργασίες συνεχίζονταν.¹² Πριν ακόμα αποπερατωθούν, τα ανάκτορα έγιναν σημείο αναφοράς για τους Αθηναίους και τους επισκέπτες της πρωτεύουσας, αλλά και επίκεντρο σημαντικών πολιτικών εξελίξεων:¹³ μόλις ενάμιση μήνα μετά την πρώτη κατοίκησή τους, έξω από τα ανάκτορα εκδηλώθηκε η Επανάσταση της 3ης/15ης Σεπτεμβρίου 1843, η οποία οδήγησε στην κατάρτιση του πρώτου Συντάγματος του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

Η εγκατάσταση του βασιλικού ζεύγους στα ανάκτορα γιορτάστηκε με ανάλογη επισημότητα.¹⁴ Παρατέθηκε γεύμα στους προσκεκλημένους, οι οποίοι στη συνέχεια περιηγήθηκαν στους χώρους του παλατιού. Όταν ένας από τους Έλληνες καλεσμένους μπήκε στο βασιλικό υπνοδωμάτιο, έριξε μια γερή γροθιά στο πάπλωμα του κρεβατιού.¹⁵ Με αυτόν τον τρόπο, εξέφρασε την ευχή το ζευγάρι να αποκτήσει σύντομα παιδιά. Η ευχή δεν πραγματοποιήθηκε, καθώς ο Όθων και η Αμαλία παρέμειναν τελικά άτεκνοι, με αποτέλεσμα ο θρόνος να μείνει δίχως φυσικό διάδοχο. Η ατεκνία του βασιλικού ζεύγους ήταν ένα ζήτημα, που σε βάθος χρόνου έμελλε να αποσταθεροποιήσει την ίδια τη θέση του Όθωνα ως βασιλιά. Παράλληλα, έδωσε αφορμή για διάφορα εις βάρος του κουτσομπολιά, αλλά και για την κυκλοφορία φημών, κάποιες από τις οποίες αφορούσαν ακόμα

10. Γενικά για την ανοικοδόμηση των ανακτόρων, τους χώρους τους αλλά και την κατοπινή τους χρήση βλ. Αικατερίνη Δεμενεγί-Βιριράκη, *Παλαιά ανάκτορα Αθηνών. Το κτήριο της Βουλής των Ελλήνων*, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα 2007.

11. Εφημ. *Ο Σωτήρ*, 26 Ιανουαρίου 1836.

12. Αικατερίνη Φλεριανού, «Το κτήριο της Βουλής και τα ιστορικά γεγονότα. Χρονολόγιο», στο: *Το κτήριο της Βουλής των Ελλήνων. Κατάλογος έκθεσης*, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα 2009, σ. 19.

13. Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, «Τα παλαιά ανάκτορα των Αθηνών», στο: *Το κτήριο της Βουλής των Ελλήνων*, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα 2009, σ. 65-100.

14. Εφημ. *Αιών*, 28 Ιουλίου 1843.

15. Λυτ. *Μια Δανέζα*, σ. 91-92.

Εξωτερική άποψη του Πύργου Βασιλίσσης (φωτογραφία: Ηλίας Γεωργουλέας)

Άποψη δωματίου του Πύργου Βασιλίσσης (φωτογραφία: Ηλίας Γεωργουλέας)

Ο Πύργος Βασιλίσσης (ελαιογραφία, τέλος 19ου αιώνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

και το είδος της συζυγικής σχέσης που είχε αναπτυχθεί ανάμεσα στον Όθωνα και στην Αμαλία.

Η Αμαλία, ήδη από την πρώτη στιγμή της άφιξής της, κατέβαλε συστηματικές προσπάθειες ώστε να αποκτήσει η πρωτεύουσα όσο το δυνατόν περισσότερο πράσινο, μέσω της φύτευσης αστικών κήπων, κατά το πρότυπο εκείνων της δυτικής και της βόρειας Ευρώπης. Αρχικά, καταπιάστηκε με τη διαμόρφωση ανακτορικού κήπου στην Πλατεία Νομισματοκοπείου (σημερινή Πλατεία Κλαυθμώνος), μπροστά από το προσωρινό παλάτι. Ακόμα περισσότερο, ασχολήθηκε με την οργάνωση και την ανάπτυξη βασιλικού κήπου (του σημερινού Εθνικού Κήπου) δίπλα στον χώρο της ανέγερσης των μόνιμων ανακτόρων. Φρόντισε, τέλος, για τη δημιουργία τριών κήπων, των Μουσών (στη σημερινή Πλατεία Συντάγματος), του Λαού (στη σημερινή Πλατεία Εθνικής Αντιστάσεως, γνωστότερη ως Πλατεία Κοτζιά) και του Θησειού, οι οποίοι ήταν διαθέσιμοι στους κατοίκους της Αθήνας.¹⁶

Αργότερα, το ενδιαφέρον της Αμαλίας στράφηκε στον εκσυγχρονισμό της ελληνικής γεωπονίας. Σε αυτό το πλαίσιο, ανέπτυξε ένα πρότυπο αγρόκτημα στην περιοχή των Νέων Λιοσίων (το σημερινό Ίλιον), όπου ανεγέρθηκε εξοχική έπαυλη, η οποία ακόμα και σήμερα (όπως και όλη η έκταση του αγροκτήματος) είναι γνωστή ως Πύργος Βασιλίσ-

16. Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, τ. 1, σ. 287.

σης.¹⁷ Από αρχιτεκτονική άποψη, η οικοδόμηση της έπαυλης ακολούθησε το πρότυπο ενός πύργου γοθτικού ρυθμού. Αυτή η επιλογή δεν ήταν τυχαία. Έγινε με πρωτοβουλία της ίδιας της Αμαλίας, ώστε το κτίριο να μοιάζει όσο το δυνατόν περισσότερο με το κάστρο του Χόχενσβαγκαου στη Βαυαρία, όπου ο Όθων είχε περάσει μεγάλο μέρος των παιδικών του χρόνων. Η οικοδόμηση ξεκίνησε το 1851 και ολοκληρώθηκε το 1854. Η Αμαλία φρόντισε ώστε τα εγκαίνια να γίνουν ανήμερα των γενεθλίων του Λουδοβίκου, πατέρα του Όθωνα, προς τον οποίο έτρεφε ιδιαίτερη αγάπη και εκτίμηση.

Πλούσιο ήταν και το φιλανθρωπικό έργο της Αμαλίας. Μεταξύ άλλων, συνέβαλε, μέσω της διάθεσης σημαντικών ποσών από το ιδιαίτερο ταμείο της, στην ανέγερση και στη λειτουργία του Δημοτικού Νοσοκομείου «Η Ελπίς» και του Οφθαλμιατρείου Αθηνών, των πρώτων τέτοιου είδους ιδρυμάτων της πρωτεύουσας. Ειδικά το Οφθαλμιατρείο, το οποίο –όπως και το παρακείμενο κτίριο του Πανεπιστημίου– ανοικοδομήθηκε σε σχέδια του Hans Christian Hansen, αναδείχθηκε σε ένα από τα πιο εμβληματικά σύγχρονα αρχιτεκτονήματα της Αθήνας. Η Αμαλία πρωτοστάτησε, επίσης, στην ίδρυση –το 1855– του Αμαλίου Ορφανοτροφείου, το οποίο πήρε το όνομά του προς τιμήν της. Αρχική αποστολή του υπήρξε η περίθαλψη κοριτσιών που είχαν μείνει ορφανά εξαιτίας της θανατηφόρας επιδημίας χολέρας, η οποία από τον προηγούμενο χρόνο είχε πλήξει τον Πειραιά και πολύ γρήγορα μεταδόθηκε στην Αθήνα.¹⁸

Η πολύπλευρη αυτή δραστηριότητα της Αμαλίας την κατέστησε ιδιαίτερα συμπαθή και δημοφιλή στην ελληνική κοινή γνώμη. Στην αύξηση της δημοτικότητάς της συνέβαλε, επίσης, ο ευχάριστος και εξωστρεφής χαρακτήρας της. Έμαθε ελληνικά σε εντυπωσιακά μικρό χρονικό διάστημα, διακρινόταν στην ιππασία και της άρεσε πολύ ο χορός: όλα αυτά τα στοιχεία εκτιμήθηκαν ιδιαίτερα από τους Έλληνες. Ο Όθων και η Αμαλία είχαν, ήδη πριν από τον γάμο τους, δύο σημαντικά κοινά χαρακτηριστικά: αφενός βαθιά θρησκευτική πίστη, αφετέρου μεγάλη αδυναμία και αφοσίωση προς το πρόσωπο των

Ασημένιο ελληνικό πεντάδραχμο του 1851
(Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

17. Γεώργιος Λάιος, *Ο Πύργος της Βασιλίσσης*, χ.ε., Αθήνα 1977.

18. Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, τ. 1, σ. 287-289.

Ο Όθων και η Αμαλία έφιπποι στην Αθήνα
(έγχρωμη λιθογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

πατέρων τους. Σε αυτά γρήγορα προστέθηκε και ένα τρίτο: η ειλικρινής αγάπη τους για την Ελλάδα και τον λαό της, την οποία μοιράζονταν εξίσου.

Από εκεί και πέρα, ο Όθων και η Αμαλία είχαν σχεδόν εκ διαμέτρου αντίθετες προσωπικότητες – τόσο αντίθετες, που κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι κατέληγαν να είναι συμπληρωματικές. Ο Όθων ήταν εργατικός, ευσυνείδητος και μεθοδικός. Όμως, δεν είχε μεγάλη οξύνοια, ήταν υπερβολικά λεπτολόγος και σχεδόν πάντα αναβλητικός: πάνω απ' όλα, του έλειπε το ηγετικό χάρισμα. Ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, ο οποίος από το 1856 έως το 1859 διετέλεσε υπουργός Εξωτερικών, στα απομνημονεύματά του περιγράφει πολύ χαρακτηριστικά τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούσε η σκέψη του Όθωνα. Ως υπουργός, ο Ραγκαβής συχνά έπρεπε να εισηγηθεί την τοποθέτηση ενός δημόσιου λειτουργού σε κάποια θέση. Προκειμένου να τεκμηριώσει κάθε φορά την πρότασή του, αναφερόταν στις γνώσεις, στις ικανότητες και στην αίσθηση του καθήκοντος του προτεινόμενου προσώπου. Η ανταπόκριση του Όθωνα ήταν πάντα η ίδια: έπαιρνε έναν χάρακα από το γραφείο του, τον έδινε στον Ραγκαβή και του ζητούσε να του προσδιορίσει με ακρίβεια εκατοστόμετρου την αναλογία των επιμέρους προσόντων, ώστε να αποφανθεί για την καταλληλότητα του υπαλλήλου.¹⁹

Από την άλλη, η Αμαλία ήταν έξυπνη, είχε γρήγορη αντίληψη και ήταν αποφασιστι-

19. Αλέξανδρος Ρ. Ραγκαβής, *Απομνημονεύματα*, τ. 3, Πυρσός, Αθήνα 1930 σ. 7.

κή. Ωστόσο, πολλές φορές η ταχύτητα αυτή συνδυαζόταν με μια τάση επιπολαιότητας, ενώ συχνά έμενε στην επιφάνεια των θεμάτων δίχως να εμβαθύνει σε αυτά. «Ο Όθων διαβάζει χωρίς να υπογράφει, ενώ η Αμαλία υπογράφει χωρίς να διαβάζει» έλεγαν συχνά οι Έλληνες εκείνου του καιρού, αποτυπώνοντας αποφθεγματικά τις τελείως διαφορετικές προσεγγίσεις του βασιλιά και της βασίλισσας. Ο συνδυασμός των χαρακτηρισμών του Όθωνα και εκείνων της Αμαλίας θα μπορούσε να δώσει το πρότυπο ενός σχεδόν ιδανικού ηγέτη. Όμως, αυτή δεν ήταν παρά μια θεωρητική συζήτηση, ο αντίλογος της οποίας θα μπορούσε να είναι ότι η συναρμογή των ελαττωμάτων του ζευγαριού θα ήταν απολύτως καταστροφική.

Λαϊκή ζωγραφιά που απεικονίζει τον Όθωνα και την Αμαλία με ελληνικές ενδυμασίες (Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

αυτή της η στάση την έκανε αμέσως αντιπαθή σε ένα τμήμα των ελληνικών πολιτικών ελίτ – οπωσδήποτε σε εκείνους που υπολόγιζαν ότι ο Όθων θα προτιμούσε να παραιτηθεί παρά να συνθηκολογήσει με τους επαναστάτες.²⁰ Από εκείνη την ημέρα, άρχισε να παρεμβαίνει ολοένα και συχνότερα και, από ένα σημείο κι έπειτα, όλο και πιο φανερά στις πολιτικές υποθέσεις. Συμμετείχε ακόμα και στις συνεδριάσεις του υπουργικού συμβουλίου, στις οποίες προέδρευε ο βασιλιάς. Επισήμως, προβαλλόταν η δικαιολογία ότι η παρουσία της σε αυτές ήταν απαραίτητη, διότι η βαρβαρότητα του Όθωνα διαρκώς επιδεινωνόταν, κι έτσι η Αμαλία αναλάμβανε να του επαναλαμβάνει όσα δεν είχε ακούσει.²¹ Ωστόσο, ήταν φανερό ότι η βασίλισσα ασκούσε σταθερά αυξανόμενη επιρροή στη λήψη των αποφάσεων του συζύγου της.

Αυτή η επιρροή πολλαπλασιαζόταν από το γεγονός ότι ο Όθων έτρεφε μεγάλη αδυναμία στην Αμαλία – είναι αλήθεια ότι τα συναισθήματα ήταν αμοιβαία. Είχε, επίσης, μεγάλη εμπιστοσύνη στην κρίση της. Ο Ραγκαβής διηγείται ότι ο Όθων, όσες φορές (και

20. Νικόλαος Δραγούμης, *Ιστορικοί αναμνήσεις*, τ. 2, Χ. Ν. Φιλαδελφεύς, Αθήνα 1879, σ. 87.

21. Μπούσε & Μπούσε, *Ανέκδοτες επιστολές*, τ. 1, σ. 28.

ήταν πάρα πολλές), κατά τη διάρκεια της συνεργασίας του με κάποιον υπουργό, είχε αμφιβολία για τη λήψη μιας απόφασης, επιζητούσε πάντα τη συμβουλή της Αμαλίας. Εκείνη αρχικά ισχυριζόταν ότι δεν είχε γνώσεις για το υπό συζήτηση θέμα και ότι δεν ήταν αρμόδια για να εκφέρει γνώμη. Αλλά αμέσως μετά όχι μόνο διατύπωνε την άποψή της, αλλά την παρουσίαζε και ως τη μόνη ορθή,²² ωθώντας συνήθως τον Όθωνα στην υιοθέτησή της.

Οι περισσότεροι από όσους γνώρισαν και συναναστράφηκαν το βασιλικό ζεύγος κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η Αμαλία ήταν ο ισχυρότερος πόλος από τους δύο. Οπωσδήποτε, η βασίλισσα εμφανιζόταν να έχει μεγαλύτερη πυγμή από τον βασιλιά. Για τα δεδομένα εκείνης της εποχής, αυτό ήταν ένα μεγάλο πρόβλημα για τον Όθωνα. Στην εντελώς ανδροκρατική ελληνική κοινωνία του 19ου αιώνα, η υπόνοια ότι ο σύζυγος υποσκελιζόταν από τη σύζυγο λειτουργούσε εντελώς καταστροφικά για την εικόνα που οι τρίτοι σχημάτιζαν για εκείνον. Πολύ περισσότερο όταν ο σύζυγος δεν ήταν ένας κοινός θνητός, αλλά ο βασιλιάς της Ελλάδας, από τον οποίο πολλές φορές οι υπήκοοί του απαιτούσαν να έχει ικανότητες που ξέφευγαν ακόμα και από τα μέτρα της λογικής.

---

22. Ραγκαβής, *Απομνημονεύματα*, τ. 2, σ. 348-350.

6.

Η Μεγάλη Ιδέα

Η συζήτηση για την κατάρτιση του Συντάγματος του 1844 έγινε η αφορμή για την αποτύπωση του στόχου που έμελλε να προσδιορίσει για δεκαετίες την πορεία της Ελλάδας. Σε μία από τις συνεδριάσεις της Εθνοσυνέλευσης, ο Ιωάννης Κωλέττης, αγωνιστής της περιόδου της Ελληνικής Επανάστασης και ηγέτης του «γαλλικού κόμματος», έκανε λόγο για τη «Μεγάλη Ιδέα» του ελληνικού έθνους. Υποστήριξε ότι η ίδρυση του ελληνικού κράτους μόνο εν μέρει είχε εκπληρώσει τις προσδοκίες των πρωτεργατών του αγώνα της ανεξαρτησίας. Το κράτος αυτό, εξηγούσε, δεν αντιστοιχούσε παρά σε ελάχιστο τμήμα του ελληνικού έθνους. Οι περισσότεροι Έλληνες δεν είχαν απελευθερωθεί, αλλά παρέμεναν υπόδουλοι σε ξένο δυνάστη, καθώς στη συντριπτική τους πλειοψηφία διέμεναν σε εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας – στη Θεσσαλία, στην Ήπειρο, στη Μακεδονία, στη Θράκη, στη Μικρά Ασία, στον Πόντο, στα νησιά του Αιγαίου, στην Κρήτη και στην Κύπρο. Πλάι σε αυτούς υπήρχαν και οι Επτανήσιοι, καθώς τα νησιά του Ιονίου Πελάγους βρίσκονταν από το 1815 στα χέρια των Βρετανών. Χρέος του ελληνικού κράτους ήταν να φροντίσει για την εδαφική του επέκταση, έτσι ώστε να συμπεριλάβει στα όριά του όλους ή, έστω, τους περισσότερους από τους αλύτρωτους Έλληνες. Το διευρυμένο ελληνικό βασίλειο θα αποτελούσε, έτσι, αναβίωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, διεκδικώντας ως φυσική του πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη.

Η αλήθεια είναι ότι η πρόταση του Κωλέττη δεν ήταν εντελώς καινοφανής. Ανάλογες σκέψεις είχαν διατυπωθεί σε πρωτόλεια μορφή και παλιότερα. Ωστόσο, ο Κωλέττης ήταν εκείνος που κωδικοποίησε οριστικά τον εθνικό στόχο. Η επίδραση της ομιλίας που εκφώνησε στην Εθνοσυνέλευση αποδείχτηκε πολύ περισσότερο καθοριστική απ' ό,τι και ο ίδιος θα μπορούσε να φανταστεί. Ο Κωλέττης έδωσε όνομα και περιεχόμενο σε έναν όρο ο οποίος κυριάρχησε στις σκέψεις και στις καρδιές των Ελλήνων για περίπου οκτώ δεκαετίες. Γεννημένη μέσα στο κλίμα του ρομαντισμού και του εθνικισμού, που επικρατούσαν τότε στην Ευρώπη, η Μεγάλη Ιδέα καθοδήγησε τους προσανατολισμούς του ελληνισμού έως το πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα. Σε αυτό το μακρύ χρονικό διάστημα, σχεδόν όλες οι δυνάμεις του ελληνικού κράτους τέθηκαν στην υπηρεσία της εθνικής ολοκλήρωσης.¹

---

1. Έλλη Σκοπετέα, *Το «πρότυπο βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού φαινομένου στην Ελλάδα, 1830-1880*, Πολύτυπο, Αθήνα 1988· Κ. Θ. Δημαράς, *Ελληνικός ρομαντισμός*, Ερμής, Αθήνα 1994, σ. 405-418· Βασίλης Κρεμμυδάς, *Η Μεγάλη Ιδέα. Μεταμορφώσεις ενός εθνικού ιδεολογήματος*, Τυπωθήτω, Αθήνα 2010· Κλάφης, *Πολιτική και διπλωματία*, σ. 98-102, 373-377.

Προσωπογραφία του Όθωνα (ελαιογραφία, έργο αγνώστου, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Από την πρώτη στιγμή, ο Όθων σαγηνεύτηκε από τη Μεγάλη Ιδέα και έγινε ένας από τους φανατικότερους υποστηρικτές της. Σε τέτοιο βαθμό, ώστε κάποιες φορές ξεπερνούσε σε ενθουσιασμό ακόμα και τους ίδιους τους Έλληνες. Στην αντίληψή του, η Μεγάλη Ιδέα και η Ελλάδα έγιναν έννοιες ταυτόσημες: όπως η Μεγάλη Ιδέα δεν θα μπορούσε να υπάρξει δίχως την Ελλάδα, έτσι και η Ελλάδα δεν θα είχε νόημα χωρίς τη Μεγάλη Ιδέα. Ένωσε ότι η Μεγάλη Ιδέα αποτελούσε τη σπουδαιότερη αποστολή της ζωής του – ήταν η αποστολή που θεωρούσε ότι, περισσότερο από κάθε άλλη, θα δικαίωνε την ίδια την παρουσία του στον ελληνικό θρόνο. Κι έτσι της αφοσιώθηκε απόλυτα. Ως χριστιανός βασιλιάς, αισθανόταν ότι είχε την επιπλέον υποχρέωση να αγωνιστεί με όλες του τις δυνάμεις υπέρ της θρησκευτικής του πίστης, μιας και ο κύριος αντίπαλος – η Οθωμανική Αυτοκρατορία – ήταν ένα αλλόθρησκο κράτος. Το γεγονός ότι το ιδανικό του μεγαλοϊδεατισμού εγκολλώθηκε με αντίστοιχη θέρμη και η Αμαλία ενίσχυσε ακόμα περισσότερο την προσήλωση του Όθωνα σε αυτό. «Αν είχα γιο, θα τον ονόμαζα Κωνσταντίνου» διατεινόταν η Αμαλία,² διότι θα ήταν προορισμένος να βασιλεύσει στην Κωνσταντινούπολη, όπως ο ιδρυτής της Μέγας Κωνσταντίνος, αλλά και ο τελευταίος Βυζαντινός αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Παλαιολόγος.

Για τον Όθωνα, η Μεγάλη Ιδέα ερχόταν, κατά κάποιον τρόπο, ως επιστέγασμα όσων είχε διδαχθεί από παιδί για το αρχαίο ελληνικό μεγαλείο. Οι νέοι Έλληνες, εφόσον ήταν οι κληρονόμοι των σπουδαίων προγόνων τους, θα τα κατάφερναν και πάλι να αναγεννηθούν και να μεγαλοουργήσουν. Σύμφωνα με αυτό το σχήμα, η Μεγάλη Ιδέα γινόταν ταυτόχρονα σκοπός και μέσο για την Ελλάδα: αφενός η Μεγάλη Ιδέα ήταν το πεπρωμένο της Ελλάδας, αφετέρου η Ελλάδα θα αποκτούσε την πραγματική της διάσταση – όχι μόνο από γεωγραφική άποψη, αλλά και από άποψη πνευματική, πολιτική και ιστορική – μόνο μέσω της εκπλήρωσης της Μεγάλης Ιδέας. Ο Όθων έβλεπε τον εαυτό του ως τον πρωτεργάτη στην πορεία υλοποίησης αυτού του πεπρωμένου, για το οποίο ήταν έτοιμος να δώσει τα πάντα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ως προς αυτό ήταν απόλυτα ειλικρινής και οι προθέσεις του ήταν αντίστοιχα αγνές και ανιδιοτελείς – δεν το αρνούταν ούτε οι ορκισμένοι εχθροί του.

Σχεδόν αμέσως μετά την πρώτη άφιξή του στην Ελλάδα, ο Όθων είχε μια βιωματική εμπειρία της δυναμικής του αλυτρωτισμού, ο οποίος συνήγειρε τους Έλληνες πολύ πριν ο Κωλέττης προσδιορίσει εννοιολογικά τη Μεγάλη Ιδέα. Τον Ιούνιο του 1833, ο μεγάλος αδελφός του Όθωνα Μαξιμιλιανός, διάδοχος του θρόνου της Βαυαρίας, επρόκειτο να διέλθει από τη Σμύρνη, στο πλαίσιο ενός μεγάλου ταξιδιού που πραγματοποιούσε στην Ανατολή. Ο Όθων θέλησε να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία προκειμένου να τον συναντήσει. Για τον σκοπό αυτό ζήτησε και έλαβε άδεια από την οθωμανική κυβέρνηση, για να πραγματοποιήσει ανεπίσημη επίσκεψη στη Σμύρνη. Στις 5/17 Ιουνίου 1833, επιβαίνοντας στη βρετανική φρεγάτα *Madagascar* (το ίδιο πλοίο που τον είχε μεταφέρει από την Τερ-

2. Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, τ. 1, σ. 293.

γέστη στο Ναύπλιο λίγους μήνες νωρίτερα), ο Όθων έφτασε στη Σμύρνη. Η υποδοχή που του επιφυλάχθηκε από τον ελληνικό πληθυσμό της πόλης ήταν εντυπωσιακή. Εκατοντάδες πλοιάρια και βάρκες προϋπάντησαν τη *Madagascar* όταν εισήλθε στο λιμάνι. Ο Όθων αποβιβάστηκε εν μέσω ξέφρενων επευφημιών. Ο συνωστισμός του πλήθους στην προκυμαία ήταν τόσο μεγάλος, ώστε αναγκάστηκε να επιστρέψει αμέσως στη βρετανική φρεγάτα, διότι η κατάσταση στη στεριά κινδύνευε να βγει εκτός ελέγχου. Αποβιβάστηκε ξανά την επόμενη ημέρα, αντικρίζοντας και πάλι μια ενθουσιώδη ανθρωποθάλασσα.³

Στις εννέα ημέρες που παρέμεινε στη Σμύρνη, ο Όθων έγινε αντικείμενο λατρείας από τους Έλληνες κατοίκους της. Αποκορύφωμα των θερμοτάτων εκδηλώσεων υπήρξε η πανηγυρική δοξολογία, η οποία τελέστηκε προς τιμήν του από τον μητροπολίτη Σμύρνης Σεραφείμ, στον μητροπολιτικό ναό της Αγίας Φωτεινής. Ο μητροπολίτης έμελλε να πληρώσει ακριβώς αυτή την πρωτοβουλία του, καθώς αμέσως μετά οι οθωμανικές αρχές επέβαλαν την απομάκρυνσή του από τη θέση του.⁴ Ήταν φανερό ότι για τους αλύτρωτους Έλληνες ο Όθων δεν ήταν απλώς ο αρχηγός του ελληνικού κράτους, αλλά κάτι πολύ περισσότερο: ήταν η προσωποποίηση της Ελλάδας και η ενσάρκωση του πόθου τους για ένωση με τη μητέρα πατρίδα. Οι στιγμές αποθέωσης που γνώρισε ο Όθων στη Σμύρνη δεν μπορεί παρά να αποτυπώθηκαν ανεξίτηλα στη συνείδησή του (ιδίως εάν ληφθεί υπόψη ότι ήταν μόλις 18 ετών), και κατά συνέπεια να επηρέασαν καταλυτικά τον τρόπο με τον οποίο έκτοτε αντιλαμβανόταν τον ρόλο του ως βασιλιά της Ελλάδας.

Η Μεγάλη Ιδέα ήταν μεσσιανική στη σύλληψή της. Οι οπαδοί της –δηλαδή πρακτικά όλοι οι Έλληνες εκείνου του καιρού, μαζί τους και ο Όθων– αντιμετώπιζαν την προοπτική της υλοποίησής της περίπου ως μια ιστορική νομοτέλεια. Παρέκαμπτan, έτσι, μια προφανή αδυναμία: τη δυσαναλογία ανάμεσα στον εξαιρετικά φιλόδοξο στόχο και στα πενιχρά διαθέσιμα μέσα, τα οποία δεν αρκούσαν για να τον εξυπηρετήσουν. Το ίδιο έκανε, κατά μείζονα λόγο, και ο ίδιος ο Όθων, ο οποίος σταθερά έρεπε προς τη ρομαντική υπερβατικότητα, τάση που είχε εκδηλώσει ακόμα και πριν η Μεγάλη Ιδέα αποκρυσταλλωθεί από τον Κωλέττη. Λέγεται ότι, όταν το καλοκαίρι του 1839 απεβίωσε ο σουλτάνος Μαχμούτ Β΄, ο Όθων, έμπλεος ενθουσιασμού, κάλεσε εσπευσμένα τον υπουργό Ναυτικών και διακεκριμένο αγωνιστή της Ελληνικής Επανάστασης Αντώνιο Κριεζή και του ζήτησε να θέσει άμεσα στη διάθεσή του το μοναδικό ατμόπλοιο που διέθετε τότε το ελληνικό πολεμικό ναυτικό. Ο Κριεζής απόρησε με το αίτημα του βασιλιά και τον ρώτησε ποιος ήταν ο λόγος της βιασύνης. Η απάντηση τον άφησε άναυδο: ο Όθων ήταν αποφασισμένος να πάει διά θαλάσσης στην Κωνσταντινούπολη, έχοντας την αφελή εντύπωση ότι η παρουσία του εκεί θα αρκούσε, προκειμένου να κληρονομήσει περίπου αυτοδικαίως τον σουλτανικό θρόνο, και έτσι μονομιώς να επιτύχει την ανασύσταση,

3. Επαμεινώνδας Κ. Κυριακίδης, *Ιστορία του σύγχρονου ελληνισμού. Από της ιδρύσεως του Βασιλείου της Ελλάδος μέχρι των ημερών μας, 1832-1892*, τ. 1, Ν. Γ. Ιγγλέσης, Αθήνα 1892, σ. 392, 395.

4. Στο ίδιο, σ. 395-401.

Ο πρεσβευτής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας Κωνσταντίνος Μουσούρος και ο ακόλουθός του, στον ανακτορικό χορό που δόθηκε από το νεόνυμφο βασιλικό ζεύγος του Όθωνα και της Αμαλίας (υδατογραφία σε χαρτί του Ludwig Köllnberger, 1837, αντίγραφο, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

υπό το σκήπτρο του, της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Για καλή τύχη όλων, το σχέδιο δεν μπορούσε να υλοποιηθεί, διότι πολύ απλά υπήρχε ένα αξεπέραστο πρακτικό εμπόδιο: το ατμόπλοιο, το οποίο μάλιστα έφερε το όνομα Όθων, βρισκόταν για επισκευή στον ναύσταθμο του Πόρου, με αποτέλεσμα να μην είναι έτοιμο για οποιαδήποτε αποστολή.⁵

Η επιδίωξη υλοποίησης της Μεγάλης Ιδέας ήταν προφανές ότι έφερνε την Ελλάδα σε τροχιά αντιπαράθεσης με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η πρώτη μείζων κρίση εκδηλώθηκε τον Ιανουάριο του 1847, με αφορμή ένα φαινομενικά ασήμαντο περιστατικό. Ο Τσάμης Καρατάσος, οπλαρχηγός της Ελληνικής Επανάστασης και –από το 1844– υπασπιστής του Όθωνα, ζήτησε από την οθωμανική πρεσβεία στην Αθήνα να του θεωρήσει το διαβατήριο, προκειμένου να επισκεφθεί για προσωπικούς λόγους την Κωνσταντινούπολη. Το αίτημα απορρίφθηκε, με την αιτιολογία ότι ο Καρατάσος ήταν ανεπιθύμητο πρόσωπο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, καθώς το 1841 είχε πρωτοστατήσει στην εκδήλωση επανάστασης των Ελλήνων κατοίκων της Μακεδονίας. Όταν έμαθε τι είχε συμβεί,

5. Γεώργιος Ν. Φιλάρετος, *Ξενοκρατία και βασιλεία εν Ελλάδι, 1821-1897*, Κουσουλίνος, Αθήνα 1896, σ. 90-91.

ο Όθων αισθάνθηκε ότι η αντιμετώπιση που είχε επιφυλαχθεί στον Καρατάσο ήταν προσβλητική για τον αρχηγό του ελληνικού κράτους, επομένως και για την ίδια την Ελλάδα. Λίγες ημέρες αργότερα, παρέθεσε δεξίωση στα ανάκτορα, στην οποία, μεταξύ άλλων, προσκεκλημένος ήταν ο πρεσβευτής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας Κωνσταντίνος Μουσούρος. Όταν συνάντησε τον Μουσούρο, ο Όθων δεν συγκράτησε τον θυμό του. Του είπε ότι ανέμενε την επίδειξη μεγαλύτερου σεβασμού προς το πρόσωπο του βασιλιά της Ελλάδας, κάτι που δεν προέκυπτε από την απόρριψη του αιτήματος του Καρατάσου. Πριν προλάβει να απαντήσει ο Μουσούρος, ο Όθων τού έστρεψε τα νώτα και απομακρύνθηκε επιδεικτικά.

Το επεισόδιο είχε ως αποτέλεσμα την ανάκληση του Μουσούρου από την Αθήνα και τη διακοπή των ελληνο-οθωμανικών διπλωματικών σχέσεων. Η Υψηλή Πύλη υιοθέτησε σκληρά αντίμετρα εις βάρος της Ελλάδας. Μεταξύ άλλων, απαγόρευσε αφενός την εξαγωγή ελληνικών προϊόντων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αφετέρου την προσέγγιση ελληνικών πλοίων σε οθωμανικά λιμάνια, αλλά και τη διέλευσή τους από τα Στενά των Δαρδανελίων και του Βοσπόρου. Το οικονομικό πλήγμα για την Ελλάδα ήταν βαρύ. Μετά από μακρές διαπραγματεύσεις, η ελληνική πλευρά αναγκάστηκε σε αναδίπλωση. Έπειτα και από τη διαμεσολαβητική παρέμβαση του τσάρου Νικόλαου Β', ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών Γεώργιος Γλαράκης εξέφρασε εγγράφως τη λύπη της ελληνικής κυβέρνησης για την παρεξήγηση που είχε δημιουργηθεί. Η αποκατάσταση των ελληνο-οθωμανικών σχέσεων έλαβε επίσημο χαρακτήρα με την επιστροφή του Μουσούρου στην Αθήνα τον Φεβρουάριο του 1848.⁶

Ο τρόπος με τον οποίο ο Όθων αντιμετώπισε τον Μουσούρο ήταν απολύτως χαρακτηριστικός της ιδιαίτερης ευαισθησίας που επιδείκνυε πάντοτε όταν θεωρούσε ότι θιγόταν η ελληνική εθνική αξιοπρέπεια. Η τάση του αυτή συναντούσε την επιδοκιμασία των Ελλήνων. Όμως, πολλές φορές τον εμπόδιζε να επιδείξει την απαραίτητη διπλωματική ευελιξία. Το ίδιο το επεισόδιο με τον Μουσούρο καταδείκνυε την αδυναμία της Ελλάδας να αναπτύξει από μόνη της πολιτική πυγμής απέναντι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ήταν όμως ενδεικτικό και μίας ακόμα παραμέτρου: της αντίθεσης της Μεγάλης Βρετανίας απέναντι στα μεγαλοϊδεατικά σχέδια του Όθωνα. Περισσότερο από κάθε άλλον, ήταν ο πρέσβης της Μεγάλης Βρετανίας στην Ελλάδα Edmund Lyons ο οποίος είχε παροτρύνει τον Μουσούρο να αποχωρήσει από την Αθήνα. Σε όλο το διάστημα της υπηρεσίας του στην Ελλάδα, από το 1835 έως το 1849, ο Lyons αναδείχτηκε σε «κακό δαίμονα» του Όθωνα, εις βάρος του οποίου δολοπλοκούσε με κάθε ευκαιρία – είναι ενδιαφέρον ότι τον πρώτο καιρό ο Lyons βρήκε συμπαραστάτη τον Armanberg στις παρασκηνιακές του δραστηριότητες.

6. Ιωάννης Χ. Πούλος, *Το επεισόδιον Μουσούρου. Η ελληνοτουρκική διένεξις του 1847*, χ.ε., Αθήνα 1958· Γιώργος Γεωργιάς, *Η πρώτη μακροχρόνια ελληνοτουρκική διένεξις*, Καστανιώτης, Αθήνα 1996, σ. 173-211.

Ολόσωμη προσωπογραφία του Όθωνα (επιχρωματισμένη λιθογραφία, Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών – Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία)

της δεκαετίας του 1840. Το καλοκαίρι του 1849, η βρετανική κυβέρνηση απέστειλε διακοίνωση στην ελληνική κυβέρνηση, στην οποία διατυπωνόταν μία σειρά αξιώσεων του Λονδίνου εις βάρος της Αθήνας. Μεταξύ άλλων, στη διακοίνωση περιλαμβανόταν η απαίτηση για την καταβολή υπέρογκης χρηματικής αποζημίωσης – από την ελληνική πλευρά – στον David Pacifico, Βρετανό υπήκοο εβραϊκού θρησκειύματος, το σπίτι του οποίου στην Αθήνα είχε λεηλατηθεί από μαινόμενο όχλο τη Μεγάλη Παρασκευή του 1847. Επιπλέον, αποζημίωση ζητείτο και υπέρ του Βρετανού φιλέλληνα και διακεκριμένου ιστορικού George Finlay, για κτηματικές διαφορές που είχε με το ελληνικό δημόσιο – ένα οικόπεδό του είχε περιληφθεί στην έκταση του Βασιλικού Κήπου που είχε δημιουργηθεί δίπλα στα ανάκτορα, αλλά ο ίδιος δεν συμφωνούσε με το ποσό που του είχε προσφερθεί. Τέλος, οι Βρετανοί πρόβαλαν και εδαφικές διεκδικήσεις εναντίον της Ελλάδας: ισχυρίζονταν ότι η Ελαφώνησος και η Σαπιέντζα, δύο νησίδες σχεδόν εφαπτόμενες στις νότιες ακτές της Πελοποννήσου, ανήκαν στο σύμπλεγμα των Επτανήσων, και κατά συνέπεια κακώς είχαν ενσωματωθεί στο ελληνικό κράτος αμέσως μετά την ίδρυσή του.

Ο Όθων αρνήθηκε να υποκύψει στις βρετανικές αξιώσεις. Όμως, πολύ γρήγορα οι

Η εχθρική στάση του Lyons απέναντι στον Όθωνα δεν προσδιοριζόταν μόνον από προσωπικά κίνητρα. Αντανακλούσε, ταυτόχρονα, την αντιπάθεια που έτρεφαν συνολικά οι πολιτικοί και οι διπλωματικοί κύκλοι της Μεγάλης Βρετανίας προς το πρόσωπο του Όθωνα. Ο κύριος λόγος ήταν η προσήλωσή του στη Μεγάλη Ιδέα. Οι βρετανικές γεωπολιτικές προτεραιότητες ήταν εντελώς αντίθετες με την προοπτική επέκτασης της Ελλάδας εις βάρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι Βρετανοί υποστήριζαν την εδαφική ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, προκειμένου να λειτουργεί ως αποτελεσματικό ανάχωμα απέναντι στην επιδίωξη της Ρωσίας να αποκτήσει πρόσβαση στη Μεσόγειο. Έτσι, η Μεγάλη Ιδέα γινόταν αντιληπτή από τους Βρετανούς ως απειλή για τα δικά τους συμφέροντα.

Μέσα σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο, οι σχέσεις της Ελλάδας με τη Μεγάλη Βρετανία επιδεινώθηκαν ραγδαία στα τέλη

πιέσεις από την πλευρά του Λονδίνου κλιμακώθηκαν ραγδαία. Στις αρχές του 1850, μια ισχυρή βρετανική ναυτική μοίρα, υπό τις διαταγές του ναυάρχου William Parker, επέβαλε αποκλεισμό στις ελληνικές ακτές. Ήταν μια χαρακτηριστική περίπτωση της «διπλωματίας της κανονιοφόρου», την οποία πολύ συχνά εφάρμοζαν οι Μεγάλες Δυνάμεις του 19ου αιώνα εις βάρος λιγότερο ισχυρών κρατών. Η Αμαλία περιέγραφε τη βρετανική συμπεριφορά ως πειρατική· πίστευε ότι απώτερος στόχος των Βρετανών ήταν να καταστήσουν τον Όθωνα έναν υποτελή βασιλιά. Η ζημιά για την ελληνική οικονομία ήταν ανυπολόγιστη. Ωστόσο, ένα μεγάλο κύμα λαϊκής συμπαράστασης εκδηλώθηκε υπέρ του Όθωνα, ο οποίος με τη στάση του προστάτευε την εθνική αξιοπρέπεια, κι έτσι ανταποκρινόταν στις προσδοκίες των Ελλήνων.⁷

Την άνοιξη του 1850, κατόπιν και της παρέμβασης των άλλων δύο Προστάτιδων Δυνάμεων –της Γαλλίας και της Ρωσίας–, βρέθηκε ένας συμβιβασμός. Η βρετανική κυβέρνηση μείωσε κατά πολύ τις χρηματικές της απαιτήσεις, τις οποίες η ελληνική πλευρά δέχθηκε να καλύψει.⁸ Έτσι, λύθηκε ο ναυτικός αποκλεισμός. Ενόψει του προφανούς ανισοζυγίου ισχύος, η Ελλάδα είχε τελικά κάνει ένα βήμα πίσω, αλλά δίχως να εξευτελιστεί. Αμέσως μετά τη λήξη της ελληνοβρετανικής κρίσης, ο Βρετανός πρεσβευτής Thomas Wyse ζήτησε και έλαβε ακρόαση από τον Όθωνα. Στη συνάντηση παρέστη και η Αμαλία, η οποία ήταν έξαλλη με τη βρετανική στάση και φρόντισε με τον τρόπο της να το καταστήσει σαφές στον Wyse: όπως σημείωσε σε επιστολή που έγραψε στον πατέρα της, δεν είχε κοιτάξει ούτε λούστρο με το βλέμμα που επιφύλαξε στον Βρετανό πρεσβευτή την ώρα της ακρόασής του.⁹

Η ηρεμία που ακολούθησε το τέλος της ελληνοβρετανικής κρίσης δεν κράτησε πολύ. Το φθινόπωρο του 1853 ξέσπασε ο Κριμαϊκός Πόλεμος, στον οποίο η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία συνέδραμαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία εναντίον της Ρωσίας. Ο πόλε-

7. Μπούσε & Μπούσε, *Ανέκδοτες επιστολές*, τ. 2, σ. 572-622.

8. [Υπουργείο Εξωτερικών], *Συλλογή των επισήμων εγγράφων τα οποία αντηλλάχθησαν επί των απαιτήσεων της αγγλικής κυβερνήσεως κατά της ελληνικής*, χ.ε., Αθήνα 1850· W. E. Gladstone, *Substance of the speech on the affairs of Greece and the foreign policy of the Administration, on the 27th of June, 1850*, John Murray, Λονδίνο 1850· [Foreign Office], *Correspondence respecting the mixed commission appointed to investigate the claims of M. Pacifico upon the government of Greece in regard to the loss of documents connected with his claims upon the Portuguese government, presented to the House of Lords by command of Her Majesty, August 7, 1851*, Harrison, Λονδίνο χ.χ· Foreign Office, *British and foreign state papers, 1849-1850 (1)*, τ. 38, Harrison, Λονδίνο 1862, σ. 16-19· Foreign Office, *British and foreign state papers, 1849-1850 (2)*, τ. 39, Harrison, Λονδίνο 1863, σ. 332-1081· Foreign Office, *British and foreign state papers, 1850-1851*, τ. 40, Ridgway, Λονδίνο 1863, σ. 617-642· Dolphus Whitten, «The Don Pacifico affair», *The Historian*, 48.2, 1986, σ. 255-267· David Hannell, «Lord Palmerston and the “Don Pacifico affair” of 1850. The Ionian connection», *European History Quarterly*, 19.4, 1989, σ. 495-508· Geoffrey Hicks, «Don Pacifico, democracy, and danger. The Protectionist Party critique of British foreign policy, 1850-1852», *International History Review*, 26.3, 2004, σ. 515-540· Derek Taylor, *Don Pacifico. The acceptable face of gunboat diplomacy*, Vallentine Mitchell, Λονδίνο/Πόρτλαντ 2008.

9. Μπούσε & Μπούσε, *Ανέκδοτες επιστολές*, τ. 2, σ. 623-625.

«Ο Όθων προπέμπει τους υπασπιστάς του αναχωρούντας προς απελευθέρωσιν των υποδούλων Ελλήνων, 1854» (χρωμολιθογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

μος προκάλεσε την έξαψη της ελληνικής κοινής γνώμης. Μια ρωσοτουρκική σύρραξη δημιουργούσε πάντα την προσδοκία ότι θα κατέληγε σε ήττα των Οθωμανών και κατά συνέπεια θα μπορούσε να προσπορίσει στην Ελλάδα εδαφικά οφέλη. Η Μεγάλη Ιδέα αναζωπυρώθηκε όταν έφτασαν τα νέα για την έναρξη των πολεμικών επιχειρήσεων. Ύπήρχε, εξάλλου, και μια σύμπτωση, η οποία –στο πλαίσιο του μεγαλοϊδεατικού μεσσιανισμού– αποκτούσε χαρακτήρα αυτοεπιβεβαιούμενης προφητείας: το 1853, έτος έναρξης του Κριμαϊκού Πολέμου, συνέπιπτε με τη συμπλήρωση 400 ετών από την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς· δεν ήταν λίγοι οι Έλληνες που πίστεψαν ότι το πλήρωμα του χρόνου για την πραγματοποίηση των εθνικών ονείρων είχε επιτέλους έρθει.¹⁰

Ο Όθων αμέσως συνεγέρθηκε και έδωσε εντολές να ξεκινήσουν μυστικές προετοιμασίες, με σκοπό την εκδήλωση επαναστατικών κινημάτων στη Θεσσαλία, στην Ήπειρο και στη Μακεδονία. Ο ίδιος ήταν έτοιμος να εισβάλει στα οθωμανοκρατούμενα εδάφη και να αναλάβει την αρχηγία του αγώνα για την απελευθέρωσή τους. Η κυβέρνηση ήταν πιο επιφυλακτική, διαβλέποντας σωστά τους μεγάλους κινδύνους που θα συνεπαγόταν για την Ελλάδα η εμπλοκή της στον πόλεμο. Όμως, ο Όθων ήταν αμετάπειστος. Οι Έλ-

10. Κλάφης, *Πολιτική και διπλωματία*, σ. 108-109.

ληνες, υποστήριζε με πάθος, όφειλαν να συνεχίσουν το έργο που είχαν ξεκινήσει οι πατέρες τους τον καιρό της Ελληνικής Επανάστασης· ο δε βασιλιάς της Ελλάδας ήταν υποχρεωμένος να υποβληθεί σε όποια θυσία ήταν απαραίτητη για την υλοποίηση του στόχου της εθνικής ολοκλήρωσης – ακόμα και στη θυσία της ζωής του.¹¹

Η Αμαλία υπερθεμάτιζε. Οι Μεγάλες Δυνάμεις, εξηγούσε, είχαν δώσει τον θρόνο της Ελλάδας στον Όθωνα πιστεύοντας ότι θα τον είχαν υποχείριό τους· όμως έσφαλλαν, διότι ο Όθων είχε ταυτίσει απόλυτα την τύχη του με την τύχη του ελληνικού έθνους. Οι Έλληνες είχαν το δίκιο με το μέρος τους. Θα υπερνικούσαν όλες τις δυσκολίες. Η θεία πρόνοια βρισκόταν στο πλευρό τους. Δεν θα έπρεπε να αφήσουν την ευρωπαϊκή διπλωματία να τους κάμψει με τις απειλές της. Οι περιστάσεις ήταν δυσμενείς και το 1821· και όμως, τότε οι Έλληνες τα κατάφεραν. Θα τα κατάφεραν και πάλι, έστω κι αν τα υλικά μέσα που διέθεταν ήταν ανεπαρκή, έστω κι αν έπρεπε να υποστούν θυσίες: αν χρειαζόταν, θα τρέφονταν μόνο με χόρτα· η ίδια θα έδινε πρώτη το παράδειγμα. Το μέλλον της Ανατολής βρισκόταν στα χέρια της Ελλάδας και του βασιλιά της. Ο Όθων έπρεπε να τεθεί επικεφαλής του ένοπλου αγώνα για την απελευθέρωση των Ελλήνων που βρισκόνταν ακόμα υπό τον οθωμανικό ζυγό. «Φωτιά λοιπόν, φωτιά και πανταχόθεν φωτιά» κατέληγε μέσα σε έξαψη η Αμαλία.¹²

Η αισιοδοξία του βασιλικού ζεύγους ήταν απολύτως ειλικρινής. Όπως εξίσου ειλικρινής ήταν και η πρόθεσή τους να αγωνιστούν για την επίτευξη της Μεγάλης Ιδέας, την οποία είχαν βαθύτατα ενστερνιστεί. Το πρόβλημα ήταν ότι ο έρωτάς τους για την Ελλάδα δεν τους άφηνε να σταθμίσουν με ρεαλισμό τα πραγματικά δεδομένα. Αντίθετα, ονειροβατούσαν. Από αυτή την άποψη, έμοιαζαν καταπληκτικά με τους περισσότερους Έλληνες, οι οποίοι είχαν τις ίδιες αρετές αλλά και τα ίδια ελαττώματα με εκείνα του Όθωνα και της Αμαλίας: πίστη, κουράγιο και ενθουσιασμό, αλλά ταυτόχρονα έλλειψη κρίσης, αφέλεια και ροπή στην παρορμητικότητα.

Η ανεδαφικότητα των οραματισμών του Όθωνα και της Αμαλίας επιβεβαιώθηκε με τον πιο σκληρό τρόπο τον Μάιο του 1854, όταν γαλλικά και βρετανικά στρατεύματα αποβιβάστηκαν στον Πειραιά και τον κατέλαβαν. Με αυτόν τον τρόπο, το Παρίσι και το Λονδίνο ήθελαν να αποκτήσουν ένα ισχυρότατο μέσο πίεσης, το οποίο θα εξανάγκαζε την Αθήνα να εγκαταλείψει κάθε σκέψη για την ανάληψη οποιασδήποτε δυναμικής ενέργειας εις βάρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας – είτε με τη μορφή κήρυξης πολέμου είτε μέσω της παροχής υποστήριξης σε επαναστατικά κινήματα. Ανήμπορος να αντιπαρατεθεί στην πολλαπλάσια ισχύ της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρετανίας, ο Όθων αναγκάστηκε να εγκαταλείψει προσωρινά τα μεγαλοϊδεατικά του σχέδια.¹³

11. Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, τ. 1, σ. 209.

12. Σπυρίδων Πήλικας, *Απομνημονεύματα της υπουργίας Σπυρίδωνος Πήλικα*, Α. Παπαγεωργίου, Αθήνα 1893, σ. 154-155, 166.

13. Δόμνα Δοντά, *Η Ελλάς και αι Δυνάμεις κατά τον Κριμαϊκόν Πόλεμον*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1973· Driault & Lhéritier, *Histoire diplomatique*, τ. 2, σ. 388-417.

Η Αμαλία επιπλήττει τον πρωθυπουργό Αντώνιο Ζαΐμη και τον υπουργό Στρατιωτικών Σκαρλάτο Σούτσο (χρωμολιθογραφία, Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών – Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία)

Χωρίς κατάλληλη στρατιωτική προετοιμασία και δίχως να διαθέτει κανένα διεθνές έρεισμα, η Ελλάδα δεν είχε στην πραγματικότητα καμία πιθανότητα επιτυχίας, ανεξάρτητα από τις αγαθές προθέσεις του βασιλιά της. Οι Γάλλοι και οι Βρετανοί διατήρησαν την κατοχή του Πειραιά για σχεδόν τρία χρόνια. Η κατοχή συνδυάστηκε με την εμφάνιση –το καλοκαίρι του 1854– φονικής επιδημίας χολέρας, την οποία έφεραν μαζί τους τα γαλλικά στρατεύματα. Η επιδημία διήρκεσε μήνες, μεταδόθηκε ταχύτατα από τον Πειραιά στην Αθήνα και προκάλεσε εκατόμβες νεκρών. Πολλοί κάτοικοι της πρωτεύουσας την εγκατέλειψαν εσπευσμένα, προκειμένου να γλιτώσουν τη ζωή τους. Όχι όμως ο Όθων και η Αμαλία, οι οποίοι παρέμειναν στην Αθήνα, προκειμένου να δώσουν το παράδειγμα και να εμψυχώσουν τον χειμαζόμενο λαό της. Δεν δίσταζαν, μάλιστα, να περιοδεύουν στους δρόμους της, για να προσφέρουν ηθική ενίσχυση. Παράλληλα διέθεσαν σημαντικά χρηματικά ποσά από το ταμείο τους για την περίθαλψη όσων είχαν ανάγκη.¹⁴

Οι Γάλλοι και οι Βρετανοί αποχώρησαν από τον Πειραιά μόνο μετά το τέλος του Κριμαϊκού Πολέμου, ώστε να είναι βέβαιοι ότι η Ελλάδα δεν θα εκμεταλλευόταν την ευ-

14. Άγις Κλεομένους, *Περί των πρώτων της Ελλάδος βασιλέων Όθωνος και Αμαλίας*, Α. Κωνσταντινίδης, Αθήνα 1904, σ. 87-89.

καιρία να συμμετάσχει σε αυτόν. Η ήττα της Ρωσίας στον Κριμαϊκό Πόλεμο συνέτριψε και τις τελευταίες ελπίδες των Ελλήνων για την υλοποίηση έστω κάποιων από τις αλυτρωτικές τους επιδιώξεις. Η στάση του Όθωνα, τους πρώτους μήνες του πολέμου, έκανε τους Βρετανούς να σκεφτούν ότι θα έπρεπε να βρουν κάποιον τρόπο να τον προσεταιριστούν, προκειμένου να αποφύγουν στο μέλλον την εκδήλωση επεκτατικών διαθέσεων της Ελλάδας εις βάρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η μέθοδος που ακολούθησαν αυτή τη φορά οι Βρετανοί ήταν να τον δελεάσουν. Το 1861 και κατόπιν το 1862, η βρετανική κυβέρνηση δήλωσε στον Όθωνα πως ήταν έτοιμη να παραχωρήσει τα Επτάνησα στην Ελλάδα, υπό τον όρο ότι εκείνος θα δεσμευόταν να απέχει στο εξής από οποιαδήποτε επιθετική ενέργεια εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο Όθων θεώρησε ότι η αποδοχή του όρου που έθεταν οι Βρετανοί ισοδυναμούσε με απάρνηση του ιδανικού της Μεγάλης Ιδέας. Έτσι, απέρριψε την προσφορά. Πίστευε ακράδαντα ότι η εκπλήρωση ενός εθνικού πόθου, της ένωσης των Επτανήσων με την Ελλάδα, ήταν ανήθικο να γίνει εις βάρος άλλων αντίστοιχων επιδιώξεων, όπως ήταν η απελευθέρωση της Θεσσαλίας, της Ηπείρου και της Μακεδονίας. Στον Βρετανό απεσταλμένο, που τον προειδοποίησε ότι η άρνηση αποδοχής της πρότασης του Λονδίνου θα είχε σοβαρές συνέπειες, ο Όθων απάντησε πως το χειρότερο που θα μπορούσε να του συμβεί ήταν να χάσει τον θρόνο του, αλλά ότι για τον ίδιο αυτό ήταν χίλιες φορές προτιμότερο από το να προδώσει την Ελλάδα.¹⁵

---

15. Στο ίδιο, σ. 62-64· Δραγούμης, *Ιστορικοί αναμνήσεις*, τ. 2, σ. 291-293· Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, τ. 2, σ. 239-242.

Η εκθρόνιση

Στις 25 Ιανουαρίου/6 Φεβρουαρίου 1858 συμπληρώνονταν ακριβώς 25 χρόνια από την ημέρα που ο Όθων αφίχθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Η επέτειος γιορτάστηκε με την ανάλογη επισημότητα στην Αθήνα. Εκπρόσωποι όλων των επαρχιών του ελληνικού κράτους συνέρρευσαν στην πρωτεύουσα, προκειμένου να συμμετάσχουν στον εορτασμό. Στον ναό της Αγίας Ειρήνης τελέστηκε πανηγυρική δοξολογία, στην οποία παρέστησαν ο Όθων και η Αμαλία. Ανάμεσα στους προσκεκλημένους ξεχώριζαν δύο ξένοι: ο μικρότερος αδελφός του Όθωνα, πρίγκιπας της Βαυαρίας Αδαλβέρτος, και ο Georg Ludwig von Maurer, μέλος της αντιβασιλικής επιτροπής του 1833. Οι ιερείς ανέπεμψαν ευχές υπέρ του βασιλικού ζεύγους για μακροήμερευση, υγεία και ευτυχία, αλλά και για νίκες εναντίον των εχθρών της Ελλάδας. Μετά τη δοξολογία, ο Όθων δέχθηκε στο παλάτι τα συγχαρητήρια των Ελλήνων και των ξένων επισήμων. Εκ μέρους του διπλωματικού σώματος προσφώνηση απηύθυνε, ως αρχαιότερος, ο πρεσβευτής της Μεγάλης Βρετανίας Thomas Wyse· η Αμαλία, δεδομένης της αντιπάθειας που έτρεφε προς το πρόσωπο του Wyse, εξαιτίας της στάσης του στην ελληνοβρετανική κρίση του 1850, μάλλον δεν θα ήταν πολύ χαρούμενη από το τιμητικό προβάδισμα που, λόγω συγκυρίας, εκείνος απόλαυσε. Το απόγευμα δόθηκε χορός στα ανάκτορα. Όπως συνήθιζε, ο Όθων δεν χόρευε παρά ελάχιστα και αποσύρθηκε αρκετά νωρίς.¹

Πριν από την υποβολή των συγχαρητηρίων είχε προγραμματιστεί η διεξαγωγή στρατιωτικής παρέλασης μπροστά από τα ανάκτορα. Ωστόσο, η παρέλαση ματαιώθηκε, διότι ο Όθων ήταν άρρωστος και δεν μπορούσε να σταθεί για πολλή ώρα στον εξώστη, καθώς επικρατούσε ψύχος ασυνήθιστα δριμύ για τα αθηναϊκά δεδομένα. Ο συνδυασμός της ασθένειας του βασιλιά και των κακών καιρικών συνθηκών είχε προκαταβολικά επιβάλει την αλλαγή του τόπου διοργάνωσης των εορταστικών εκδηλώσεων. Η αρχική απόφαση ήταν να πραγματοποιηθούν στο Ναύπλιο, όπου ο Όθων είχε αποβιβαστεί 25 χρόνια νωρίτερα. Οι πιο προληπτικοί μάλλον θα θεώρησαν δυσοίωνες όλες αυτές τις συμπτώσεις, πολύ περισσότερο εάν τις συναρτούσαν με το γεγονός ότι ο Όθων, λόγω παραπατήματος, λίγο είχε λείψει να πέσει στη θάλασσα την ώρα της αποβίβασής του στο Ναύπλιο το 1833.

1. Τα κατά την τελετή της 25ης Ιανουαρίου 1858 επί τη εικοσιπενταετηρίδι από της εις Ελλάδα αφίξεως της Α.Μ. του βασιλέως και αι εν ταύτη γενόμεναι προς την Α.Μ. προσφωνήσεις και αι αντιφωνήσεις της Α.Μ., Βασιλικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1858· εφημ. Αιών, 27 Ιανουαρίου 1858.

*Ολόσωμη προσωπογραφία του Όθωνα
(λιθογραφία του Ernst Wilhelm Rietschel, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)*

Η αλήθεια, βέβαια, ήταν ότι δεν χρειαζόταν κάποιος να είναι δεισιδαίμονας, προκειμένου να διαπιστώσει ότι ο ορίζοντας ολοένα και σκοτεινίαζε για τον Όθωνα. Υπήρχαν πολλά απτά σημάδια που το πιστοποιούσαν. Η αύξηση της δημοτικότητάς του, λόγω της στάσης που τήρησε κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου, ήταν μια πρόσκαιρη αναλαμπή. Στην πραγματικότητα, η ατυχής για τα ελληνικά συμφέροντα εξέλιξη του Κριμαϊκού Πολέμου μεσοπρόθεσμα αποδείχθηκε ότι είχε δυσχεράνει τη θέση του Όθωνα.

Η κατάσταση για τον Όθωνα επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο, εξαιτίας των εξελίξεων στην Ιταλική Χερσόνησο τη διετία 1859-1861, οι οποίες οδήγησαν στη συνένωση των επιμέρους ιταλικών κρατιδίων και στη δημιουργία του ενιαίου βασιλείου της Ιταλίας, κάτω από το σκήπτρο του βασιλιά του Πεδεμοντίου Βίκτορα Εμμανουήλ Β΄. Το ιταλικό κράτος είχε προκύψει ως αποτέλεσμα της αποφασιστικής δράσης του μικρού βασιλείου του Πεδεμοντίου, το οποίο είχε κατορθώσει να επιβάλει τη θέλησή του στην κατά πολύ μεγαλύτερη και ισχυρότερή του Αυστρία. Η επιτυχία του Πεδεμοντίου οφειλόταν, σε μεγάλο βαθμό, στην υποστήριξη της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρετανίας, δηλαδή ακριβώς των δύο Δυνάμεων που είχαν στραφεί εναντίον της Ελλάδας κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου. Μεγάλο τμήμα της ελληνικής κοινής γνώμης κατέφευγε σε έναν απλοϊκό συνειρμό: στη θέση του Πεδεμοντίου θα μπορούσε να είχε βρεθεί η Ελλάδα, ενώ σε εκείνη της Αυστρίας η παρακμασμένη Οθωμανική Αυτοκρατορία, δικαιώνοντας έτσι τους αλυτρωτικούς πόθους των Ελλήνων. Σύμφωνα με αυτόν τον απελή συλλογισμό, το γεγονός ότι οι Έλληνες –σε αντίθεση με τους Ιταλούς– δεν είχαν κατορθώσει να εξασφαλίσουν τη συμπάθεια των Μεγάλων Δυνάμεων οφειλόταν πρωτίστως στην αναποτελεσματικότητα του Όθωνα.² Ελάχιστοι σημείωναν ότι το Πεδεμόντιο είχε συνταχθεί με τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία εναντίον της Ρωσίας στον Κριμαϊκό Πόλεμο, ενώ στην Ελλάδα η πλειοψηφία της κοινής γνώμης είχε πιέσει ώστε η χώρα να ακολουθήσει την ακριβώς αντίθετη πορεία.

Η απόδοση στον Όθωνα σχεδόν όλων των ευθυνών για την αποτυχία υλοποίησης της Μεγάλης Ιδέας συσκοτίζε την πραγματική αδυναμία του μεγαλοϊδεατισμού: πολύ απλά, στη δεδομένη συγκυρία τα μέσα που διέθετε η Ελλάδα δεν επαρκούσαν για να εξυπηρετήσουν τον εν λόγω στόχο. Το πρόβλημα δεν ήταν ότι ο Όθων δεν υποστήριζε τη Μεγάλη Ιδέα. Αντίθετα, παρέμενε αταλάντευτα προσηλωμένος σε αυτήν, όχι για λόγους εσωτερικής κατανάλωσης, αλλά διότι ειλικρινά πίστευε στη ρομαντική του αποστολή. Το 1861, πήρε μια πιο συγκεκριμένη πρωτοβουλία, προκειμένου να επιτύχει την απελευθέρωση τμημάτων του αλύτρωτου ελληνισμού. Πρότεινε τη δημιουργία συμμαχίας ανάμεσα στην Ελλάδα, στη Σερβία, στο Μαυροβούνιο και στις Ηνωμένες Ηγεμονίες της Μολδαβίας και της Βλαχίας, προκειμένου να αναλάβουν συνδυασμένη στρατιωτική δρά-

---

2. Αντώνης Λιάκος, *Η ιταλική ενοποίηση και η Μεγάλη Ιδέα, 1859-1862*, Θεμέλιο, Αθήνα 1985· Douglas Dakin, «The Greek unification and the Italian Risorgimento compared», *Balkan Studies*, 10, 1969, σ. 1-10.

Ο Όθων με φουστανέλα
(στίτσο του Ernst Wilhelm Rietschel, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

ση εις βάρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ωστόσο, το σχέδιο δεν υλοποιήθηκε ποτέ, καθώς προσέκρουσε αφενός στους δισταγμούς των υπόλοιπων βαλκανικών λαών (πρωτίστως των Σέρβων), αφετέρου στην αντίδραση του Λονδίνου, το οποίο ήταν σταθερά προσηλωμένο στο δόγμα της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και, κατά συνέπεια, αντιστρατευόταν οποιαδήποτε απόπειρα ανατροπής του εδαφικού status quo στα Βαλκάνια. Το ναυάγιο του φιλόδοξου σχεδίου διόγκωσε περαιτέρω το κύμα δυσαρέσκειας απέναντι στον θρόνο.³

Η δημιουργία συμπαγούς αντιδυναστικής ομάδας διευκολυνόταν από το γεγονός ότι ο Όθων, μην έχοντας αποκτήσει παιδιά, δεν διέθετε διάδοχο. Η Συνθήκη του Λονδίνου της 25ης Απριλίου/7ης Μαΐου 1832, βάσει της οποίας ο Όθων είχε εκλεγεί στον ελληνικό θρόνο, προέβλεπε ότι, σε περίπτωση που απεβίωνε άτεκνος, θα τον διαδεχόταν ένας από τους νεότερους αδελφούς του. Το ελληνικό Σύνταγμα του 1844 είχε προσθέσει μία επιπλέον προϋπόθεση: προκειμένου κάποιος να οριστεί διάδοχος του ελληνικού θρόνου, θα έπρεπε προηγουμένως να ασπαστεί το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα. Στα τέλη του 1850, ο Όθων επισκέφθηκε το Μόναχο, προκειμένου να συζητήσει το θέμα με τα αδέρφια του. Όμως, το αποτέλεσμα δεν ήταν θετικό. Ο Λουιτπόλδος ξεκαθάρισε ότι δεν ήταν διατεθειμένος να απαρνηθεί τον καθολικισμό. Ο Αδαλβέρτος φάνηκε πιο διαλλακτικός, αλλά έθεσε τον –ασύμβατο με το ελληνικό Σύνταγμα– όρο να αλλάξει θρησκευτικό δόγμα όχι ως διάδοχος, αλλά μόνο ως βασιλιάς, εφόσον ανερχόταν πράγματι στον θρόνο.⁴

Το ζήτημα της διαδοχής απασχολούσε επίσης τις τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις, καθώς σχετιζόταν άμεσα με την εσωτερική σταθερότητα της Ελλάδας. Τον Νοέμβριο του 1852, οι τρεις Δυνάμεις υπέγραψαν στο Λονδίνο ειδική Συνθήκη με την Ελλάδα και τη Βαυαρία, η οποία όριζε ότι κάποιος από τους αδελφούς του Όθωνα θα μπορούσε να καταστεί διάδοχος του, μόνον εφόσον μεταστρεφόταν στην ορθοδοξία.⁵ Όμως, ούτε αυτή η Συνθήκη έλυσε το πρόβλημα, καθώς δεν άλλαξε τις απόψεις των αδελφών του Όθωνα. Τρανή απόδειξη αποτέλεσαν οι επιφυλάξεις που διατύπωσε κατά τη διάρκεια της υπογραφής της Συνθήκης ο εκπρόσωπος της Βαυαρίας, ο οποίος δήλωσε ότι, κατά τη βαυαρική άποψη, ο διάδοχος δεν ήταν απαραίτητο να αλλάξει θρήσκευμα μέχρι τη στιγμή που θα ανερχόταν στον θρόνο. Η ελληνική πλευρά απέρριψε τις βαυαρικές επιφυλάξεις και διακήρυξε ότι δεν θα αναγνώριζε κανέναν διακανονισμό που δεν θα συμβάδιζε με το ελληνικό Σύνταγμα. Έτσι, από τη στιγμή που κανένας Βαυαρός πρίγκιπας δεν δεχόταν να μεταστραφεί προς την ορθοδοξία, δεν υπήρχε νόμιμος διάδοχος.⁶

Λύση στον γόρδιο δεσμό της διαδοχής θα μπορούσε να δώσει ο Όθων, αξιοποιώντας

3. Κυριακίδης, *Ιστορία του συγχρόνου ελληνισμού*, τ. 2, σ. 161-163· Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας*, σ. 138-139· Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, τ. 1, σ. 234-238.

4. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος*, σ. 499-501.

5. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1851-1852*, τ. 41, Ridgway, Λονδίνο 1864, σ. 36-38.

6. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος*, σ. 598-603· Ζάιντλ, *Βαυαροί*, σ. 274-276· Παπαγεωργίου, *Από το γένος στο έθνος*, σ. 484-486.

το άρθρο 39 του Συντάγματος του 1844. Το άρθρο αυτό του έδινε τη δυνατότητα να ορίσει ο ίδιος τον διάδοχό του με τη σύμφωνη γνώμη της Βουλής και της Γερουσίας, εφόσον δεν υπήρχε κάποιος συγγενής του που να πληροί τις συνταγματικές προϋποθέσεις. Στις αρχές του 1851, αμέσως μετά την αποτυχία του Όθωνα να πείσει κάποιον από τους αδελφούς του να βαπτιστεί ορθόδοξος, φάνηκε ότι υποψήφιος θα μπορούσε να είναι ο ετεροθαλής αδελφός της Αμαλίας Έλιμαρ, δούκας του Ολδεμβούργου.⁷ Ο Έλιμαρ ήταν τότε μόλις επτά ετών – είχε διαφορά 25 χρόνων από την Αμαλία. Επομένως, η μεταστροφή του στην ορθοδοξία θα ήταν ευκολότερη υπόθεση, καθώς δεν θα συναντούσε αντιρρήσεις από τον ίδιο. Ήταν πολύ λογικό η Αμαλία να αντιμετωπίζει με συμπάθεια το ενδεχόμενο επιλογής του Έλιμαρ. Όμως, αντέδρασε η οικογένεια του Όθωνα, η οποία επέμενε ότι το ελληνικό σκήπτρο έπρεπε να παραμείνει στα χέρια των Βίττελσμπαχ – στο σημείο αυτό, βέβαια, προέκυπτε η αντίφαση ότι οι ίδιοι οι Βίττελσμπαχ δεν έκαναν την παραμικρή κίνηση για να το διατηρήσουν στα χέρια τους, καθώς το μόνο που χρειαζόταν ήταν ένα αρσενικό μέλος τους να εγκατέλειπε τον καθολικισμό για χάρη της ορθοδοξίας. Η συζήτηση για τον Έλιμαρ έληξε δίχως αποτέλεσμα. Προκάλεσε, πάντως, την ψύχρανση των σχέσεων της Αμαλίας με τους αδελφούς του Όθωνα.

Από τη στιγμή που τα αδέλφια του Όθωνα δεν ήταν πρόθυμα να εγκαταλείψουν –τουλάχιστον όχι προκαταβολικά– την καθολική τους πίστη, μια λύση θα ήταν να βαπτιστεί ορθόδοξος ένας από τους ανιψιούς του Όθωνα, ώστε να καθίστατο διάδοχος του ελληνικού θρόνου. Κάτι τέτοιο θα ήταν σύμφωνο με τις Συνθήκες του Λονδίνου του 1832 και του 1852, ενώ θα ικανοποιούσε και τις απαιτήσεις του ελληνικού Συντάγματος. Πάνω σε αυτή τη βάση, το 1857 διατυπώθηκε μια ρηξικέλευθη σκέψη: ο πρωτότοκος γιος του Λουιτπόλδου, ο πρίγκιπας Λουδοβίκος (ο κατοπινός βασιλιάς της Βαυαρίας Λουδοβίκος Γ'), να εγκαθίστατο στην Ελλάδα, όπου την ανατροφή του θα αναλάμβαναν ο Όθων και η Αμαλία· παράλληλα, ο Λουδοβίκος θα ασπαζόταν την ορθοδοξία, προκειμένου αμέσως να αναγορευτεί διάδοχος του Όθωνα. Έτσι, όχι μόνο θα υπήρχε πλήρης διευθέτηση του ζητήματος της διαδοχής, αλλά επιπλέον ο –μόλις δωδεκάχρονος τότε– Λουδοβίκος θα είχε τη δυνατότητα να αποκτήσει από πολύ νεαρή ηλικία άμεση γνώση της ελληνικής πραγματικότητας και, επομένως, να προετοιμαστεί καλύτερα για τη μελλοντική ανάληψη της βασιλικής εξουσίας. Το σχέδιο ναυάγησε, καθώς προσέκρουσε στις αντιρρήσεις αφενός της μητέρας του Λουδοβίκου Αυγούστας, αφετέρου του μεγαλύτερου αδελφού του Όθωνα Μαξιμιλιανού, ο οποίος το 1848 είχε γίνει βασιλιάς της Βαυαρίας, διαδεχόμενος τον παραιτηθέντα πατέρα του Λουδοβίκο Α'. Από τη μία, η Αυγούστα, η οποία, έλκοντας την καταγωγή της από την Αυστρία, είχε ανατραφεί σε ένα αυστηρότατο καθολικό περιβάλλον, απέρριψε ασυζητητί την ιδέα της αλλαγής του δόγματος του γιου της. Από την άλλη, ο Μαξιμιλιανός επέμενε ότι η μεταστροφή ενός Βαυαρού πρίγκιπα στην ορθοδοξία δεν μπορούσε να γίνει πριν αναγορευτεί βασιλιάς της

7. Μπούσε & Μπούσε, σ. 686-687, 697, 699, 704, 706-707.

Ελλάδας, καθώς μόνον έτσι θα υπήρχε εγγύηση ότι δεν θα είχε απαρνηθεί μάταια τον καθολικισμό.⁸

Φαίνεται ότι η Αμαλία ευνοούσε τη λύση της άτυπης «υιοθεσίας» του νεαρού Λουδοβίκου. Δεν είναι όμως βέβαιο ότι μια τέτοια προοπτική θα ήταν εξίσου ευχάριστη για τον Όθωνα, έστω κι αν ο ίδιος δεν την είχε εμφανώς απορρίψει. Ο Όθων ήταν λογικό να σκέφτεται ότι ένας ορθόδοξος στο θρήσκευμα διάδοχος, ο οποίος μάλιστα θα εγκαθίστατο στην Αθήνα, αργά ή γρήγορα θα γινόταν –έστω και ακούσια– πόλος συσπείρωσης της αντιοθωνικής παράταξης. Και γνώριζε πολύ καλά ότι, όσο περνούσε ο καιρός, τόσο ο αριθμός των μελών αυτής της παράταξης θα πολλαπλασιαζόταν.

Το ρεύμα εναντίον του Όθωνα ολοένα ενισχυόταν. Εξυφαίνονταν συνωμοσίες που αποσκοπούσαν στην εκθρόνισή του και εκδηλώνονταν πλέον ανοιχτά τάσεις αμφισβήτησής του. Αντιδρώντας σπασμωδικά, ο Όθων εφάρμοσε κατασταλτικά μέτρα, προκειμένου να αντιμετωπίσει τους αντιπάλους του. Ωστόσο, τα μέτρα αυτά έρεπαν προς τον αυταρχισμό και κάποιες φορές υπερέβαιναν τα όρια του Συντάγματος. Έτσι, αντί να λύσουν το πρόβλημα, το επιδεινώσαν.⁹ Η Αμαλία ήταν πεπεισμένη ότι την αντιοθωνική κίνηση ενίσχυαν παρασκηνακά οι Προστάτιδες Δυνάμεις.¹⁰ Η άποψη αυτή δεν απείχε πολύ από την πραγματικότητα. Είναι βέβαιο ότι οι Ρώσοι ήταν δυσαρεστημένοι από το γεγονός ότι ο Όθων δεν είχε βαπτιστεί ορθόδοξος, ενώ οι Βρετανοί τον αντιμετώπιζαν εχθρικά, λόγω της προσήλωσής του στη Μεγάλη Ιδέα. Εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες διαπλέκονταν και προκαλούσαν τριγμούς στον θρόνο του Όθωνα.

Στο ξεκίνημα της δεκαετίας του 1860, ήταν φανερό ότι η χώρα βρισκόταν σε κατάσταση επαναστατικού αναβρασμού. Το βράδυ της 6ης/18ης Σεπτεμβρίου 1861, η Αμαλία, καθώς επέστρεφε έφιππη στα ανάκτορα από τον απογευματινό της περίπατο, έπε-

Το στέμμα από τη βασιλική σημαία που ήταν εφημερή στον ατμοδρόμωνα Αμαλία έως τις 12/24 Οκτωβρίου 1862 (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

8. Σωτηρία Αλιμπέρτη, *Αμαλία, η βασίλισσα της Ελλάδος*, χ.ε., Αθήνα 1896, σ. 113-114.

9. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα*, τ. 1, σ. 348-356.

10. [Πηνελόπη Παπαηλιοπούλου], *Σελίδες τινές της ιστορίας του βασιλέως Όθωνος*, Κ. Μπεκ, Αθήνα 1898, σ. 157.

σε θύμα δολοφονικής απόπειρας σε μικρή απόσταση από το παλάτι. Ο φοιτητής της Νομικής Αριστείδης Δόσιος την πυροβόλησε, δίχως όμως να την πετύχει. Η Αμαλία διέφυγε σώα, ενώ ο δράστης συνελήφθη αμέσως. Το περιστατικό προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση στην κοινή γνώμη και δημιούργησε ένα αυθόρμητο κλίμα συμπάθειας προς την Αμαλία, το οποίο εκφράστηκε με ψηφίσματα και ανακοινώσεις συμπαράστασης από την κυβέρνηση, τη Βουλή, τη Γερουσία, από δημοτικές αρχές, οργανώσεις και συλλόγους, καθώς και από τις διπλωματικές αποστολές που έδρευαν στην Αθήνα. Την επόμενη ημέρα, στην πρωτεύουσα εψάλησαν δοξολογίες σε ναούς και των τριών χριστιανικών δογμάτων – του ορθόδοξου, του καθολικού και του διαμαρτυρούμενου. Ο Δόσιος δικάστηκε και του επιβλήθηκε η θανατική ποινή. Ωστόσο, η Αμαλία, η οποία την περίοδο εκείνη ασκούσε την αντιβασιλεία λόγω απουσίας του Όθωνα στο εξωτερικό, απέναιμε αμέσως χάρη στον επίδοξο δολοφόνο της, μετατρέποντας τη θανατική καταδίκη σε ισόβια δεσμά.¹¹

Ο χρόνος κυλούσε πλέον εις βάρος του Όθωνα. Τον Φεβρουάριο του 1862, στασίασε η φρουρά του Ναυπλίου. Οι εξεγερμένοι απαιτούσαν τον σεβασμό του Συντάγματος, υπονοώντας ότι ο βασιλιάς το παραβίαζε. Ζητούσαν επίσης τη διάλυση της Βουλής και τη διεξαγωγή εκλογών για τη σύγκληση Εθνοσυνέλευσης – η αναφορά σε Εθνοσυνέλευση σήμαινε ότι μάλλον είχαν κατά νου την ψήφιση νέου Συντάγματος. Επιδίδωξαν, αν και μάταια, να εξασφαλίσουν την υποστήριξη των τριών Προστάτιδων Δυνάμεων – ήταν μία επιπλέον ένδειξη ότι η παρέμβαση του ξένου παράγοντα ήταν καθοριστική για τις εσωτερικές ελληνικές ισορροπίες. Εξέτασαν, επιπλέον, το ενδεχόμενο να βαδίσουν προς την Αθήνα, προφανώς με σκοπό να επιβάλουν ακόμα και διά της βίας τις απόψεις τους. Τελικά, τα σχέδιά τους δεν υλοποιήθηκαν, καθώς η κυβερνητική αντίδραση υπήρξε αποφασιστική, με αποτέλεσμα την καταστολή της εξέγερσης, πριν αυτή πάρει ανεξέλεγκτες διαστάσεις.¹²

Για να κατευνάσει τα οξυμένα πνεύματα, ο Όθων χορήγησε αμνηστία σχεδόν σε όλους όσους είχαν αναμειχθεί στη ναυπλιακή εξέγερση. Εξαιρέθηκαν μόνο τρεις στρατιωτικοί και εννέα πολίτες, στους οποίους όμως επιτράπηκε να αναχωρήσουν για το εξωτερικό δίχως να συλληφθούν. Αν και αποτυχημένη, η εξέγερση κλόνισε πολύ τη θέση του Όθωνα στο εσωτερικό της χώρας, καθώς αποδείκνυε ότι η αμφισβήτηση απέναντι στο πρόσωπό του λάμβανε πλέον συγκεκριμένη μορφή. Το γεγονός, εξάλλου, ότι ανάμεσα στους κινηματίες συμπεριλαμβάνονταν πολλοί αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων καταδείκνυε πως ο βασιλιάς έχανε ερείσματα ακόμα και στον θεσμό που θεωρείτο ως ο πλέον πιστός στον θρόνο.

Προκειμένου να αποκαταστήσει το κύρος του, ο Όθων, παρακινούμενος από την Αμα-

11. Εφημ. *Χρόνος*, 16 και 23 Σεπτεμβρίου 1861· Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, τ. 1, σ. 481-483.

12. Τάσος Γούναρης, *Η Ναυπλιακή Επανάσταση (1 Φεβρουαρίου-8 Απριλίου 1862)*, χ.ε., Αθήνα 1963· Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, τ. 1, σ. 484-511· Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος*, σ. 616-676.

λία, αποφάσισε να πραγματοποιήσει μεγάλη περιοδεία ανά την ελληνική επικράτεια. Η σκέψη ήταν ότι η προσωπική επαφή του βασιλιά με τους υπηκόους του θα επηρέαζε θετικά τη δημοτικότητά του. Ήταν, εξάλλου, γνωστό ότι ο λαός της υπαίθρου συνέχιζε, κατά τεκμήριο, να τρέφει μεγαλύτερη συμπάθεια προς το πρόσωπο του Όθωνα σε σύγκριση με τους κατοίκους των πόλεων. Το βράδυ της 1ης/13ης Οκτωβρίου 1862, το βασιλικό ζεύγος επιβιβάστηκε στον ατμοδρόμωνα *Αμαλία*, ο οποίος λίγες ώρες αργότερα απέπλευσε από τον Πειραιά με προορισμό την Ύδρα, τις Σπέτσες, το Άστρος και κατόπιν τη νότια Πελοπόννησο. Το ταξίδι θα συνεχιζόταν με τον περίπλου της Πελοποννήσου και θα κατέληγε στη δυτική και στη νότια Στερεά Ελλάδα. Στη διαδρομή, ο Όθων και η Αμαλία σκόπευαν να επισκεφτούν περισσότερες από 25 πόλεις και κωμοπόλεις.¹³

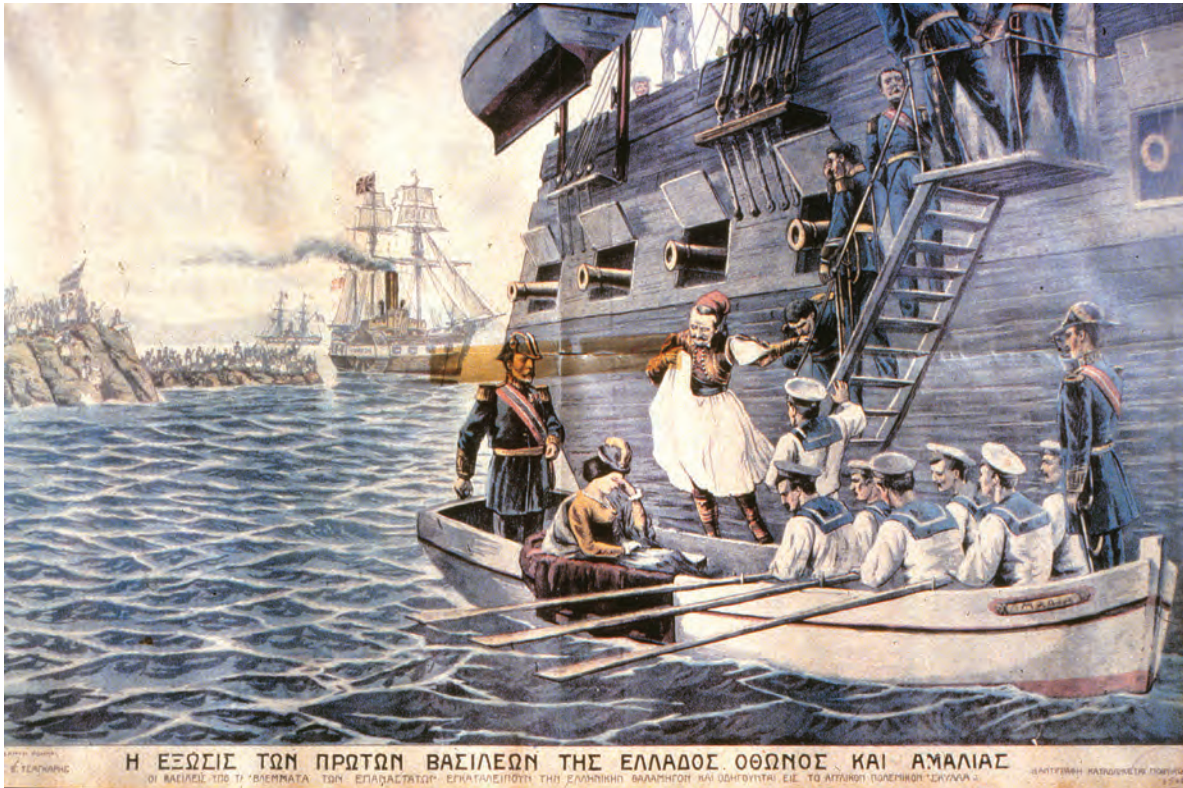
Στις 4/16 Οκτωβρίου, ενώ ο Όθων και η Αμαλία είχαν φτάσει στην Καλαμάτα, στασίασε η φρουρά της Βόνιτσας στην περιοχή της Ακαρνανίας. Η εξέγερση εξαπλώθηκε ταχύτατα σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Με τους επαναστάτες συντάχθηκαν, η μία μετά την άλλη, σχεδόν όλες οι στρατιωτικές φρουρές της χώρας. Το βράδυ της 10ης/22ας προς την 11η/23η Οκτωβρίου, το κίνημα επικράτησε και στην Αθήνα. Εκδόθηκε προκήρυξη με την οποία ο Όθων κηρυσσόταν έκπτωτος. «Τα δεινά της πατρίδος έπαυσαν» ήταν οι πρώτες λέξεις της προκήρυξης. Ωστόσο, στο ίδιο κείμενο διευκρινιζόταν ότι ο θεσμός της βασιλείας θα παρέμενε αναλλοίωτος, καθώς οι Έλληνες θα αναζητούσαν νέο βασιλιά: ήταν σαφές ότι η εξέγερση στρεφόταν ειδικά εναντίον του Όθωνα, όχι γενικά εναντίον της μοναρχίας.

Μολονότι είχε πληροφορηθεί για την εξέγερση της Βόνιτσας ήδη από τις 8/20 Οκτωβρίου, ο Όθων δεν έλαβε άμεσα την απόφαση να διακόψει την περιοδεία και να μεταβεί στην Αθήνα, προκειμένου να προσπαθήσει να ελέγξει από εκεί την έκρυθμη κατάσταση. Ήταν μια χαρακτηριστική εκδήλωση της μόνιμης αβουλίας που τον διέκρινε. Πέρασαν περίπου δύο εικοσιτετράωρα πριν δώσει τη διαταγή της επιστροφής στην πρωτεύουσα· όμως, ήταν πλέον αργά. Έφτασε στα ανοιχτά του Πειραιά γύρω στο μεσημέρι της 11ης/23ης Οκτωβρίου, όταν πια το παιχνίδι ήταν χαμένο. Λίγες ώρες πριν είχε ορκιστεί προσωρινή κυβέρνηση, με επικεφαλής τον Δημήτριο Βούλγαρη. Ακόμα και την ύστατη

*Αναμνηστικό μαντίλι της εξέγερσης του Όθωνα
(Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)*

13. Δραγούμης, *Ιστορικά αναμνήσεις*, τ. 2, σ. 300-302.

Ο Όθων και η Αμαλία επιβιβάζονται σε βάρκα, η οποία θα τους μεταφέρει από τον ατμοδρόμωνα Αμαλία στην κορβέτα Scylla (χρωμολιθογραφία, Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

στιγμή ο Όθων παρέμεινε, όπως συνήθως, διστακτικός. Αντίθετα, η Αμαλία εμφανίστηκε, όπως πάντα, πιο δυναμική, αλλά και εξίσου παρορμητική: πρότεινε να γυρίσουν στη νότια Πελοπόννησο και από εκεί να αντιμετωπίσουν την επανάσταση με τη βοήθεια όσων δυνάμεων παρέμεναν πιστές στον βασιλιά. Ο Όθων ζήτησε τη γνώμη των πρεσβυτών των ευρωπαϊκών κρατών. Οι δικές τους εισηγήσεις ήταν εντελώς διαφορετικές. Όλοι, συμπεριλαμβανομένου του πρεσβυτή της Βαυαρίας, του συνέστησαν να αποδεχθεί ως τετελεσμένο γεγονός την απώλεια του θρόνου του και να εγκαταλείψει την Ελλάδα. Ο Όθων πείστηκε πως δεν υπήρχε άλλος δρόμος.

Ο κυβερνήτης του ατμοδρόμωνα Αμαλία δήλωσε στον Όθωνα ότι ήταν πρόθυμος να τον μεταφέρει στη Βενετία ή όπου αλλού επιθυμούσε. Όμως, ο Όθων αρνήθηκε· δεν ήθελε να θεωρηθεί ότι υφάρπαζε κρατική περιουσία. Έχει ενδιαφέρον ότι, μετά την εκθρόνισή του, ο ατμοδρόμωνας μετονομάστηκε από Αμαλία σε Ελλάδα, (το πιθανότερο, πάντως, είναι ότι και η ίδια η Αμαλία θα προτιμούσε το όνομα Ελλάδα προκειμένου να αντικαταστήσει το δικό της). Η μεταφορά του Όθωνα στο εξωτερικό αποφασίστηκε να γίνει με τη βρετανική κορβέτα Scylla. Το όνομα της κορβέτας δημιουργούσε έναν παράξενο συνειρμό, καθώς παρέπεμπε στο τέρας της ελληνικής μυθολογίας, το οποίο μαζί με τη Χάρυβδη δέσποζαν στο στενό θαλάσσιο πέρασμα ανάμεσα στη Σικελία και στην

Καλαβρία: όπως οι αρχαίοι Έλληνες ναυτικοί, έτσι και ο Όθων είχε βρεθεί παγιδευμένος μεταξύ της Σκύλλας και της Χάρυβδης – όχι της μυθολογικής ναυσιπλοΐας, αλλά των ανεξέλεγκτων από τον ίδιο επαναστατικών διεργασιών. Από την άλλη, η εθνικότητα του πλοίου προσέδιδε ένα στοιχείο τραγικής ειρωνείας: με βρετανικό πλοίο είχε έρθει το 1833 στην Ελλάδα ο Όθων ως νεοεκλεγείς βασιλιάς, με βρετανικό θα αναχωρούσε το 1862 ως έκπτωτος από τον ελληνικό θρόνο.

Το πρωί της 12ης/24ης Οκτωβρίου, ο Όθων, φορώντας την παραδοσιακή και αγαπημένη του ελληνική φουστανέλα, αποχαιρέτισε συγκινημένος το πλήρωμα της *Αμαλίας*. Πριν επιβιβαστεί στη βάρκα που θα μετέφερε τον ίδιο και τη σύζυγό του στη *Scylla*, διατύπωσε δακρυσμένος την ευχή να ευτυχήσει η Ελλάδα. Ακόμα και την πικρή ώρα της εκδίωξης, διατήρησε άσβεστο το ενδιαφέρον του για τη χώρα. Όταν πια επιβιβάστηκε στη *Scylla*, ο Όθων συνέταξε την τελευταία διακήρυξη που απηύθυνε στον ελληνικό λαό. Σε αυτήν εξηγούσε ότι είχε λάβει την απόφαση να εγκαταλείψει την Ελλάδα, με αποκλειστικό στόχο να αποτρέψει το ενδεχόμενο ενός αιματηρού εμφύλιου πολέμου. Τόνιζε ότι αγάπησε βαθιά –και θα συνέχιζε μέχρι το τέλος της ζωής του να αγαπά– την Ελλάδα, για την ευημερία και την προκοπή της οποίας είχε εργαστεί κατά τη διάρκεια των σχεδόν τριών δεκαετιών της βασιλείας του. Έκλεινε τη διακήρυξη ζητώντας από τον Θεό να ευλογεί την Ελλάδα. Στις εννέα το βράδυ, η *Scylla* απέπλευσε, παίρνοντας μαζί της τον Όθωνα και την Αμαλία. Οι δυο τους δεν θα επέστρεφαν ποτέ πια σε ελληνική γη.¹⁴

14. Λεωνίδας Παλάσκας, *Τα συμβάντα του Οκτωβρίου 1862 επί του βασιλικού ατμοδρόμωνος Αμαλίας*, Σ. Κουσουλίνος, Αθήνα 1882· Eleutherios Prevelakis, *British policy towards the change of dynasty in Greece, 1862-1863*, Χρήστου, Αθήνα 1953, σ. 25-55· Δημήτρης Φωτιάδης, *Όθωνας. Η έξωση*, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1988· Barbara Jelavich, «Russia, Bavaria and the Greek revolution of 1862-1863», *Balkan Studies*, 2, 1961, σ. 125-150.

8.

Επίλογος στη Βαμβέργη

Στις 17/29 Οκτωβρίου 1862, η *Scylla* κατέπλευσε στη Βενετία. Το απόγευμα της επομένης ημέρας, ο Όθων και η Αμαλία αποβιβάστηκαν. Ήταν η τελευταία φορά που αποδόθηκαν τιμές στη βασιλική σημαία του Όθωνα, η οποία αποτελούσε συνδυασμό της ελληνικής και της βαυαρικής: λευκός σταυρός σε γαλάζιο φόντο, με κυανόλευκο αβακωτό διάκοσμο στη μέση. Από τη Βενετία, το πρώην βασιλικό ζεύγος της Ελλάδας αναχώρησε για το Μόναχο.¹ Ο Όθων σίγουρα θα αναλογίστηκε με θλίψη ότι τρεις δεκαετίες νωρίτερα είχε κάνει περίπου την ίδια διαδρομή, αλλά προς την αντίθετη κατεύθυνση, ταξιδεύοντας τότε από τη Βαυαρία, προκειμένου να εγκατασταθεί ως βασιλιάς στην Ελλάδα.

Την 20ή Οκτωβρίου/1η Νοεμβρίου, ο Όθων και η Αμαλία έφτασαν στο Μόναχο. Μέσα σε ατμόσφαιρα μεγάλης συγκίνησης, τους υποδέχθηκαν στα Προπύλαια οι συγγενείς του Όθωνα, με επικεφαλής τον πατέρα του, πρώην βασιλιά Λουδοβίκο Α', και τον μεγαλύτερο αδελφό του, βασιλιά Μαξιμιλιανό Β'.² Από όλους τους παρευρισκομένους στην υποδοχή, ο Λουδοβίκος μπορούσε οπωσδήποτε καλύτερα από κάθε άλλον να καταλάβει τα συναισθήματα του Όθωνα. Το 1848 είχε και εκείνος εξαναγκαστεί να παραιτηθεί από τον θρόνο του, εξαιτίας μιας επανάστασης. Υπήρχε, βέβαια, μια καθοριστική διαφορά. Σε αντίθεση με την Ελλάδα, η δυναστεία των Βίττελσμπαχ είχε διατηρηθεί στη Βαυαρία, καθώς τον Λουδοβίκο διαδέχθηκε ο πρωτότοκος γιος του Μαξιμιλιανός.

Ο τόπος της υποδοχής προσέθετε μια δόση πικρής ειρωνείας στο συμβάν. Η κατασκευή των Προπυλαίων είχε υπάρξει παλιά ιδέα του Λουδοβίκου. Η ανέγερσή τους, σε σχέδια του αρχιτέκτονα Leo von

Σημαία της βασιλικής λέμβου του Όθωνα: κυανή με λευκό σταυρό και τον βαυαρικό θυρεό στο κέντρο (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

1. Παλάσκας, *Τα συμβάντα*, σ. 46.

2. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος*, σ. 729.

Klenze, ξεκίνησε το 1854, έξι χρόνια αφότου ο Λουδοβίκος είχε παραδώσει το βασιλικό σκήπτρο στον Μαξιμιλιανό. Το μνημείο, δωρικού ρυθμού, ήταν εμπνευσμένο από τα Προπύλαια της Ακρόπολης της Αθήνας. Ο Λουδοβίκος το έβλεπε ως φόρο τιμής στον αγώνα των Ελλήνων για ανεξαρτησία, αλλά και ως σύμβολο της ελληνοβαυαρικής φιλίας, την οποία είχε ενσαρκώσει ο Όθων ως βασιλιάς της Ελλάδας. Τα εγκαίνια των Προπυλαίων του Μονάχου, που είχαν από καιρό προγραμματιστεί, έγιναν τελικά στις 18/30 Οκτωβρίου 1862, δηλαδή μία εβδομάδα μετά την εκθρόνιση του Όθωνα και μόλις δύο ημέρες πριν από την άφιξή του στη βαυαρική πρωτεύουσα – η χρονική σύμπτωση ήταν σχεδόν απίστευτη. Στο εσωτερικό τμήμα αναγράφονταν με ελληνικά στοιχεία τα ονόματα ηρώων της Ελληνικής Επανάστασης: ανάμεσά τους περιλαμβανόταν εκείνο του Ανδρέα Μιαούλη, ο οποίος ακριβώς τρεις δεκαετίες νωρίτερα ήταν μέλος της ελληνικής αντιπροσωπείας που είχε μεταβεί στο Μόναχο, προκειμένου να προσφέρει επίσημα το ελληνικό στέμμα στον Όθωνα.

Ο Όθων και η Αμαλία, μαζί με τα μέλη της βασιλικής αυλής της Αθήνας που τους ακολούθησαν, εγκαταστάθηκαν στο Μόναχο. Από εκεί το ζευγάρι παρακολούθησε τις διπλωματικές διεργασίες, οι οποίες τον Ιούλιο του 1863 οδήγησαν στην υπογραφή Συνθήκης ανάμεσα στις Προστάτιδες Δυνάμεις για την εκλογή στον ελληνικό θρόνο του Δανού πρίγκιπα Γεώργιου. Η βαυαρική κυβέρνηση διαμαρτυρήθηκε, υποστηρίζοντας ότι παραβιάζονταν τα δικαιώματα της δυναστείας των Βίττελσμπαχ επί του ελληνικού θρόνου,³ καθώς από τυπική άποψη ο Όθων δεν είχε παραιτηθεί από το βασιλικό αξίωμα, αλλά είχε απλώς δηλώσει ότι εγκατέλειπε την Ελλάδα. Ήταν μια αντίδραση περισσότερο για να τηρηθούν τα προσχήματα, παρά για να αλλάξει κάτι επί της ουσίας. Από τη στιγμή που οι Προστάτιδες Δυνάμεις είχαν αποφασίσει την απόδοση του ελληνικού στέμματος στον Γεώργιο, δεν υπήρχε καμία πιθανότητα ούτε επανόδου του Όθωνα στον ελληνικό θρόνο ούτε ανάρρησης κάποιου Βαυαρού πρίγκιπα σε αυτόν. Το ζήτημα είχε κλείσει οριστικά, εξασφαλίζοντας για τον Όθωνα ένα ιδιότυπο προνόμιο: θα ήταν όχι απλώς ο πρώτος, αλλά και ο μοναδικός «βασιλεύς της Ελλάδος», καθώς στον Γεώργιο δόθηκε ο τίτλος του «βασιλέως των Ελλήνων», τον οποίο χρησιμοποίησαν έκτοτε όλοι οι μονάρχες της δυναστείας του έως την οριστική κατάργηση της βασιλείας στην Ελλάδα, στα μέσα της δεκαετίας του 1970.

Η προσαρμογή του Όθωνα και της Αμαλίας στα δεδομένα του Μονάχου υπήρξε δύσκολη, γεγονός για το οποίο ευθύνονταν κυρίως οι σχέσεις τους με τη βαυαρική βασιλική οικογένεια, που δεν υπήρξαν ανέφελες.⁴ Αυτό ίσχυε πρωτίστως για την Αμαλία, την οποία οι συγγενείς του Όθωνα θεωρούσαν τουλάχιστον συνυπεύθυνη –αν όχι βασική υπαίτια– για την εκθρόνισή του. Της απέδιδαν τη μομφή ότι, με την έντονη ανάμει-

3. Δημήτριος Σωφρονιάδης, *Όθων και Αμαλία, ήτοι συνοπτική εξεικόνισις της βασιλείας αυτών εν Ελλάδι*, Κ. Α. Βρετός, Κωνσταντινούπολη 1882, σ. 75.

4. [Παπαηλιοπούλου], *Σελίδες τινές*, σ. 264.

*Φωτογραφία του Όθωνα με φουστανέλα στη Βαυαρία
(Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)*

ξή της στις πολιτικές υποθέσεις, είχε δημιουργήσει μεγάλες αντιπάθειες σε πολλούς Έλληνες, είχε υποσκελίσει τον Όθωνα και γενικά είχε δυσχεράνει τη θέση του. Δεν της συγχωρούσαν, επίσης, την προσπάθειά της να προωθήσει ως πιθανό διάδοχο τον αδελφό της Έλιμαρ, κάτι που θα σήμαινε ότι η δυναστεία των Βίττελσμπαχ δεν θα συνεχιζόταν στην Ελλάδα.

Δέκα μήνες μετά την άφιξή τους στο Μόναχο, ο Όθων και η Αμαλία μετεγκαταστάθηκαν στη Βαμβέργη, μια μικρή πόλη στο βόρειο τμήμα της Βαυαρίας, αρκετά μακριά από την πρωτεύουσα. Την πρωτοβουλία για τη μετακίνηση φαίνεται ότι έλαβε ο Μαξιμιλιανός, ο οποίος παραχώρησε τη χρήση του νέου ανακτόρου της Βαμβέργης στον Όθωνα και στην Αμαλία. Ο Μαξιμιλιανός απλώς ανακοίνωσε στον Όθωνα την απόφασή του, χωρίς να ζητήσει τη γνώμη του και δίχως να του αφήσει περιθώρια για περαιτέρω συζήτηση. Η συμπεριφορά αυτή ενόχλησε τον Όθωνα, ο οποίος θεώρησε ότι ήταν μειωτική για το πρόσωπό του – ταίριαζε σε έναν υπάλληλο και όχι σε έναν βασιλιά, έστω κι αν ήταν έκπτωτος. Ωστόσο, δεν έφερε αντίρρηση, διότι στην πραγματικότητα προτιμούσε να εγκαταλείψει το Μόναχο και να βρει καταφύγιο σε ένα πιο ήσυχο μέρος, μακριά από τον πολύ κόσμο – η εσωστρέφεια του χαρακτήρα του πάντοτε καθόριζε τις επιλογές του. Ούτε η Αμαλία αντέδρασε, καθώς και εκείνη ήθελε να φύγει από το Μόναχο, όπου η ατμόσφαιρα δεν ήταν ευνοϊκή για την ίδια.⁵

Στη Βαμβέργη, περισσότερο ελεύθεροι από τους οικογενειακούς και τους κοινωνικούς καταναγκασμούς του Μονάχου, ο Όθων και η Αμαλία κράτησαν ολοζώντανη την ανάμνηση της Ελλάδας. Οι δυο τους αποκαλούσαν τη Βαμβέργη «ελληνική αποικία». Σε διάφορα σημεία γύρω από την πόλη έδωσαν ελληνικά ονόματα, προκειμένου να τους θυμίζουν την Αττική: ένα μοναστήρι που βρισκόταν πάνω σε λόφο το βάπτισαν «Ακρόπολη», το παρακείμενο δάσος «Ελαιώνα», ενώ την πεδιάδα «Μαραθώνα». Καθιέρωσαν να συνομιλούν καθημερινά για κάποιες ώρες στα ελληνικά, για να μη λησμονήσουν τη γλώσσα της δεύτερης πατρίδας τους. Επιπλέον, η Αμαλία επέβαλε την ελληνική ενδυμασία στις κυρίες της αυλής της, ακριβώς όπως συνέβαινε στην Αθήνα.⁶

Ο Όθων και η Αμαλία δεν έχασαν το ενδιαφέρον τους για τις εξελίξεις στην Ελλάδα, τις οποίες φρόντιζαν επιμελώς να πληροφορούνται από τους Έλληνες που τους επισκέπτονταν στη Βαμβέργη. Σε μεγάλο βαθμό, ζούσαν αναπολώντας τα χρόνια που είχαν περάσει στην Ελλάδα, αν και ήταν σαφές ότι ποτέ δεν επρόκειτο να επιστρέψουν σε αυτή. Και οι δύο θεωρούσαν τους εαυτούς τους Έλληνες. Ήταν φανερό ότι, από ψυχολογική άποψη, βρισκόνταν πιο κοντά στην Ελλάδα παρά στη Βαυαρία, όπου διέμεναν από το φθινόπωρο του 1862 και μετά. Είναι χαρακτηριστικό ότι, μετά την έξωσή του από την Ελλάδα, ο Όθων συχνά περιέγραφε τον εαυτό του ως ευρισκόμενο σε «ξένη γη» – παρόλο που αυτή η γη ήταν η γενέτειρά του Βαυαρία. Αντίστοιχα, η Αμαλία

5. Στο ίδιο, σ. 265.

6. Αλιμπέρτη, *Αμαλία*, σ. 141-143.

έλεγε ότι η μεγαλύτερη επιθυμία της ήταν να αφήσει την τελευταία της πνοή στην Ελλάδα.⁷

Ακόμα και μετά την εκθρόνισή του, η ειλικρινής αγάπη του Όθωνα για την Ελλάδα δεν μειώθηκε ούτε κατ' ελάχιστο. Το ίδιο ίσχυε και για την Αμαλία. Αντίστοιχα, δεν επηρεάστηκαν τα βαθύτατα φιλελληνικά συναισθήματα του πατέρα του Όθωνα Λουδοβίκου. Ο Λουδοβίκος αναγνώριζε ότι ο Όθων, ως βασιλιάς, ασφαλώς είχε κάνει κάποια λάθη – θα ήταν ανθρωπίνως αδύνατον να μην είχε κάνει. Από την άλλη, δεν έκρυβε τη στενοχώρια του για το γεγονός ότι ο Όθων είχε χάσει τον θρόνο του και, ακόμα περισσότερο, για την κατάργηση της δυναστείας των Βίττελσμπαχ από τους Έλληνες. Παρ' όλα αυτά, δεν έπαψε ποτέ να εκφράζεται με θερμά λόγια για την Ελλάδα και να δηλώνει πάντα πρόθυμος να την υποστηρίξει με κάθε μέσο που διέθετε, εφόσον οι Έλληνες του το ζητούσαν.⁸

Ο Όθων έδειξε έμπρακτα το ενδιαφέρον του για τις ελληνικές υποθέσεις, όταν το 1866 ξέσπασε επανάσταση στην Κρήτη με σκοπό την ένωσή της με την Ελλάδα. Παθιάστηκε ολόψυχα με τον αγώνα των Κρητικών εναντίον των Τούρκων – το όραμα της Μεγάλης Ιδέας εξακολουθούσε να τον συνεγείρει. Μία από τις βασικές ανάγκες των επαναστατών ήταν η εξεύρεση χρηματικών πόρων για την αγορά όπλων και άλλων εφοδίων. Για τον σκοπό αυτό, διενεργούνταν έρανοι, έναν εκ των οποίων είχε αναλάβει να οργανώσει στο εξωτερικό ο Σπυρίδων Καραϊσκάκης. Ο Καραϊσκάκης, ο οποίος συνδεόταν με τον Όθωνα, καθώς στο παρελθόν είχε διατελέσει διαγγελέας του, βρήκε την ευκαιρία να τον επισκεφθεί στη Βαμβέργη, προκειμένου να του υποβάλει τα σέβη του. Δεν είχε σκοπό να του ζητήσει χρήματα, και δεν το έκανε. Στο τέλος της συνάντησης, ο Όθων εμπιστεύτηκε στον Καραϊσκάκη σφραγισμένη επιστολή, την οποία τον παρακάλεσε να εγχειρίσει στον βασιλιά της Βαυαρίας Μαξιμιλιανό. Πράγματι, την επόμενη ημέρα ο Καραϊσκάκης παρουσιάστηκε στον Μαξιμιλιανό και του έδωσε την επιστολή. Αφού διάβασε το περιεχόμενό της, ο Μαξιμιλιανός αναρωτήθηκε μεγαλόφωνα: «Μα αυτός ο άνθρωπος δεν θα αλλάξει ποτέ;». Και στρεφόμενος στον Καραϊσκάκη, τον ρώτησε: «Ξέρετε τι μου γράφει;». Ο Καραϊσκάκης απάντησε αρνητικά. «Γράφει» συνέχισε ο Μαξιμιλιανός «να σας δώσω για την Κρητική Επανάσταση το ισόποσο της ετήσιας χορηγίας που λαμβάνει από το βαυαρικό στέμμα, δηλαδή 100.000 [βαυαρικά] φιορίνια. Κι αφού μου το ζητά, δεν μπορώ να κάνω αλλιώς». Αφού όρκισε τον Καραϊσκάκη να μην αποκαλύψει τίποτε όσο ο Όθων θα βρισκόταν εν ζωή, καθώς αυτή ήταν η εντολή του τελευταίου, ο Μαξιμιλιανός έδωσε την απαραίτητη διαταγή και ο Καραϊσκάκης εισέπραξε το ποσό προς ενίσχυση του αγώνα των Κρητικών.⁹

7. Ανδρέας Ανδρεάδης, *Ο Όθων και η Αμαλία εις το Βάμβεργ*, Νέα Εστία, Αθήνα 1933, σ. 19· Κλεομένους, *Περί των πρώτων*, σ. 112.

8. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Ιστορική ανθολογία*, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, Αθήνα 1965, σ. 390-391· Κλεομένους, *Περί των πρώτων*, σ. 110· Σκανδάμης, *Η τριακονταετία*, τ. 1, σ. 1011-1012.

9. Κλεομένους, *Περί των πρώτων*, σ. 113.

Ο Όθων στη νεκρική του κλίνη (φωτογραφία: Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

Η νεκρική λάρνακα του Όθωνα (φωτογραφία: Otto König von Griechenland Museum, Ottobrunn)

Όταν έδινε την υπόσχεση στον Μαξιμιλιανό, ο Καραϊσκάκης δεν γνώριζε ότι έμελλε πολύ σύντομα να απαλλαγεί από αυτή. Τον Ιούλιο του 1867, ο Όθων προσβλήθηκε από ιλαρά. Η πάντα ασθενική του κράση αποδείχθηκε μοιραία σε αυτή την περίπτωση. Στις 14/26 Ιουλίου 1867, σε ηλικία 52 ετών, ο Όθων ξεψύχησε στη Βαμβέργη. Η τελευταία του επιθυμία ήταν να του διαβάσει ο ιερέας που βρισκόταν στο προσκεφάλι του αποσπάσματα της Αγίας Γραφής στα ελληνικά: η γνήσια αγάπη του για την Ελλάδα εκδηλώθηκε ακόμα και την ύστατη στιγμή της ζωής του. Είχε ήδη από καιρό ζητήσει, όταν πεθάνει, να τον θάψουν ντυμένο με ελληνική φουστανέλα. Έτσι και έγινε. Η σορός του τοποθετήθηκε σε μεταλλική λάρνακα στην κρύπτη της εκκλησίας των Θεατίων στο Μόναχο. Η λάρνακα διακοσμήθηκε με ανθέμια και μαϊάνδρο, στοιχεία που παρέπεμπαν στην αρχαία ελληνική τέχνη. Στο μπροστινό μέρος χαράχθηκε ο βασιλικός θυρεός του Όθωνα, ενώ στο πλαϊνό τμήμα αποτυπώθηκαν με ελληνικά γράμματα το όνομα και οι ιδιότητές του («Όθων Α΄, βασιλεύς της Ελλάδος, πρίγγιψ της Βαυαρίας»), καθώς και οι ημερομηνίες της γέννησης και του θανάτου του (και οι δύο στο Γρηγοριανό ημερολόγιο).

Μετά τον θάνατο του Όθωνα, παρέμεινε ανοιχτό ένα ειδικότερο κεφάλαιο της σχέσης του με το ελληνικό κράτος. Ο Όθων, μετά την εκθρόνισή του, είχε εγείρει αξίωση αποζημίωσης 11 εκατομμυρίων δραχμών από το ελληνικό δημόσιο, αφενός για οφειλές προς το πρόσωπό του, αφετέρου για διάφορες κατηγορίες δαπανών που είχε κάνει κατά τη διάρκεια της βασιλείας του. Ξεκίνησαν, έτσι, μακρές διαπραγματεύσεις, οι οποίες κατέληξαν σε συμβιβασμό το καλοκαίρι του 1868. Εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης, τη συμφωνία υπέγραψε ο υπουργός Οικονομικών Ευστάθιος Σίμος, ενώ εκ μέρους των κληρονόμων του Όθωνα υπέγραψε ο άλλοτε γραμματέας του Georg Julius Wenig. Ο συμβιβασμός, ο οποίος εγκρίθηκε με μεγάλη πλειοψηφία από τη Βουλή των Ελλήνων, προέβλεπε την καταβολή αποζημίωσης ύψους 4,5 εκατομμυρίων δραχμών.¹⁰ Το ποσό αυτό αντιστοιχούσε στα χρήματα που είχε ξοδέψει ο Όθων από το προσωπικό του ταμείο για την ανέγερση των ανακτόρων της Αθήνας και την κατασκευή του παρακείμενου σε αυτά κήπου, καθώς και για την οικοδόμηση των κτιρίων των βασιλικών στάβλων και του βασιλικού φαρμακείου. Κάλυπτε, επίσης, τις απαιτήσεις για τη στέρηση κινητών αντικειμένων και τη φθορά πάνω σε ακίνητα, αλλά και για την καθυστέρηση καταβολής μέρους της ετήσιας βασιλικής χορηγίας. Το ελληνικό δημόσιο θα πλήρωνε τμηματικά την αποζημίωση, σε δύο δόσεις κάθε έτος. Το οφειλόμενο ποσό θα επιβαρυνόταν με ετήσιο τόκο 4%. Τα χρήματα των δόσεων θα τα εισέπραττε η Αμαλία μέχρι τον θάνατό της. Κατόπιν, το δικαίωμα θα μεταβιβαζόταν στους υπόλοιπους κληρονόμους του Όθωνα,

10. Για να γίνει αντιληπτό πόσο σημαντικό ήταν αυτό το ποσό, αρκεί να συγκριθεί με το σύνολο των εξόδων του ελληνικού κρατικού προϋπολογισμού του έτους 1869, τα οποία ανέρχονταν σε 34,6 εκατομμύρια δραχμές· βλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής*, Συνεδρίαση 16η, 6 Δεκεμβρίου 1868, σ. 612-615.

δηλαδή στα δύο νεότερα αδέρφια του Λουιτπόλδο και Αδαλβέρτο, καθώς και στον ανιψιό του –και από το 1864 βασιλιά της Βαυαρίας– Λουδοβίκο Β'.¹¹

Η διατύπωση αξίωσης αποζημίωσης από τον Όθωνα εις βάρος του ελληνικού δημοσίου ήταν οπωσδήποτε αντιφατική σε σύγκριση με την υπόλοιπη συμπεριφορά του απέναντι στην Ελλάδα μετά την αναγκαστική αναχώρησή του από αυτήν. Ο άνθρωπος που αφειδώλευτα και ανιδιοτελώς συνεισέφερε –και μάλιστα υπό τον όρο να παραμείνει ανώνυμος– μεγάλα ποσά στον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων της Κρήτης, την ίδια στιγμή εγκαλούσε το ελληνικό κράτος για οφειλές απέναντί του. Πώς ήταν δυνατόν να συμβαίνουν ταυτόχρονα και τα δύο; Είναι πολύ πιθανό ότι η απαίτηση του Όθωνα για αποζημίωση αποτελούσε αντανάκλαση της πικρίας που είχε νιώσει για την εκθρόνισή του. Αισθανόταν αδικημένος, και η αξίωση αυτή ήταν ένας τρόπος να το δείξει. Ίσως όμως υπήρχε και κάτι ακόμα, που συμπληρώνει την ερμηνεία της αντιφατικής συμπεριφοράς του. Ζητώντας αποζημίωση, στην πραγματικότητα ο Όθων επιδίωκε να καταδείξει πως δεν θεωρούσε νόμιμη την εκθρόνισή του. Η συναισθηματική φόρτιση και η προσήλωση στην τήρηση των τύπων υπήρξαν, εξάλλου, θεμελιώδη χαρακτηριστικά της συγκρότησης της προσωπικότητάς του.

Όπως και να είχε, με την υπογραφή του συμβιβασμού, διευθετήθηκε και η τελευταία εκκρεμότητα που σχετιζόταν με τη βασιλεία του Όθωνα. Με τις αρετές και με τα ελαττώματά του, με τις επιτυχίες και τις αποτυχίες του, με τις ορθές και τις λανθασμένες επιλογές του, με την απόλυτη αφοσίωσή του στη Μεγάλη Ιδέα αλλά και με την έλλειψη ρεαλιστικού πνεύματος ως προς την πορεία υλοποίησής της, ο Όθων σφράγισε με την παρουσία του στον ελληνικό θρόνο τις πρώτες τρεις δεκαετίες του ελεύθερου ελληνικού εθνικού βίου. Το μόνο βέβαιο είναι ότι ο Όθων ερωτεύτηκε την Ελλάδα. Την επηρέασε, αλλά και επηρεάστηκε βαθιά από αυτή. Προσπάθησε όσο μπορούσε να την υπηρετήσει. Δεν το κατόρθωσε πάντα με τον τρόπο που θα ήθελε, αλλά και με την αποτελεσματικότητα που προσδοκούσαν οι Έλληνες. Ωστόσο, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι οι προθέσεις του ήταν αγαθές, έστω κι αν οι ικανότητές του δεν αρκούσαν πάντα για να τις υποστηρίξουν.

11. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής*, Συνεδρίαση 84η, 24 Οκτωβρίου 1868, σ. 516-522· *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 61, 16 Δεκεμβρίου 1868.

Bildnis von Otto
(Aquarell, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)
Ολόσωμη προσωπογραφία του Όθωνα
(υδατογραφία, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

1.

Die Wahl Ottos zum König von Griechenland

1831 waren zehn Jahre seit Ausbruch der Griechischen Revolution vergangen, die auch dank der Intervention der drei Großmächte Großbritannien, Frankreich und Russland zur Gründung eines unabhängigen griechischen Staates geführt hatte. Das am 22. Januar/3. Februar 1830 von den Großmächten unterzeichnete Londoner Protokoll erkannte zum ersten Mal die Unabhängigkeit Griechenlands an, dessen Staatsgrenzen allerdings eng gefasst wurden. Ein bedeutender Teil des westlichen und nördlichen Mittelgriechenlands blieb außerhalb des griechischen Staatsgebietes. Am 14./26. September 1831 einigten sich die drei Großmächte, ebenfalls in London, in einem neuen Protokoll auf die Erweiterung des griechischen Territoriums nach Norden, dessen Grenzen nun entlang einer Linie vom Ambrakischen Golf im Westen zum Pagasitischen Golf im Osten verliefen. Das Territorium des freien Griechenland erstreckte sich über die Peloponnes, Mittelgriechenland, Euböa, die Inseln des Saronischen und des Argolischen Golfs, die Kykladen und die Nördlichen Sporaden.

Doch die Feierlichkeiten zum Jahrestag währten nicht lange. Am 27. September/9. Oktober 1831 wurde Ioannis Kapodistrias, seit Januar 1828 Staatsoberhaupt von Griechenland, in Nafplio vor der Kirche des Heiligen Spyridon ermordet. Dieses abscheuliche Verbrechen setzte den ersten, systematischen Bemühungen Kapodistrias*, effektive, staatliche Strukturen zu schaffen, ein abruptes Ende. Politische Leidenschaften entfachten sich erneut auf gefährliche Weise, die Griechen standen vor dem Ausbruch eines offenen Bürgerkrieges, wie sie ihn schon 1823-1825 während der Revolution nicht hatten vermeiden können.

Das Vakuum, das durch die Ermordung von Kapodistrias entstand, und die Anarchie, in die Griechenland, kaum war die Tinte des Unabhängigkeitsvertrags getrocknet, innenpolitisch zu versinken drohte, erweckten das Interesse der drei Großmächte, die sich selbst zu Schutzmächten des griechischen Staates erkoren hatten. Zumal eine wichtige Angelegenheit noch vor ihnen lag: die Wahl eines Königs für Griechenland. Von Beginn ihrer Bemühungen an, die griechische Frage zu lösen, hatten die drei Mächte deutlich gemacht, dass die Staatsform Griechenlands eine Monarchie sein würde. Die Wahl der Person, die den griechischen Thron besteigen würde, lag in ihrem Ermessen. Im Londoner Protokoll von 1830 hatten sie sich für Prinz Leopold von Sachsen-Coburg als König von Griechenland ausgesprochen. Der hatte jedoch einige Wochen später darauf ver-

---

* Im vorliegenden Text werden die Daten sowohl nach dem julianischen Kalender angegeben, den die Griechen benutzten, wie auch nach dem gregorianischen, der in Westeuropa in Gebrauch war.

zichtet, da seiner Bedingung nach einer Erweiterung des griechischen Staatsgebietes nicht entsprochen worden war. So blieb der griechische Thron vakant.

Die Suche nach einem neuen Kandidaten erwies sich als schwieriger als zunächst vermutet. Die drei Schutzmächte hatten sich von vornherein darauf geeinigt, dass der zukünftige König keiner ihrer jeweiligen königlichen Familien –der britischen, französischen oder russischen– angehören dürfte. Eine solche Bestimmung war notwendig, um Argwohn zu vermeiden, das Oberhaupt des griechischen Staates oder seine Erben würden besondere (familiäre und demnach möglicherweise auch politische) Beziehungen zu einer der drei Mächte pflegen. Diese Bestimmung senkte die Zahl der potentiellen Kandidaten für den griechischen Thron erheblich.

Parallel dazu ergab sich eine weitere Schwierigkeit. Nur wenige Mitglieder europäischer Königsfamilien waren bereit, das griechische Zepter in die Hand zu nehmen. Der neugegründete griechische Staat war territorial klein, arm an Ressourcen und politisch von den Schutzmächten abhängig. Er verfügte über nicht einmal rudimentäre Infrastrukturen, war nach einem Jahrzehnt bewaffneter Konflikte verwüstet und verschuldet, in Wirklichkeit bankrott. Bezeichnend waren außerdem die politische Instabilität und die bisweilen fragwürdige, öffentliche Sicherheit. Und Griechenland befand sich zu guter Letzt am südöstlichen Zipfel des europäischen Kontinents, weit von Westeuropa entfernt. Schon die Reise nach Griechenland war ein äußerst schwieriges Unterfangen.

Griechenland übte jedoch einen großen Reiz auf viele Europäer aus, die schon als Kinder die Quellen der klassischen Bildung in sich aufnahmen. Zu ihnen gehörte auch der König von Bayern, Ludwig I. Ludwig war ein glühender Verehrer des antiken Griechenlands und seiner geistigen Errungenschaften. Er drückte seine Bewunderung unter anderem durch die Errichtung zahlreicher neoklassizistischer Bauwerke in München aus. Als er 1825 den bayerischen Thron bestieg, änderte er sogar die Schreibweise seines Königreiches in Anlehnung an die griechische Orthographie von *Baiern* in *Bayern* um. Für die Griechische Revolution empfand er aufrichtige Sympathie und unterstützte sie tatkräftig, indem er den aufständischen Griechen bedeutende finanzielle Hilfen zukommen ließ. Wie die meisten Philhellenen der Romantik hatte er während der 1820er Jahre die (naive) Vorstellung, die Gründung eines unabhängigen griechischen Staates käme einer Wiedergeburt altgriechischer Pracht gleich. Als Nachkommen ihrer ruhmreichen Ahnen würden die Griechen, wenn ihnen die Möglichkeit dazu gegeben werden sollte, Großes zustande bringen. „Mein Hellas ist auferstanden,“ soll er voller Begeisterung ausgerufen haben, als er Ende 1826 über den triumphalen Sieg von Georgios Karaiskakis in der Schlacht von Arachova informiert wurde.

Insofern war es keineswegs verwunderlich, dass Ludwig sich die Kandidatur seines zweitgeborenen Sohnes, Prinz Otto, für den griechischen Thron zum Ziel setzte. Seiner Vorstellung zufolge würde die Wahl eines Mitglieds der Wittelsbacher Dynastie zum König von Griechenland den Traum einer griechischen Wiedergeburt ermöglichen. Otto war allerdings erst ein junger Mann. Am 20. Mai/1. Juni 1815 geboren, war er im Jahre 1831 gerade sechzehn Jahre alt. Bis da-

hin war kein Gedanke aufgekommen, ihm ein offizielles Amt anzuvertrauen, zumal sein Vater für ihn, wie es sein tiefer, katholischer Glaube verlangte, die kirchliche Laufbahn vorgesehen hatte. Hinzu kamen seine schwache Konstitution und chronische Schwerhörigkeit, auf die seine Sprachschwierigkeiten sowie sein introvertierter Charakter zumindest teilweise zurückzuführen waren. Otto war andererseits, ebenso wie sein Vater, von tiefer Liebe zu Griechenland erfüllt, das er allerdings nur aus Büchern kannte. So war auch für ihn, wie für die meisten Bayern und die übrigen Westeuropäer, der Begriff „Griechenland“ mit seinem antiken Ruhm identisch. Hingegen hatte er nur spärliche Kenntnisse von Griechenland und den Griechen zu Beginn des 19. Jahrhunderts.

Die Kandidatur Ottos wurde von den drei Schutzmächten mit Skepsis entgegengenommen. Russland äußerte aufgrund der Konfession des bayerischen Prinzen Widerspruch. Otto war katholisch, aber er sollte eine Nation regieren, deren christlich-orthodoxe Konfession ein grundsätzliches Element ihrer Beschaffenheit war. Auch war es eindeutig, dass Otto keineswegs beabsichtigte, bei seiner Inthronisierung zum orthodoxen Glauben überzutreten. Als orthodoxe Christen bevorzugten die Russen einen orthodoxen König, was offensichtlich auch die Griechen zufrieden stellen würde. Weitere Bedenken äußerten zudem Großbritannien und in geringerem Ausmaß auch Frankreich wegen Ottos Unmündigkeit. Dies bedeutete, dass er für eine geraume Zeit seinen königlichen Pflichten nicht wirklich nachgehen könnte und in der Zwischenzeit eine Regentschaft unerlässlich sein würde. Eine solche Übergangsperiode könnte sich angesichts des empfindlichen, leicht veränderlichen Gleichgewichts in Griechenland als katastrophal erweisen.

Die Argumente der drei Mächte entbehrten nicht der Logik. Doch die Zeit drängte, man musste zu einer definitiven Entscheidung kommen. Die nach der Ermordung Kapodistrias fragile Lage verlangte nach einer Lösung der Königsfrage. Ludwigs Bemühungen führten indes-

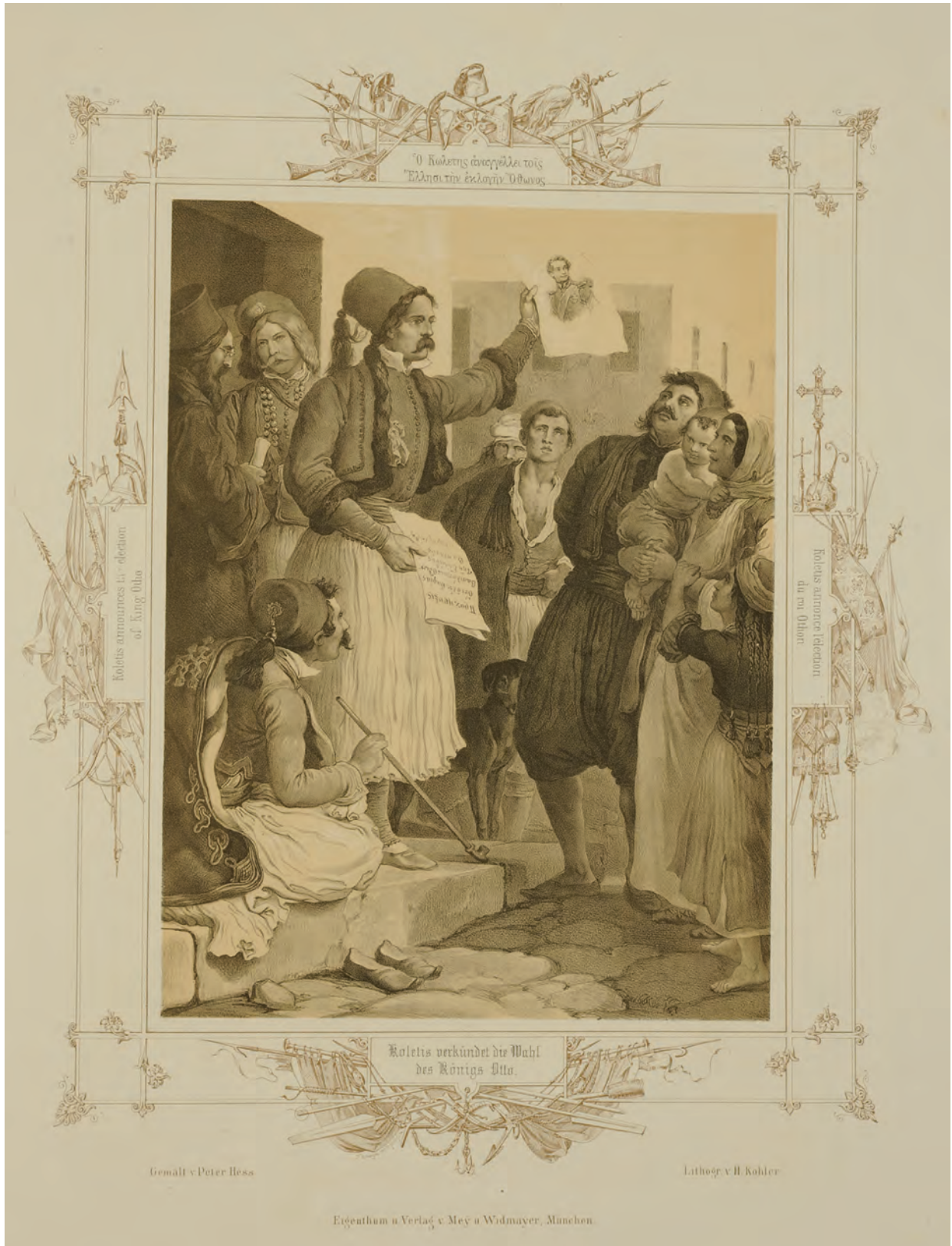
Gedenkmedaille zur Unabhängigkeit Griechenlands nach einer Zeichnung von Conrad Voigt. Auf der Vorderseite wird der junge König Otto dargestellt, auf der hinteren steht in lateinischer Schrift «Grecia rediviva» – «Griechenland ist wiedergeboren». (Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

sen zum Erfolg. Die drei Schutzmächte kamen am 1./13. Februar 1832 überein, den griechischen Thron Otto von Wittelsbach anzubieten. Sie unterzeichneten in London ein entsprechendes Protokoll, wobei sie Ludwig über ihre Entscheidung vertraulich informieren wollten. Sein Einverständnis vorausgesetzt, welches sie voraussahen, sollten sich die Verhandlungen zwischen Vertretern der drei Schutzmächte und Bayern in London zur Klärung der Detailfragen unmittelbar anschließen.

Die Griechen wurden von den drei Mächten nicht nach ihrer Meinung gefragt. Dies geschah nicht zum ersten Mal. Die griechische Regierung war schon nicht zur Unterzeichnung der Protokolle zur griechischen Unabhängigkeit gebeten worden. Diese trugen nur die Unterschriften der drei Mächte. Ebenso wenig waren sie bei der Wahl Leopolds von Sachsen-Coburg im Jahr 1830 um ihr Einverständnis gebeten worden, unabhängig davon, dass er bald auf den griechischen Thron verzichtete, ohne je nach Griechenland gereist zu sein. Andererseits schienen die Griechen sich der Wahl des jungen bayerischen Prinzen Otto nicht widersetzen zu wollen. Ganz im Gegenteil. Der griechische Senat sandte Ludwig am 13./25. April 1832 eine feierliche Resolution, die die leb-

Die ersten vier Kinder des Königs von Bayern, Ludwig I. Von oben links im Uhrzeigersinn: Maximilian, Mathilde, Luitpold und Otto (Lithografie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

Ioannis Kolettis verkündet den Griechen die Wahl Ottos zum König von Griechenland nach ihrer Ratifizierung durch die Nationalversammlung am 27. Juli/8. August 1832 (Lithografie von Peter Hess, Nationales Historisches Museum, Athen)

Otto, Prinz von Bayern (Lithografie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

hafte Zufriedenheit und selige Freude des griechischen Volkes zum Ausdruck brachte, dass das griechische Zepter Otto überreicht werden sollte. Seine Wahl, so wurde betont, verbürge eine glückliche und friedliche Zukunft Griechenlands. Am nächsten Tag erhielt Ludwig auch von der griechischen Regierung eine Botschaft ähnlichen Inhalts, in der er der hingebungsvollen Treue aller Griechen der Person des zukünftigen Königs gegenüber versichert wurde.

Ottos Wahl zum König wurde am 25. April/7. Mai 1832 mit der Unterzeichnung, ebenfalls in London, eines Sonderabkommens zwischen den drei Schutzmächten und Bayern offiziell bestätigt. Ihm wurde darin der Titel „König von Griechenland“ verliehen. Die drei Mächte vermieden den Titel „König der Griechen“, denn er würde die unbefreiten Griechen mit einbeziehen, die außerhalb der Grenzen des griechischen Staates lebten (in großer Mehrzahl auf dem Boden des Osmanischen Reichs). Im Abkommen wurde weiterhin bestimmt, dass Otto seine königlichen Pflichten bei seiner Volljährigkeit im Alter von 20 Jahren übernehmen würde. Bis dahin sollte die königliche Macht in seinem Namen von einem aus drei Mitgliedern bestehenden Regentschaftsrat ausgeübt werden, den sein Vater Ludwig als sein Erziehungsberechtigter ernennen würde. Die Nachfolge auf den griechischen Thron wäre erblich, es sollte das Erstgeborenenrecht gelten. Sollte Otto bis zu seinem Lebensende kinderlos bleiben, verbliebe die Krone bei den Wittelsbachern und ginge zunächst an Ottos jüngeren Bruder Luitpold oder, sollte dieser verstorben sein, an seine legalen Nachkommen in direkter Nachfolge. Verstürbe auch Luitpold kinderlos, standen sein jüngster Bruder Adalbert oder dessen legale Nachkommen als Nächste in der Thronfolge. Für immer ausgeschlossen wurde eine Vereinigung des griechischen mit dem bayerischen Königreich: Die Thronbesteigung in Griechenland ging zwangsläufig mit dem Verzicht auf den bayerischen Thron einher.

Die drei Mächte bestätigten im selben Abkommen zum wiederholten Male, dass der griechische Staat unter ihrem Schutz stünde: es handelte sich dabei um eine die griechische Herrschaft einschränkende Klausel, die andererseits aber die Garantie für die Unabhängigkeit und territoriale Integrität des Landes dem ungleich stärkeren Osmanischen Reich gegenüber bedeutete. Die drei Mächte verpflichteten sich, nach der Inthronisierung Ottos eine Anleihe in Höhe von 60 Millionen französischen Franken zu garantieren, die er als König von Griechenland eventuell aufnähme. Und Bayern sicherte verbindlich zu, eine Militäreinheit von 3500 Mann nach Griechenland zu entsenden, die den Kern der regulären militärischen Kräfte Griechenlands bilden sollte. Die Kosten für die Bewaffnung, den Unterhalt und den Lohn der Einheit sollte der griechische Staat übernehmen. Auch für dieses Abkommen wurde eine Gegenzeichnung von griechischer Seite nicht für nötig erachtet. Drei Monate später, am 27. Juli/8. August, ratifizierte die griechische Nationalversammlung die Wahl Ottos, wobei sie klarstellte, dass die Meinung und die Glückwünsche des griechischen Volkes bereits zum Ausdruck gekommen seien.

Zur gleichen Zeit wurden die diplomatischen Verfahren zur definitiven Regelung der griechischen Frage abgeschlossen. Nach langwierigen und zähen Verhandlungen schlossen die drei Schutzmächte mit dem Osmanischen Reich am 9./21. Juli 1832 den Vertrag von Konstantinopel (oder

*Portrait von Otto (Ölgemälde, unbekannter Künstler,
Nationales Historisches Museum, Athen)*

Thron und forderten die Griechen auf, sich zum Wohlergehen ihres Vaterlandes um die Person des jungen Königs zusammenzufinden.

„Abkommen von Kalender Kiosk“). Darin akzeptierte die Hohe Pforte die Grenzen des griechischen Staates, wie sie im Londoner Protokoll von 1831 verankert waren. Als Ausgleich für die territorialen Verluste, die die osmanische Seite erlitten hatte, verpflichtete sich Griechenland, dem Sultan eine Entschädigung in Höhe von 40 Millionen türkischer Groschen zu entrichten. Die von Ludwig hinter den Kulissen angestrebten Bemühungen, das griechische Staatsgebiet durch die Eingliederung von Samos und Kreta zu erweitern, waren fruchtlos geblieben. Als einzige positive Wirkung seiner Initiativen gilt die Verleihung einer weitgehenden lokalen Autonomie an Samos durch die drei Mächte am 18./30. August. Am selben Tag verkündeten die drei Schutzmächte dem griechischen Volk feierlich den glücklichen Ausgang der Verhandlungen zur Bestimmung der Staatsgrenzen Griechenlands sowie die Wahl Ottos auf den griechischen

2.

Von Bayern nach Griechenland

Im Oktober 1832 begab sich eine Delegation der griechischen Nationalversammlung nach München, um Otto die griechische Krone offiziell anzubieten. Sie bestand aus drei berühmten Kämpfern der Griechischen Revolution: dem Admiral Andreas Miaoulis und den Generälen Konstantinos Botsaris und Dimitrios Plapoutas. König Ludwig hieß sie herzlich und besonders ehrenhaft willkommen. Während des Abendessens zu ihren Ehren brachte er einen dreifachen Trinkspruch dar: auf das Wohl Griechenlands, auf die drei Schutzmächte und auf die Gesundheit der griechischen Helden. Otto erwiderte den Gruß und bedankte sich im Namen der Griechen bei seinem Vater. Zum ersten Mal sprach er so offiziell als Vertreter des griechischen Volkes.

Die drei Delegierten gelobten König Otto Treue und Ergebenheit aller Griechen und äußerten den Wunsch, er möge seine Überfahrt nach Griechenland beschleunigen. Es bestand kein Grund zum Aufschub. Zeitverlust war unerwünscht. So wurden in den letzten Monaten des Jahres 1832

Die Mitglieder der griechischen Delegation, die nach München reisten, um Otto die griechische Krone offiziell anzubieten. Von links nach rechts: Dimitrios Plapoutas, Andreas Miaoulis, Konstantinos Botsaris (Kolorierte Lithografie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

die Vorkehrungen für die Reise Ottos in seine neue Heimat intensiv vorangetrieben. Um sich möglichst vollständig für seine Mission vorzubereiten, hatte er bereits begonnen, Unterricht in der griechischen Sprache zu nehmen.

Die offizielle Zeremonie zur Abreise Ottos fand am 24. November/6. Dezember 1832 in der Königlichen Residenz von München statt. Otto wurde an den Palaststufen von seinen Eltern, seinen Brüdern und Schwestern, weiteren Verwandten und hochgestellten Staatsbeamten verabschiedet. Seine untröstliche Mutter, Königin Therese, konnte die Tränen nicht zurückhalten. Ebenfalls anwesend waren die drei Mitglieder der griechischen Delegation, die Otto bei seiner Reise begleiten sollten. Die in traditionelle Kostüme ihrer Herkunftsorte gekleideten Helden der griechischen Revolution verliehen der Zeremonie eine besondere griechische Farbe: Miaoulis in der Pluderhose der Insel Hydra, Botsaris und Plapoutas in Fustanelas, langen, weißen Faltenröcken. Als Respektsbezeugung hielten sie ihre hohen Feze in der Hand.

Am gleichen Tag um die Mittagszeit verließ der königliche Zug mit den Regenten, Mitgliedern der griechischen Delegation, Begleitpersonen und 3500 bayerischen Soldaten München in Richtung Süden. Ludwig begleitete seinen Sohn bis zum Kilometerstein 12 der Landstraße. Dort, auf dem Gebiet des heutigen Ottobrunn, nahm er von ihm Abschied. Zum Gedenken wurde an dieser Stelle im Jahr 1834 eine dorische, fast neun Meter hohe Säule errichtet, die die Büste des jungen Otto trug und an deren Sockel ein Löwe –der Löwe im bayerischen Wappen– ruhte. Auf der rechten und auf der linken Seite wurden zwei gleichlange Gedichte eingemeißelt, das eine hatte die Befreiung Griechenlands vom osmanischen Joch, das andere die Erhebung Ottos zum König des neugegründeten, griechischen Staates zum Thema. Als Symbol der engen Bande zwischen Griechenland und Bayern wurden in die gemeißelte Verzierung der Vorderseite die von einer Krone bekränzten Wappen beider Staaten (ein eindeutiger Hinweis auf das Haus Wittelsbach) sowie zwei gekreuzte Flaggen mit den Initialen) und Ludwigs (L) hinzugefügt.

Ottos Mutter begleitete den Zug bis zu der etwa 50 Kilometer von München entfernten Kleinstadt Bad Aibling. Dort trennte sie sich in einer Atmosphäre großer Ergriffenheit von ihrem Sohn.

Konstantinos Botsaris Andreas Miaoulis und Dimitrios Plapoutas geloben Otto die Treue und Ergebenheit der Griechen (Lithografie von Peter von Hess, Nationales Historisches Museum, Athen)

Die Bewohner von Bad Aibling beschlossen, um dieses Augenblickes zu gedenken, an der Stelle des Abschieds ein kleines Monument zu errichten. Ludwig wandte sich an die Bevölkerung Bayerns, sie möge durch Spenden zum Bau des Denkmals beitragen. Die Bereitschaft war groß, und die Höhe der eingegangenen Gelder übertraf jede Erwartung. So wurde entgegen den anfänglichen Vorstellungen ein imposantes Denkmal von 12 Metern Höhe aufgestellt, das mit einer bronzenen Statue der Gottesmutter und dem Jesuskind geschmückt wurde – die Assoziation zur besonderen Beziehung zwischen Mutter und Sohn war augenscheinlich. Die Fundamente wurden am 3./15. Oktober 1833, dem Namenstag der Königin Therese, gelegt. Die Einweihung fand mit einer feierlichen Zeremonie am 20. Mai/1. Juni 1835, dem 20. Geburtstag von Otto, an dem er volljährig wurde und seine königlichen Pflichten in Griechenland übernahm, statt.

Am 25. November/7. Dezember 1832 nahm Otto in Kiefersfelden, einem an der Grenze Bayerns zu Österreich gelegenen Dorf, von seinem letzten Verwandten Abschied. Sein älterer Bruder, Kronprinz Maximilian, gab ihm das Geleit. Otto verließ den vaterländischen bayerischen Boden und begab sich auf fremdes Staatsgebiet. Ludwig nahm etwas später die Ausreise zum Anlass, in Kiefersfelden eine kleine Kirche in neogotischem Stil errichten zu lassen, die als „König-Otto-Kapelle“ bekannt wurde. Zwischen 1834 und 1836 erbaut, war sie dem Heiligen Otto geweiht, auf dessen Namen der junge König von Griechenland getauft worden war. Die Symbolik der Namensgebung verdeutlicht das Triptychon über dem Altar. Rechts und links umrahmen der Heilige Ludwig und die Heilige Teresa von Avila –die Schutzheiligen seiner Eltern– den auf der mittleren Tafel dargestellten Heiligen Otto.

Nach einer mehrtägigen Reise erreichten Otto und sein umfangreiches Gefolge Triest. Otto und die ihn begleitenden Amtsträger gingen auf der Fregatte *Madagascar*, die von der britischen Regierung zur Verfügung gestellt worden war, an Bord. Die 3500 bayerischen Soldaten (vier Infanterieregimente, zwei Kompanien leichter Kavallerie und eine Artilleriekompanie) wurden auf zwei Schlachtschiffe und mehrere Transportschiffe, die für ihre Überfahrt nach Griechenland abgestellt worden waren, verteilt. Ziel war Nafplio, die Hauptstadt des griechischen Staates.

Am 18./30. Januar 1833 lief die *Madagascar* in den Hafen von Nafplio ein. Doch Otto ging nicht gleich von Bord. Es wurde für zweckmäßig angesehen, die offizielle Ankunft um eine Woche zu verschieben, um für die Vorbereitungen des großen Ereignisses Zeit zu gewinnen. So setzte der in die hellblaue Uniform eines bayerischen Offiziers gekleidete erste König Griechenlands seinen Fuß erst am 25. Januar/6. Februar auf griechischen Boden. Doch sein erster Schritt misslang. Aus der Barke steigend, die ihn von der britischen Fregatte an Land brachte, stolperte Otto und fiel beinahe ins Meer. Die Episode wurde als ein schlechtes Vorzeichen angesehen. Wer ein gutes Gedächtnis hatte, mochte sich an sie erinnern, als fast drei Jahrzehnte später Otto –nunmehr entthront– auf einem anderen britischen Kriegsschiff Griechenland verließ.

Dieses Missgeschick tat der feierlichen Atmosphäre keinen Abbruch. Bayerische Soldaten, die drei Tage zuvor in Nafplio ausgeschifft worden waren, standen auf der Mole Spalier und bezeugten dem König die vorgesehenen Ehren. Die im Hafen von Nafplio liegenden Schiffe der drei

*Ottos Abschied in der königlichen Residenz in München
(Lithografie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)*

Schutzmächte begrüßten zur gleichen Zeit mit Kanonenschüssen die Ankunft des griechischen Staatsoberhauptes. In Namen der griechischen Regierung hieß Georgios Koundouriotis den König willkommen. Anschließend begab sich Otto zu Pferd in die Stadt, an deren Festungen fünf Fahnen wehten: die Flaggen von Griechenland, Bayern, Großbritannien, Frankreich und Russland. Erstere symbolisierte die Souveränität Griechenlands, die zweite die Herkunft des Königs, die drei weiteren unterstrichen die Schirmherrschaft, unter der der griechische Staat stand.

Otto nahm die Schlüssel der Stadt vom französischen Stadtkommandanten in Empfang und begab sich zur Kirche des Heiligen Georg, wo er einem Dankgottesdienst beiwohnte. Am Kircheneingang hielt der Metropolit von Korinth, Kyrillos II. eine Ansprache, worin er ihn sichtlich bewegt als einen „Retter“ und die „Hoffnung der Nation“ bezeichnete. Gleich nach Ende der feierlichen Messe nahm Otto den Treueid politischer und militärischer Repräsentanten der griechischen Regierung entgegen. Anschließend begab er sich zum ehemaligen Amtssitz des Staatspräsidenten Kapodistrias, der nunmehr als vorläufiger –wenn auch rudimentärer– Königspalast dienen sollte.

Unabhängig von den offiziellen Zeremonien bereitete das Volk Otto einen begeisterten Empfang. Stürmischer Jubel schlug ihm entgegen. Eine große Menschenmenge strömte in jedem Winkel der Stadt zusammen. Nach einem Jahrzehnt kriegerischer Auseinandersetzungen mit den Osmanen und des Bürgerkriegs, die katastrophale Folgen gezeitigt hatten, verbanden die meisten Griechen Ottos Anwesenheit mit ihrer Sehnsucht nach Frieden und Fortschritt. In gewisser Weise verkörperte Otto Anfang des Jahres 1833 die griechische Unabhängigkeit. Dies allein ließ ihn nicht nur zu einem beliebten König, sondern zum Gegenstand einer fast metaphysischen Verehrung werden. Es bestanden zwar zahlreiche und bedeutende Unzulänglichkeiten. Aber diese ließen sich unter den gegebenen Umständen in Vorzüge verwandeln. Otto war nicht einmal achtzehn Jahre alt und verfügte in der Leitung von komplexen und drängenden Staatsangelegenheiten über keinerlei Erfahrung. Doch gerade aufgrund seines jungen Alters konnte man erwarten, dass er seine königlichen Pflichten mit Eifer und Be-

Otto auf der Reise von Bayern nach Griechenland (Ölgemälde, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

geistung ausüben würde, und dies für lange Jahre, was einer dauerhaften Stabilität zugutekommen konnte. Zwar waren ihm die griechische Wirklichkeit fremd und Personen, Umstände wie

geisterung ausüben würde, und dies für lange Jahre, was einer dauerhaften Stabilität zugutekommen konnte. Zwar waren ihm die griechische Wirklichkeit fremd und Personen, Umstände wie

auch die Lebensgewohnheiten des griechischen Volkes unbekannt. Doch auch dies konnte sich von Vorteil erweisen, da die einfachen Leute hofften, dass er frei von Vorurteilen und den verschiedenen lokalen Interessengruppen nicht verpflichtet sei, dass das einzige Kriterium seiner Handlungen im nationalen Interesse bestünde – welches zudem auch sein eigenes war, wollte er seinen Thron auf feste Fundamente stellen.

Mit seiner ersten Verlautbarung an das griechische Volk, die überall in Nafplio an die Mauern geheftet wurde, leistete Otto den großen Erwartungen selber Vorschub. Die Griechen, so hieß es darin am Anfang, hätten ihre Unabhängigkeit durch „Heldenmuth“ und „willige Aufopferung“ erkämpft. Dies alles mache aus ihnen „würdige Nachkommen“ ihrer „großen Vorfahren“ – die Antikenverehrung des jungen Königs war augenscheinlich. Das griechische Volk aber könne die Früchte der Freiheit nicht genießen, da im Land die „blutige Geißel“ der „Anarchie“ und „Zwietracht“ schwinde. Otto versprach, „alle Bestrebungen fortan“ der Bekämpfung dieser Übel „zuzuwenden“. Das Allgemeinwohl und die unbedingte Anwendung des Rechts allein leiteten ihn.

Otto versicherte darüber hinaus den Griechen, dass er –obwohl der katholischen Konfession angehörig– ihren orthodoxen Glauben „gewissenhaft beschirmen“, „die Gesetze treulich handhaben“ sowie ihre Rechte und die nationale Unabhängigkeit seiner neuen Heimat verteidigen würde. Sein allerhöchstes Ziel, wessenthalben er sein Vaterland verlassen hatte, sei es, die „Wiedergeburt Griechenlands zu vollenden“. Diese Worte schienen ein Wiederhall der Träume seines Vaters, den als einen berühmten Unterstützer und Wohltäter der Griechen während ihres Befreiungskampfes zu loben er nicht versäumte. Unabdingbare Voraussetzung für den Erfolg eines tiefgreifenden Wiederaufbaus war Otto zufolge, dass die Griechen ihre alten Differenzen beiseitelegten und zusammenfänden. Für die Zukunft richtete er einen Aufruf an alle Griechen, sich um seine überparteiliche Person zu sammeln.

Ottos Versprechungen klangen verheißend. Doch waren Widersprüche offensichtlich. So betonte er im ersten Absatz der Verlautbarung, dass seiner Wahl auf den griechischen Thron die diesbezügliche Entscheidung der drei Schutzmächte („der erlauchten großherzigen Vermittler“, wie er sie nannte) zugrunde lag, er aber auch vom griechischen Volk („durch eure eigne freye

*Otto geht in Nafplio von Bord
(Lithografie von Peter von Hess, Nationales
Historisches Museum, Athen)*

Otto trifft in Nafplio ein
(Kolorierte Lithografie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

Der Empfang Ottos in Nafplio
(Farblithografie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

*Ottos Arbeitszimmer in Nafplio
(Aquarell von A. Haubenschmid, Nationales Historisches Museum, Athen)*

Wahl“) berufen sei. Letzteres traf nur zum Teil zu, da die Griechen seine Wahl erst im Nachhinein gutgeheißen hatten. Otto versprach weiterhin verbindlich, die Gesetze „treulich (zu) handhaben.“ Doch seine Verlautbarung unterschrieb er als König „von Gottes Gnaden“ – folglich als über den weltlichen Gesetzen stehend.

Auch wurden unglückliche Assoziationen erweckt. Das Regierungsblatt, in dem die Verlautbarung gedruckt wurde, wurde zweisprachig veröffentlicht. Die linke Spalte in griechischer Sprache, die rechte auf Deutsch. Da es sich um den ersten Kontakt des Königs mit seinen Untertanen handelte und um etwaige Fehlinterpretationen zu vermeiden, hätte man dies als notwendig rechtfertigen können. Doch war dies eine fadenscheinige Ausrede, denn die zweisprachige Herausgabe des Regierungsblattes, d.h. der offiziellsten Veröffentlichung des Staates, wurde bis 1835 beibehalten. Und selbst wenn dies nicht die erklärte Absicht war, musste unausweichlich der Eindruck entstehen, dass Griechenland in Hinsicht auf seine staatliche Souveränität zumindest anfänglich fast ein bayerisches Protektorat war.

Mit der Zweisprachigkeit ging die doppelte Datumsangabe einher. Auf der griechischen Spal-

Der vom deutschen Bildhauer Christian Ziegel auf Bestellung von König Ludwig I. in den Felsen gemeißelte bayerische Löwe in Nafplio. Ehrendenkmal für die bayerischen Soldaten, die Otto begleiteten und während der Typhusepidemie, die 1833-1834 in Nafplio grassierte, starben. (Foto: Up Drones)

te des Regierungsblattes wurden die Daten gemäß dem alten (julianischen) Kalender angegeben, der von den Griechen benutzt wurde; auf der deutschen hingegen nach dem neuen (gregorianischen) Kalender, der in Bayern wie im restlichen Westeuropa in Gebrauch war. Der Unterschied betrug 12 Tage, wobei Griechenland diese Zeit scheinbar hinter Bayern zurückblieb. Würde sich dieser Rückstand nicht auch in Fragen der Mentalität, der Ansichten, Prioritäten festsetzen oder, noch schlimmer, weiter ausdehnen?

All dies hob die guten Absichten Ottos in keinem Fall auf. Sie wurden auch von niemandem in Frage gestellt. Das galt für seine aufrichtige, arglose Liebe zu Griechenland – jenem vor zweieinhalbtausend Jahren, auch wenn dieses nicht mehr existierte. Das neue Griechenland unterschied sich radikal vom alten Hellas, wie auch die Griechen ihren Ahnen kaum ähnelten. Wie war eigentlich dieses neue Griechenland, dessen König er sein sollte? Zum Zeitpunkt seiner Ankunft in Nafplio war das erst kürzlich befreite Land nicht viel mehr als ein Trümmerhaufen. Das innere Gleichgewicht war instabil, unberechenbar und wechselhaft. Es war fraglich, ob sich das Herrschaftsgebiet Ottos, zumindest in der ersten Zeit seiner Anwesenheit in Nafplio, über die Grenzen der griechischen Hauptstadt erstreckte.

Einige Monate früher, im Sommer 1832, hatte der berühmte französische Dichter und Politiker Alphonse de Lamartine Nafplio besucht. In seinen Tagebuchnotizen beschrieb er die griechische Hauptstadt als eine „miserable Kleinstadt“. Die Häuser waren größtenteils zusammengefallen, ihre von Kanonenschüssen während der Schlachten der vorangegangenen Jahre zerstörten Mauern lagen noch immer mitten auf den Straßen. Elend kennzeichnete jede Manifestation des öffentli-

chen oder privaten Lebens der Griechen, führte Lamartine weiter aus, während das ständig aufflammende Feuer des Bürgerkriegs Verzweiflung hervorrief und wilde Leidenschaften entfachte. Die rivalisierenden Faktionen bekriegten sich gegenseitig, Räuber herrschten in der Provinz. Wenn die Post kam, erreichten Nafplio Nachrichten über eine in Brand gesetzte Stadt, die Besetzung einer Ebene oder ein Massaker an Zivilisten durch die eine oder andere Faktion. Niemand könne Nafplio verlassen, ohne sich der Gefahr auszusetzen, eine Kugel abzubekommen, schloss Lamartine.

Das alles würde Otto bald mit eigenen Augen feststellen können. Insofern er, minderjährig, seine königlichen Pflichten noch nicht übernommen hatte, beschloss er nur kurze Zeit nach seiner Ankunft in Griechenland, Rundreisen durch die Provinz seiner neuen Heimat zu unternehmen, um Land und Leute kennenzulernen und sich eine eigene Meinung über die Zustände zu bilden. Auf einer dieser Reisen begab sich Otto mit seinem Gefolge nach Böotien. In einem Dorf bewirteten die Bewohner die hohen Gäste auf einer Lichtung. Kurz bevor die königliche Versammlung aufbrach erschien vom nahen Wald her eine mächtige Gestalt. Der Mann sah wild aus, hatte einen krausen Bart und trug einen schmutzigen Umhang aus weißer Wolle. Er näherte sich Otto und sprach ihn voll Scheu und Respekt an. Er sei Elias Chondrojannis, das furchterregende Oberhaupt der Familie Chondrojannis, einer berüchtigten, zur Fahndung ausgeschriebenen Räuberbande, die in der Gegend ihr Unwesen trieb. Er erklärte dem König, er sei gekommen, um sich zu ergeben. Ebenso seine beiden Brüder, die sich etwas weiter hinter den Bäumen versteckt hielten.

Chondrojannis hatte offenkundig im Sinn, was zu Zeiten der türkischen Herrschaft Geltung besaß. Damals wurden Räuber, die sich den osmanischen Behörden freiwillig stellten, nicht nur nicht bestraft, sondern umgekehrt vom örtlichen Pascha zur Belohnung in seine Wache aufgenommen. Doch Otto stand unter den Paradigmen seiner westeuropäischen Herkunft – der Renaissance, der Aufklärung und der Ratio. Er machte dem Räuber klar, dass das königliche Gesetz keine Gnade kannte. Folglich müssten Chondrojannis und seine Brüder für ihre Taten bestraft werden, auch

ΕΦΗΜΕΡΙΣ | **REGIERUNGS-BLATT**
ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ | **DES KOENIGREICHS**
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. | **GRIECHENLAND.**

Αριθ. 1. | 1835 | N. 1.
 ΝΑΥΠΛΙΟΝ, 16 Φεβρουαρίου. | NAUPLION 28 Februar.

<p>ΟΘΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΙΣ ΕΛΛΗΝΑΣ.</p> <p>ΕΛΛΗΝΕΣ! Προσευχόμενος δεύ τίν ελευθερίαν τίν ελπίαν και μεγαλόψυχον μορτήν, διὰ τῆς αριστοῦς θεοβίας τοῦ θεοῦ ἀποσταλάσσει εὐδελῶς τὸν εἶς κοινοτοροῦς πόλεμον τὸν εὐαῖ τὸ δῖον πατριωτικόν, προσηλασμιτικόν πολεμὸν και δὲν τὸν εἶναι ἐπὶ εὐδοκίαν ἐλπίαν, ἀποδίδωμι εἰς τὸν ἕρπον τῆς ἑλλάδος, διὰ τὴν ἀκαταρτίαν ποῦ ἴπαι χριστιανὲ ἀνδραῖ ἀρχοῦν εἰ προσερθὴν μὴ ἑσθλοῦν εὐμας, ἴστων πρὸς ἰσθῶ, ὅσων και πρὸς τῆς μισσητοῦσας πολεμίας ἀνδραῖ.</p> <p>Διὰ μακροῦ και φρονέω πολλῶσιν, δουλοῦσας ἑσθλοῦσ, τὰ μέγιστα και πολεμικώτα ἀρχὰς σας, ἀνακτόντα τὴν πολεμική σας ἑσθρὴν και ἀνδραῖστων, τὸν βασιλευδὸν ἴπαι τῆς εὐτυχίας και εὐμαρίας ποσὸς ἔθνος, και διὰ τῆς ἑσθλοῦσ σας εὐστοχίως συνδραῖνῶντα μὴν ποῦσων τὸν μαρτύριον προῖόντων σας, τὸν ἑσθλοῦν ἢ ὅσων ἀπὸ τῆς εὐστοχίας τὸν ἀρχαιότατων αἰώνων μέχρι τοῦδε διαμνησὶ μὴ ἀποκαρτωτὸν λαομαρτίαν ἀλλ' ἴπαι τὴν εὐδοκίαν εὐμας τὸς κορηκὲς τὰς ἐνδοξοτάτων ἀγώνων σας. Οἱ ἀρχαὶ σας εἶναι ἑρμηνεία, ἢ βοιωχρονία σας ἀποκαρτωτὸν, εἰ ἔμπερὸν σας τὸ ἀλλοτε τὸσων ἀκαταρτίων, ἀς πῶσων. Εἰς μὴτὸν ἴπαι τὸν ἀρχαὶ τῆς ἀρχαῖσ, ἐσθρῶσων εἰ τῶσων και ἑσθρῶσων τῶν ἀρχαῖσ, καὶ ἢ ἑσθλοῦσ τὰς συγγραμμὰς ἢ ἀποδιδώσων εἰς τὰ ἀρχαῖσ πατρίδα των. Τὸν τόνον και</p>	<p>OTTO VON GOTTES GNADEN KÖNIG VON GRIECHENLAND An das griechische Volk.</p> <p>HELLENEN! Beseufend durch das Vertrauen der erlauchtesten grossherzigen Vermittler, mit deren ausschüttem Beistande ihr aus einem nur allzulangen Vertheidigungskriege glorreich hervorgegangen seyd, — berufen durch euerer eigene freye Wahl, bestige ich den Thron Griechenlands, um die Verpflichtungen zu lösen, die ich mit der mir übertragenen Krone sowohl gegen euch, als gegen die vermittelnden Grossmächte übernommen habe.</p> <p>Inlangem blühigen Kampfe habt ihr mit williger Aufopferung der reichsten und theuersten Güter euch wieder erkämpft, was für jede Nation die Grundbedingung des Glückes und der Wohlfahrt enthält — die Unabwägigkeit, die Selbstständigkeit. Ihr habt durch eueren Heldenmuth euch als würdige Nachkommen jener grossen Vorfahren bewährt, deren Name in ungeschwächtem Glanze aus dem Dunkel fernter Jahrhunderte herüberstrahlt.</p> <p>Aber noch immer entbehrt ihr der Eruhelteueren ruhmvollen Kampfes! Euerer Fehler sind verachtet, euerer Gewerblüthe liegt in ihrer Ohnmacht, und esers sonst so blühender Handel siederet; noch laeren Künste und Wissenschaften verpölich der Stünde, in der ihnen gestattet seyn wird, unter dem Schutze des Friedens wiederz kehren in ihre alte Heimath; an die Stelle der Willkühr-Herrschafts</p>
---	--

Das erste Regierungsblatt, das gleich nach Ottos Ankunft in Nafplio herausgegeben wurde. Es beinhaltet die erste Verlautbarung von Otto an das griechische Volk. (Nationale Druckanstalt)

*König Ludwig I. von Bayern und seine Familie betrachten das Gemälde von Peter von Hess, welches Ottos Ankunft in Nafplio darstellt
(Lithografie von Dietrich Monten, Nationales Historisches Museum, Athen)*

wenn ihre Reue in Bezug auf die aufzuerlegende Strafe als mildernder Umstand berücksichtigt werden könnte. Die Rückkehr der Chondrojannis-Bande in die Legalität sollte unverzüglich vollzogen werden, indem sie sich dem Präfekten in Livadia, der nächsten Stadt, die der König besuchen wollte, auslieferte. Elias Chondrojannis versprach zu tun, was Otto ihm befahl, und zog sich in den Wald zurück. Als er die Lichtung verließ, wichen die Bauern zurück, um ihm die Passage zu gewähren. Es war augenscheinlich, dass der Räuberhauptmann beim Volk einen eigenartigen Respekt genoss.

In Livadia angekommen, schickte Otto am nächsten Morgen einen Adjutanten zur Präfektur, um zu erfahren, wie sich die Angelegenheit gefügt hatte. Der Adjutant kehrte wenig später nicht mit einer, sondern mit zwei erstaunlichen Nachrichten zurück. Die Gebrüder Chondrojannis hatten Wort gehalten und beim Präfekten vorgesprochen, um sich zu ergeben. Doch geschah dies ungefähr, als der König in der Stadt erwartet wurde, so dass der mit den Vorbereitungen des Empfangs vollauf beschäftigte Präfekt keine Zeit hatte, sie festnehmen zu lassen; er beschied ihnen, sie möchten später wiederkommen. Sie zogen von dannen, kamen aber nicht wieder. Sie hatten versprochen, sich einmal zu ergeben, nicht immerfort. Otto traute seinen Ohren nicht. Er forderte die Amtsenthebung des Präfekten, die auch erfolgte. Aber das Übel war geschehen. Die Chondrojannis waren nicht mehr aufzufinden, und noch bevor viel Zeit verging, widmeten sie sich von Neuem ihrer alten Räuberkunst. Die Lage in Griechenland war weit komplexer, als sich der junge und unerfahrene König es vorgestellt hatte.

3.

Die Regentschaft

Seiner Absichten ungeachtet war Otto noch minderjährig. Infolgedessen konnte er seine königlichen Pflichten nicht ausüben. Eine Klausel des Londoner Abkommens von 1832 legte die Volljährigkeit kategorisch auf seinen zwanzigsten Geburtstag am 20. Mai/1. Juni 1835 fest. Es blieben also noch zwei Jahre. In dieser Zeit spielte er eine Nebenrolle, da die Herrschaft in seinem Namen von einem aus drei Mitgliedern bestehenden Regentschaftsrat ausgeübt wurde. Der Vater des minderjährigen Königs, Ludwig I., hatte gemäß des Londoner Abkommens die drei Mitglieder bereits ausgewählt. Das Amt des Vorsitzenden wurde Graf Josef Ludwig von Armansperg anvertraut, Georg Ludwig von Maurer und Karl Wilhelm von Heideck wurden zu ordentlichen Mitgliedern ernannt. Beschlüsse sollten mehrheitlich gefasst werden. Als stellvertretendes Mitglied wurde Karl von Abel zum Sekretär bestimmt, Johann Baptist Greiner war Beisitzer.

Armansperg war ein bekannter Politiker, der unter anderem als Wirtschafts – und Außenminister Bayerns gedient hatte. Er verfügte über große Erfahrung und hatte den Ruf, von liberalen Ideen inspiriert zu sein (seine Machtausübung in Griechenland bestätigte diesen Ruf kaum). Maurer war ein angesehenener Jurist, Professor an der Münchner Universität. Außerdem war er Staatsrat gewesen. Heideck hatte als Offizier im bayerischen Heer gedient und war zum Generalmajor befördert worden. Er war mit Griechenland am engsten verbunden. 1826 hatte er während der Revolution an der Seite der Griechen gekämpft. Unter Kapodistrias übernahm er sogar die Führung des Heeres. Abel war Karrierediplomat im bayerischen Außenministerium und Greiner ein hochgestellter Beamter. Noch vor ihrer Abreise aus München wurden ihnen gemäß ihren jeweiligen Kenntnissen und Fähigkeiten ihre Zuständigkeiten mitgeteilt. Unter dem Vorsitz von Armansperg sollte Maurer die Bereiche Justiz, Kirche und Bildung übernehmen, Heideck sich mit Fragen des Militärs befassen, Abel mit der Staatsverwaltung und der Außenpolitik und Greiner mit der Wirtschaft.

Die Beziehungen unter den Regenten waren nicht immer ungetrübt. Es kam im Gegenteil sehr bald zu Differenzen, die sich schließlich in offene Auseinandersetzungen verwan-

*Das Siegel des griechischen Staates, 1832-1843
(Nationales Historisches Museum, Athen)*

Porträt von Otto

(Lithografie von Franz Seraph Hanfstaengl, 1832, Museum der Stadt Athen – Stiftung Vorou-Evtaxia)

delten. Armansperg trachtete, die Macht an sich zu ziehen, obwohl der Regentschaftsrat theoretisch als ein kollektives Organ konzipiert war. Es dauerte nicht lange, bis er mit Maurer und Heideck, deren Empörung er provoziert hatte, in Konflikt geriet. Abel ergriff Partei für Maurer und Heideck. Doch Armansperg, der sich als ein außerordentlich geschickter Intrigant erwies, blieb Herr der Lage. Im Sommer 1834 überzeugte er Ludwig, Maurer und Abel abzurufen. Maurer wurde durch

den aus München entsandten Egid von Kobell ersetzt. Armansperg gelang es, Heideck als Gegner auszuschalten. Er übernahm auch Abels Zuständigkeiten und wurde so zur weit-aus mächtigsten Gestalt der Regentschaft.

Die Regenten übten eine beinahe absolute Macht aus, da sie vor keinem gewählten Organ Rechenschaft ablegen mussten. Von Anfang an wurde deutlich, dass sie nicht bereit waren, dem griechischen Volk eine Verfassung zu gewähren. Ihre Machtausübung war, im Gegenteil, bald despotisch, obwohl die bayerische Regierung 1832 verbindlich versprochen hatte, die zur Ausarbeitung einer griechischen Verfassung nötigen Verfahren voranzutreiben; außerdem hatten die drei Schutzmächte in einer Verlautbarung an das griechische Volk am 18./30. August 1832 eindeutig eine konstitutionelle Perspektive nach Ottos Ankunft in Griechenland erwähnt.

Einer entsprechenden Empfehlung Ludwigs folgend ließen die Regenten die Verfassungsfrage beiseite und befassten sich zunächst mit der Organisation der Verwaltung, die sie für den ersten, entscheidenden Schritt zur Errichtung eines starken und effizienten Staatsapparats hielten. Sie folgten darin weitgehend dem Beispiel von Kapodistrias. Zehn Präfekturen bildeten fortan die obersten Verwaltungseinheiten des Landes, die ihrerseits in 42 Provinzen unterteilt waren. An der Basis der Pyramide standen die zahlreichen Städte und Gemeinden. Die Methoden, mittels derer die Personen ausgewählt wurden, die ein ausführendes Amt in der dreistufigen Verwaltung übernehmen sollten, verrieten einerseits, dass die bayerischen Regenten die Etablierung eines zentralistischen Staatssystems zum Ziel hatten, und andererseits ihr tiefes Misstrauen gegenüber demokratischen Verfahrensweisen. Die Präfekten und Provinzgouverneure sollten unmittelbar von der Krone berufen werden, und selbst im Falle der Bürgermeister, die vom Volk gewählt wurden, war die letztendliche Entscheidungsgewalt der Zentralmacht vorbehalten. Mit anderen Worten, ein gewählter Bürgermeister oder Gemeindevorsteher konnte seine Pflichten nicht ohne das Einverständnis der Zentralregierung erfüllen.

Den Höhepunkt der Verwaltungsreform bildete die Verlegung der Hauptstadt von Nafplio nach Athen. Die offizielle Entscheidung wurde in der Verordnung vom 18./30. September 1834 bekannt gegeben. Otto, der Regenschaftsrat und die übrigen Staatsbehörden etablierten sich im Dezember

Das Kreuz des Erlöser-Ordens, aus der ersten Zeit der Königsherrschaft Ottos. Der Erlöser-Orden wurde durch eine königliche Anordnung am 20. Mai/1. Juni 1833 gestiftet (Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

des gleichen Jahres in der Hauptstadt. Für Athen –unter den kandidierenden Städten– sprachen vor allen Dingen historische Kriterien. Die unvergleichliche Ausstrahlung des antiken Erbes übte einen unwiderstehlichen Zauber auf die bayerischen Antikenverehrer aus (zu denen auch Ludwig gehörte – er scheint bei der Entscheidung eine Rolle gespielt zu haben), obwohl die Stadt damals nur ein Schatten ihrer klassischen Vergangenheit war. So war für Otto, als er in der neuen Hauptstadt ankam, kein geeigneter Wohnsitz zu finden. Er ließ sich im Haus des von der Insel Chios stammenden Bankiers Alexandros Kontostavlos nieder, einem größtenteils hölzernen Bau, den der Staat erworben hatte, um dem minderjährigen König eine vorläufige Behausung zu schaffen, bis die Errichtung eines Königspalastes in Angriff genommen werden konnte.

Im Zuge des Verwaltungsaufbaus wurden die Grundlagen eines Rechtsstaates gelegt, die auf Institutionen der Rechtsprechung beruhten. Sich an die europäischen Vorbilder orientierend, gründeten die Regenten zehn Amtsgerichte (jeweils eins in der Hauptstadt einer Präfektur), zwei Berufungsgerichte und einen Obersten Gerichtshof, den Areios Pagos, dessen Name die Begeisterung der Bayern für das antike Griechenland widerspiegelte. Bedeutend waren die Maßnahmen der Regentschaft auf dem Gebiet der Gesetzgebung. Straf- und Verfahrensrecht wurden in Kraft gesetzt und so eine vollständige Jurisdiktion im jungen Königreich konstituiert. Als viel komplexer hingegen sollte sich der Versuch einer Kodifizierung des Zivilrechts erweisen; die Regenten griffen daher auf die byzantinische Rechtsprechung zurück, wie sie im 14. Jahrhundert in der berühmten *Hexabiblos* („Schrift in sechs Büchern“) von Harmenopoulos formuliert worden war. Darüber hinaus wurde die verstärkte Anwendung des Gewohnheitsrechts anerkannt.

Die Regenten nahmen sich auch der kirchlichen Angelegenheiten an. Zusammen mit dem Archimandriten Theoklitos Pharmakidis trieb Maurer die Idee einer Verwaltungsautonomie der griechischen Kirche gegenüber dem Ökumenischen Patriarchat von Konstantinopel voran. Er war der Ansicht, dass sich eine fortwährende Abhängigkeit als schädlich für die griechischen Interessen erweisen würde, da das Ökumenische Patriarchat unter dem unmittelbaren Druck des Sultans stand. Die Pläne wurden verwirklicht. Im Sommer 1833 erklärte sich die Griechische Kirche zu einer autokephalen Kirche, und ihre Abspaltung vom Ökumenischen Patriarchat wurde offiziell bestätigt. Die Entscheidung rief sowohl im Inland wie auch seitens des Ökumenischen Thrones heftige Reaktionen hervor. Sie hatte den Abbruch der kirchlichen Beziehungen zwischen Athen und Konstantinopel zum Ergebnis, bis das Ökumenische Patriarchat 1850 die Trennung als vollendete Tatsache anerkannte. Die Proklamation einer autokephalen griechischen Kirche war allerdings nur eine Facette der Kirchenpolitik der Regentschaft. Wenige Monate später ordnete die Regierung die Schließung von Hunderten von bewohnten Klöstern im griechischen Staatsgebiet an und beschlagnahmte ihr Vermögen.

Maurer nahm auch die Organisation des Bildungswesens des jungen Königreichs in Angriff. Das diesbezügliche Gesetz sah die Gründung von Grundschulen in jeder Gemeinde vor, in denen vier Jahre lang Elementarunterricht erteilt wurde. In den Provinzhauptstädten sollte eine dreijährige weiterführende Schule, die sogenannte „Griechische Schule“, eingerichtet werden, zu deren

*Otto zieht reitend in Athen ein
(Kolorierte Lithografie von Gustav Kraus, 1839, Alter Palast, Thronsaal,
Museum der Stadt Athen – Stiftung Vourou-Eftaxia)*

*Otto zu Pferde, in griechischer Tracht
(Kolorierte Lithografie, Museum der Stadt Athen – Stiftung Vourou-Eftaxia)*

Besuch Grundschulabsolventen berechtigt waren. Eine vierjährige Schuldauer hatten die Gymnasien in den Hauptstädten der Präfekturen, in denen man sich nach Absolvierung der „Griechischen Schule“ und Ablegung einer Aufnahmeprüfung einschreiben konnte. Wie die meisten Bayern von einer leidenschaftlichen Begeisterung für die Antike gekennzeichnet, aber auch im Sinne des in jener Zeit in Westeuropa vorherrschenden romantischen Geistes, maß Maurer im Studienprogramm den Humanwissenschaften größte Bedeutung zu und vernachlässigte in gewisser Hinsicht die Naturwissenschaften. Gleichzeitig schuf er die Grundlagen für die Gründung der ersten griechischen Universität, die ihre Arbeit im Jahre 1837 aufnahm.

Die Regentschaft widmete sich auch der kritischen Frage der regulären Armee, deren Aufbau nach Kapodistrias' Ermordung jäh unterbrochen worden war. Die griechischen Streitkräfte waren zur Beginn der Regentschaft nichts anderes als eine Ansammlung von irregulären Gruppen, deren Mitglieder hauptsächlich ihre persönlichen Interessen verfolgten und die Anordnungen der Staatsregierung ignorierten. Der Regentschaftsrat regelte die Angelegenheit, indem er die ihm unterstellten Armeeeinheiten auflöste und um den Kern der bayerischen Söldner, deren Entsendung nach Griechenland im Londoner Abkommen von 1832 vorgesehen war, neue schuf. Um das brennende Problem der beruflichen Rehabilitierung und gesellschaftlichen Integration einer bedeutenden Zahl von ehemaligen Revolutionskämpfern zu entschärfen, beschloss er die Gründung von speziellen Bataillonen, die etwa 2000 irreguläre Soldaten aufnehmen sollten. Die Maßnahme blieb erfolglos, da sich die überwältigende Mehrheit der Betroffenen unwillig zeigte, den Reihen der regulären Armee beizutreten, und stattdessen den lukrativeren Weg der Räuberei einschlugen. Erfolgreicher erwies sich diesbezüglich die Aufstellung eines Gendarmerie-Korps, dessen Hauptaufgabe die polizeiliche Überwachung auf dem Lande war. Doch auch in diesem Fall konnten von den 1200 vorgesehenen Stellen nur etwa 800 besetzt werden.

Ein weiteres Problem, das die Mitglieder des Regentschaftsrates beschäftigte, war die Sanierung der Staatsfinanzen. Äußerste Priorität kam der Erhöhung der öffentlichen Einnahmen zu, um das Haushaltsdefizit beheben, die Zinsen der öffentlichen Kredite bedienen und die Entschädigungszahlungen an die Hohe Pforte, die 1832 im Vertrag von Konstantinopel vereinbart worden waren, leisten zu können. Die getroffenen Maßnahmen waren jedoch nicht zureichend, um die ehrgeizigen Pläne der Regentschaft umzusetzen. Sie erregten zudem allgemeines Missfallen. Zwei direkte Steuern bildeten die Hauptquelle des Staatseinkommens. Die eine war der „Zehnte“ auf die Landwirtschaft – die Bauern waren gezwungen, 10 Prozent des Gesamtwertes ihrer Produkte zu entrichten. Die andere war eine fünfundzwanzigprozentige Nutzgebühr auf die Jahresproduktion, die Pächter öffentlichen Grund und Bodens bezahlen mussten. Beide Steuern lasteten wegen ihrer horizontalen Natur schwer auf der ohnehin bedürftigen Masse der Landbevölkerung. Sie waren zudem ineffektiv, da die vorrevolutionären lokalen Oberschichten heftig reagierten und zu-

Griechische Zwanzig-Drachmen-Goldmünze von 1833, nach einer Zeichnung von Conrad Voigt (Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

Griechische Fünf-Drachmen-Silbermünze von 1833, nach einer Zeichnung von Conrad Voigt (Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

Otto zu Pferde (Kolorierte Lithografie von G. N. Renner & Schuster, Museum der Stadt Athen – Stiftung Vourou-Eftaxia)

weilen sogar Aufstände anzettelten. Die Unfähigkeit, das stets wachsende Haushaltsdefizit unter Kontrolle zu bringen, hinderte die Regierung daran, Reformen entschieden durchzuführen. Das Land versank in Schulden, der Bankrott der Wirtschaftspolitik der Regentschaft war offensichtlich. Im Bereich der Währungspolitik schließlich wurde schon Anfang 1833 der von Kapodistrias 1828 eingeführte *Phönix* durch die *Drachme* ersetzt, eine Tatsache, die nebst vielen anderen die beständigen Bemühungen der Bayern unterstrich, den neugegründeten griechischen Staat in jeder Weise mit der klassischen Antike in Beziehung zu setzen.

Einerseits sahen sich die Regenten vor eine Reihe außerordentlich komplexer und schwer zu lösender Probleme gestellt. In den circa zweieinhalb Jahren ihrer Amtszeit haben sie bedeutende Anstrengungen unternommen und in den meisten Bereichen positive Ergebnisse erzielt, mit der bezeichnenden Ausnahme der Wirtschaftspolitik, in der sie nach allgemeinem Dafürhalten fast völlig versagten. Die Regenten waren mit kolossalen Schwierigkeiten konfrontiert. Sie mussten aus dem Nichts die Fundamente eines Staates legen. Maurer erzählte, dass es in dem Haus, in dem er nach seiner Ankunft in Nafplio abgestiegen war, weder einen Stuhl noch einen Tisch, weder Schreibfeder noch Tinte gab, und er den Entwurf der ersten Anordnungen des Ministerrates auf die Wand seines Schlafzimmers skizzierte. Gegenstand waren die zu ergreifenden Maßnahmen, um die Plage der Räuberei zu bekämpfen.

Andererseits vermieden die Regenten nicht, fremde Institutionen nach Griechenland zu verpflanzen, eine unüberlegte Methode, der kein Erfolg beschieden sein konnte, da sich die gesellschaftlichen Zustände in Griechenland radikal von jenen in Europa unterschieden. So sahen sie sich in ihren Bemühungen, einen stark zentralistischen Staat zu errichten, häufig Misstrauen oder auch offener Feindseligkeit von Seiten der örtlichen Führungsschichten ausgesetzt. Hinzu kam, dass die Griechen von jeglicher Machtausübung ausgeschlossen und insofern passive Zuschauer der Entwicklungen waren, was dem titanischen Unternehmen, das sie zu Ende führen wollten, noch weniger Chancen auf Erfolg ließ. Die Periode der Regentschaft hat sich im kollektiven Unterbewusstsein der Griechen als die „Bavarokratia“ (die „Bayernherrschaft“) eingepägt.

Die herrische Regierungsart der Regenten führte in der öffentlichen Meinung zu einer Aversion, die die psychologische Kluft, die sie von einem Großteil des griechischen Volkes trennte, nur vertiefte. Als Paradebeispiel können hierfür der Prozess und die Verurteilung zum Tode der berühmten Kämpfer der Griechischen Revolution, Theodoros Kolokotronis und Dimitrios Plapoutas, wegen Hochverrates gelten. Die Urteile wurden nicht vollstreckt. Otto verkündete bereits einen Tag nach ihrer Verkündigung die Umwandlung in eine Gefängnisstrafe von zwanzig Jahren. Doch behaftete die Angelegenheit die Regentschaft mit einem dauerhaften Stigma.

4.

Von der absoluten zur konstitutionellen Monarchie

Am 20. Mai/1. Juni 1835 erreichte Otto die Volljährigkeit und übernahm die königlichen Pflichten. Das Ereignis wurde in Athen, das seit Ende des Vorjahres Hauptstadt von Griechenland war, festlich begangen. Bei Sonnenaufgang ertönten 75 Kanonenschüsse, während Militärkapellen in den Straßen und den Soldatenunterkünften der Stadt aufspielten. Schon am Vormittag wurden die Regenten von Otto empfangen und übergaben ihm offiziell die königliche Herrschaft. Eine Inthronisierung im wahren Sinne des Wortes fand jedoch nicht statt, da Krone und Zepter fehlten. Das Schiff, das sie aus dem Ausland bringen sollte, hatte den Hafen von Piräus nicht rechtzeitig erreicht, und so waren sie zum Zeitpunkt der Zeremonie nicht verfügbar. Um 10 Uhr begab sich Otto zur Kirche der Heiligen Irene zu einem feierlichen Gottesdienst. Im Anschluss ertönten 101 Kanonenschüsse. In seine vorläufige Residenz zurückgekehrt, nahm er die Gratulationen der politischen, militärischen und religiösen Amts- und Würdenträger sowie der Mitglieder des diplomatischen Corps entgegen. Nachmittags wurde Athen erleuchtet, und Otto zog unter den Jubelrufen der Bewohner durch die Stadt. Hundert Lichter zeichneten auf den Abhang des Lykabettus, den höchsten Hügel der Hauptstadt, ein riesiges O, die Initiale des königlichen Namens. Bei Sonnenuntergang wurden weitere 101 Kanonenschüsse abgefeuert. Die festlichen Aktivitäten wurden in den nächsten drei Tagen mit sportlichen Wettbewerben (Lauf, Weitsprung und Reiten) fortgesetzt.

Anlässlich seiner Volljährigkeit und der Übernahme des Königsamtes richtete Otto eine Verlautbarung an das griechische Volk. Darin unterstrich er, dass in den zweieinhalb Jahren, die seit seiner Ankunft in Griechenland verstrichen waren, in vielen Bereichen wichtige Fortschritte zu verzeichnen wären. Dennoch, gab er zu, sei noch viel zu tun, um die Wunden der Vergangenheit zu heilen und den Weg in eine hoffnungsvolle Zukunft zu ebnen. Er beteuerte, alle seine Kräfte dem Wohlstand Griechenlands zu widmen. Auch versprach er indirekt, er wolle Sorge dafür tragen, dass seine Nachfahren, die potentiellen Nachfolger auf dem Thron, im christlich-orthodoxen Glauben erzogen würden. Dies dürfte in den Ohren der Griechen besonders angenehm geklungen haben. Und wie schon nach seiner Ankunft in Nafplio Anfang 1833 bat er sie, Zwistigkeiten zu meiden, Eintracht anzustreben und gemeinsam mit dem König zum Wohle ihrer Heimat zu arbeiten.

Die öffentliche Meinung Griechenlands stand in der Erwartung, dass mit dem Ende der Regentschaft ein nicht nur formell, sondern auch in der Substanz neues Kapitel aufgeschlagen würde. Otto, so der vorherrschende Eindruck, hatte jeden Grund, aber auch jedes Interesse daran, das

Gemalt von Stiefel

Herausgegeben v. G. Bodmer in München

Auf Stein gez. v. G. Böhmer

OTTO
KÖNIG VON GRIECHENLAND.

ΟΘΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Portrait von Otto
(Lithografie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

Ottos Königswappen (Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

anderen Regenten bei ihren Kontroversen mit Armansperg unterstützt. Die Berufung des ehemaligen Vorsitzenden des Regenschaftsrates zum Staatskanzler wurde de facto in München von Ludwig entschieden. Er bestand darauf, dass Armansperg der bestgeeignete Vorsitzende der griechischen Regierung sei.

Dies war dafür bezeichnend, dass Otto nur theoretisch die königliche Macht übernommen hatte und in der Praxis keineswegs frei walten konnte, jedenfalls weiterhin stark unter dem Einfluss seines Vaters stand. Als er Armanspergs Berufung zum Staatskanzler unterzeichnete, wusste Otto nicht (er sollte es einige Jahre später erfahren), dass jener seit 1834 hinter den Kulissen die Fäden zog und Ottos persönlichen Arzt eine Reihe von Berichten verfassen ließ, die an Ludwig gerichtet waren. Darin gab er der Meinung Ausdruck, dass die seelische Gesundheit und die geistigen Fähigkeiten des Königs so erschüttert seien, dass er den zunehmenden Verpflichtungen des Königsamtes nicht genügen könne.

Wie auch immer, der negative Eindruck, den die Berufung Armanspergs zum Staatskanzler in der öffentlichen Meinung auslöste, ließ sich nicht zerstreuen. Armansperg wurde mit der Periode des Regenschaftsrates identifiziert, dessen führende Persönlichkeit er gewesen war. Seine Tendenz, sämtliche Machtbefugnisse möglichst auf seine eigene Person zu konzentrieren, bestätigte sich, als er sein neues Amt übernahm. Die Verordnung seiner Berufung legte natürlich fest, dass

Werk der Regenten dort fortzuführen, wo es positiv gewesen war, zugleich aber Abstand von ihren Unzulänglichkeiten zu nehmen. Die königliche Verlautbarung gab Grund zum Optimismus. Eines schien die Erwartungen zu bestätigen: In einer seiner ersten Amtshandlungen begnadigte der volljährige Otto Kolokotronis und Plapoutas, die unverzüglich freigelassen wurden.

Doch die Dinge nahmen nicht die Wendung, die die Griechen erhofften. Die erste große Enttäuschung bestand in Ottos Ankündigung, Armansperg mit dem Amt des Staatskanzlers zu betrauen. In Wahrheit hegte Otto Armansperg gegenüber keine Sympathie und hätte ihn, läge es in seiner Hand, nicht für das wichtigste politische Amt Griechenlands ausgewählt. Ihre Beziehungen waren schon in der Frühzeit der Regentschaft belastet. Armansperg intrigierte häufig gegen Otto, und Otto hatte umgekehrt – wenn auch ergebnislos – die

jegliche Entscheidung des Staatskanzlers vom König genehmigt werden müsse. Doch dies hinderte Armandsparg häufig nicht daran, seine Ansichten Otto aufzudrängen. Der vielerfahrene Politiker setzte sich über den unerfahrenen König hinweg.

Armandsparg kamen weiterhin die engen Beziehungen zugute, die er mit der britischen Regierung und vor allem mit ihrer Gesandtschaft in Athen kultivierte. Nicht zufällig hatte London in Hinblick auf Ottos baldige Volljährigkeit mit bemerkenswerter Beharrlichkeit Armandspargs Kandidatur zum Amt des Staatskanzlers unterstützt und Druck auf Ludwig ausgeübt. Eingriffe der drei Schutzmächte in die inneren Angelegenheiten Griechenlands waren in den ersten Jahren der Unabhängigkeit nicht ungewöhnlich – in Wahrheit setzten sie sich noch sehr viel länger fort. Ihnen lag die Schirmherrschaft zugrunde, die Griechenland von den drei Mächten im Grundvertrag des griechischen Staates auferlegt worden war. Dieses Regime wurde erst 1920 aufgehoben. Für Otto war es also nicht leicht, auf solche Interventionen energisch zu reagieren; hätte er es getan, hätten ihn die drei Mächte aller Wahrscheinlichkeit nach daran erinnert, dass seiner Anwesenheit auf dem griechischen Thron ein entsprechendes Eingreifen ihrerseits zugrunde lag. Während Ottos Regierungszeit zeigte sich die Bedeutung, die dem „ausländischen Faktor“ zukam, weiterhin daran, dass entscheidendes Erkennungsmerkmal der drei politischen Parteien Griechenlands ihre jeweilige Anbindung an eine der drei Schutzmächte war. Die „Englische Partei“ orientierte sich an Großbritannien, die „Französische Partei“ an Frankreich und die „Russische Partei“ an Russland.

Als Staatskanzler führte Armandsparg die Politik des Regentschaftsrates fort. Besondere Bedeutung maß er dem abschließenden Aufbau staatlicher Institutionen bei. Er beschloss die Gründung des höchsten Verwaltungsgerichts als eines für den reibungslosen Ablauf des Staatsapparates unerlässlichen Organs. Doch Armandsparg gelang es nicht, dem Spiel der Begünstigungen zu widerstehen, was die Empörung, die seine absolutistischen Tendenzen und die beständige Marginalisierung der Griechen hervorriefen, weiter schürte. Armandspargs wachsende Unbeliebtheit

Ottos Thron in der Kirche der Heiligen Irini, dem ersten Sitz des Metropoliten von Athen (Nationales Historisches Museum, Athen)

schadete der Popularität des Thrones. Um dem ungünstigen Klima entgegenzuwirken, entließ Otto Armansperg im Februar 1837. Der Schein wurde gewahrt. Es wurde bekannt gegeben, der König nähme den Rücktritt des Staatskanzlers an, um den ihn letzterer „wiederholt“ ersucht hätte. Dies traf freilich nicht zu. Nicht zufällig wurde Armansperg unmittelbar nach der Wiederkehr Ottos von einer Reise nach Bayern entlassen. Offensichtlich hatte Otto während seines monatelangen Aufenthalts in München die Zustimmung seines Vaters erhalten, sich Armanspergs zu entledigen. Dies erklärt möglicherweise auch Ottos Haltung den systematischen Bemühungen des Botschafters von Großbritannien, Edmund Lyons, gegenüber, der ihn von der Notwendigkeit überzeugen wollte, die Entlassung Armanspergs rückgängig zu machen.

Nachfolger Armanspergs wurde der ebenfalls aus Bayern stammende Ignaz von Rudhart, der zu diesem Zweck von München nach Athen entsandt wurde. Mit dem Unterschied, dass Rudhart nicht mehr den Titel des Staatskanzlers trug, sondern den des Vorsitzenden des Ministerrats. Die neue Amtsbezeichnung spiegelte aller Wahrscheinlichkeit nach die Absicht des Königs wider, den Einfluss eines jedweden Regierungsoberhauptes zu beschränken. Otto hatte mit Armansperg an der Regierungsspitze in jeder Hinsicht schmerzliche Erfahrungen gemacht. Zwar wurde die Entlassung Armanspergs von den meisten Griechen mit Erleichterung aufgenommen, desto tiefer aber war ihre Enttäuschung über die Ernennung von Rudhart. Rudhart wurde für seine philhellenischen Ansichten geschätzt, doch er war kein Grieche. Obwohl kein Politiker von Amts wegen –er verfasste am liebsten juristische, politische und wirtschaftliche Studien–, war er in der Leitung staatlicher Angelegenheiten erfahren doch mit der griechischen Realität unvertraut.

In der öffentlichen Meinung Griechenlands herrschte der Eindruck vor, dass man weiterhin unter einer „Bayernherrschaft“ lebte. Der Unmut der Griechen äußerte sich bei jeder Gelegenheit, was ein für Rudhart ungünstiges Klima schuf. Zudem wurde seine Stellung von der ablehnenden Haltung Englands untergraben. Den Briten war es bewusst, dass sie mit der Entlassung Armanspergs, zu dem sie weiter engen Kontakt hielten, in Griechenland eine wichtige Stütze verloren hatten. Vor allem beunruhigte London die Unterstützung Rudharts von Seiten Österreichs. Hinzu kam bald der Bruch zwischen Otto und Rudhart. Otto suchte die Zuständigkeiten Rudharts einzuschränken – die Erinnerung an Armansperg spukte noch immer im Denken des jungen Königs herum. Rudhart seinerseits hatte den Eindruck, dass Otto ihm nicht genügend Raum ließ, um seine schwierige Mission zu erfüllen. Im Dezember 1837, kaum zehn Monate nach seiner Berufung, wurde Rudhart zum Rücktritt gezwungen. Er verließ Griechenland in Richtung Bayern, wo er nie angekommen ist. Der Tod ereilte ihn auf der Reise in Triest im Alter von 48 Jahren. Seine Beschäftigung mit der griechischen Politik hatte ihm kein Glück gebracht.

In die kurze Regierungszeit Rudharts fiel ein Ereignis, dessen Bedeutung den zeitlichen Horizont einer Amtszeit überschreitet. Otto unterschrieb am 22. April/4. Mai 1837 die Verordnung zur Gründung einer Universität in Athen. Sie bestand zunächst aus vier Fakultäten (Theologie, Recht, Medizin, Philosophie). Sie wurde zu Ehren des Königs „Ottonische Universität“ genannt, ein Name, den sie bis zu Ottos Abdankung im Jahre 1862 behielt. Sie wurde daraufhin in „Nationaluni-

Otto in griechischer Tracht
(Ölgemälde von Peter App, 1836, Nationales Historisches Museum, Athen)

versität“ umbenannt. Es war die erste griechische Universität und die erste ihrer Art im östlichen Mittelmeer. Sie wurde für Generationen von Wissenschaftlern zu einem Leuchtturm der griechischen Bildung und Erziehung und bildete den Nährboden des geistigen und politischen Lebens in Griechenland.

Die feierliche Eröffnung der Universität fand am 3./15. Mai 1837 in Anwesenheit von König Otto statt. Zahlreiche Bewohner Athens empfingen ihn mit Jubelrufen. Er war zu Tränen gerührt. Die Universität wurde vorläufig in der Villa von Stamatios Kleanthis am Fuße der Akropolis untergebracht. Ein Komitee zur Errichtung eines regelrechten Hochschulgebäudes wurde ins Leben gerufen, zu dessen Mitgliedern auch Theodoros Kolokotronis zählte; ein unzweifelhafter Beweis für seine volle Rehabilitierung nach seiner Verurteilung zum Tode während der Regentschaft. Die Baupläne des Gebäudes wurden vom dänischen Architekten Christian Hansen erarbeitet. Otto legte den Grundstein am 2./14. Juli 1839. Zwei Jahre später nahm die Universität ihren Betrieb am neuen Ort auf. Das emblematische Gebäude wurde zum Wahrzeichen der griechischen Hauptstadt und gab der Avenue, an der es lag, ihren Namen: *Universitätsstraße*.

Nach dem Rücktritt Rudharts übernahm Otto selbst den Vorsitz des Ministerrates. So wurden die Zuständigkeiten des Staatsoberhauptes und die des Ministerpräsidenten von ein und derselben Person ausgeübt. Dieses seltsame Phänomen stand am Anfang von Ottos Alleinherrschaft. Es erwies sich, wie leicht absehbar, im Nachhinein als eine unkluge Entscheidung. Sie leistete erstens der Kritik gegen die „Bayernherrschaft“ Vorschub. Zweitens festigte sie die Überzeugung, dass Otto von antidemokratischen Vorstellungen inspiriert sei. Und schließlich richtete sich jegliche Enttäuschung nun zwangsläufig gegen den König selbst. Er konnte sich nicht, sei es auch nur als Ausrede, darauf berufen, diese oder jene Maßnahme ginge auf einen Regierungsbeschluss zurück, der nicht in der Verantwortung des Staatsoberhauptes lag – die Regierung war er selbst.

Sehr häufig wurde von den Kritikern Ottos Weigerung, zur griechisch-orthodoxen Konfession überzutreten und die religiösen Glaubenssätze der überwältigenden Mehrheit seiner Untertanen zu übernehmen, hervorgehoben. Vor allem die Partei der Napaioi (die sogenannte „Russische Partei“), deren ideologisches Fundament hauptsächlich in Bezug auf die Orthodoxie bestand, griff dieses Thema auf. Manche waren selbst zur Gewaltanwendung bereit. Am bezeichnendsten ist der Fall der Philorthodoxen Gesellschaft, einer Geheimorganisation, deren Mitglieder die Festnahme des Königs während der Neujahrsmesse 1840 geplant hatten. Sie wollten ihn vor die Wahl stellen, an Ort und Stelle zur Orthodoxie überzutreten oder abzudanken. Die Verschwörung wurde Ende 1839 aufgedeckt, die Pläne kamen nicht zur Ausführung.

Die weitreichendste Kritik jedoch verursachte Ottos beharrliche Weigerung, eine Verfassung zu gewähren. Hinter dieser Frage standen die Reihen der „Englischen“ und der „Französischen“ Partei. Die Forderung nach einer Verfassung war alt. Sie bestand schon zu Zeiten der Regentschaft, ihr war jedoch nicht entsprochen worden. Die Griechen hatten bereits während ihrer Revolution drei Verfassungen verabschiedet (1822, 1823 und 1827). Sie waren mit dem entsprechenden Verfahren durchaus vertraut, und insofern entbehrte ihre Erwartung, dass das unabhängige Griechen-

Ehrenbild von Otto
(Lithografie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

*Ottos Königswappen
(Schloss der Königin, Foto: Ilias Georgouleas)*

land zu einem Verfassungsstaat würde, nicht der Logik. Das Argument, die Umstände ließen die Gewährung einer Verfassung nicht zu, verlor mit der Zeit an Kraft. Mochte man zur Zeit von Ottos Ankunft noch die Ansicht vertreten, es gäbe dringendere Prioritäten als eine Verfassung, konnte dieser Vorwand nicht ewig gelten. Die Gewährung einer Verfassung ging zwangsläufig mit dem Ende von Ottos Alleinherrschaft und der Errichtung eines parlamentarischen Regimes einher. Mit anderen Worten: Es bestand die Forderung nach dem Übergang von einem Königtum von Gottes Gnaden zu einer konstitutionellen Monarchie.

Der Druck auf Otto wuchs stetig. In einem letzten Versuch, die gegen ihn aufgebrachten Geister zu besänftigen, übergab Otto den Vorsitz des Ministerrates am 24. Juni/6. Juli 1841 an Alexandros Mavrokordatos, eine führende

Persönlichkeit der „Englischen Partei“ und ein unerschütterlicher Verfechter der Konstitutionalität. Die Berufung eines Griechen zum Regierungschef war ein bedeutender Schritt nach vorne. Mavrokordatos, der Sinn für Realität und Maß besaß, verlangte vom König nicht die sofortige Gewährung einer Verfassung. Er beantragte ein Programm von Reformen, das die Zusammenarbeit der staatlichen Institutionen untereinander verbessern und die Bayern endgültig aus dem politischen Machtapparat entfernen sollte; von einer Veränderung der Staatsform war nicht die Rede, da sie vollständig in Ottos Ermessen stand. Der König jedoch entsprach Mavrokordatos' Vorschlägen nicht. Ihre Beziehungen verschlechterten sich rapide, Mavrokordatos bat um seinen Rücktritt, den Otto am 10./22. August 1841 annahm – die offizielle Begründung des Rücktritts lautete: aus Gesundheitsgründen. Kaum jemand hat dies geglaubt.

Mavrokordatos' Rücktritt trug weiter zum Unmut der öffentlichen Meinung gegen die Krone bei. Otto übernahm erneut den Vorsitz des Ministerrates, womit er sich der nunmehr offenen Kritik der Parteien und der Presse aussetzte. Die Lage verschlimmerte sich aufgrund des chronischen Missstands der Wirtschaft, der den griechischen Staat seit seiner Gründung kennzeichnete. Im Januar 1843 verkündete die griechische Regierung ein Moratorium – das bedeutete, dass sie die von den drei Schutzmächten gewährten Kredite nicht mehr bedienen konnte. Griechenland war offiziell bankrott. Die drei Mächte erlegten dem griechischen Staat erstickende Kontrollmechanismen seiner Wirtschaft auf. Bestimmte öffentliche Einnahmen mussten in der Folge zur Tilgung der Anleihen genutzt werden (z.B. Zollabgaben, Stempelmarken, Vermögenssteuer, etc.).

Mit der Wirtschaftskrise konfrontiert, sah sich die Regierung gezwungen, die öffentlichen Ausgaben drastisch einzuschränken. Löhne und Gehälter wurden gekürzt, Beamtenstellen gestrichen, der Militärhaushalt herabgesetzt, öffentliche Arbeiten unterbrochen und griechische Auslandsmissionen selbst in wichtigen europäischen Hauptstädten wie in London und Paris geschlossen. Viele dieser Sparmaßnahmen trafen unmittelbar die breiten Massen der Bevölkerung, die Otto als Regierungsoberhaupt weitgehend für die Beschlüsse verantwortlich machten. Um zu den allgemeinen Bemühungen beizutragen, verkündete Otto, auf ein Fünftel seiner königlichen Zuwendungen zu verzichten. Eine ehrliche Geste, die das ungünstige Klima vielleicht hätte ändern können, hätte er nicht gleichzeitig verfehlte Entscheidungen getroffen, die die Öffentlichkeit provozieren mussten. Bestes Beispiel hierfür ist die Zwangspensionierung –aus wirtschaftlichen Gründen– von Offizieren der Armee, eine Maßnahme, von der bayerische Offiziere ausgenommen waren.

*Gedenkmedaille aus Anlass der Baulegung der Ottonischen Universität
(heute: Nationale und Kapodistrias-Universität)
(Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)*

*Detail des Gemäldefrieses der Universität. Otto auf dem Thron, umrahmt von den Wissenschaften
(Photographie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)*

*Otto zu Pferde, in griechischer Tracht
(Aquarell, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)*

Die Gesandtschaften der drei Schutzmächte schürten systematisch die Empörung des Volkes, um ihren Einfluss in Griechenland auszuweiten. Im Hintergrund riefen bedeutende Politiker und Militärs eine Bewegung ins Leben, deren Ziel es war, den König zur Gewährung einer Verfassung zu zwingen. Ende des Sommers 1843 kursierten Gerüchte über Umsturzpläne. Otto war es bewusst, dass die Zeit gezählt war. Er schien nunmehr selber bereit, eine Verfassung nicht mehr auszuschließen. Er hatte keine andere Wahl. Dem König fehlte jedoch die Entschlossenheit – eine dauerhafte Schwäche. Er schob die Entscheidung heraus und wurde schließlich zum Spielball der Ereignisse.

Der seit langem vorbereitete Putsch fand in der Nacht vom 2./14. auf den 3./15. September 1843 statt. Militäreinheiten der Stadtgarde, unter der Führung von Oberst Dimitrios Kallergis, denen sich eine große Volksmenge anschloss, umstellten den jüngst fertig gestellten Königspalast und forderten den König auf, eine Verfassung zu gewähren. Sie verlangten ebenfalls, alle Ausländer aus den öffentlichen Behörden zu entlassen. Otto erwachte von den Stimmen der Menschenmenge, die ohne Unterlass „Es lebe die Verfassung“ riefen. Die Aufrührer hatten um den Palast Kanonen aufgestellt. Der König befand sich in Geiselhaft. Treu geblieben war ihm nur die Palastgar-

Otto zu Pferde
(Lithografie von I. M. Hermann, 1832, Museum
der Stadt Athen – Stiftung Vourou - Eftaxia)

de, einige Dutzend Männer, wenn es hochkam. In Ottos Umgebung herrschte die Furcht, der König selber befände sich in Lebensgefahr – es zeigte sich jedoch, dass die Rebellen keine derartigen Absichten hegten.

Otto unternahm einen letzten Versuch, die Geister zu beruhigen. Er trat auf den Balkon des Palastes und versuchte, die Menge anzusprechen, konnte sich aber nicht durchsetzen. Unfähig, die Situation unter Kontrolle zu bringen, und unter dem Druck vollendeter Tataschen, sah er sich gezwungen zu kapitulieren und den Forderungen der Aufständischen stattzugeben. Er berief Andreas Metaxas, einen ehemaligen Revolutionskämpfer, zum Ministerpräsidenten und beraumte Wahlen zur Bildung einer verfassungsgebenden Nationalversammlung an. Er

verkündete ebenfalls die Entlassung aller nicht griechischen Personen aus den öffentlichen Behörden, mit Ausnahme der Philhellenen aus der Zeit der Griechischen Revolution. Otto wurde genötigt, Verordnungen zu unterschreiben, die seine komplette Niederlage widerspiegelten: Darin dankte er Kallergis für seinen Beitrag zur Aufrechterhaltung der Ordnung in der Nacht der Erhebung (was nicht der Komik entbehrte, da Kallergis ihr Anführer war), verlieh einen besonderen Orden an alle –Soldaten und Bürger–, die an ihr teilgenommen hatten, und erklärte den 3. September zum Nationalfeiertag. Zu Ehren der Revolution des 3. September wurde auch der Platz vor dem Königspalast in *Platz der Verfassung* umbenannt.

Die Wahlen fanden einige Wochen nach der Erhebung statt. Es waren die ersten nach der griechischen Unabhängigkeitserklärung. Die Nationalversammlung nahm ihre Arbeit im November 1843 auf. Vier Monate später beschloss sie den endgültigen Text der Verfassung, die im März 1844

Die Revolution des 3./15. September 1843: Die Menschenmenge auf dem Platz vor dem Königspalast, der nach der Revolution in Platz der Verfassung umbenannt wurde (Ölgemälde von F. C. Hackenwill, Nationales Historisches Museum, Athen)

verabschiedet wurde. Es war die erste Verfassung des unabhängigen griechischen Staates. Sie etablierte eine konstitutionelle Monarchie, die dem König die ausführende Exekutivgewalt vorbehielt. Der Monarch hatte unter anderem das Recht, Minister und Beamten zu ernennen und zu entlassen, war Oberbefehlshaber der Armee und verfügte über die ausschließliche Zuständigkeit, internationale Verträge zu schließen. Die Verfassung bestimmte die Bildung von zwei gesetzgebenden Kammern: des Parlaments und des Senats. Die Abgeordneten wurden unmittelbar vom Volk für eine dreijährige Legislaturperiode gewählt, die Mitglieder des Senats vom König auf Lebenszeit

ernannt. Im Rahmen seiner breiten Machtbefugnisse besaß das Staatsoberhaupt ebenfalls das Privileg, das Parlament aufzulösen, wenn er es für zweckmäßig hielt; mit der einschränkenden Verpflichtung, gleichzeitig Neuwahlen für die nächste Volksvertretung auszuschreiben.

In der Verfassung waren fast alle Grundrechte verankert: persönliche Freiheit, Gleichheit vor dem Gesetz, Unverletzlichkeit des Wohnsitzes, Briefgeheimnis, Verbot von Folter und Sklaverei, Meinungs- und Pressefreiheit. Das Wahlrecht wurde allen volljährigen Männern zuerkannt – eine auf europäischem Niveau fortschrittliche Bestimmung, da das allgemeine Stimmrecht weiterhin nur eine Forderung war (von dem entsprechenden Recht für Frauen war nicht einmal die Rede). Die Verfassung bestätigte weiterhin den autokephalen Charakter der griechischen Kirche und bestimmte die Voraussetzungen zum Erwerb der griechischen Staatsangehörigkeit. Sie legte schließlich ausdrücklich fest, dass der Nachfolger auf dem griechischen Thron der christlich-orthodoxen Konfession angehören musste, eine Verpflichtung, die auch für die Person galt, die im Falle der Minderjährigkeit des neuen Monarchen die Regentschaft übernehmen würde.

5.

Otto und Amalie

Mit Ottos Volljährigkeit stellte sich die Frage seiner Heirat. Im Fall eines Königs handelte es sich um keine streng persönliche Angelegenheit, sondern betraf die Institution der Monarchie. Mit einer Heirat war die Erwartung an einen Thronfolger verbunden und damit der Fortbestand der Dynastie. Daher gingen mit einer königlichen Heirat auch weitreichende, politische Überlegungen einher. Die Verschwägerung mit einer anderen europäischen Königsfamilie schuf verwandtschaftliche Bande, die nicht nur gesellschaftliche, sondern auch diplomatische Auswirkungen hatten. In einer Epoche, in der die Könige noch entscheidenden Einfluss auf die Gestaltung der Außenpolitik ihrer Staaten nahmen, war es nicht ungewöhnlich, dass Allianzen auf Grund von Eheverbindungen entstanden.

Die Gründungsverträge des griechischen Staates schlossen die Wahl eines Mitgliedes der königlichen Familien der drei Schutzmächte auf den griechischen Thron aus. Sie setzten aber keine Schranken in Bezug auf die Herkunft der Gemahlin des Königs von Griechenland. Zwei Schutzmächte, Frankreich und Russland, brachten daher eigene Kandidatinnen ins Gespräch. Denn sollte eine französische oder russische Prinzessin Otto ehelichen, würde sich der Einfluss von Paris oder Sankt Petersburg in Griechenland logischerweise erhöhen. Die Russen setzten besonders auf die religiöse Komponente. Da Otto katholisch blieb und keinerlei Absichten hegte, zur Orthodoxie überzutreten, schien eine aus Russland stammende orthodoxe Königin die beste Lösung. Einerseits wäre das griechische Volk damit zufrieden, und andererseits wäre die Erziehung der Thronerben in der orthodoxen Konfession gesichert.

Eine weitere Perspektive kam eventuell hinzu. Armansperg, damals Vorsitzender des Regenschaftrates, ermutigte eine seiner Töchter zu einer Idylle mit dem jungen König, noch bevor dieser sein Amt angetreten hatte. Otto schien tatsächlich eine gewisse Sympathie für diese Tochter zu hegen, eine Tatsache, die die stets neugierige mondäne Athener Gesellschaft nicht unkommentiert ließ. Eine Ehe seiner Tochter mit Otto wäre für Armansperg doppelt vorteilhaft. Nicht nur würde sie ihr eine glanzvolle Zukunft als Königin garantieren, sie würde darüber hinaus seine eigene Position in der griechischen Politik festigen. Hatte er als Vorsitzender des Regenschaftrates bereits eine exzessive Machtfülle erreicht, könnte er als Schwiegervater aus dem jungen Otto quasi einen Untergebenen machen.

All diesen Diskussionen setzte der 1835 mehrere Monate in Griechenland weilende Ludwig ein Ende. Ludwig war entschlossen, die Wahl einer Gemahlin für Otto nicht dem Zufall zu überlassen. Was die Heirat seines Sohnes angeht, behielt er sich im Gegenteil –und gab dies dem Be-

treffenden vom ersten Augenblick an deutlich zu verstehen— das erste und wohl auch das letzte Wort vor. So lehnte er ohne weiteren Umstand Armanspergs Tochter ab, da sie die ihm unerlässliche Voraussetzung einer königlichen Herkunft nicht erfüllte. Ebenso schloss er aus politischen Gründen die Möglichkeit einer französischen oder russischen Prinzessin aus – dies hätte auch für eine britische Kandidatin, hätte es sie gegeben, gegolten. Es durfte keinesfalls der Eindruck entstehen, man gäbe der einen oder der anderen Schutzmacht den Vorzug. Es lag auf der Hand, dass das die Missbilligung (oder sogar Reaktionen) der jeweils anderen hervorrufen würde.

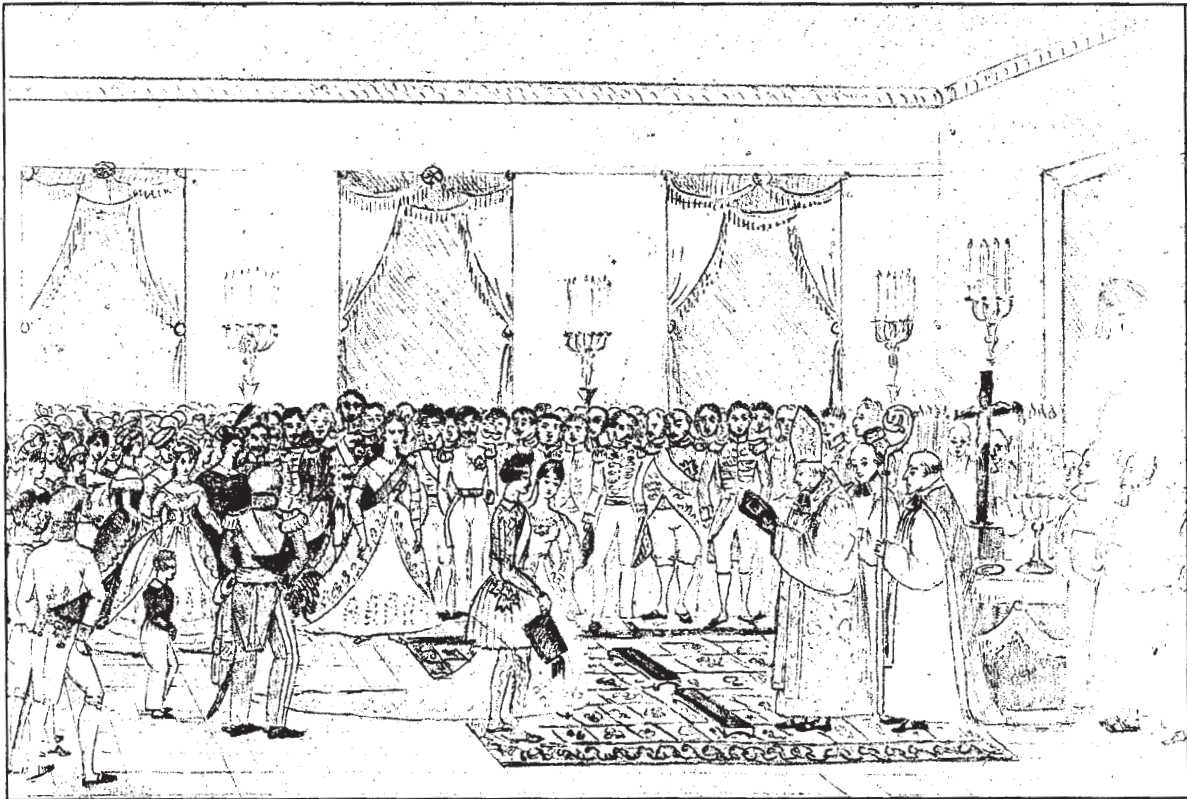
Für Ludwig war eine deutsche Prinzessin die beste Lösung. In den deutschen Adelshäusern waren zahlreiche potenzielle Brautkandidatinnen zu finden. Die Schutzmächte würden keinen Widerspruch erheben, da die Äquidistanz zu allen dreien gewahrt blieb. Auch würde eine Familientradition fortgesetzt, da Ludwig, wie auch sein Vater, Maximilian I. von Bayern, deutsche Gemahlinnen vorgezogen hatten.

Ludwig traf seine Wahl sehr bald. Sie fiel auf Prinzessin Amalie, die älteste Tochter des Großherzogs August von Oldenburg. Otto hatte nichts gegen sie einzuwenden. Vater und Sohn kamen überein, die Hochzeit während Ottos bevorstehendem Aufenthalt in Bayern, der als Erwidern von Ludwigs Besuch in Griechenland für 1836 geplant war, zu begeben. Beide hielten es für klug, die Angelegenheit noch nicht öffentlich zu machen, und informierten nicht einmal die griechische Regierung. Denn August erhob anfänglich Bedenken gegen die Ehe – möglicherweise wegen der großen Entfernung, die ihn von seiner geliebten Tochter trennen würde, sollte sie Otto heiraten und nach Griechenland ziehen. Die Lösung fand Amalie selbst. Sie erklärte, sie sei, ohne ihn zu kennen, seit langem in Otto verliebt, da sie Portraits von ihm gesehen habe, von denen sie eines auf ihrem Sekretär bewahre. August war gezwungen, den inständigen Bitten seiner Tochter nachzugeben.

Die Hochzeit wurde am 10./22. November 1836 im Schloss Oldenburg gefeiert, einen Monat vor Amalies 18. Geburtstag. Es fanden zwei kirchliche Zeremonien statt, eine protestantische für die Familie der Braut, eine katholische für die Familie des Bräutigams. Ottos Verwandte waren bei der Hochzeit nicht anwesend, da in München die Cholera ausgebrochen war und sie nicht nach

*Porträt von Amalie
(Lithografie, Gabe von Marina Lappa-Diomidus,
Museum Benaki, Athen)*

Die Hochzeit von Otto und Amalie (Skizze, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

Oldenburg reisen durften. Ludwig ließ sich vom Gesandten Bayerns in Österreich, Baron Maximilian Emanuel von Lerchenfeld, repräsentieren. Otto gab dem Hochzeitsfest eine griechische Farbe, indem er seine geliebte Fustanella trug.

Königliche Hochzeiten tragen häufig zur Popularität der monarchischen Institution bei. Das galt besonders in den ersten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts. Doch im Fall von Ottos und Amalies Hochzeit verliefen die Dinge anders. Die griechische Regierung wurde erst im Nachhinein informiert. Das war ein *faux pas* des Königs. Erst eineinhalb Monate nach dem an sich erfreulichen Ereignis veröffentlichten die griechischen Zeitungen zumeist gleichlautende Meldungen aus Oldenburg, die nicht die geringste Spur von Begeisterung verrieten. Ursprünglich erwähnten sie nicht einmal den Namen der Königin, der erst einige Tage später bekannt gegeben wurde.

Es war eindeutig, dass die Griechen eine orthodoxe Königin vorgezogen hätten. Ihre Enttäuschung ließ sich aus der Resolution, mit der die Stadt Athen Otto gratulierte, leicht herauslesen. Sie endete mit der Forderung, der König möge endlich alle Nicht-Griechen aus dem öffentlichen Dienst entlassen. Seine Heirat hatte die Gemüter nicht nur nicht beruhigt, sie hatte sie eher aufgewühlt. Das frostige Klima wurde nicht einmal durch eine die Konfession der Kinder des königlichen Paares –sollte es Kinder bekommen– betreffende Ankündigung erwärmt, derzufolge die

*Feierliche Ankunft von Otto und Amalie in Athen
(Öl auf Leinwand, Dionysios Tsokos, Nationale Pinakothek – Museum Alexandrou Soutsou,
Sammlung der Stiftung E. Koutlidi, Athen)*

männlichen in der Thronfolge stehenden Nachkommen im orthodoxen, die Mädchen im katholischen Glauben erzogen würden.

Die Atmosphäre änderte sich auf spektakuläre Weise, als Otto und Amalie in Griechenland ankamen. Das britische Schiff, auf dem sie gereist waren, ging am Nachmittag des 2./14. Februar 1837 im Hafen von Piräus vor Anker. Am nächsten Morgen begaben sie sich von Piräus nach Athen. Das Volk empfing sie begeistert. Eine große Menschenmenge hatte sich versammelt und bejubelte das königliche Paar. Amalie machte vom ersten Augenblick an einen positiven Eindruck. Jung und hübsch, gewann sie sofort die Sympathie der Bürger. In seiner Verlautbarung unterstrich Otto, die Königin sei überzeugt von der Hingabe und dem Vertrauen, die die Griechen ihrer Person und dem König entgegenbrachten. Thron und Volk, schloss er, seien untrennbare Begriffe.

Das Haus Kontostavlou, in dem Otto seit Dezember 1834 residierte, war als Wohnstatt für das königliche Paar ungeeignet. Otto hatte bereits im Sommer 1836 zwei Stamatis Dekosis-Vourou und Georgios Afthonidis gehörende Häuser gemietet. Sie lagen nah aneinander am *Münzplatz* (heute Platz Klafthmonos). Sie wurden miteinander verbunden, restauriert und möbliert. Hier installierten sich die Frischvermählten gleich nach ihrer Ankunft in Athen; dies sollte für sechs Jahre ihr „Palast“ sein.

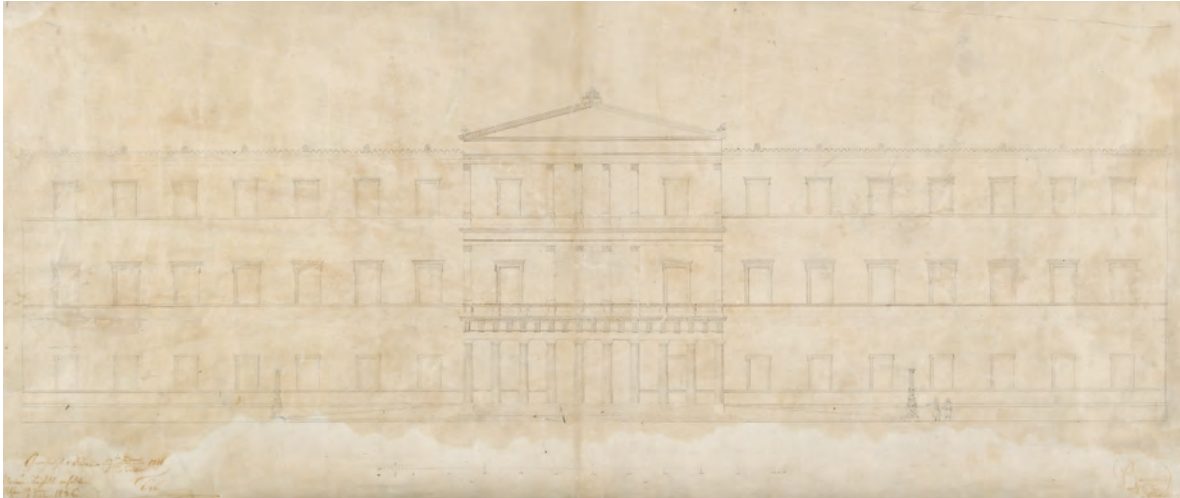

Innenansicht des Salons von Ottos vorläufiger Residenz in den Häusern Dekosi-Vourou und Afthonidis (Museum der Stadt Athen – Stiftung Vourou-Eftaxia)

Es sollte eine vorläufige Bleibe sein, der Bau eines Königspalasts hatte bereits Anfang 1836 begonnen. Verschiedene Orte standen zur Debatte. Ein Extremfall war der Vorschlag des preußischen Architekten Karl Friedrich von Schinkel, der den Palast auf die Akropolis legen wollte. Ludwig lehnte solche Gedanken kategorisch ab und wies Otto darauf hin, dass sich ein jeglicher Eingriff auf dem Heiligen Felsen von selbst verbot.

Ludwig beauftragte schließlich Friedrich von Gärtner, Professor an der Kunstakademie München und Oberbaurat des Königreichs Bayern, den Ort und architektonischen Stil des Palastes zu bestimmen. Gärtner prüfte verschiedene Alternativen und befand den Boubounistra genannten Hügel im Osten Athens für den geeignetsten Ort. Der rechteckige Bau sollte aus drei Stockwerken bestehen und sich leicht von der Umgebung abheben. Die äußere Gestaltung trug den Stempel des Neoklassizismus, sie war von großer Schlichtheit und verzichtete auf überflüssige Verzierung.

Der Grundstein des königlichen Schlosses wurde am 25. Januar/6. Februar 1836 gelegt. Der Tag war sorgsam gewählt, er hatte symbolischen Charakter. Genau drei Jahre zuvor war Otto im Hafen von Nafplio an Land gegangen. Ludwigs Anwesenheit verlieh dem Ereignis eine feierliche Atmosphäre. Nach dem traditionsgemäßen Segen des Klerus reichte Gärtner dem König den

*Der Entwurf der Westseite des Königspalasts am heutigen Verfassungsplatz.
Er stammt von Friedrich von Gaertner, 1836, mit der handgeschriebenen Billigung von Otto
(Nationales Historisches Museum, Athen)*

Grundstein, damit er ihn in die vorgesehene Stelle einsetze. Doch Otto gab ihn zum Zeichen der Ehrerbietung und des Respekts seinem Vater weiter und bat ihn, das Fundament zu legen. So geschah es.

Die Bauarbeiten und die Gestaltung der Innenarchitektur nahmen mehrere Jahre in Anspruch. Otto und Amalie bezogen die königlichen Gemächer in der ersten Etage des Palastes am 25. Juli/6. August 1843. Ein Teil des Erdgeschosses war den königlichen Hofbehörden vorbehalten. In anderen Gebäudeteilen wurden die Arbeiten fortgesetzt. Der Palast wurde noch vor seiner Vollendung zum Bezugspunkt der Athener und vieler Besucher der Hauptstadt, wie auch zum Epizentrum bedeutender, politischer Entwicklungen. Kaum eineinhalb Monate nach seiner Einweihung fand vor seinen Toren die Revolution des 3./15. September 1843 statt, die zur Ausarbeitung der ersten Verfassung des unabhängigen griechischen Staates führte.

Das königliche Paar feierte seinen Umzug in den Palast entsprechend zeremoniell. Die Gäste wurden zu einem Festessen geladen und anschließend durch die Palasträume geführt. Ein griechischer Besucher versetzte, als er in Ottos und Amalies Schlafgemach trat, dem mit einer Dauendecke bedeckten königlichen Bett einen kräftigen Fausthieb. Er gab so seinem Wunsch Ausdruck, das Paar möge bald Kinder bekommen. Der Wunsch ging nicht in Erfüllung, Otto und Amalie blieben kinderlos, der Thron ohne Nachfolger. Die Kinderlosigkeit des Königspaares hat im Laufe der Zeit Ottos Position als König destabilisiert. Sie gab zu despektierlichem Gerede Anlass und führte zur Verbreitung von Gerüchten, die die Natur der ehelichen Beziehungen von Otto und Amalie zum Gegenstand hatten.

Amalie bemühte sich seit ihrer Ankunft in Griechenland systematisch um die Begrünung der Hauptstadt. Sie schuf öffentliche Gärten, die entsprechende Grünanlagen in West- und Nordeuropa zum Vorbild hatten. Als erstes legte sie einen Park vor ihrer vorläufigen Residenz auf dem

Otto und Amalie (Seidenstickerei mit eingelassenem Bild, 1837, Alter Palast, Museum der Stadt Athen – Stiftung Vourou-Eftaxia)

Münzplatz (heute Platz Klafthmonos) an. Weiterhin befasste sie sich intensiv mit der Organisation des in unmittelbarer Nähe zum Palast geplanten *Königlichen Gartens* (des heutigen Nationalgartens). Sie begründete ebenfalls drei weitere Anlagen, den *Park der Musen* (am heutigen Verfassungsplatz), den *Volkspark* (heute am Platz des Nationalen Widerstandes) und den Park am *Theseion*, die den Bewohnern Athens zur Verfügung standen.

Ihr Interesse richtete sich auch auf die Modernisierung der griechischen Landwirtschaft. Sie installierte einen landwirtschaftlichen Modellbetrieb in Nea Liossia (dem heutigen Stadtteil Ilion), wo ein Landhaus errichtet wurde, das noch heute (wie auch das umliegende Farmgebiet) als das „Schloss der Königin“ bekannt ist. Architektonisch wurde es nicht zufällig in gotischem Stil gehalten. Das Gebäude sollte so weit wie möglich Schloss Hohenschwangau ähneln, in dem Otto

*Otto und Amalie zu Pferde in Athen
(Farblithografie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)*

einen großen Teil seiner Kindheit verbracht hatte. Der Bau wurde 1851 in Angriff genommen und 1854 beendet. Amalie ließ die Einweihung an Ludwigs Geburtstag stattfinden, für den sie besondere Zuneigung und Ehrerbietung empfand.

Vielfältig war auch Amalies philanthropisches Werk. Sie trug bedeutende Summen aus ihren königlichen Zuwendungen zur Errichtung und Inbetriebnahme des Städtischen Krankenhauses *Elpis* („Hoffnung“) und der Augenklinik Athens bei, den ersten Stiftungen dieser Art in der Hauptstadt. Besonders die Augenklinik, die –wie auch die benachbarte Universität– nach Plänen von Hans Christian Hansen erbaut worden war, wurde zu einem der emblematischen modernen Athener Bauwerke. Amalie spielte 1855 ebenfalls eine führende Rolle bei der Gründung eines Waisenhauses, das ihr zu Ehren ihren Namen annahm. Seine ursprüngliche Mission bestand in der Fürsorge für Mädchen, die aufgrund der tödlichen Choleraepidemie, die ein Jahr zuvor in Piräus ausgebrochen war und sich bald auch in Athen ausgebreitet hatte, verwaist waren.

Ihre vielseitigen Aktivitäten machten sie der öffentlichen Meinung sympathisch. Ihr heiterer und extrovertierter Charakter trug zu ihrer Popularität bei. Sie lernte in kurzer Zeit Griechisch, war eine gute Reiterin und fand großen Gefallen am Tanz; all dies wurde von den Griechen sehr geschätzt. Schon vor ihrer Heirat besaßen Otto und Amalie zwei gemeinsame Charaktermerkmale: einen tiefen religiösen Glauben und die innige Zuneigung, ja Hingabe zu ihren Vätern. Als drittes kam die aufrichtige Liebe zu Griechenland und seinem Volk hinzu, die sie teilten.

Außenansicht des Schlosses der Königin (Foto: Ilias Georgouleas)

Innenansicht eines Zimmers im Schloss der Königin (Foto: Ilias Georgouleas)

Das Schloss der Königin (Ölgemälde, Ende des 19. Jahrhunderts. Nationales Historisches Museum, Athen)

Davon abgesehen waren Otto und Amalie grundverschiedene Persönlichkeiten – man könnte fast sagen, sie ergänzten einander. Otto war arbeitsam, gewissenhaft und methodisch. Aber ihm fehlte es an Scharfsinn. Er war pedantisch und neigte dazu, Entscheidungen aufzuschieben; er ermangelte vor allem des Charismas einer führenden Persönlichkeit. Alexandros R. Rangavis, der von 1856 bis 1859 das Amt des Außenministers innehatte, beschreibt in seinen Memoiren die Denkweise des Königs. Rangavis musste in seiner Eigenschaft als Minister häufig die Berufung eines Beamten auf einen bestimmten Posten beantragen. Um seinen Vorschlag zu begründen, verwies er stets auf die Kenntnisse, die Befähigung und das Verantwortungsgefühl der vorgeschlagenen Person. Ottos Reaktion war stets die gleiche. Er nahm ein Lineal von seinem Schreibtisch, reichte es Rangavis und bat ihn, in Zentimeter genauer Entsprechung die jeweiligen Fähigkeiten darzustellen, um sich ein Urteil über die Eignung des Beamten bilden zu können.

Amalie hingegen war intelligent, geistesgegenwärtig und entscheidungsfreudig. Wobei ihre Gewandtheit manchmal mit einer Tendenz zur Leichtfertigkeit einher ging. Sie blieb oft an der Oberfläche, ohne ein Thema zu vertiefen. „Otto liest, aber unterschreibt nicht; Amalie unterschreibt, ohne gelesen zu haben“, hieß es bei den Griechen jener Zeit sprichwörtlich, angesichts der völlig unterschiedlichen Art und Weise des Königs und der Königin, die Dinge anzugehen. Die Kombination von Ottos und von Amalies Eignungen ergäbe das Bild des idealen Herrschers.

*Otto und Amalie in griechischer Tracht, Volkskunst
(Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)*

Das war natürlich nur eine theoretische Überlegung, denn die Kombination ihrer Unzulänglichkeiten würde zu einer absoluten Katastrophe führen.

Amalie zeigte anfangs kein Interesse an politischen Fragen, befasste sich aber mit der Zeit zunehmend mit ihnen. Ausschlaggebendes Ereignis war die Revolution vom 3./15. September 1843. Amalies Standhaftigkeit überzeugte damals Otto, Griechenland –und damit seinen Thron– nicht zu verlassen. Es gilt als sicher, dass sie sich mit dieser Haltung die Sympathie eines Teils der griechischen politischen Elite verspielt hat – zumindest derjenigen, die darauf zählte, dass Otto lieber abdanken als vor den Revolutionären kapitulieren würde. Seit jenem Tag mischte sie sich häufiger und bald immer offener in die politischen Angelegenheiten ein. Sie nahm an den Zusammenkünften des Ministerrates, dem der König vorstand, teil. Offiziell hieß es, ihre Anwesenheit sei aufgrund Ottos Schwerhörigkeit unverzichtbar, Amalie nähme es auf sich, ihm zu wiederholen, was

er nicht richtig verstanden hatte. Es war offensichtlich, dass sie zunehmend Einfluss auf die Entscheidungen ihres Gemahls ausübte.

Ihr Einfluss wuchs, da Otto Amalie innig zugeneigt war –seine Gefühle wurden erwidert– und ihrer Urteilkraft absolut vertraute. Rangavis erzählt, dass Otto sie häufig um Rat fragte, wenn er bei der Arbeit mit einem Minister zu keiner Entscheidung gelangen konnte. Sie behauptete dann zunächst, über keine Kenntnisse zum betreffenden Thema zu verfügen, und, da unzuständig, keine Meinung äußern zu können, brachte dann aber unmittelbar danach nicht nur ihre Ansicht zum Ausdruck, sondern stellte sie als die einzig mögliche hin und bewegte Otto gewöhnlich dazu, sich ihr anzuschließen.

*Griechische Fünf-Drachmen-Silbermünze von 1851
(Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)*

Wer das königliche Paar kannte und mit ihm in Kontakt stand, kam meistens zum Schluss, dass Amalie der stärkere Pol der beiden sei. Die Königin verfügte über ein stärkeres Durchsetzungsvermögen als der König. Unter den Umständen der Zeit bedeutete das ein großes Problem für Otto. In der von Männern beherrschten griechischen Gesellschaft des 19. Jahrhunderts wirkte bereits der Verdacht, ein Mann ordne sich seiner Frau unter, desaströs auf das Bild, das man sich von ihm machte. Dies umso mehr, wenn es sich um keinen gemeinen Sterblichen handelte, sondern um den König von Griechenland, von dem seine Untertanen manchmal Fähigkeiten erwarteten, die nicht immer den Grenzen der Logik entsprachen.

6.

Die „Große Idee“

Im Jahre 1844 bildeten die Gespräche über die Ausarbeitung der Verfassung den Anlass, ein Ziel zu formulieren, das den Lauf der Ereignisse in Griechenland für Jahrzehnte bestimmen sollte. In einer Sitzung der Nationalversammlung sprach der ehemalige Revolutionskämpfer und Führer der „Französischen Partei“, Ioannis Kolettis, von der „Großen Idee“ der griechischen Nation. Er führte aus, dass die Gründung des griechischen Staates die Erwartungen der Wegbereiter des Unabhängigkeitskampfes nur zum Teil erfüllt hätte. Das Staatsgebiet, erläuterte er, entsprach nur in unzureichender Weise dem der griechischen Nation. Die meisten Griechen waren nicht befreit, sondern weiterhin einem fremden Herrscher unterworfen, da sie in ihrer überwältigenden Mehrheit im Osmanischen Reich lebten – in Thessalien, Epirus, Makedonien, Thrazien, Kleinasien, an der Schwarzmeerküste, auf den Inseln der Ägäis, auf Kreta und Zypern. Hinzu kamen die Bewohner der Ionischen Inseln, die sich seit 1815 in britischem Besitz befanden. Pflicht des griechischen Staates sei es, für eine territoriale Erweiterung zu sorgen, um alle noch unbefreiten Griechen – oder zumindest die meisten – in ihren Grenzen zu umfassen. Das erweiterte Königreich würde das Byzantinische Reich wieder ins Leben rufen und Konstantinopel als seine natürliche Hauptstadt beanspruchen.

Kolettis' Vorschlag war nicht völlig neu. Ähnliche Gedanken waren in ursprünglicher Form auch in früheren Zeiten artikuliert worden. Doch erst Kolettis erhob sie zu einem definitiven nationalen Ziel. Die wegweisende Wirkung seiner Rede vor der Nationalversammlung übertraf bei weitem seine Erwartungen. Kolettis gab einem Begriff Namen und Inhalt, der die Gedanken und Herzen der Griechen für etwa acht Jahrzehnte beherrschen sollte. Das Griechentum orientierte sich an der im Geiste der europäischen Romantik und ihrer Nationalstaatlichkeit geborenen „Großen Idee“ bis ins 20. Jahrhundert. In dieser langen Zeit setzte der griechische Staat all seine Kraft in den Dienst der nationalen Vollendung.

Otto war vom ersten Augenblick an von der „Großen Idee“ fasziniert und entwickelte sich zu einem glühenden Anhänger, der in seiner Begeisterung zuweilen selbst die Griechen überbot. In seiner Vorstellung waren die „Große Idee“ und Griechenland gleichbedeutende Begriffe. Die „Große Idee“ konnte ohne Griechenland nicht existieren, und Griechenland ergab ohne sie keinen Sinn. Er sah in der „Großen Idee“ seine wichtigste Lebensaufgabe – es war eine Berufung, die stärker als alles andere seiner Präsenz auf dem griechischen Thron Sinn verlieh. Er gab sich ihr völlig hin. Als christlicher König fühlte er sich darüber hinaus verpflichtet, mit allen seinen Kräften für seinen Glauben zu kämpfen, da der Hauptgegner – das Osmanische Reich – anders-

*Amalie tadelt den Ministerpräsidenten Antonios Zaïmis und den Verteidigungsminister Skarlatos Soutsos
(Farblithografie, Museum der Stadt Athen – Stiftung Vourou-Eftaxia)*

gläubig war. Die Tatsache, dass auch Amalie das Ideal der „Großen Idee“ verinnerlichte, verstärkte noch zusätzlich seinen Eifer. „Hätte ich einen Sohn, so würde ich ihn Konstantin nennen,“ erklärte Amalie, da es ihm in Konstantinopel als König zu regieren bestimmt wäre wie früher dem Gründer der Stadt, Konstantin dem Großen, oder dem letzten byzantinischen Kaiser, Konstantin Paläologos.

In der „Großen Idee“ gipfelte für Otto, was ihm von Kindesbeinen an über die Bedeutung des alten Hellas beigebracht worden war. Da die Griechen seiner Zeit die Nachkommen illustrierter Ahnen waren, würden sie sich zur Neugeburt fähig erweisen und Großes leisten. Die „Große Idee“ war für Griechenland Ziel und Mittel zugleich. Zum einen war sie das Schicksal Griechenlands, zum anderen würde Griechenland nur durch die Erfüllung der Großen Idee seine wahren Dimensionen – nicht nur in geographischer, sondern auch in geistiger, politischer und historischer Hinsicht – erreichen. Otto sah sich als Wegbereiter eines vorbestimmten Schicksals und war bereit, dafür alles zu tun. Es besteht kein Zweifel daran, dass er ehrlich und seine Absichten lauter und uneigennützig waren – das wird nicht einmal von seinen geschworenen Feinden in Frage gestellt.

Kurz nach seiner Ankunft in Griechenland machte Otto die Erfahrung des starken, griechischen Irredentismus, lange bevor Kolettis den Begriff der „Großen Idee“ prägen sollte. Ottos äl-

terer Bruder Maximilian, der Nachfolger auf dem bayerischen Thron, kam im Rahmen einer langen Reise durch den Orient im Juni 1833 durch Smyrna. Otto nutzte die Gelegenheit, um ihn zu treffen. Er beantragte bei der osmanischen Regierung die Genehmigung zu einem inoffiziellen Besuch in Smyrna. Am 5./17. Juni 1833 kam er an Bord der britischen Fregatte *Madagascar* (die ihn einige Monate zuvor von Triest nach Nafplio gebracht hatte) in Smyrna an. Die griechische Bevölkerung der Stadt bereitete ihm einen beeindruckenden Empfang. Hunderte von kleinen Booten und Barken segelten der *Madagascar* zur Begrüßung entgegen, als sie in den Hafen einlief. Otto ging inmitten von frenetischen Jubelrufen an Land. Der Menschauflauf auf der Mole war so groß, dass er zur Fregatte zurückkehrte. Die Situation drohte außer Kontrolle zu geraten. Er ging erst am nächsten Tag wieder von Bord und begegnete erneut einer begeisterten Menschenmenge.

Otto verbrachte neun Tage in Smyrna und wurde für die griechischen Einwohner der Stadt zu einem Gegenstand der Verehrung. Höhepunkt der Bekundungen war die feierliche Messe, die der Metropolit von Smyrna, Seraphim, ihm zu Ehren in der Kathedrale der Heiligen Photini zelebrierte. Der Metropolit sollte seine Initiative teuer bezahlen. Er wurde unmittelbar danach von den osmanischen Behörden seines Amtes enthoben. Es wurde offensichtlich, dass für die unterworfenen Griechen Otto nicht nur das Oberhaupt des griechischen Staates war, sondern ihr Verlangen nach der Vereinigung mit dem Vaterland verkörperte. Die Augenblicke der Verherrlichung, die er in Smyrna erlebte, müssen sich dem gerade Achtzehnjährigen unauslöschlich ins Bewusstsein eingepägt und die Art und Weise, in der er seitdem seine Rolle als König von Griechenland verstand, beeinflusst haben.

Der „Großen Idee“ lag ein messianischer Gedanke zugrunde. Ihre Anhänger – die meisten Griechen jener Zeit und mit ihnen Otto selbst – betrachteten ihre Verwirklichung als eine geschichtliche Zwangsläufigkeit. Sie übergingen ihren schwachen Punkt: das Unverhältnis zwischen einem außerordentlich ehrgeizigen Ziel und den bescheidenen zur Verfügung stehenden, ganz offenkundig unzureichenden Mitteln. Dies galt in starkem Maß für Otto selbst, der zu romantischen Höhenflügen neigte, noch bevor die „Große Idee“ von Kolettis sich zu einem festen Begriff herauskristallisiert hatte. Als im Sommer 1839 Sultan Mahmut II. starb, soll Otto völlig begeistert den Marineminister und angesehenen Revolutionskämpfer Antonios Kriesis eiligst zu sich geladen und ihn aufgefordert haben, ihm das einzige Dampfschiff, das die Kriegsmarine damals besaß, unverzüglich zur Verfügung zu stellen. Kriesis fragte den König überrascht, inwiefern Anlass zur Eile bestand. Die Antwort ließ ihn verstummen. Otto hatte beschlossen über das Meer nach Konstantinopel zu fahren, im naiven Glauben, seine Anwesenheit dort würde genügen, um *ipso jure* die Erbschaft des Sultans auf dem Thron anzutreten und unter seinem Zepter das Byzantinische Reich unversehens wiederherzustellen. Ein unüberwindbares Hindernis vereitelte zum Glück aller Beteiligten die Verwirklichung seines Vorhabens. Das Dampfschiff, das im Übrigen den Namen *Otto* trug, befand sich im Kriegshafen der Insel Poros zur Reparatur und war, für welche Mission auch immer, unverfügbar.

Der Gesandte des Osmanischen Reichs Konstantinos Moussouros und sein Adjutant auf dem königlichen Ball, der zu Ehren des frischvermählten Königspaares Otto und Amalie gegeben wurde (Aquarell auf Papier von Ludwig Köllnberger, 1837, Kopie, Nationales Historisches Museum, Athen)

Der Versuch, die „Große Idee“ zu verwirklichen, führte zur Konfrontation mit dem Osmanischen Reich. Eine scheinbar bedeutungslose Episode verursachte im Januar 1847 eine erste, ernsthafte Krise. Tsamis Karatassos, Partisanenführer zu Zeiten der Griechischen Revolution und seit 1844 königlicher Adjutant, beantragte bei der osmanischen Gesandtschaft in Athen ein Visum, da er aus persönlichen Gründen Konstantinopel besuchen wollte. Der Antrag wurde zurückgewiesen mit der Begründung, Karatassos sei *persona non grata* im Osmanischen Reich, er habe 1841 bei dem Ausbruch einer Revolte der griechischen Bevölkerung Makedoniens eine führende Rolle gespielt. Otto empfand die ablehnende Antwort als eine Beleidigung des griechischen Staatsoberhauptes und folglich Griechenlands. Einige Tage später gab Otto einen Empfang im Palast, zu dem auch der Gesandte des Osmanischen Reichs, Konstantinos Moussouros, geladen war. Otto hielt seinen Zorn nicht zurück. Er erklärte, eine respektvollere Haltung der Person des Königs von Griechenland gegenüber erwarten zu dürfen, als sie in der Ablehnung von Karatassos' Antrag zum Ausdruck kam. Ohne eine Antwort abzuwarten, wandte er sich ab und entfernte sich demonstrativ.

Die Episode hatte Folgen. Moussouros wurde aus Athen abberufen. Es kam zum Bruch der

diplomatischen Beziehungen zwischen Griechenland und dem Osmanischen Reich. Die Hohe Pforte griff zu harten Gegenmaßnahmen. Sie erließ ein Einfuhrverbot für griechische Waren und sperrte die Häfen des Osmanischen Reiches, die Dardanellen und den Bosphorus für griechische Schiffe. Wirtschaftlich war das ein schwerer Schlag für Griechenland. Nach langwierigen Verhandlungen sah sich die griechische Seite zum Einlenken gezwungen. Außenminister Georgios Glarakis drückte nach Vermittlung durch den Zaren Nikolaus I. schriftlich das Bedauern der griechischen Regierung für das entstandene Missverständnis aus. Die beiderseitigen Beziehungen wurden mit der Rückkehr von Moussouros nach Athen im Februar 1848 offiziell wiederaufgenommen.

Ottos Verhalten Moussouros gegenüber war charakteristisch für die besondere Sensibilität, die er an den Tag legte, wenn er die nationale Würde des Landes verletzt sah. Sie erhielt den Beifall der Griechen, hinderte ihn jedoch zuweilen, die unerlässliche diplomatische Flexibilität zu zeigen. Die Episode bewies Griechenlands Unfähigkeit, dem Osmanischen Reich gegenüber eine selbständige, durchsetzungsfähige Politik zu verfolgen. Sie machte ebenfalls die Einwände Großbritanniens gegen Ottos Pläne in Bezug auf die „Große Idee“ sichtbar. Es war vor allem der britische Botschafter in Athen, Edmund Lyons, der Moussouros dazu ermutigte, Athen zu verlassen. Während seiner Mission in Griechenland, von 1835 bis 1849, war Lyons ein „böser Dämon“ für Otto, gegen den er bei jeder Gelegenheit intrigierte – bezeichnenderweise fand Lyons hinter den Kulissen in Armansperg einen anfänglichen Unterstützer.

Die feindselige Haltung Lyons gegenüber Otto war nicht nur persönlich motiviert. Sie spiegelte zugleich das Misstrauen wider, das Otto in den diplomatischen Kreisen Großbritanniens hervorrief. Hauptgrund dafür war sein Einsatz für die „Große Idee“. Die geopolitischen Prioritäten Großbritanniens waren einer Erweiterung Griechenlands auf Kosten des Osmanischen Reiches diametral entgegengesetzt. Die Briten unterstützten die territoriale Integrität des Osmanischen Reiches, das als Schutzdamm gegen Russlands Versuche, Zugang zum Mittelmeer zu erwirken, fungieren sollte. Die „Große Idee“ wurde insofern von den Briten als eine Bedrohung ihrer eigenen Interessen verstanden.

Griechenlands Beziehungen zu Großbritannien verschlechterten sich am Ende der 1840er Jahre zusehends. Im Sommer 1849 richtete die britische Regierung eine Note an Athen, in der sie eine Reihe von Ansprüchen geltend machte. So wurde eine enorme finanzielle Entschädigung an David Pacifico, einen britischen Staatsangehörigen jüdischen Glaubens, dessen Haus in Athen an Karfreitag 1847 von einem wütenden Pöbel geplündert worden war, gefordert. Eine Entschädigung wurde ebenso für den Philhellenen und bekannten Historiker George Finlay verlangt. Dieser stand mit den griechischen Behörden im Konflikt, da er mit der Summe nicht einverstanden war, die ihm für die Enteignung eines Grundstücks geboten wurde, welches der neu angelegte Königliche Garten neben dem Palast umfasste. London erhob sogar territoriale Ansprüche mit der Behauptung, Elafonissos und Sapienza, zwei kleine vor der Südküste der Peloponnes gelegene Inseln, gehörten zur Gruppe der Ionischen Inseln und seien dem griechischen Staat bei

*Bildnis von Otto
(Kolorierte Lithografie, Museum der Stadt Athen
– Stiftung Vourou-Eftaxia)*

seiner Gründung unrechtmäßig einverleibt worden.

Otto weigerte sich, den britischen Forderungen nachzukommen. Doch der von London ausgeübte Druck eskalierte schnell. Anfang 1850 setzte ein starkes, britisches Marinegeschwader unter Befehl von Admiral William Parker eine Blockade der griechischen Küsten in Kraft. Es war ein bezeichnender Fall der „Kanonenboot-Diplomatie“, die von Seiten der Großmächte im 19. Jahrhundert häufig gegenüber schwächeren Staaten zur Anwendung kam. Amalie bezeichnete das britische Verhalten als „Seeräuberei“. Sie war davon überzeugt, dass es das Fernziel der Briten war, Otto in die Abhängigkeit zu zwingen. Der wirtschaftliche Schaden war für Griechenland unkalkulierbar. Doch das Volk stand hinter Otto, der mit seiner Haltung die nationale Würde wahrte und damit ihren Erwartungen entsprach.

Unter der Vermittlung der anderen zwei Schutzmächte –Frankreich und Russland– wurde im Frühling 1850 ein Kompromiss ge-

gefunden. Die britische Regierung schränkte ihre finanziellen Forderungen erheblich ein, und die griechische Seite akzeptierte, ihnen nachzukommen. Die Blockade wurde aufgehoben. Angesichts des offensichtlichen Ungleichgewichts der Kräfte trat Griechenland einen Schritt zurück, jedoch ohne sich erniedrigen zu lassen. Unmittelbar nach Ende der Krise bat der britische Botschafter Thomas Wyse den König um eine Audienz, die Otto ihm gewährte. Amalie, die durch die britische Verhaltensweise außerordentlich verärgert war, ließ es Wyse auf ihre Weise wissen. Wie sie in einem Brief an ihren Vater schrieb, hätte sie einen solchen Blick, mit dem sie den britischen Botschafter bedachte, nicht einmal auf einen Schuhputzer geworfen.

Die Ruhe hielt nicht lange an. Im Herbst 1853 brach der Krimkrieg aus, an dem Großbritannien und Frankreich an der Seite des Osmanischen Reiches gegen Russland standen. Der Krieg erregte die öffentliche Meinung in Griechenland. Ein russisch-türkischer Zusammenstoß leistete der Erwartung Vorschub, dass er mit einer Niederlage der Osmanen enden und folglich von territorialem Nutzen für Griechenland sein könnte. Die „Große Idee“ flammte mit den Nachrichten über den Beginn der Kriegshandlungen wieder auf. Ein Zufall schien der messianischen Vision den Charakter einer selbsterfüllenden Prophezeiung zu verleihen. Der Krieg in der Krim brach

1853, genau 400 Jahre nach der Eroberung von Konstantinopel durch die Osmanen, aus. Nicht wenige Griechen glaubten, dass daher die Zeit für die Erfüllung der nationalen Träume gekommen sei.

Otto befahl, unverzüglich geheime Vorbereitungen zu treffen, um revolutionäre Bewegungen in Thessalien, Epirus und Makedonien ins Leben zu rufen. Er war bereit, in die Gebiete unter osmanischer Herrschaft zu ziehen und die Führung des Kampfes um ihre Befreiung zu übernehmen. Die Regierung war zurückhaltender, in der richtigen Annahme, dass eine Kriegsteilnahme große Gefahren für Griechenland berge. Doch Otto ließ sich nicht umstimmen. Die Griechen, erklärte er leidenschaftlich, hätten die Pflicht, das Werk, das ihre Väter mit der Griechischen Revolution begonnen hatten, nun zu Ende zu führen. Und der König von Griechenland hätte die Pflicht, jedes Opfer zu bringen, das die Verwirklichung der nationalen Vollendung erforderte – er sei bereit, sogar sein Leben zu opfern.

Amalie überbot ihren Gemahl an Enthusiasmus. Die Großmächte hätten Otto in der Überzeugung auf den griechischen Thron erhoben, dass sie in ihm einen einfachen Handlanger besäßen. Sie irrten aber, denn Otto habe sein Schicksal mit dem Schicksal der griechischen Nation identifiziert. Die Griechen hätten das Recht auf ihrer Seite. Sie würden alle Hindernisse überwinden. Die göttliche Vorsehung sei mit ihnen. Drohungen der europäischen Diplomatie dürften ihren Willen nicht brechen. Auch 1821 sei die Ausgangslage ungünstig gewesen. Dennoch hätten es die Griechen geschafft. Sie würden es wieder schaffen, auch wenn die materiellen Mittel unzureichend seien, auch wenn sie Opfer bringen müssten. Notfalls würde man sich nur von Gemüse ernähren. Sie selber ginge mit gutem Beispiel voran. Die Zukunft des Ostens liege in den Händen Griechenlands und seines Königs. Otto müsse die Führung des bewaffneten Kampfes zur Befreiung der noch unter dem osmanischen Joch befindlichen Griechen übernehmen. „Feuer, also, Feuer und überall Feuer,“ schloss Amalie erregt.

Der Optimismus des königlichen Paares war redlich. Wie auch ihre Bereitschaft, für die Verwirklichung der „Großen Idee“ zu kämpfen, die sie sich zu eigen gemacht hatten. Nur hinderte sie ihre Liebe zu Griechenland daran, die tatsächlichen Gegebenheiten realistisch zu bewerten. Sie verhielten sich wie Traumwandler. In dieser Hinsicht ähnelten sie den meisten Griechen, deren Tugenden und Untugenden Otto und Amalie teilten: Glaube, Mut und Begeisterungsfähigkeit auf der einen Seite, mangelnde Urteilskraft, Naivität und Neigung zur Spontaneität auf der anderen.

Die Aussichtslosigkeit von Ottos und Amalies Visionen bestätigte sich auf brutale Weise im Mai 1854, als französische und britische Einheiten in Piräus landeten und den Hafen besetzten. Für Paris und London war dies ein starkes Druckmittel, um Athen zu zwingen, sich jeglicher feindseligen Handlung gegen das Osmanische Reich, sei es einer Kriegserklärung, sei es der Unterstützung von revolutionären Bewegungen, zu enthalten. Otto hatte der übergroßen Stärke von Frankreich und England nichts entgegenzusetzen und musste von seinen Plänen vorläufig absehen.

«Otto verabschiedet seine Adjutanten, die zur Befreiung der unterdrückten Griechen aufbrechen, 1854»
(Farblithografie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

Von den guten Absichten seines Königs abgesehen, hatte Griechenland ohne geeignete militärische Vorbereitung und ohne internationale Unterstützung ohnehin keinerlei Aussicht auf Erfolg. Die Franzosen und Briten hielten ihre Besatzung von Piräus drei Jahre lang aufrecht. Im Sommer 1854 kam die mörderische Cholera-Epidemie hinzu, die von den französischen Armeekontingenten eingeschleppt worden war. Die Epidemie grassierte mehrere Monate, breitete sich von Piräus nach Athen aus und forderte zahlreiche Tote. Viele Einwohner verließen Hals über Kopf die Hauptstadt, um ihr Leben zu retten. Otto und Amalie nicht. Sie blieben in Athen, um dem geprüften Volk Mut zuzusprechen. Sie zögerten nicht, sich auf den Straßen der Hauptstadt zu zeigen, um die Menschen moralisch zu stärken, und stellten bedeutende Geldsummen aus ihren eigenen Zuwendungen für die Versorgung von Bedürftigen zur Verfügung.

Um sicherzugehen, dass Griechenland die Gelegenheit nicht nutzen würde, zogen Franzosen und Briten ihre Besatzung von Piräus erst nach Ende des Krimkriegs wieder ab. Russlands Niederlage zerschlug die letzten Hoffnungen der Griechen, auch nur wenige Gebiete zu befreien. Ottos Haltung während der ersten Kriegsmonate des Krieges überzeugte die Briten von der Notwendigkeit, ihn für sich zu gewinnen, um in Zukunft Erweiterungsversuche Griechenlands auf Kosten des Osmanischen Reichs zu vermeiden. Sie änderten die Methode und machten ihm ein Angebot. 1861 und 1862 erklärte sich die britische Regierung Otto gegenüber bereit, Griechenland die Io-

nischen Inseln zu überlassen, sollte er verbindlich zusichern, in Zukunft jegliche feindselige Handlung gegen das Osmanische Reich zu unterlassen. Diese Bedingung kam für Otto einer Verleugnung seiner Vision von der „Großen Idee“ gleich. Er lehnte ab. Er hielt es für unethisch, die Erfüllung eines nationalen Anliegens –die Vereinigung der Ionischen Inseln mit Griechenland– unter Verzicht auf entsprechende Forderungen wie die Befreiung von Thessalien, Epirus und Makedonien zu akzeptieren. Dem britischen Abgesandten, der ihn mahnte, eine Ablehnung des Vorschlags könnte ernsthafte Konsequenzen nach sich ziehen, gab Otto zur Antwort, das Schlimmste, was ihm passieren könne, sei der Verlust seines Thrones. Er zöge dies jedoch tausendmal einem Verrat an Griechenland vor.

7.

Die Entthronung

Am 25. Januar/6. Februar 1858 waren genau 25 Jahre seit Ottos Ankunft in Griechenland vergangen. Der Jahrestag wurde in Athen entsprechend zeremoniell begangen. Vertreter aller Provinzen des griechischen Staates strömten in die griechische Hauptstadt, um an den Feierlichkeiten teilzunehmen. In der Kirche der Heiligen Irene wurde eine Messe in Anwesenheit von Otto und Amalie zelebriert. Unter den eingeladenen Gästen fielen zwei Ausländer auf: Prinz Adalbert von Bayern, Ottos jüngerer Bruder, und Georg Ludwig von Maurer, 1833 Mitglied der Regentschaft. Die Priester beteten für das königliche Paar und wünschten ihnen langes Leben, Gesundheit, Glück und Siege über die Feinde Griechenlands. Nach der Messe nahm Otto im Palast die Gratulationen der griechischen und ausländischen Gäste entgegen. Als Doyen des diplomatischen Corps hielt der Gesandte Großbritanniens, Thomas Wyse, die Festrede. Amalie, die aufgrund seiner Haltung während der griechisch-britischen Krise 1850 eine heftige Abneigung gegen seine Person hegte, war über die ihm durch die Umstände gewährte Ehre vermutlich nicht erfreut. Am Nachmittag wurde im Palast zum Tanz gebeten. Otto tanzte nur kurz und zog sich früh zurück.

Das Programm sah auch eine Militärparade vor dem königlichen Schloss vor. Sie entfiel, da Otto unpässlich war und sich nicht in der Lage sah, länger auf dem Balkon zu stehen, zumal das Wetter für Athener Verhältnisse ungewöhnlich kalt war. Das schlechte Wetter und die Erkrankung des Königs hatten im Voraus auch die Änderung des Ortes der Feierlichkeiten erzwungen. Ursprünglich sollten sie in Nafplio, wo Otto vor 25 Jahren angekommen war, stattfinden. Abergläubische Menschen mochten in diesen Koinzidenzen ein schlechtes Omen sehen und sie womöglich mit Ottos misslungenem Landgang in Zusammenhang stellen, als er 1833 bei seiner Ankunft in Nafplio aus dem Boot beinahe ins Meer gefallen wäre.

Man musste allerdings nicht abergläubisch sein, um festzustellen, dass sich der Horizont für Otto verfinsterte. Viele Zeichen deuteten darauf hin. Seine Haltung während des Krimkrieges hatte ihm eine vorübergehende Beliebtheit beschert. Mittelfristig aber hatte der für die griechischen Interessen unglückliche Ausgang des Krieges seine Stellung untergraben.

Die Entwicklungen auf der italienischen Halbinsel in den Jahren 1859-1861 erschwerten seine Lage weiter. Diese hatten zur Vereinigung der Fürstentümer zum Königreich Italien unter dem Zepter des Königs von Piemont, Viktor Emanuel II., geführt. Der italienische Staat war das Ergebnis des entschiedenen Handelns des kleinen Königreichs von Piemont, das es geschafft hatte, seinen Willen dem größeren und mächtigeren Österreich zu oktroyieren. Es verdankte seinen Er-

Bildnis von Otto

(Lithografie von Ernst Wilhelm Rietschel, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

folg zum großen Teil der Unterstützung Frankreichs und Englands, d.h. der zwei Mächte, die sich zur Zeit des Krimkriegs gegen Griechenland gestellt hatten. Ein großer Teil der öffentlichen Meinung Griechenlands verfiel einer vereinfachenden Assoziation: Griechenland hätte sich an der Stelle des Piemont befinden smanische Reich an derjenigen Österreichs. Griechenlands irredentistische Wünsche hätten sich erfüllt. Die Tatsache, dass Griechenland es im Gegensatz zu den Italienern nicht gelungen war, die Sympathie der Großmächte auf sich zu ziehen, war dieser naiven Überlegung zufolge hauptsächlich Ottos Ineffizienz zuzuschreiben. Nur wenige wiesen darauf hin, dass das Piemont sich im Krimkrieg auf die Seite Frankreichs und Englands gegen Russland geschlagen hatte, während in Griechenland die öffentliche Meinung das Land in genau die entgegengesetzte Richtung getrieben hatte.

Otto die gesamte Verantwortung für das Misslingen der Pläne zuzuschreiben, bedeutete, die wahre Schwäche der Ideologie der „Großen Idee“ zu verdecken. Die zur Verfügung stehenden Mittel erlaubten unter den bestehenden Umständen nicht, das Ziel zu erreichen. Das Problem bestand nicht darin, dass Otto die „Große Idee“ nicht unterstützen wollte. Im Gegenteil, er blieb ihr unerschütterlich treu. Und zwar nicht aus innenpolitischen Gründen, sondern weil er ernsthaft an seine romantische Mission glaubte. 1861 ergriff er eine konkrete Initiative zur Befreiung einiger griechisch bewohnter Gebiete. Er schlug die Gründung einer Allianz zwischen Griechenland, Serbien, Montenegro und den Fürstentümern Moldawien und Walachei vor, die koordinierte militärische Aktivitäten gegen das Osmanische Reich zum Ziel hatte. Auch dieses Vorhaben wurde nicht verwirklicht, da einerseits die übrigen Balkanvölker (vor allem die Serben) zögerten und andererseits London auf dem Dogma der territorialen Integrität des Osmanischen Reichs beharrte und sich jedwedem Versuch, den *status quo* auf dem Balkan zu verändern, entgegenstellte. Das Scheitern der ehrgeizigen Pläne steigerte die Unzufriedenheit mit dem Thron erheblich.

Das Ausbleiben eines Thronfolgers –Otto war kinderlos geblieben– bedingte auch die Gründung einer entschlossenen, antidynastischen Gruppe. Das der Wahl Ottos auf den griechischen Thron zugrundeliegende Londoner Abkommen vom 25. April/7. Mai 1832 sah für diesen Fall vor, dass einer seiner jüngeren Brüder sein Erbe antreten sollte. Die griechische Verfassung von 1844 hatte eine weitere Bedingung hinzugefügt: Ein potenzieller Nachfolger auf dem griechischen Thron musste vor der Inthronisierung der orthodoxen Konfession beitreten. Im Jahre 1850 besuchte Otto München, um das Thema mit seinen Brüdern zu besprechen, kam jedoch zu keinem Ergebnis. Luitpold erklärte, er sei nicht bereit, vom Katholizismus abzufallen. Adalbert zeigte sich aufgeschlossener, stellte aber eine mit der griechischen Verfassung unvereinbare Bedingung. Er würde nicht als Thronfolger, sondern erst als inthronisierter König zum orthodoxen Glauben übertreten.

Die Frage der Nachfolge beschäftigte ebenfalls die drei Schutzmächte, da sie die innere Stabilität Griechenlands unmittelbar betraf. Im November 1852 unterzeichneten die drei Schutzmächte, Griechenland und Bayern ein Sonderabkommen, in dem spezifiziert wurde, dass ein Bruder Otto erst dann auf dem Thron nachfolgen dürfe, wenn er den orthodoxen Glauben angenommen habe. Aber auch diese Vereinbarung führte zu keiner Lösung, da Ottos Brüder bei ihren Ansich-

Otto mit Fustanella (Zeichnung von Ernst Wilhelm Rietschel, 1860,
Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

ten blieben. Eindeutiger Beweis dafür waren die vom bayerischen Repräsentanten geäußerten Vorbehalte, dass aus seiner Sicht der Dinge ein Konfessionsübertritt des Thronfolgers vor der Inthronisierung nicht unerlässlich sei. Die griechische Seite wies die bayerischen Vorbehalte zurück und erklärte, dass sie eine Regelung, die nicht mit der griechischen Verfassung in Einklang stehe, nicht anerkennen würde. Da die bayerischen Prinzen nicht bereit waren, zur Orthodoxie überzutreten, gab es keinen legalen Thronfolger.

Otto hätte den gordischen Knoten der Nachfolge selbst zerschlagen können. Gemäß des Artikels 39 der Verfassung von 1844 hatte er die Möglichkeit, seinen Nachfolger in Einverständnis mit dem Parlament und dem Senat selbst zu ernennen, da keiner seiner Verwandten die von der Verfassung vorgesehenen Bedingungen erfüllte. Anfang des Jahres 1851, kurz nach den gescheiterten Bemühungen Ottos, einen seiner Brüder zu einer orthodoxen Taufe zu bewegen, wurde ein weiterer Kandidat in Erwägung gezogen: Amalies Halbbruder, Herzog Elimar von Oldenburg. Elimar war sieben Jahre alt, 25 Jahre jünger als Amalie. Sein Übertritt zur Orthodoxie wäre keine unüberwindliche Angelegenheit gewesen, da er sie nicht ablehnen konnte. Amalia sah die Eventualität einer Wahl Elimars mit Wohlwollen. Allerdings bestand Ottos Familie darauf, dass das griechische Zepter in den Händen der Wittelsbacher blieb. Darin lag ein Widerspruch, insofern die Wittelsbacher nicht die geringsten Anstalten machten, es zu behalten, zumal dafür nur ein männliches Mitglied vom Katholizismus zum orthodoxen Glauben überzutreten brauchte. Die Diskussion über Elimar verlief ergebnislos, verursachte jedoch die Abkühlung der Beziehungen zwischen Amalie und Ottos Brüdern.

Da Ottos Brüder nicht bereit waren, ihren katholischen Glauben –zumindest nicht im Vorhinein– aufzugeben, bestand eine andere Lösung in der Taufe eines von Ottos Neffen, damit dieser zum Erben des griechischen Thrones werden könne. Dies stand im Einklang mit den Londoner Abkommen von 1832 und von 1852 und entsprach zugleich den Forderungen der griechischen Verfassung. Auf dieser Grundlage wurde im Jahre 1857 ein kühner Gedanke erwogen: Der erstgeborene Sohn von Luitpold, Prinz Ludwig (der spätere König von Bayern, Ludwig III.), sollte nach Griechenland kommen, wo Otto und Amalie seine Erziehung übernehmen würden. Ludwig würde zugleich zur Orthodoxie übertreten und unmittelbar zum Nachfolger Ottos ernannt werden. So wäre nicht nur die Frage der Thronfolge definitiv geregelt, sondern der damals gerade zwölfjährige Ludwig hätte darüber hinaus die Möglichkeit, in jungem Alter die griechische Wirklichkeit kennenzulernen und sich auf die zukünftige Übernahme der königlichen Macht vorzubereiten. Auch dieser Plan zerschlug sich, weil ihn sowohl Ludwigs Mutter, Auguste von Habsburg-Toskana, wie Ottos älterer Bruder Maximilian, der 1848 als Nachfolger seines abgedankten Vaters Ludwig I. König von Bayern geworden war, ablehnten. Für die aus Österreich stammende und in einer streng katholischen Umgebung aufgewachsene Auguste kam die verwerfliche Idee eines Konfessionswechsels ohnehin nicht in Frage. Maximilian andererseits bestand darauf, dass ein bayerischer Prinz nicht zur Orthodoxie übertrete, bevor er zum König von Griechenland gekrönt sei, denn nur so sei sichergestellt, dass er dem Katholizismus nicht grundlos abtrünnig werde.

Amalie schien eine informelle „Adoption“ des jungen Ludwig zu befürworten. Otto hingegen erfreute eine solche Perspektive vermutlich weniger, auch wenn er sie nicht mit Bestimmtheit ablehnte. Otto wird verstanden haben, dass ein in Athen residierender Nachfolger orthodoxen Glaubens über kurz oder lang –sei es auch unwillentlich– zum Brennpunkt des gegen ihn gerichteten Flügels werden würde. Er wusste, dass die Zahl dessen Mitglieder mit der Zeit zunahm.

Die Strömung gegen Otto wurde immer stärker. Es wurden Verschwörungen zu seiner Entthronung geschmiedet und Anfeindungen gegenüber seiner Person nunmehr offen geäußert. Otto reagierte krampfhaft, griff zu repressiven Mitteln, um seiner Gegner Herr zu werden. Er neigte zu autoritärer Machtausübung und überschritt zuweilen die Grenzen der Verfassung. Die Probleme wurden so nicht gelöst, sie spitzen sich im Gegenteil weiter zu. Amalie vermutete, die Schutzmächte unterstützten hinter den Kulissen die Kräfte gegen Otto. Ihre Ansicht entsprach durchaus der Wirklichkeit. Den Russen missfiel, dass Otto sich nicht orthodox taufen ließ, während die Briten ihm aufgrund seines Einsatzes für die „Große Idee“ feindlich gesinnt blieben. Innere und äußere Faktoren verflochten sich miteinander. Ottos Thron wackelte.

Zu Beginn der 1860er Jahre befand sich das Land in revolutionärem Aufruhr. Am Abend des 6./18. September 1861 kehrte Amalie von ihrem nachmittäglichen Ausritt zurück und wurde in geringer Entfernung vom Palast zum Opfer eines Attentatsversuchs. Aristidis Dossios, ein Student an der Juristischen Fakultät, schoss auf sie, traf sie aber nicht. Amalie entkam wohlbehalten, der Täter wurde auf der Stelle festgenommen. Das Ereignis erschütterte die öffentliche Meinung und rief eine Welle der Sympathie für Amalie hervor, die in Resolutionen und Solidaritätsbekundungen seitens der Regierung, des Parlaments, des Senats, der Stadtbehörden, Organisationen und Vereinen wie auch der diplomatischen Missionen in Athen zum Ausdruck kam. Am folgenden Tag wurden in den Kirchen der drei christlichen Konfessionen –der orthodoxen, katholischen und evangelischen– Gottesdienste abgehalten. Dossios wurde vor Gericht gestellt und zum Tode verurteilt. Amalie, die zu jener Zeit, da Otto sich im Ausland aufhielt, die Regentschaft übernommen hatte, begnadigte ihren mutmaßlichen Mörder unverzüglich. Seine Strafe wurde in lebenslängliche Haft umgewandelt.

Otto lief die Zeit davon. Im Februar 1862 rebellierte die Garnison in Nafplio. Die Aufständischen verlangten Verfassungstreue. Sie wollten damit andeuten, dass der König die Verfassung verletze. Weiterhin forderten sie die Auflösung des Parlaments und Neuwahlen zur Konstituierung einer Nationalversammlung. Höchstwahrscheinlich hatten sie die Verabschiedung einer neuen Verfassung im Sinne. Sie versuchten vergeblich, sich der Unterstützung der Schutzmächte zu versichern. Ein weiteres Zeichen allerdings dafür, dass ausländische Einflüsse das innere Gleichgewicht Griechenlands entscheidend beeinflussten. Die Aufrührer erwogen die Möglichkeit, nach Athen zu marschieren, um ihre Ansichten gewaltsam durchzusetzen. Sie konnten ihre Pläne schließlich nicht verwirklichen, da die Regierung entschieden reagierte und den Aufstand niederschlug, bevor er außer Kontrolle geriet.

Um die erregten Geister zu beschwichtigen, erließ Otto eine Amnestie für die Aufständischen

von Nafplio. Ausgenommen waren nur drei Soldaten und neun Zivilisten, denen aber erlaubt wurde, das Land zu verlassen. Obwohl misslungen, erschütterte der Aufstand Ottos Stellung im Inneren des Landes, denn er schien der Beweis dafür, dass die Anfechtung seiner Person konkrete Gestalt annahm. Außerdem deutete die Tatsache, dass sich viele Offiziere der Rebellion angeschlossen hatten, darauf hin, dass der König selbst in der Institution, die dem Thron gegenüber noch als treu galt, an Unterstützung verlor.

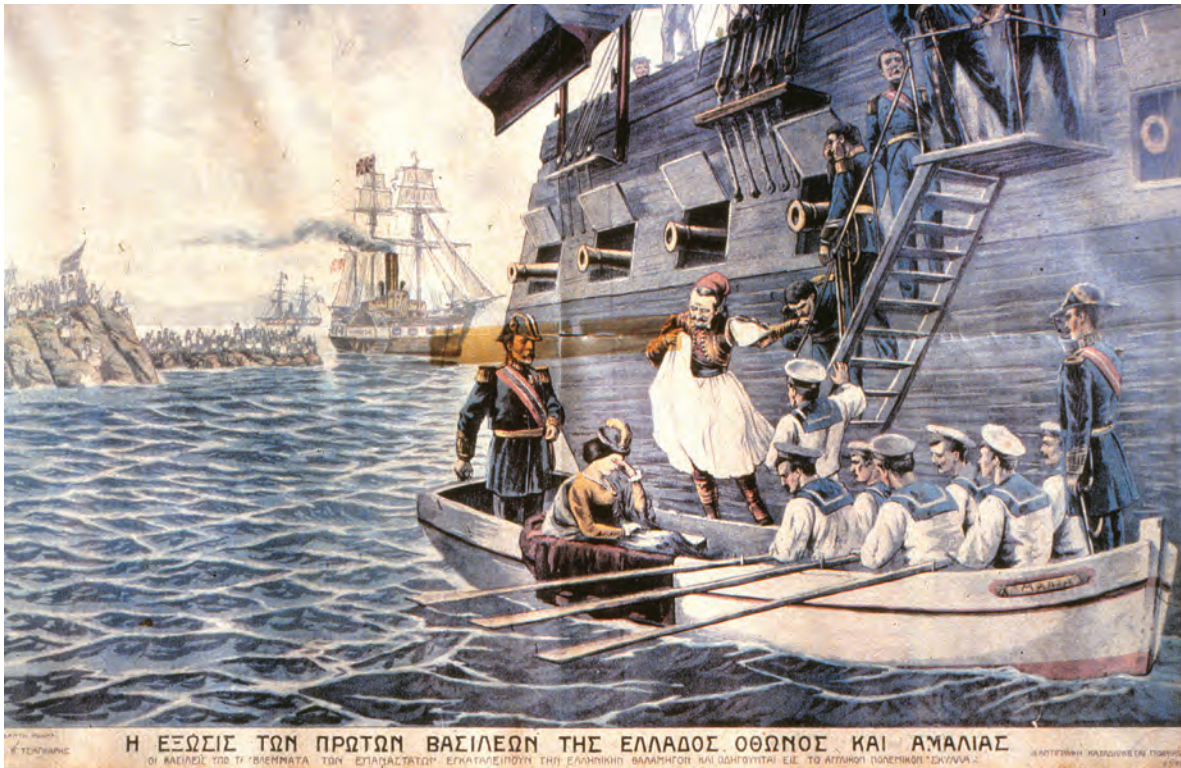
Amalie bewog Otto dazu, eine Reise durch das Land zu unternehmen, um seine Stellung wiederzugewinnen. Sie hoffte, dass der persönliche Kontakt des Königs mit den Untertanen seine Beliebtheit stärken würde. Zumal das Volk auf dem Lande Otto zugeneigter war als die Bewohner der Städte. Am Abend des 1./13. Oktober 1862 gingen Otto und Amalie in Piräus auf der Fregatte *Amalia* an Bord. Sie lief einige Stunden später aus und nahm Kurs auf Hydra, Spetses, Astros und anschließend den Süden der Peloponnes. Sie sollte dann die Peloponnes westwärts umschiffen und an der südwestlichen Küste Mittelgriechenlands ans Land gehen. Das Königspaar beabsichtigte mehr als 25 Städte und Kleinstädte zu besuchen.

Am 4./16. Oktober, Otto und Amalia hatten gerade Kalamata erreicht, rebellierte die Garnison in Vonitsa in Akarnanien (Westgriechenland). Der Aufstand breitete sich blitzschnell im ganzen Land aus. Fast alle Garnisonen in Griechenland solidarisierten sich mit den Revolutionären. Die Bewegung erreichte in der Nacht des 10./22. Oktober zum 11./23. Oktober Athen. Otto wurde per Proklamation als König abgesetzt. Die ersten Worte lauteten: „Die Leiden des Vaterlandes sind zu Ende.“ Derselbe Text stellte klar, dass die Monarchie unangetastet bliebe und die Griechen sich nach einem neuen König umsehen würden. Es war deutlich, dass der Aufstand sich gegen Otto und nicht gegen die Institution der Monarchie wandte.

Obwohl er bereits am 8./20. Oktober von der Rebellion in Vonitsa informiert wurde, entschloss sich Otto nicht sofort, seine Reise zu unterbrechen, nach Athen zurückzukehren und dort zu versuchen, die prekäre Lage unter Kontrolle zu bringen. Das war bezeichnend für seine permanente Unentschlossenheit. Otto ließ zwei Tage verstreichen, bevor er den Befehl zur Rückkehr in die Hauptstadt gab. Es war nunmehr zu spät. Er erreichte am 11./23. Oktober den Hafen von Piräus um die Mittagszeit, als die Dinge schon verloren waren. Einige Stunden zuvor war eine Über-

Die Krone auf der bayerischen Flagge, die auf der Fregatte Amalia bis zum 12./24. Oktober 1862 gehisst war (Nationales Historisches Museum, Athen)

*Otto und Amalie steigen in eine Barke, die sie von der Fregatte Amalia zur Korvette Scylla bringen wird
(Farblithografie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)*

gangsregierung unter Dimitrios Voulgaris vereidigt worden. Wie gewöhnlich zögerte Otto bis zum letzten Augenblick. Amalie hingegen zeigte sich wie immer dynamisch und impulsiv. Sie schlug vor, in den Süden der Peloponnes zurückzukehren und sich von dort aus der Revolution mit Hilfe der Kräfte, die dem König treu geblieben waren, zu stellen. Otto bat die Botschafter der europäischen Staaten um Rat. Ihre Position war dem diametral entgegengesetzt. Sie rieten ihm einstimmig –einschließlich des Botschafters des Königreiches Bayern–, den Verlust seines Throns zu akzeptieren und Griechenland zu verlassen. Otto gewann die Überzeugung, dass es keinen anderen Weg gab.

Der Kapitän der Fregatte *Amalia* erklärte sich bereit, Otto nach Venedig oder an ein anderes Ziel seines Wunsches zu bringen. Otto lehnte ab. Er wollte nicht den Anschein erwecken, sich staatliches Vermögen zu erschleichen – interessanterweise wurde die Fregatte *Amalia* nach seiner Entthronung in *Hellas* umbenannt (ein Name, den Amalie ihrem eigenen sicherlich vorgezogen hätte). Es wurde beschlossen, dass Otto auf der englischen Korvette *Scylla* ins Ausland gebracht werden sollte. Ihr Name weckte eine seltsame Assoziation mit dem gleichnamigen Ungeheuer der griechischen Mythologie, das zusammen mit der Charybdis die Meerenge zwischen Sizilien und Kalabrien beherrschte. Wie die griechischen Seemänner des Altertums war auch Otto zwischen *Skylla* und *Charybdis* geraten – nicht denen der mythologischen Seefahrt, sondern revolutionärer

Aktivitäten, derer er nicht mehr Herr werden konnte. Die Flagge des Schiffes verlieh der Reise eine tragische Ironie. Otto war 1833 als frischerkorener König auf einem britischen Schiff nach Griechenland gekommen; auf einem britischen Schiff sollte er 1862 Griechenland als ein Entthronter verlassen.

In seine geliebte, griechische Fustanella gekleidet, nahm Otto am Morgen des 12./24. Oktober sichtlich bewegt von der Besatzung der *Amalia* Abschied. Bevor er das Boot, das ihn und seine Gemahlin zur *Scylla* bringen sollte, bestieg, sprach er mit Tränen in den Augen den Wunsch aus, das Glück möge Griechenland hold sein. Sein Interesse für das Land erlosch selbst in der bitteren Stunde der Vertreibung nicht. An Bord der *Scylla* verfasste er eine letzte Deklaration an das griechische Volk. Er erklärte seine Entscheidung, Griechenland zu verlassen, ausschließlich mit der Absicht, einen drohenden, blutigen Bürgerkrieg verhindern zu wollen. Er betonte, dass er Griechenland zutiefst geliebt habe und bis zu seinem Lebensende lieben würde; ein Land, für dessen Wohlstand und Gedeihen er in den beinahe drei Jahrzehnten seines Königtums unablässig gearbeitet habe. Und er schloss mit der Bitte an Gott, er möge Griechenland segnen. Um neun Uhr abends stach die *Scylla* mit Otto und Amalia an Bord in See. Sie sollten nie wieder griechischen Boden betreten.

An die Entthronung Ottos erinnernde Stickerei (Nationales Historisches Museum, Athen)

8.

Bamberger Epilog

Die *Scylla* legte am 17./29. Oktober 1862 in Venedig an. Otto und Amalie gingen am Nachmittag des nächsten Tages von Bord. Es war das letzte Mal, dass der königlichen Flagge die Ehre erwiesen wurde. Mit einem weißen Kreuz auf blauem Hintergrund und einem blauweißen Abakus in der Mitte stellte sie eine Verbindung der griechischen und der bayerischen Flagge dar. Von Venedig machte sich das ehemals griechische Königspaar auf den Weg nach München. Otto wird traurig daran gedacht haben, dass er ungefähr drei Jahrzehnte zuvor den gleichen Weg in umgekehrte Richtung beschritten hatte, um sich als König in Griechenland niederzulassen.

Am 20. Oktober/1. November kamen Otto und Amalie in München an. Sie wurden an den Propyläen mit großer Bewegung von den Verwandten Ottos und zuvörderst von seinem Vater, dem ehemaligen König Ludwig I., und seinem älteren Bruder, König Maximilian II., empfangen. Ludwig konnte Ottos Gefühle besser als alle anderen Anwesenden nachvollziehen, war er doch selbst durch eine Revolte zur Abdankung gezwungen worden. Mit dem Unterschied allerdings, dass in Bayern, anders als in Griechenland, die Dynastie der Wittelsbacher bestehen blieb, da Ludwigs erstgeborener Sohn Maximilian seine Nachfolge angetreten hatte.

Der Ort verlieh dem Ereignis eine Spur bitterer Ironie. Der Bau der Propyläen ging auf eine Idee von Ludwig zurück. Er wurde 1854, sechs Jahre nachdem Ludwig Maximilian das königliche Zepter übergeben hatte, nach Plänen des Architekten Leo von Klenze begonnen. Das von den Propyläen auf der Akropolis in Athen inspirierte Bauwerk war in dorischem Stil gehalten. Ludwig verstand es als einen Tribut an den Unabhängigkeitskampf der Griechen, aber auch als Symbol der griechisch-bayerischen Freundschaft. Die Einweihung der Propyläen von München war seit langem geplant und fand am 18./30. Oktober 1862, eine Woche nach der Absetzung Ottos und nur zwei Tage vor seiner Ankunft in der bayerischen Hauptstadt, statt – die Koinzidenz war beinahe unglaublich. In die Wände des Säulengangs waren Namen

Die Flagge von Ottos königlicher Barke: dunkelblau mit einem weissen Kreuz und dem bayerischen Wapen in der Mitte (Nationales Historisches Museum, Athen)

griechischer Revolutionshelden graviert, unter ihnen die von Andreas Miaoulis, Konstantinos Bot-saris und Dimitrios Plapoutas, die drei Jahrzehnte früher nach München gekommen waren, um Otto die griechische Krone offiziell anzutragen.

Otto und Amalie ließen sich mit den Mitgliedern des königlichen Hofstaates, die ihnen aus Athen gefolgt waren, in München nieder. Dort verfolgte das Paar die diplomatischen Verhandlungen zwischen den drei Schutzmächten, die im Juli 1863 ein Abkommen unterzeichneten, das den dänischen Prinzen Georg zum König von Griechenland ernannte. Die bayerische Regierung protestierte. Sie machte geltend, dass die Rechte der Wittelsbacher Dynastie auf den griechischen Thron verletzt wurden, da Otto formell als König nicht abgedankt, sondern nur erklärt hatte, dass er Griechenland verlasse. Es ging eher darum, den Schein zu wahren, als etwas grundsätzlich zu ändern. Da die Schutzmächte beschlossen hatten, die griechische Krone Georg zu überreichen, bestand für Otto keine Möglichkeit zu einer Rückkehr auf den griechischen Thron. Auch kein anderer bayerischer Prinz sollte ihn je besteigen. Die Angelegenheit war erledigt. Otto erhielt ein Privileg. Er sollte nicht nur der erste, sondern auch der einzige „König von Griechenland“ bleiben, denn Georg wurde der Titel eines „König der Hellenen“ zuerkannt, den seitdem alle seine Nachfolger bis zur endgültigen Abschaffung der Monarchie in Griechenland (1974 / 1975) trugen.

Otto und Amalie gewöhnten sich nur mit Schwierigkeiten an die Umstände in München, da ihre Beziehungen zur bayerischen Königsfamilie belastet waren. Das galt vor allem für Amalie, die von den Verwandten Ottos als zumindest mitverantwortlich, wenn nicht schuldig für seine Entthronung angesehen wurde. Sie warfen ihr vor, sich in die politischen Angelegenheiten eingemischt zu haben, was das Missfallen vieler Griechen hervorgerufen hätte, Otto verdrängt und seine Stellung erschwert zu haben. Auch wurde ihr nicht verziehen, sich für ihren Bruder Elimar als potenziellen Nachfolger eingesetzt zu haben, was das Ende der Wittelsbacher Dynastie bedeutet hätte.

Zehn Monate nach ihrer Ankunft in München zogen Otto und Amalie nach Bamberg, eine kleine, in gewisser Entfernung von der Hauptstadt im Norden Bayerns gelegene Stadt. Die Initiative zum Umzug scheint von Maximilian, der Otto und Amalie seine neue Residenz in Bamberg überließ, ausgegangen zu sein. Maximilian verkündete Otto seinen Beschluss, ohne ihn um seine Meinung zu bitten oder ihm die Möglichkeit zu einer Diskussion zu gewähren. Otto missfiel die Umgangsweise, die er als erniedrigend empfand, sie ziemte einem Angestellten, nicht einem – wenn auch abgesetzten – König. Aber er widersetzte sich nicht. Er zog es vor, München zu verlassen und sich an einen ruhigen Ort zurückzuziehen. Sein introvertierter Charakter bestimmte nach wie vor seine Entscheidungen. Amalie reagierte ebenso wenig, auch sie wollte München verlassen. Die Atmosphäre dort behagte ihr nicht.

Frei von familiären und gesellschaftlichen Zwängen hielten Otto und Amalie in Bamberg die Erinnerung an Griechenland lebendig. Sie bezeichneten Bamberg als eine „griechische Kolonie“. Sie gaben verschiedenen Orten in der Umgebung der Stadt griechische Namen, um Attikas zu ge-

*Photographie von Otto mit Fustanella in Bayern
(Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)*

denken. Sie nannten ein auf einem Hügel gelegenes Kloster „Akropolis“, ein benachbartes Wäldchen „Eläonas“ (Olivenhain) und eine Talmulde „Marathon“. Täglich sprachen sie einige Stunden Griechisch, um die Sprache ihrer zweiten Heimat nicht zu vergessen. Amalies Hofdamen mussten wie vormals in Athen griechische Tracht tragen.

Otto und Amalie verloren ihr Interesse an den Entwicklungen in Griechenland nicht. Sie liebten sich von Griechen, die sie in Bamberg besuchten, regelmäßig informieren. Sie lebten in der Erinnerung der Jahre, die sie in Griechenland verbracht hatten, obwohl es eindeutig war, dass sie nie wieder dorthin zurückkehren würden. Beide betrachteten sich als Griechen. In psychologischer Hinsicht war es offensichtlich, dass sie Griechenland näherstanden als Bayern, wo sie erst seit Herbst 1862 lebten. Otto beschrieb sich nach seiner Entthronung aus Griechenland häufig als jemanden, der in einem „fremden Land“ lebte, obwohl er in Bayern geboren war. Und Amalie erklärte, ihr größter Wunsch sei es, ihren letzten Atemzug in Griechenland zu tun.

Selbst nach seiner Entthronung minderte sich die aufrichtige Liebe Ottos zu Griechenland nicht. Ebenso unbeeinflusst blieben die zutiefst philhellenischen Gefühle seines Vaters Ludwig. Ludwig leugnete nicht, dass Otto als König Fehler begangen hatte – wie hätte es anders sein können? Aber er bedauerte, dass Otto seinen Thron verloren und die Griechen die Dynastie der Wittelsbacher abgesetzt hatten. Doch sprach er stets warmherzig von Griechenland und erklärte, er sei bereit, das Land mit allen ihm zur Verfügung stehenden Mitteln zu unterstützen, sollten die Griechen ihn darum bitten.

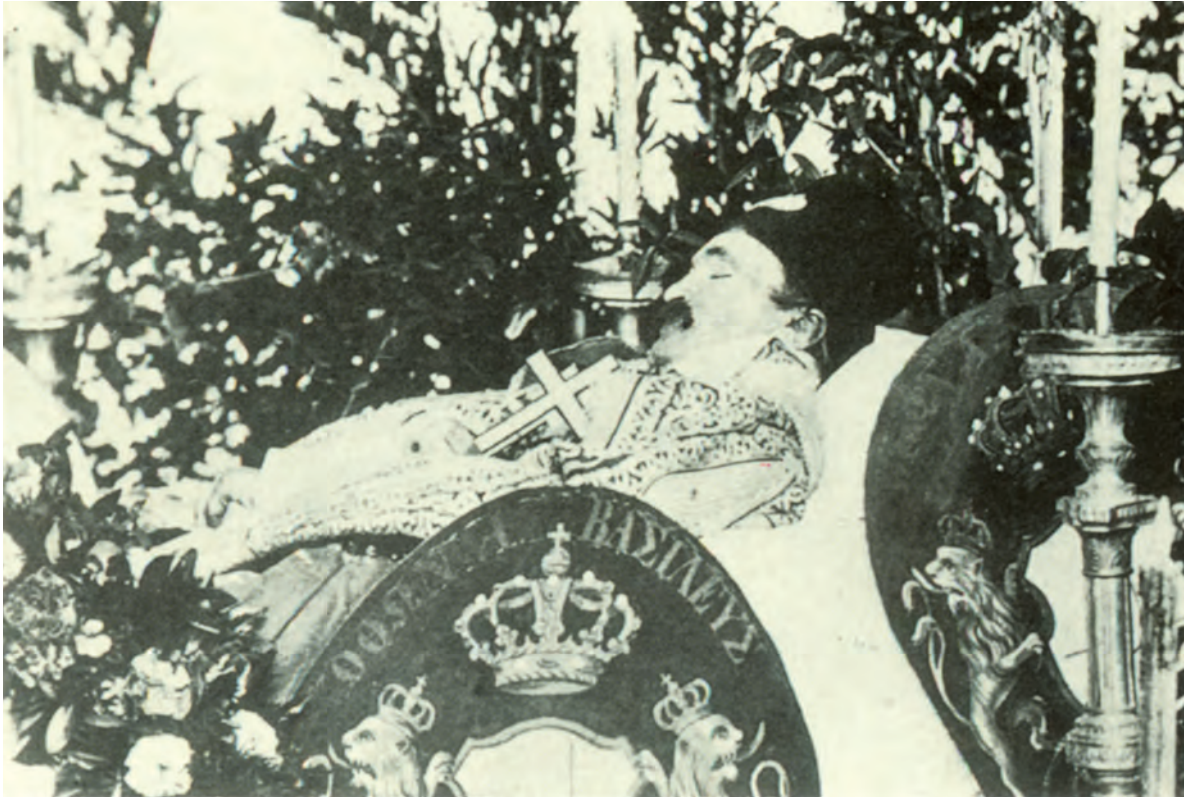
Otto bewies sein reges Interesse an den griechischen Angelegenheiten, als 1866 auf Kreta die Revolution, die die Vereinigung der Insel mit Griechenland zum Ziel hatte, ausbrach. Der Kampf der Kreter gegen die Türken bewegte ihn in ganzer Seele – die Vision der „Großen Idee“ riss ihn noch immer mit. Den Revolutionären fehlte es vor allem an finanziellen Mitteln, um Waffen und anderes Material zu beschaffen. Daher wurden Spendensammlungen durchgeführt, deren Organisation im Ausland Spyridon Karaïskakis, der Sohn des berühmten Freiheitskämpfers, übernahm. Karaïskakis stand mit Otto, dessen Sprecher er gewesen war, in Verbindung und nutzte die Gelegenheit, den gestürzten König in Bamberg zu besuchen und ihn seines Respekts zu versichern. Er beabsichtigte nicht, ihn um Geld zu bitten, und er tat es auch nicht. Am Ende ihres Gesprächs vertraute Otto ihm einen versiegelten Brief an und bat ihn, ihn dem bayerischen König Maximilian zu überreichen. Am nächsten Tag machte Karaïskakis Maximilian seine Aufwartung und gab ihm den Brief. Nachdem er von dem Inhalt Kenntnis genommen hatte, entfuhr Maximilian die Frage, ob dieser Mensch sich denn niemals ändern würde. Er wandte sich an Karaïskakis und stellte ihm die Frage, ob er wisse, was Otto schreibe. Karaïskakis verneinte. Otto bat ihn, fuhr Maximilian fort, Karaïskakis 100.000 bayerische Gulden für die Revolution in Kreta auszuhändigen. Die Summe entsprach den jährlichen Zuwendungen, die er von der bayerischen Krone bezog. Da Otto es von ihm verlange, könne er es nicht verwehren. Er verpflichtete Karaïskakis verbindlich, zu Ottos Lebzeiten Schweigen zu bewahren –so hatte es jener bestimmt–, und veranlasste, dass ihm die für den Kampf auf Kreta bestimmte Summe ausgezahlt wurde.

Karaïskakis konnte nicht ahnen, dass er sehr bald er von seiner Schweigepflicht befreit würde. Im Juli 1867 erkrankte Otto an Masern. Seine schwache Konstitution wurde ihm zum Verhängnis. Er verstarb im Alter von 52 Jahren in Bamberg. Sein letzter Wunsch lautete, der Priester möge ihm aus der Heiligen Schrift auf Griechisch vorlesen. Seine aufrichtige Liebe zu Griechenland äußerte sich selbst in seiner letzten Stunde. Er hatte schon seit geraumer Zeit bestimmt, in eine Fustanella gekleidet begraben zu werden. Und so geschah es. Die sterblichen Überreste Ottos wurden in einem metallenen Sarkophag in die Krypta der Theatinerkirche in München überführt. Der Sarg war mit Palmetten und Mäandern verziert, die auf die altgriechische Kunst hinwiesen. In die Vorderseite war das königliche Wappen, in die Nebenseite Ottos Name und sein Titel (König von Griechenland und Prinz von Bayern) in griechischen Buchstaben, sowie sein Geburts- und Todesdatum (beide nach dem gregorianischen Kalender) graviert.

Ein Kapitel in Ottos Beziehung zum griechischen Staat musste nach seinem Tod geschlossen werden. Otto hatte nach seiner Entthronung Anspruch auf Entschädigung in Höhe von 11 Millionen Drachmen erhoben. Es ging um Verbindlichkeiten seiner Person gegenüber und Ausgaben, die er in verschiedenen Bereichen während seiner Königsherrschaft getätigt hatte. Die langwierigen Verhandlungen endeten im Sommer 1868 mit einem Kompromiss. Die Vereinbarung wurde seitens der griechischen Regierung vom Finanzminister Efstathios Simos, seitens Ottos Erben von seinem ehemaligen Sekretär Georg Julius Wenig unterzeichnet. Der Kompromiss wurde mit großer Mehrheit vom Griechischen Parlament verabschiedet. Er sah die Entrichtung einer Entschädigung in Höhe von 4,5 Millionen Drachmen vor. Diese Summe entsprach Zahlungen, die Otto aus seinem persönlichen Etat zur Errichtung des königlichen Palastes und des anliegenden Schlossgartens, der Reitställe und der königlichen Apotheke geleistet hatte. Sie deckte ebenfalls den Verlust von Gegenständen und den Verschleiß von Immobilien, wie auch die verspätete Entrichtung eines Teils seiner jährlichen Zuwendungen. Die Schulden waren in zwei jährlichen Raten zu tilgen, bei einem Jahreszins von 4%. Die Zahlungen gingen bis zu ihrem Lebensende an Amalie und dann an die übrigen Erben Ottos, seine jüngeren Brüder Luitpold und Adalbert und seinen Neffen Ludwig, der 1864 König von Bayern (Ludwig II.) geworden war.

Die Entschädigungsforderungen an den griechischen Staat stehen im Widerspruch zu Ottos Verhalten nach seinem erzwungenen Abschied aus Griechenland. Ein Mensch, der großzügig, uneigennützig und sogar unter der Bedingung, ungenannt zu bleiben, den Befreiungskampf der Griechen auf Kreta mit größeren Summen unterstützt hatte, ging gleichzeitig einiger persönlicher Verbindlichkeiten wegen juristisch gegen den griechischen Staat vor. Wie konnte dies zugleich möglich sein? Wahrscheinlich spiegelt der Anspruch auf Entschädigung seine Verbitterung, entthront, und sein Gefühl, ungerecht behandelt worden zu sein, wider. Vielleicht lässt sich seine widersprüchliche Haltung aber auch anders erklären. Otto verlangte eine Entschädigung, um deutlich zu machen, dass er seine Entthronung als illegal betrachtete. Die emotionale Belastung und die unbedingte Wahrung der Formen waren Kennzeichen seiner charakterlichen Beschaffenheit.

Otto auf seinem Todeslager (Photographie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

Ottos Sarkophag (Photographie, Otto-König-von-Griechenland-Museum, Ottobrunn)

Mit der Kompromissvereinbarung wurde auch die letzte Angelegenheit geregelt, die in Zusammenhang mit Ottos Regierungszeit stand. Mit seinen Vorzügen und Schwächen, mit seinen Erfolgen und Misserfolgen, seinen richtigen und fehlerhaften Entscheidungen, seiner absoluten Hingabe an die „Große Idee“ und seinem fehlenden Realitätssinn in Hinsicht auf ihre Verwirklichung hatte Otto als König das nationale Leben in den ersten drei Jahrzehnten des freien Griechenlands maßgeblich geprägt. Sicher ist, Otto hatte Griechenland geliebt. Er übte Einfluss auf das Land aus und stand unter seinem Einfluss. Ihm war es nicht gelungen, es nach seinen Wünschen und mit der von den Griechen erwarteten Effizienz zu regieren. Unzweifelhaft bleibt, dass er edle Absichten hegte, auch wenn seine Fähigkeiten zu ihrer Erfüllung nicht ausreichend waren.

Βιβλιογραφία / Literaturverzeichnis

A) Πρωτογενής

Συλλογές εγγράφων

Σκούφος, Νικόλαος, *Συλλογή των Συνθηκών, Πρωτοκόλλων και διπλωματικών εγγράφων, αποτελούντων το ουσιωδέστερον μέρος της διπλωματικής ιστορίας του νέου ελληνικού κράτους*, τ. 1, Κονταξής & Λουλάκης, Ναύπλιο 1834.

Σούτσος, Αλέξανδρος Ι., *Συλλογή των εις το εξωτερικόν δημόσιον δίκαιον της Ελλάδος αναγομένων επισήμων εγγράφων*, Βασιλικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1858.

[Υπουργείο Εξωτερικών], *Συλλογή των επισήμων εγγράφων τα οποία αντηλλάχθησαν επί των απαιτήσεων της αγγλικής κυβερνήσεως κατά της ελληνικής, χ.ε.*, Αθήνα 1850.

Constantopoulou, Photini (επιμ.), *The foundation of the modern Greek state. Major Treaties and Conventions, 1830-1947*, Καστανιώτης, Αθήνα 1999.

Foreign Office, *British and foreign state papers, 1829-1830*, τ. 17, Ridgway, Λονδίνο 1832.

———, *British and foreign state papers, 1830-1831*, τ. 18, Ridgway, Λονδίνο 1833.

———, *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1832*, Harrison, Λονδίνο 1835.

———, *British and foreign state papers, 1833-1834*, τ. 22, Ridgway, Λονδίνο 1847.

———, *British and foreign state papers, 1834-1835*, τ. 23, Ridgway, Λονδίνο 1852.

———, *British and foreign state papers, 1837-1838*, τ. 26, Ridgway, Λονδίνο 1855.

———, *British and foreign state papers, 1849-1850 (1)*, τ. 38, Harrison, Λονδίνο 1862.

———, *British and foreign state papers, 1849-1850 (2)*, τ. 39, Harrison, Λονδίνο 1863.

———, *British and foreign state papers, 1850-1851*, τ. 40, Ridgway, Λονδίνο 1863.

———, *British and foreign state papers, 1851-1852*, τ. 41, Ridgway, Λονδίνο 1864.

———, *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1830. Protocols of Conferences held in London*, Harrison, Λονδίνο χ.χ.

———, *Correspondence respecting the mixed commission appointed to investigate the claims of M. Pacífico upon the government of Greece in regard to the loss of documents connected with his claims upon the Portuguese government, presented to the House of Lords by command of Her Majesty, August 7, 1851*, Harrison, Λονδίνο χ.χ.

Recueil des traités, actes et pièces concernans [sic] la fondation de la royauté en Grèce, et le tracé de ses limites, Εθνικό Τυπογραφείο, Ναύπλιο 1833.

Επίσημες εκδόσεις

Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος.

Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής των Ελλήνων.

Τα κατά την τελετήν της 25ης Ιανουαρίου 1858 επί τη εικοσιπενταετηρίδι από της εις Ελλάδα

αφίξεως της Α.Μ. του βασιλέως και αι εν ταύτη γενόμεναι προς την Α.Μ. προσφωνήσεις και αι αντιφωνήσεις της Α.Μ., Βασιλικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1858.

Εφημερίδες

Αθηνά, Αθήνα.

Ο Ελληνικός Ταχυδρόμος, Αθήνα.

Η Ελπίς, Αθήνα.

Ο Σωτήρ, Αθήνα.

Χρόνος, Αθήνα.

Απομνημονεύματα, αλληλογραφία, μαρτυρίες

Δραγούμης, Νικόλαος, Ιστορικά αναμνήσεις, τ. 2, Χ. Ν. Φιλαδελφεύς, Αθήνα 1879.

Λυτ, Χριστιάνα, Μια Δανέζα στην αυλή του Όθωνα. Μαρτυρία της εποχής, Ερμής, Αθήνα 2011.

Μακρυγιάννης, Ιωάννης, Απομνημονεύματα, τ. 2, Βαγιονάκης, Αθήνα 1947.

Μάουρερ, Γκέοργκ Λούντβιχ, Ο ελληνικός λαός. Δημόσιο, ιδιωτικό και εκκλησιαστικό δίκαιο από την έναρξη του αγώνα για την ανεξαρτησία ως την 31η Ιουλίου 1834, Αδελφοί Τολίδη, Αθήνα 1976.

Μπούσε, Βάνα & Μίχαελ Μπούσε (επιμ.), Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας στον πατέρα της, 1836-1853, τ. 1-2, Αθήνα, Εστία 2011.

Ντε Βαλόν, Αλέξιος, Αι Αθήναι και τα γεγονότα της 3ης Σεπτεμβρίου (1843), Φιλιππότης, Αθήνα 2007.

Παλάσκας, Λεωνίδα, Τα συμβάντα του Οκτωβρίου 1862 επί του βασιλικού ατμοδρόμωνος Αμαλίας, Σ. Κουσουλίνος, Αθήνα 1882.

[Παπαηλιοπούλου, Πηνελόπη], Σελίδες τινές της ιστορίας του βασιλέως Όθωνος, Κ. Μπεκ, Αθήνα 1898.

Πήλικας, Σπυρίδων, Απομνημονεύματα της υπουργίας Σπυρίδωνος Πήλικα, Α. Παπαγεωργίου, Αθήνα 1893.

Ραγκαβής, Αλέξανδρος Ρ., Απομνημονεύματα, τ. 2, Κασδόνης, Αθήνα 1895, τ. 3, Πυρσός, Αθήνα 1930.

Τρεις Γάλλοι ρομαντικοί στην Ελλάδα. Λαμαρτίνος – Νερβάλ – Γκωτιέ, Ολκός, Αθήνα 1990.

Correspondance du comte J. Capodistrius, président de la Grèce, τ. 4, Cherbuliez, Γενεύη/Παρίσι 1839.

Β) Δευτερογενής

Αγγελίδης, Γεώργιος Χ., Το επί Όθωνος Συμβούλιον της Επικρατείας, χ.ε., Αθήνα 1976.

Αλιβιζάτος, Νίκος Κ., Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία, 1800-2010, Πόλις, Αθήνα 2011.

Αλιμπέρτη, Σωτηρία, Αμαλία, η βασίλισσα της Ελλάδος, χ.ε., Αθήνα 1896.

Ανδρεάδης, Ανδρέας, Ο Όθων και η Αμαλία εις το Βάμβεργ, Νέα Εστία, Αθήνα 1933.

Αντωνίου, Δαβίδ, Οι απαρχές του εκπαιδευτικού συστήματος στο νεοελληνικό κράτος. Το σχέδιο της επιτροπής του 1833, Πατάκης, Αθήνα 1992.

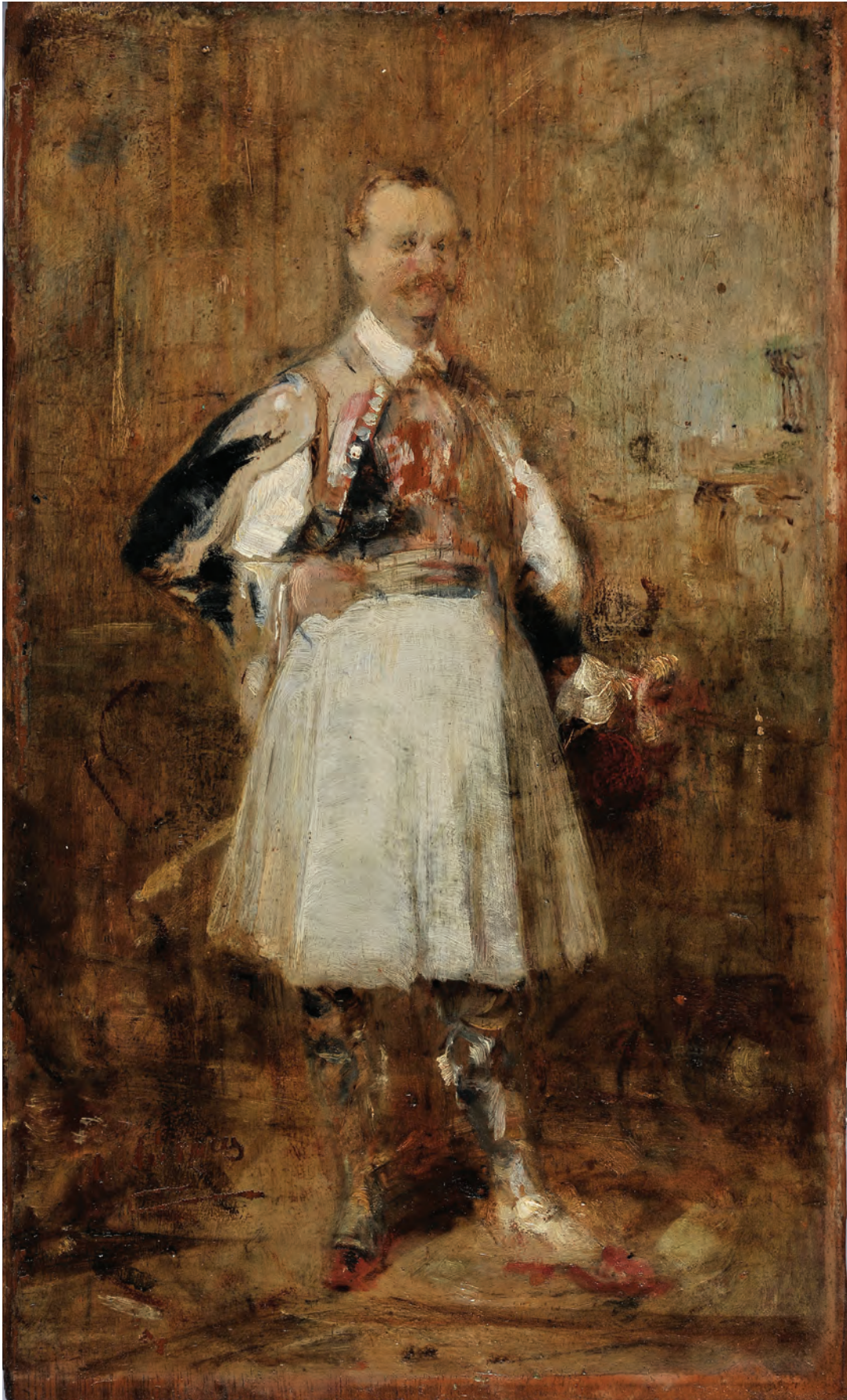
Βλαχογιάννης, Γιάννης, Ιστορική ανθολογία, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, Αθήνα 1965.

Γεωργής, Γιώργος, Η πρώτη μακροχρόνια ελληνοτουρκική διένεξη, Καστανιώτης, Αθήνα 1996.

- Γούναρης, Τάσος, *Η Ναυπλιακή Επανάσταση (1 Φεβρουαρίου-8 Απριλίου 1862)*, χ.ε., Αθήνα 1963.
- Δεμενεγί-Βιριράκη, Αικατερίνη, *Παλαιά ανάκτορα Αθηνών. Το κτήριο της Βουλής των Ελλήνων, Βουλή των Ελλήνων*, Αθήνα 2007.
- Δερτιλής, Γ. Β., *Ιστορία του ελληνικού κράτους, 1830-1920*, τ. 1, Εστία, Αθήνα 2006.
- Δημακοπούλου, Χαρίκλεια Γ., *Η πορεία προς σύνταξιν ελληνικού αστικού κώδικος. Η περίοδος των αναζητήσεων, 1822-1891. Συμβολή εις την ιστορίαν του νεοελληνικού δικαίου*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2008.
- Δημαράς, Κ. Θ., *Ελληνικός ρομαντισμός*, Ερμής, Αθήνα 1994.
- Δοντά, Δόμνα, *Η Ελλάδα και αι Δυνάμεις κατά τον Κριμαϊκόν Πόλεμον*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1973.
- Ευαγγελίδης, Τρύφων, *Ιστορία του Όθωνος, βασιλέως της Ελλάδος, 1832-1862*, Α. Γ. Γαλανός, Αθήνα 1894.
- Ζάιντλ, Βολφ, *Βαυαροί στην Ελλάδα. Η γένεση του νεοελληνικού κράτους και το καθεστώς του Όθωνα*, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1981.
- Θεοδώρου, Θεόδωρος Ε., *Η κοινωνική διάσταση της πολιτικής διαφωνίας Όθωνα και Μαυροκορδάτου το 1841*, Αδελφοί Τολίδη, Αθήνα 1978.
- , *Όθων και Μαυροκορδάτος. Κριτική των πηγών της αποτυχούσης πολιτειακής μεταρρυθμίσεως της μοναρχίας του Όθωνος*, χ.ε., Αθήνα 1970.
- Κανδηλώρος, Τάκης Χ., *Η δίκη του Κολοκοτρώνη και η επανάσταση της Πελοποννήσου*, χ.ε., Αθήνα 1906.
- Κλάψης, Αντώνης, *Πολιτική και διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης, 1821-1923*, Πεδίο, Αθήνα 2019.
- Κλεομένους, Άγις, *Περί των πρώτων της Ελλάδος βασιλέων Όθωνος και Αμαλίας*, Α. Κωνσταντινίδης, Αθήνα 1904.
- Κόκκινος, Διονύσιος Α., *Η Ελληνική Επανάσταση*, τ. 5, Μέλισσα, Αθήνα 1956.
- Κολιόπουλος, Γιάννης, «Ληστές και λησταντάρτες στην κεντρική Ελλάδα το 1835-1836», *Μνήμων*, 7, 1978-1979.
- Κρεμμυδάς, Βασίλης, «Η δολοφονία του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια», *Ο Εραμιστής*, 14, 1977.
- , *Η Μεγάλη Ιδέα. Μεταμορφώσεις ενός εθνικού ιδεολογήματος*, Τυπωθήτω, Αθήνα 2010.
- Κυριακίδης, Επαμεινώνδας Κ., *Ιστορία του σύγχρονου ελληνισμού. Από της ιδρύσεως του Βασιλείου της Ελλάδος μέχρι των ημερών μας, 1832-1892*, τ. 1, Ν. Γ. Ιγγλέσης, Αθήνα 1892.
- Λάιος, Γεώργιος, *Ο Πύργος της Βασιλίσσης*, χ.ε., Αθήνα 1977.
- Λιάκος, Αντώνης, *Η ιταλική ενοποίηση και η Μεγάλη Ιδέα, 1859-1862*, Θεμέλιο, Αθήνα 1985.
- Μαλέσης, Δημήτρης Αρ., *Στρατιωτική πολιτική και θεμελίωση του ελληνικού κράτους. Οργάνωση, εκπαίδευση και λειτουργία του στρατού στην περίοδο της οθωνικής απολυταρχίας*, Παπαζήσης, Αθήνα 2004.
- Μαρκεζίνης, Σπ. Β., *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος, 1828-1964*, τ. 1, Πάπυρος, Αθήνα 1966.
- Ματάλας, Παρασκευάς, *Έθνος και ορθοδοξία. Οι περιπέτειες μιας σχέσης. Από το «ελλαδικό» στο βουλγαρικό σχίσμα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2002.
- Μοσχόπουλος, Διονύσης & Γεωργία Προκοπιάδου, *Διοικητική χαρτογράφηση του ελληνικού κράτους, 1833-1845*, Παπαζήσης, Αθήνα 2003.

- Μπαμπούνης, Χάρης, *Η τοπική αυτοδιοίκηση κατά την οθωνική περίοδο, 1833-1862*, Gutenberg, Αθήνα 2010.
- Μπότσιου, Κωνσταντίνα Ε., «Τα παλαιά ανάκτορα των Αθηνών», στο: *Το κτήριο της Βουλής των Ελλήνων*, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα 2009, σ. 65-100.
- Πανταζόπουλος, Νικόλαος Ι., «Georg Ludwig von Maurer. Η προς ευρωπαϊκά πρότυπα ολοκληρωτική στροφή της νεοελληνικής νομοθεσίας», *Επιστημονική Επετηρίς Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών*, 13, 1968, σ. 1345-1506.
- Παπαγεωργίου, Στέφανος Π., *Από το γένος στο έθνος. Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, 1821-1862*, Παπαζήσης, Αθήνα 2004, σ. 310-313.
- Πετρίδης, Παύλος Β., *Πολιτικοί και συνταγματικοί θεσμοί στη νεότερη Ελλάδα, 1821-1843*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1990.
- , *Σύγχρονη ελληνική πολιτική ιστορία*, τ. 1, Γκοβόστης, Αθήνα χ.χ.
- Πετρόπουλος, Ιωάννης Α. & Αικατερίνη Κουμαριανού, *Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους. Οθωνική περίοδος, 1833-1843*, Παπαζήσης, Αθήνα 1982.
- Πούλος, Ιωάννης Χ., «Η Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 επί τη βάσει των γαλλικών αρχείων», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, 11, 1956, σ. 223-260.
- , *Το επεισόδιον Μουσούρου. Η ελληνοτουρκική διένεξις του 1847*, χ.ε., Αθήνα 1958.
- Πρεβελάκης, Ελευθέριος, «Ο Διακανονισμός της Κωνσταντινουπόλεως, 9/21 Ιουλίου 1832», *Μνημοσύνη*, 5, 1974-1975, σ. 201-283
- Σακελλαρόπουλος, Θεόδωρος, *Οι κρίσεις στην Ελλάδα, 1830-1857. Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές όψεις*, τ. 1, Κριτική, Αθήνα 1994.
- Σκανδάμης, Ανδρέας, *Η τριακονταετία της βασιλείας του Όθωνος, 1832-1862*, τ. 1, χ.ε., Αθήνα 1961.
- Σκοπετέα, Έλλη, *Το «πρότυπο βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού φαινομένου στην Ελλάδα, 1830-1880*, Πολύτυπο, Αθήνα 1988.
- Σωφρονιάδης, Δημήτριος, *Όθων και Αμαλία, ήτοι συνοπτική εξεικόνισις της βασιλείας αυτών εν Ελλάδι*, Κ. Α. Βρετός, Κωνσταντινούπολη 1882.
- Τρωιάνος, Σπύρος Ν. & Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, *Εκκλησία και πολιτεία. Οι σχέσεις τους κατά τον 19ο αιώνα, 1833-1852*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα/Κομοτηνή 1999.
- Φιλάρετος, Γεώργιος Ν., *Ξενοκρατία και βασιλεία εν Ελλάδι, 1821-1897*, Κουσουλίνος, Αθήνα 1896.
- Φλεριανού, Αικατερίνη, «Το κτήριο της Βουλής και τα ιστορικά γεγονότα. Χρονολόγιο», στο: *Το κτήριο της Βουλής των Ελλήνων. Κατάλογος έκθεσης*, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα 2009, σ. 14-58.
- Φωτιάδης, Δημήτρης, *Η δίκη του Κολοκοτρώνη και του Πλαπούτα*, Κυψέλη, Αθήνα 1962.
- , *Όθωνας. Η εξέωση*, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1988.
- Χρήστου, Θανάσης, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους και οι διεθνείς Συνθήκες, 1830-1947*, τ. 1, Δημιουργία, Αθήνα 1999.
- Dakin, Douglas, «The Greek unification and the Italian Risorgimento compared», *Balkan Studies*, 10, 1969, σ. 1-10.
- , *Η ενοποίηση της Ελλάδας, 1770-1923*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 52005.

- Driault, Édouard & Michel Lhéritier, *Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours*, τ. 2, Presses Universitaires de France, Παρίσι 1925.
- Frazer, Charles A., *The Orthodox Church and independent Greece, 1821-1852*, Cambridge University Press, Κέιμπριτζ 2009.
- Gladstone, W. E., *Substance of the speech on the affairs of Greece and the foreign policy of the Administration, on the 27th of June, 1850*, John Murray, Λονδίνο 1850.
- Hannell, David, «Lord Palmerston and the “Don Pacifico affair” of 1850. The Ionian connection», *European History Quarterly*, 19.4, 1989, σ. 495-508.
- Hering, Gunnar, *Τα ελληνικά πολιτικά κόμματα, 1821-1936*, τ. 1, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2006.
- Hicks, Geoffrey, «Don Pacifico, democracy, and danger. The Protectionist Party critique of British foreign policy, 1850-1852», *International History Review*, 26.3, 2004, σ. 515-540.
- Jelavich, Barbara, «Russia, Bavaria and the Greek revolution of 1862-1863», *Balkan Studies*, 2, 1961, σ. 125-150.
- , «The Philorthodox conspiracy of 1839», *Balkan Studies*, 7, 1966, σ. 89-102.
- , *Russia and the Greek revolution of 1843*, R. Oldenbourg, Μόναχο 1966.
- Kaldis, William P., «Leopold and the Greek crown», *Balkan Studies*, 8.1, 1967, σ. 53-64.
- Marangou-Drygiannaki, Sparti, «Orthodoxy and Russian policy towards Greece in the 19th century. The Philorthodox Society’s conspiracy, 1830-1840», *Balkan Studies*, 41, 2000, σ. 27-42.
- Mayr, Gottfried, *Das Theresienmonument in Bad Aibling*, Stadt Bad Aibling, Μπαντ Άιμπλινγκ 2010.
- Murken, Jan, *Otto-König-von-Griechenland-Museum. Museumsführer*, Μόναχο, Deutscher Kunstverlag 2016.
- , *30 Jahre Otto-König-von-Griechenland-Museum der Gemeinde Ottobrunn. Ein Rückblick, mit Grußworten von S.K.H. Herzog Franz von Bayern und Apostolos Malamoussis, Erzpriester des Ökumenischen Patriarchats, Bischöflicher Beauftragter für die staatlichen Belange im Freistaat Bayern*, Όττομπρουν, Otto-König-von-Griechenland-Museum 2020.
- Oelwein, Cornelia & Jan Murken, *Die Ottosäule in Ottobrunn und ihr Stifter Anton Ripfel*, Otto König von Griechenland Museum, Όττομπρουν 2009.
- Petropoulos, John A., *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο, 1833-1843*, τ. 1, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1985.
- Prevelakis, Eleutherios, *British policy towards the change of dynasty in Greece, 1862-1863*, Χρήστου, Αθήνα 1953.
- Taylor, Derek, *Don Pacifico. The acceptable face of gunboat diplomacy*, Vallentine Mitchell, Λονδίνο/Πόρτλαντ 2008.
- Vacalopoulos, Constantin A., *Lemaître et la crise financière de la Grèce, 1842-1843*, χ.ε., Θεσσαλονίκη 1979.
- Whitten, Dolphus, «The Don Pacifico affair», *The Historian*, 48.2, 1986, σ. 255-267.

Όθων (μελέτη λάδι σε ξύλο, Νικηφόρος Λύτρας, Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα)
Otto in griechischer Tracht (Studie, Öl auf Holz, Nikiforos Lytras, Nationale Pinakothek, Athen)